

Петар Милосављевић

СРПСКО ПИТАЊЕ И СРБИСТИКА

Петар Милосављевић

ИЗАБРАНА ДЕЛА

Приредили

Слободан Костић
Вера Милосављевић

Пето коло

Српска писма

Идеје југословенства и српска мисао

Обнова логоцентризма

Српско питање и србистика

Петар Милосављевић

СРПСКО ПИТАЊЕ И СРБИСТИКА

Логос – Бачка Паланка
Књиготворница Логос – Ваљево
2007.

САДРЖАЈ

Предговор	7
СРПСКО ПИТАЊЕ И СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ УСТАНОВЕ	
Српско питање и србистика	11
Србистика и Велики механизам	18
Матица српска и српско питање	34
Драгослав Михаиловић у борби за српски језик и за Српску академију наука	52
Мирослав Пантић и србистика	82
Између Светог Саве и Штросмајера	103
СРПСКИ ЈЕЗИК И ГЕОПОЛИТИКА	
Распућа српске филологије	117
Распарчавање српског језика	126
Београдски центар за распарчавање српског језика	130
Име и идентитет српског језика	138
Научни порази хрватске филологије (1)	146
Научни порази хрватске филологије (2)	151
Србистика и славистика у европском контексту	179
СРПСКА ПИСМА И ГЕОПОЛИТИКА	
Устав, српски језик и српска писма	209
<i>Душко Певуља - Петар Милосављевић</i> : Ћирилица не може да сачува језик, језик може да сачува ћирилицу!	212
<i>Душан Станковић - Петар Милосављевић</i> : Хрвати већ два века пишу и говоре српски	216
Латиница којом се служи српски језик није хрватска	225
ПОВРАТАК СРБИСТИЦИ	
<i>Бојан Радић - Петар Милосављевић</i> : Повратак србистичи	229
<i>Здравко Крстановић - Петар Милосављевић</i> : Шта је то србистика?	234
Слободан Костић у Ранилугу	238
О текстовима у овој књизи	247

ПРЕДГОВОР

Књигу која је у читаочевим рукама писао је филолог који не учествује у политичком животу у смислу страначке припадности. Али филолошке теме су, по правилу, и националне па не могу да заобиђу национална питања, у овом случају српско национално питање које је и политиколошко. Ма како сложено, и српско национално питање се мора решавати по извесним правилима и по извесном систему као и национална питања других народа. Ова књига превасходно говори о томе где су српске слабости у филолошкој сфери и како оне могу да се отклоне. Усмерена је ка спознаји и заштити српских националних интереса.

Текстови у овој књизи тематски су сродни. У њима се критички преиспитују идеје које су довеле до стварања Југославије. Реч је о идејама које су утицале на то да се језички, књижевни, па самим тиме и национални идентитет Срба у југословенском периоду доведе у питање. Посвећени су, такође, критичком преиспитивању деловања националних институција као што су: Матица српска, Српска академија наука и уметности, Српска књижевна задруга, Вукова задужбина, филолошки и филозофски факултети. Ова преиспитивања вршена су искључиво са филолошког становишта, у областима којима се и ове институције баве. Показало се, у свим случајевима, да постоји раскорак између идеја које су у њима владале пре југословенског периода и оних које су у њима постале владајуће у југословенском периоду и као такве остале владајуће до данас, производећи штетна дејства.

У више текстова у овој књизи посвећена је пажња језичкој политици са геостратешког становишта. Ово питање је или било подцењено или је решавано у зависности од владајуће политике у југословенском периоду. Присвајање српског књижевног језика од стране Хрвата, његово преименовање прво у српскохрватски, а затим у хрватски, босански/бошњачки и црногорски беспримерни су подухвати и немају филолошког оправдања. Таква чињења била су могућа због слабости српских институција и неодговорности српских филолога.

Са истог принципијелног становишта отворено је и питање о смислу залагања да се само ћирилици призна статус српског писма. Показује се да је то залагање геополитичке природе и да је против српских интереса (јер се латиницом и данас служи скоро половина српске популације) али је и против научне истине. Научно су неосноване, а политички штетне, тврдње да је латиница, којом се данас служи српски језик, хрватско писмо. Ову латиницу су за српски језик обликовали српски филолози, а Хрвати су је прихватили заједно са српским књижевним језиком.

Пут за решавање главних српских питања ова књига види у повратку аутентичној српској филолошкој традицији која је негована у предјугословенском периоду. А то значи: да се трајно напусте хрватске идеје југословенства и сербокroatистике, а да се у живот врате аутентичне идеје славистике, србистике и српска идеја југословенства. Од Матице српске, Српске академије и Српске књижевне задруге очекује се да се врате својој традицији, да се Вукова задужбина држи Вукових филолошких ставова, а да се на филолошким и филозофским факултетима изучавање српског језика и књижевности ослободи сербокroatистичке парадигме и врати на научни систем србистике.

Да би се србистика (у другој терминологији српска филолошка традиција) и стварно обновила, треба имати снаге за савлађивање не само инерције него и организованих отпора процесима обнове.

СРПСКО ПИТАЊЕ И СРПСКЕ
НАЦИОНАЛНЕ УСТАНОВЕ

СРПСКО ПИТАЊЕ И СРБИСТИКА

Поводом текста Добрице Ћосића Српско питање – питање истине

Вечерње новости су у четири наставка, од 9. до 12. јуна 2006, објавиле реферат Добрице Ћосића одржан на Филозофској школи у Крушевцу (8-10. јун 2006) под насловом *Српско питање – питање истине*. Најтиражнији србијански дневни лист учинио је још један гест подршке славном писцу.

На решавање српског питања гледам другачије него академик Ћосић. Разлика потиче од различитих тачака гледишта са којих прилазимо истом проблему. Ћосић је најзначајније име међу српским интелектуалцима који су израсли из комунистичког покрета. Његов приступ овим проблемима је идеолошко-политички. И као романописац и као идеолог и државник он деценијама важи као политички тумач српске судбине. Као професор који је 32 године предавао методологију проучавања књижевности на филозофским и филолошким факултетима у српским земљама, ја на српско питање гледам као филолог. Моје полазиште је у филолошкој дисциплини која се зове србистика. Био сам иницијатор Покрета за обнову србистике (Приштина 1997). Име србистика се ретко среће у нашој јавности, а још мање се зна о садржају тога појма који означава научну дисциплину која се бави Србима. То је неприродно и погубно по српски народ.

Наука о Србима избачена из система филолошких дисциплина

Први наставак Ћосићевог текста у *Новостима* носи наслов: *Срби иступили из историје?* Колико видим, Срби и њихове земље су последњих деценија у центру светске пажње, права светска прича. Истовремено, лавина неразумевања и неспоразума са светом свалила се на њихова леђа. Та чињеница побија тезу да су Срби иступили из историје. Али њима ипак нешто недостаје што их спречава да буду равноправни и да раме уз раме стану са другим народима. Као неко ко се бави филологијом, али и логиком (методологија је део логике)

поставио сам питање: шта је то што други народи имају а Срби немају? И дошао сам до одговора да Срби, за разлику од других европских народа, немају националну филологију. То се најбоље може показати на примеру новосадског Филозофског факултета. На њему постоје катедре за германистику, за англистику, романистику, румунистику, за хунгарологију, за славистику, за словакистику, за русистику. Не постоји, међутим, катедра за србистику. Уместо ње, постоје Катедра за српску књижевност и Катедра за српски језик и лингвистику. Предмет проучавања на овим катедрама је српска књижевност и српски језик. Али приступ овим предметима није србистички него југославистички, односно сербокroatистички. Нема све-сти о јединственој филолошкој дисциплини која се бави Србима. Срби су на тај начин искључени из система филолошких дисциплина у којем су заступљени други европски народи. Нема србистике међу филолошким дисциплинама где јој је природно место.

Последице оваког стања су далекосежне. Хунгарологија, као дисциплина, учи да су Мађари сви они чији су преци говорили мађарски и који сада говоре мађарски. Румунистика одређује национално биће Румуна. Иста је ситуација и код Словака и код Русина. Ово правило важи за европске народе. Другачија је ситуација код популације која говори језиком којим ја пишем овај текст. Велики њен део осећа се Србима, али други делови те популације изјашњавају се као Бошњаци, Буњевци, Шокци, Хрвати, Црногорци, Горанци, Југословени... На основу тога механички се изводи закључак да сви они имају право да једном истом језику, којим сви говоримо, мењају име, зависно од свога националног опредељења. То су прво учинили Хрвати са српским језиком у другој половини 19. века, а сада то, све учесталије, чине и други на говорном подручју српског језика. Да постоји србистика као институционализована научна дисциплина, она би рекла: то тако не може. Како ће се ко субјективно осећати у погледу националне припадности јесте његово људско право. Али из тога права не проистиче и ово друго: да се мења идентитет језика који је научно, лингвистички и историјски, потврђен. Овакав језичко-етнички хаос настао је због слабости, одсуства или, ако хоћете, забране србистике. За такво стање крива је политика. Али још више је одговорна и крива филологија. Институционализована филологија нема право да, ради било чијих политичких интереса, крши научне принципе који су једнаки и важе за све. Постоји спрега смишљене антисрпске политике (као и непромишљене просрпске политике) и квазифилологије коју треба раскинути.

Политички и филолошки одговори на српско питање

Добрица Ћосић је више пута, почев од 60-тих година, отварао српско национално питање. И сам каже у свом реферату да је то питање видео као: социјалистичко, као цивилизацијско, као демократско и као државно питање. Најзад је то питање сагледао као – питање истине. Као маштовит писац он маштовито о томе пише. Али господин Ћосић одговор тражи мимо науке и, нарочито, мимо филологије. Он о српском језику ћути. Мој одговор на исто питање ослања се на науку, филологију, која се бави идентификацијом и функционисањем националних језика, националних књижевности, националних наука, што значи да се принципијелно бави и српским националним питањем.

Мој одговор гласи: Срби могу своје питање да реше онако како су га решавали други европски народи, и како су га и сами Срби били принципијелно решили крајем 18. и почетком 19. века, мада не смемо занемарити ни чињеницу да је оно имало исто решење још у светосављу. Као и други европски и словенски народи, и Срби су још пре два века имали националну филологију србистику, звану *serbica*. Она је била део словенске филологије, славистике, зване *slavica*. У заснивању србистике учествовали су многи великани славистике као, на пример, Чех Добровски, Словенац Копитар, Словак Шафарик, Руси Срезњевски, Пипин и други. Од Срба је у том послу, највише учинио Вук Караџић. Срби у то време нису имали самосталну државу. Али је постојала филолошка дисциплина која се њима бавила на научни начин. А дисциплина је моћно средство. Славистика и србистика, а посебно Вук Караџић, допринели су да Срби буду поштован чинилац у Европи.

Из система филолошких дисциплина, србистику је још у 19. веку почела да потискује кроатистика под именом сербокроатистика, дисциплина коју су смислили хрватски идеолози (Гај, Штросмајер) и филолози (Ватрослав Јагић, Иван Броз и други). Они су хрватска наречја (чакавски и кајкавски) помешали са српским језиком, и прогласили да је то један језик, по имену српскохрватски, хрватски или српски, а затим ту вештачку конструкцију, делили према својим интересима. Суштина те поделе је била да се чакавски и кајкавски оставе по страни, а да се дели српски језик, односно штокавско наречје. Да један језик има два национална имена, то не постоји нигде на свету. А кад може да има два, може да има и три, и четири и пет националних имена. Овај лингвистички хаос носио је у себи клицу

политичког хаоса који нас је захватио у 20. веку. Сербокроатистика је наступала заједно са Штросмајеровом политичком идејом југословенства, која је уграђена у стварање државе Југославије, и прве и друге. Центар идеје југославенства и сербокроатистике био је у Југославенској академији наука и умјетности у Загребу, а у Титово време, средиште је било у Југославенском лексикографском заводу, такође, у Загребу. Зато је прича о српском хегемонизму у југословенском периоду у најмању руку смешна.

Трагичне последице одсуства србистике

Одсуство србистике, као научне дисциплине о Србима, имало је управо по Србе трагичне последице. Српско питање није могло да се решава и на научној основи, него само на идеолошко-политичкој. У главним српским националним институцијама, које ни данас неће да знају за србистику, нема јасних одговора на неколико кључних питања: шта је то српски језик, шта је то српска књижевност, која су то српска писма, како треба схватити српски народ, који је то српски национални програм.

Кад сам схватио да је наука о Србима, србистика, одстрањена из главних националних институција, као универзитетски професор, дакле, као неко чија је научна компетенција верификована, сматрао сам својом дужношћу да одговорим на кључна питања која се тичу Срба, а којима се бави и господин Ћосић. Тако је настала серија мојих књига посвећених србистици. То су ове књиге:

Српски национални програм и српска књижевност (Приштина 1995, има 157 страна) у којој су практично отворени главни проблеми србистике, а који су затим елаборирани у више других, следећих, књига:

Систем српске књижевности (Приштина 1996, Београд 2000, 366 страна), бави се идентитетом српске књижевности;

Срби и њихов језик (Приштина 1997, Београд 2002; 551 страна), бави се идентитетом српског језика;

Српски филолошки програм (Београд 2000, 452 стране), бави се идентитетом српског националног програма;

Увод у србистику (Косовска Митровица – Београд 2002, Београд 2003, 588 страна), бави се идентитетом и историјом српске филолошке традиције;

Српска писма (Бања Лука 2006, 519 страна), бави се историјом писмености код Срба и разрешава порекло писама којима се српски језик данас служи: ћирилице и латинице.

Идеје југословенства и српска мисао (за коју управо тражим издавача. Има 282 стране). Ова књига бави се српском идејом и идејама југословенства (српском и хрватском), и наметањем непринципијелних филолошких и идејних решења.

Књиге сличне садржине и оријентације објавило је и више других заступника идеје о обнови србистике. Функција подсећања на ове књиге је да се широј јавности и политичким чиниоцима укаже да је процес обнове србистике у току. Али оно што смо учинили као појединци није прихваћено у институцијама и образовном систему. Они још служе старим идејама и програмима.

Моји налази у поменутиим књигама, укратко, су овакви. Срби су главне битке изгубили у југословенском периоду, посебно у Титово време, и то у области филологије. Они могу да поврате оно што су изгубили тако што ће поштовати моделе и принципе који важе за друге европске народе и што ће обновити властиту филолошку традицију, тј. што ће обновити србистику. Генерације које данас решавају и које ће убудуће решавати српско питање могу то успешно чинити само са јасним србистичким одговорима о националном идентитету.

Српске националне институције – најслабија тачка српског народа

Комунистички покрет и социјалистички режим, у којима је Добраца Ћосић имао истакнуту улогу, и у којима је једнако стицао углед и као „верник“ и као дисидент, изменили су правац у главним српским националним институцијама: САНУ, Матици српској и Српској књижевној задрузи, а тиме и у целом образовном систему. Хрватска страна искористила је историјски преврат и тоталитарни режим, који је имала у својим рукама, да и српске националне институције стави под своју контролу, доводећи људе који ће радити за њене интересе. Тако су преко српских националних институција наметана хрватска филолошка решења, супротна српској филолошкој традицији и традицији ових институција. Ове институције су задржале српско име, али су прихватиле да служе антисрпским интересима. Пошто није била на пољу чисте идеологије и политике, него на пољу филологије, ова контрола није пала са падом комунистич-

ког режима. У мојим напред наведеним књигама обиљем доказа је показано како је Новосадски договор (1954) учињен на штету научне истине и на велику српску штету, затим, да је на штету науке и на српску штету направљена едиција *Српска књижевност у сто књига*, и низ других едиција у којима је сужаван корпус српске књижевности. Споран је и Академијин *Речник српскохрватског језика* који још излази под тим именом. Академици, филолози по струци, говоре да је то баш тако добро. А академик Ћосић им или повлађује или се не супротставља.

За невоље које сналазе српски народ Добрица Ћосић тражи разлоге свуда: у Коминтерни, у комунистичком покрету, стаљинизму, титоизму, глобализму, тријенали, у невладиним организацијама и тако даље. Свуда, само не тамо где он делује. *Српске националне институције – најслабија тачка српског народа* - тако се звао мој реферат спремљен за Други конгрес српских интелектуалаца (1994) који ми организатори не дадоше да тамо саопштим. Није се смео изрећи став: када би са српским националним институцијама било све у реду, Срби и не би дошли у ситуацију у којој јесу. Добрица Ћосић је једно време био први човек Српске књижевне задруге, једно је од најгласовитијих имена у Матици српској и у САНУ. Већ више од пет деценија представља се као путеводитељ српског народа. Немила али тачна је чињеница да су се Срби, баш у овом времену, нашли на беспућу. Зар му не смета што се и помоћу његовог имена и ауторитета спроводи антисрпска политика у националним установама?

Романсијер, чији је значај у српској књижевности неспоран, Добрица Ћосић, у овој тешкој ситуацији по Србе, има нешто што и ја имам, и има нешто што ја немам. И он, и ја, имамо велики број објављених књига. (Његова изабрана дела излазе у 25 књига, а моја у 23 књиге). Али, господин Ћосић има гласовито име какво ја немам. Могло би се чак рећи да сам полузабрањен писац. А у решавању српског питања данас је важно, као и раније, имати имена чија се реч чује. Надалеко се чује Ћосићева реч. Помислио сам да би за решење српског питања, како га ја видим, било добро ако бих потражио помоћ гласовитог српског писца. Мада сам то једном већ учинио, у личном контакту, чиним то поново, али јавно.

И ја мислим, као и академик Ћосић, да је српско питање питање истине. Али моја истина, јесте и научно доказана и показана истина, истина која проистиче из једне научне дисциплине. Оптимизам који из ње следи није празан. Ако би Срби смогли снаге да се и у филолошким питањима понашају као и сви европски народи, избе-

гли би садашњи специјални статус и пролазили би као сви европски народи. Али истина о каквој ја сведочим, већ од 1945. у Србији је забрањена, а и данас она једва промаља главу. Отворено тражим подршку ставу да главне српске националне институције треба деблокирати, да треба укинути забрану србистике.

СРБИСТИКА И ВЕЛИКИ МЕХАНИЗАМ

Српско питање се током 20. века толико усложнило да је постало један од најзамршенијих светских проблема. Срби као народ су се нашли у неприродном стању да, прогоњени, буду осуђивани за прогоне и, сатирани, буду оптуживани за геноцид. Та парадоксална ситуација намеће питање: ко су, шта су и какав су народ ти Срби? Одговор на то питање може да да наука која се зове србистика. Али та наука је била скоро цео један век спутана и потиснута од науке која се звала сербокроатистика и југославистика. Да би се србистика ослободила и да би поново заузела своје место које јој припада у славистици и у систему европске филологије, није довољно то само прокламовати и желети. Треба савладати силе зла које су и народ и научну дисциплину, која се тим народом бави, довели у незавидно стање. Те силе ће у овом раду бити осветљене у неколико тема а то су: а) Српски народ у свету без Бога, б) Српски народ у сусрету са великим механизмима; в) Српски народ у раљама хрватског лобија, г) Српски народ у перспективи обновљеног логоцентризма.

СРПСКИ НАРОД У СВЕТУ БЕЗ БОГА

За свет у којем живимо важи широко прихваћени став да је то свет без Бога. До те спознаје дошао је прво један махнити Ничеов јунак (1872), а затим и главни јунак његове књиге *Тако је говорио Заратустра* (1883). Ова објава смрти Бога, међутим, није одмах у свету била прихваћена, а поготово није одјекнула међу Србима. У балканским ратовима и у Првом светском рату команданти и командири поздрављали су војнике речима: „Помози Бог, јунаци!“. Следио би гласан одговор: „Бог ти помогао!“ С Богом и на Бога се све до Другог светског рата рачунало у свему. Краљ је владао „по милости Божјој“; пред Богом се венчавало, крштавало и сахрањивало. Бог је био присутан и у свакодневном животу. Православни верници и сад помињу Бога на почетку обеда или на почетку пута. На спавање и сада многи иду с молитвом и помињањем Божјег имена.

Од данас нема Бога!

Бог је за Србе умро тек у Другом светском рату, и то на победничкој партизанској страни. Тада су богоборци певали: „Носим капу са три рога, водим војску против Бога“. Један од бораца партизанског покрета, а аутентичан писац, Бранко Ћопић, на свој начин је представио смрт Бога у приповеци *Обрачун с богом* објављеној у збирци *Доживљаји Николетине Бурсаћа* (1956). Садржај те приповетке овако би се најкраће могао парафразирати:

„Мајко, од данас нема Бога!

„Како, црни сине!

„Тако, рекао је друг комесар.

Према идеји о смрти Бога, коју је објавио Ниче, било је отпора већ међу његовим великим савременицима. „Ако нема Бога, све је дозвољено!“ тако је говорио Достојевски. Али је овај мислилац и у својој Русији привремено био побеђен и маргинализован. После Велике октобарске револуције у Русији све је некимa било дозвољено. Све је, затим, било дозвољено некимa и у комунистичкој Југославији. Како су Руси и Срби прошли у комунистичком периоду, познато је.

Реч Бог и у хришћанској религији, али и у филозофији, вишезначна је, нарочито када се схвати као Логос. Логос може да значи и Бог, али и поредак, и ред, и истину, и правду, и реч. И још много шта друго. Ако нема Бога, нема реда, нема логике, нема права, нема правде, нема морала, нема ни речи са стварним значењем. Ако нема Бога, дозвољено је да светом владају надљуди, а њима је дозвољено да раде шта хоће. Поготово то могу да раде комесари. Њима је историја почињала „од данас“.

Од данас, рекли су народни комесари, влада нова власт, па влада и нова правда, комунистичка. Нову власт чини олигархија, али она тврди да представља народну власт. Нова власт је успостављена уиме диктатуре пролетаријата, а назива се демократском. Онима који имају власти, а немају Бога изнад себе, све је дозвољено. Од долазка комуниста на власт у српском народу све се променило. Они који су били владајући постају потлачени. Многи од оних који су имали куће постали су бескућници.

Од Карађорђа и Милоша, бар у Србији, Србима се владало уиме српских националних интереса. Српски владари понашали су се у основи слично владарима других европских нација. Са дола-

ском комуниста на власт, нови систем је владао противно интересима српског народа.

Од данас, објављује нова власт, власт Титова, у Југославији нема више само три народа: Срба, Хрвата и Словенаца. Од данас (тј. од 1945) има пет народа: поред она три, из српског корпуса се изузимају и проглашавају за народе Македонци и Црногорци.

Од данас, Срби и Хрвати се деле по вери. Па су православци Срби, а католици су Хрвати. Муслимани српског језика имају се сматрати као Неопредељени (неопредељени су између Срба и Хрвата).

Од данас, тј. од Новосадског договора (1954), српски језик се преименује у српскохрватски/хрватскосрпски. Ко не прихвата ову истину огрешује се о политику братства и јединства.

Од данас се књижевност дубровачких римокатолика има сматрати делом хрватске књижевности, а не српске, као што је било у ненародним режимима. Од данас се војвођански Буњевци имају сматрати делом хрватског народа.

Од данас, тј. од 1967. неопредељени муслимани имају се сматрати посебним народом, па се име овог народа има писати са великим М.

Од данас се у грб Југославије умеће још једна бакља, шеста. Не три, и не пет, него Југославија „од данас“ има шест народа.

И тако то иде док се Југославија сасвим не разбије. Комесар на челу Југославије Стипе Месић каже: „Ја сам свој задатак извршио. Југославије више нема!“ Онда се појаве нови комесари који кажу: Од данас више не постоји српскохрватски језик; постоје посебни српски и посебан хрватски језик. Тако је рекао комесар Туђман.

Од данас не постоје само српски и хрватски; постоје три језика (по абecedном реду): бошњачки, хрватски и српски. (Рекао комесар Холбрук). То је 2007. на чистом српском језику поновио комесар Иван Клајн.

Опет неки комесар проглашава: Од данас се као посебан термин уводи и црногорски језик. (Рекао комесар Јеврем).

Много шта се популацији која говори српским језиком десило са предзнаком „Од данас“. То је била последица оне страшне одлуке да „Од данас нема Бога“ која у преводу на други идејни систем значи: „Од данас је све дозвољено“.

Постоји битна разлика између „смрти“ Бога у Ничеовој мисли и у причи Бранка Ћопића. Смрт Бога се, у изјавама Ничеових јунака већ десила; она се, кроз њихова уста, само објављује. У причи Бранка Ћопића, Бог (Логос) укида се на основу речи (тј. по наређењу) Николетининог комесара.

Николетинин комесар, који је пренео наредбу, да „Од данас нема Бога“ један је од најнижих од комесара. Изнад тог комесара постоји још већи, па још већи, па још већи. Најзад постоји и највећи комесар. То је друг Јосип Броз Тито, који стоји на челу свих партизанских комесара. Друг Тито је ту власт стекао као један из колегијума комесара који чини Коминтерну. Над Коминтерном је још већи комесар: друг Стаљин.

Механизам по којем се делује у овом свету је познат. То је Велики механизам. Велики механизам је деловао најефикасније у два тоталитарна система: у стаљинистичком и у хитлеровском. Садашњу српску политичку ситуацију можемо сагледати у једном од тих тоталитарних система: стаљинистичком - у његовој посебној варијанти, у титоизму.

СРПСКИ НАРОД У СУСПРЕТУ СА ВЕЛИКИМ МЕХАНИЗМИМА

О Великом механизму

Израз и појам Велики механизам конситуисао се највише у књизи Јана Кота *Шекспир наш савременик* (у преводу на српски, Београд 1963). Његова књига настала је у време кад се у Пољској, преко неспорног Шекспира, настојало да проговори о тадашњој (стаљинистичкој) савремености. Овај чувени пољски шекспиролог посветио је цело поглавље Великом механизму који стоји иза крвавих смена енглеских владара. То поглавље носи име *Краљеви*. Оно се тиче историјских хроника које се зову: *Краљ Џон*, *Краљ Ричард II*, *Хенри IV*, *Хенри V*, *Хенри VI*, *Ричард III*, *Хенри VIII*. У основи Великог механизма је борба за енглески престо од краја 14. до краја 15. века. Краљеви се смењују, а Велики механизам остаје исти. „То је борба за круну, борба живих људи, који имају име, племство и оружану силу“, каже Кот (11). Најизразитији представник тог Великог механизма у борби за краљевски положај јесте Ричард III. О њему Кот овако сведочи:

Убијен је Хенри VI, убијен војвода од Кларенса, краљев брат, умро је Едвард IV. Једанаест дугих година сажео је Шекспир у прва два чина Ричарда III као у једној великој задушној недељи. Ту је само Ричард и степенице које га раздвајају од престола. Сваки од степеника је жив човек. Остала су још два сина умрлог краља. Они такође морају умрети. Шекспирова генијалност је очишћење историје од живописности, од анегдоте, готово од фабуле. То је историја без празних места. (21).

Та трагедија има „једну од највећих сцена које је написао Шекспир, и једну од највећих које су икад написане“ (46-47). То је сцена у којој Ричард леди Ану „доводи дотле да она, којој је убио мужа, оца, и свекра, добровољно пође у његову ложницу“ (47). На жалост, цела ова кратка а блистава анализа не може се овде кратко препричати. Наводим само место из Котовог текста, раздвојено прекидом, а које гласи:

То је тренутак прве Ричардове победе. Док је лагао, обмањивао, поорицао злочин – признавао је постојање моралног поретка. Сад га је смрвио. Сами су на сцени. Али сами су не само на сцени. Сами су и у свету убистава, насиља, угњетавања и окрутности.

Већ у том тренутку леди Ана је изгубљена. Ричард јој је измакао тле испод ногу. Дакле, цео окрутни механизам, смрт најближих, убијање највеће господе у држави, борба за власт и круну – била је за њу и само за њу. Свет је лишен привидности, морални поредак је згажен, сад историја престаје да постоји. Постоји само жена, човек и море проливане крви. (49)

Зашто је та сцена посебно значајна? Зато што осветљава начин функционисања Великог механизма. Леди Ана би се, сигурно, и по цену највеће жртве, одбранила од Ричарда у свом систему вредности. Али она не може да се брани у другом систему вредности, оном који је наметао Ричард III.

Тито је, у свом историјском тренутку, учинио нешто слично Ричарду Трећем. И он је успео да смрви поредак грађанског друштва, да од значајног дела својих поданика направи леди Ану. О томе сведочи и једна шекспировска сцена из његове биографије. На жалост, ту сцену не могу да цитирам. Њу сам непосредно доживео у некој давној телевизијској емисији. Књижевница Јара Рибникар, супруга Владимира Рибникара, директора Политике, причала је о томе како је у њеном дому 1941. боравио Јосип Броз Тито. Неко из њене

породице почео је да говори о лешевима Срба који плове Савом. Друг Тито не прихвата да осуди оно што би било природно да се осуди у постојећем систему вредности. Он говори о политици братства и јединства коју ће његова Партија водити током предстојеће борбе. У систему те борбе, усташки злочини ће бити маргинализовани. Тито никад није отишао у Јасеновац да би злочине осудио. А најхрабрији синови српског народа, комунисти и партизани, постаће нешто као Титове конкубине. Пристаће, ради братства и јединства у Титовој интерпретацији, да изједначе профашистички усташки и антифашистички четнички покрет. Идеал његових следбеника био је: да се за њих може казати да су били „блиски сарадници“ или „саборци“ друга Тита.

„Јесмо ли људи или каплари?!“ сећам се да је у једном старом италијанском филму рекао популарни филмски комичар Тото Еспозито. У ситуацији у којој јесмо, исправније би звучало питање: „Јесмо ли људи или шрафови?!“ Сасвим јасно чији шрафови: шрафови у механизму Великог мајстора.

Шрафови, дошрафови, подшрафови Великог механизма иду дотле да онемогућавају било какав разговор о њему самом. На томе почива логос Великог механизма. Све је дозвољено, али непослушност није.

Како објаснити ову појаву? Велики механизам је темељно загадио српску сиву материју. У другој терминологији: упропастио је људима мозгове, обезљудио многа људска бића. Од људи је правио шрафове. Шрафови су морали да функционишу као преносници политичке воље „одозго до доле“, како је говорио творац југословенског (дакле и српског) Великог механизма, друг Тито.

Велики Механизам у представи Јана Кота делује као слепа и моћна сила зла. Онако како су се смењивали енглески краљеви, тако су се у Совјетском савезу смењивали Стаљинови доглавници. Сви су били у ситуацији да буду објекти Великог механизма. Треба, међутим, имати у виду да је Кот своју идеју о Великом механизму писао у време његове пуне стабилности. Али и да је тај Велики механизам, и у виду стаљинизма и у виду титоизма, доживео свој крај.

Расплет ове шекспировске драме на нашем тлу је познат. Од братства и јединства није остало ништа. Само десет година после Титове смрти средишњи део Југославије претворио се у ратну кланицу. Један од Титових првобораца, Танасије Младеновић, негде почетком 90-тих, покајнички је и јавно признао: „Ми српски комуни-

сти нисмо субјективно издали свој народ. Али смо то учинили објективно.“

Велики механизам као контролисана сила

Појам Великог механизма Јана Кота имао је у виду само једну страну комунизма и стаљинизма: његову спољашњу страну. Изнутра се Велики маханизам може и другачије сагледати.

Главна снага Великог механизма у Совјетском савезу је Комунистичка партија. Она је имала и назив Комунистичка партија (бољшевика). Израз у заградама, бољшевици, има смисла само у односу на израз супротног значења: мењшевици. Бољшевици (бољшој= велики) и мењшевици (мењшиј = мањи) представљали су две оријентације међу комунистима у царској Русији.

Као младић, био сам у уобразиљи створио представу да је до поделе на бољшевике и мењшевике дошло на неком великом скупу комуниста царске Русије. Показало се да је моја представа била различита од онога што се десило у стварности. До поделе комуниста у царској Русији стварно је дошло на Другом конгресу Руске социјалдемократске партије који је одржан у Бриселу и Лондону 1903. године. На Конгресу је учествовало 12 делегата. У сукобу двеју фракција, око Лењина и Мартова, победила је Лењинова. За њу је гласало 7 делегата; то су били бољшевици. За фракцију Мартова гласало је 5 делегата. То су били мењшевици. Она два гласа одлучила су о стратегији Партије, тј. у чијим ће рукама бити Велики механизам.

На сукоб бољшевика и мењшевика на овом Конгресу још се може гледати као на сукоб двеју концепција. У каснијој историји ове Партије на те сукобе треба више гледати као на сукобе кланова око тога ко ће у Партији имати власт. Кад је умро Лењин, дошло је до борбе између два клана: оног око Стаљина и оног око Троцког. Кад је умро Стаљин, опет је дошло до борбе између кланова око тога ко ће држати Комунистичку партију Совјетског савеза у својим рукама. У тој борби је победио је клан око Хрушчова; затим је клан око Брежњева сменио Хрушчова. Све до рушења комунизма у Совјетском савезу борили су се кланови око тога ко ће у својим рукама држати Велики механизам.

Историјска улога Јосипа Броза Тита не може се у пуном смислу схватити мимо те велике комунистичке приче о борби кланова (фракција) око тога ко ће у својим рукама држати Велики механизам

(тј. Партију). И међу југословенским комунистима који су између два светска рата деловали у Совјетском савезу било је борби фракција (у другој терминологији: кланова). Једну од фракција је представљао Јосип Броз, чије је тада илегалнио име било Валтер. Он је у Комунистичкој партији Југославије представљао хрватско-словеначку фракцију. Ликвидирао је, на најгрубљи и најперфиднији начин, стаљинистичким методама, све своје конкуренте, док Партију није добио у своје руке. Од тада, па надаље, све до његове смрти, он ће задржати овај Велики механизам у својим рукама.

СРПСКИ НАРОД У РАЉАМА ХРВАТског ЛОБИЈА

Кланови и лобији

Израз клан је пореклом келтски. Значи „братство чији су чланови веровали да воде порекло од једног оснивача“ (по Вујаклији). У том смислу је овај израз, рецимо, био употребљаван у новије време, кад се помињао Клан Кенедијевих. Али израз клан има и друго, шире значење: означава „групу људи везаних заједничким интересима“. Таквих кланова било је свуда: у политичким организацијама, посебно у комунистичким партијама, у удружењима књижевника, архитеката, ликовних уметника итд., дакле свуда тамо где се могу наћи заједнички интереси који могу да повежу већи број људи. У области књижевности, на пример, већ од 50-тих година 20. века, говорило се у Србији о деловању клана реалиста и клана модерниста. Та два клана имали су различите и групне и естетске интересе. Њихова међусобна борба није угрожавала интересе српског нити других народа. Угрожавала је или фаворизовала само нечије групне или личне интересе. Надам се да овакво деловање кланова није нека српска или србијанска специфичност.

Израз лоби се код нас често употребљава у значењу клан. Понекад се употребљава и кад се мисли на обавештајне службе. У употреби тих израза треба правити разграничења.

Израз *лоби* не постоји у Вујаклијином *Лексикону страних речи и израза*. Вероватно се то десило зато што у време када се овај *Лексикон* појавио (1937, али и кад га је Вујаклија редиговао: 1954) за тим изразом није било потребе. У савременом лексикону страних речи Љубе Мићуновића (1988) тај израз се већ налази. Налази се и у

обимним лексиконима страних речи и израза Радомира Јовановића (2006) и Ивана Клајна и Милана Шипке (2006).

Израз лоби се, од разбијања Југославије, веома често среће у медијима. Срби су из медија могли да сазнају да им судбину одређују моћни лобији у Европи и Америци. Могли су да сазнају да Шиптари у Америчком конгресу имају моћан лоби, а да Срби такав лоби немају ни у САД, ни другде. Срби су, и приликом разбијања Југославије, били губитници. Један од разлога јесте у томе што нису на значајним местима имали своје лобисте.

Реч лоби (lobby) је енглеска. У том језику она има више значења. За нас је најважније оно које посао лобирања представља као нешто што се обавља у предворјима парламента. Он, дакле, означава онај вид припремања одлука које се формално доносе на кључним местима. То значење разоткрива истину да посао доношења одлука има два чина: један који се одвија у предворјима парламента; и други који се одвија у завршници, у самом парламенту.

Као што смо израз клан везивали за комунистичка друштва, израз лоби везујемо за такозвана демократска друштва. Лобирања у Америци су позната, регистрована и јавна. Оно што у деловањима лобија није јавно, јесте њихова повезаност са обавештајним службама. А то значи да се јавно деловање лобија може припремати и тајним каналима и средствима.

Изузетно неповољна ситуација у којој су се Срби нашли приликом разбијања Југославије, показао је да се српске тзв. елите не сналазе ни у разумевању деловања лобија, ни у разумевању деловања обавештајних служби.

Деловање хрватских лобија

Обраћање пажње на деловање кланова, лобија и обавештајних служби, може донекле да објасни српску ситуацију у поститовском и постјугословенском периоду. Југословенска држава је разбијена тачно по шавовима који су пројектовани на АВНОЈ-у. Тада пројектоване републике постале су самосталне државе. Нестали су са сцене стубови режима: Комунистичка партија и Југословенска армија. Уместо једнопартијског система успостављен је вишестраначки. Уместо модела друштвене својине успостављен је модел приватне својине. Све се променило.

Тита одавно више нема и нема његове Југославије. Не би, према томе, требало да има ни Великог механизма. Али има убедљивих

доказа да Велики механизам стварно и није нестао из српског друштва. Тачније: има доказа да је она иста сила, која је контролисала српске националне институције, образовни систем, медије, и даље несмањено присутна. Срби се нису ишчупали из титовских раља.

Велики механизам сигурно више није могао да опстане у облику у којем је био успостављен у Титово време. А то значи да није могао да опстане као полицијски систем који је био стварни стуб Титове Југославије. Али је могао да се трансформише у појаву која је карактеристична за савремени свет. Велики механизам опстојава у српском друштву као организован хрватски лоби.

Као историчар српске културе не могу компетентно да говорим о тајним службама на тлу Србије. Али могу са великом мером упућености да говорим о ономе што се збива на тлу националних наука. У тој области драстичне промене десиле су се 1945. са доласком комуниста на власт. Са одласком комуниста са власти и разбијањем Југославије никакве битније промене нису се десиле ни у САНУ, ни у Матици, ни у СКЗ, ни на универзитетима. У пуном смислу управо у тим институцијама наставила је да влада парадигма сербокroatистике, која је завладала тек у Титово време. А то је парадигма која је српски народ довела до стања у којем се данас налази.

Та парадигма има и своје конкретне носиоце, које је требало идентификовати. Ја сам то и учинио у тексту *За истину о Шафарiku* (прештампан у књизи *Идеје југословенства и српска мисао*, 2007). Тамо сам употребио кључне речи: *хрватски лоби у српским националним институцијама*. Показао сам да иза накардног издања *Историје српске књижевности* П. Ј. Шафарика (2004) не стоји ни научни ни српски национални интерес, већ стоји хрватски лоби, инсталиран у Матици српској, у Вуковој задужбини и у Заводу за уџбенике и наставна средства. То је онај лоби који не преза ни од фалсификата да би постигао своје циљеве. Тешко стање у српском образовном систему, у медијима, у политици – једноставно не можемо да схватимо док не обратимо пажњу на деловање хрватских лобија у Србији.

Хрватски лоби у Србији – тако нешто, у обимнијем броју, није могло да постоји у предтитовско (предкомунистичко) време. Али је од 1945. цела Титова Југославија била је подређена хрватским националним интересима. У тој тоталитарној држави неким снагама све је било могуће. Тако је, према мојим истраживањима, учињено да Матица српска постане „продужена рука хрватске филологије“, а САНУ „огранак ЈАЗУ“ (данас ХАЗУ), односно да образовни систем

у Србији постане продужена рука образовног система пројектованог за Србе из Загреба.

Сва трагичност српске ситуације са краја 20. и почетка 21. века може се схватити ако се обрати пажња на ове чињенице. Хрватски лоби (заједно са шиптарским лобијем) већ дуги низ година има велики утицај и на Вашингтон, и на Берлин, и на друге делове света који себе именује међународном заједницом. Кад се има у виду да хрватски лоби држи и српске националне институције, то значи да су Срби опкољени споља а подривени изнутра. Не треба одбацити ни претпоставке да хрватски лоби држи у власти и српске обавештајне службе. А да су те службе у туђим рукама доказ је несметано деловање хрватског лобија у Србији и у међународној заједници. Било би посве другачије да српске обавештајне службе нису под контролом хрватских лобија.

Наивно је мислити да је хрватски лоби могао да има утицаја у свету (нпр. у Вашингтону) а да није могао да има утицаја у Србији и другим српским земљама. Трагично је по Србе, као целину, што ни до данас нису схватили улогу тога лобија.

Хрватски лоби и србофобија

У годинама разбијања Југославије Срби су се суочили са једном новом појавом: са србофобијом. Србофобичан однос према Србима нису доскора имали ни Американци, ни Енглези, ни Французи, јер су били савезници Србима у два светска рата. Такав однос нису имали чак ни Немци који су у оба светска рата били на другој страни од Срба. Садашњи Немци су се помирили са својим дојучерашњим противницима: Американцима, Енглезима, Французима, Русима, Пољацима, Чесима; природно је очекивати да би се могли помирити и са Србима.

Објашњење за раширену појаву србофобије може се наћи у деловању антисрпских сила из најближег окружења. Хрвати и Шиптари нису моћни народи. Али су успели да створе моћне лобије. А то значи да преко својих лобија управљају моћним земљама. Другим речима, да се према тим земљама односе као према Великим механизмима које треба ставити под своју контролу.

Научени смо да мислимо о томе да су мале земље и мали народи играчке у рукама великих народа и земаља; да служе за поткусуривање њихових интереса. Ствари су у стварности стоје другачије. Велике земље и велики народи стављене су под контролу малих зе-

маља и малобројних народа. То је релативно нова појава са којом се садашњи свет суочава. Као што кланови могу да контролишу велике механизме, тако и лобији могу да контролишу велике земље, да им наметну своју политику. Силе зла створиле су Велики механизам у виду србофобије. Са болешћу србофобије која их је захватила, и велике земље, као што су Америка и европске земље, постале су средство у туђим рукама.

Зато је важно да се нађе стварни разлог за србофобију. А то значи да се нађе одговор на питање: Ко на свету има мотив да докрајчи Србе као народ?

Стварни мотив да се Срби искорене има само један народ: Хрвати. Релативно је лако објаснити и зашто. Хрватски филолози и идеолози су учинили нешто што се у свету не чини. Напустили су свој хрватски језик, узели за књижевни језик српски и прогласили га за хрватски. Крајни вид те стратегије испољио је Анте Старчевић, „отац хрватске нације“. Он је тврдио да Срби као народ не постоје, тј. да су и Срби у ствари Хрвати. Тврдио је и да не постоји српски језик већ да је то хрватски језик. На другачије називе српског језика (илирски, српскохрватски, хрватски или српски итд) отуда треба гледати само као на тактичке варијанте замисли да се Србима по сваку цену одузме језик и идентитет. Од Старчевићевих нису били стратешки другачији циљеви ни Штросмајера, ни Јагића, ни Крлеже. Тактика хрватских идеолога се мењала током историје зависно од односа снага, али се стратегија није мењала. Хрвати се, у својој србофобији, неће смирити докле год буде и српског народа и српског језика. Тражиће савезнике по целом свету да Србе избришу: да би прикрили злочин геноцида пре свега над српским језиком.

Феномен хрватског лобија није локалног значаја. Он се на негативан начин уплео у судбину савременог света. То се може показати на једном посебном примеру. Ради задовољења посебних хрватских интереса, моћна Аустрија (касније Аустро-Угарска) још у првој половини 19. века учествовала је у подухвату преотимања од Срба и њиховог језика и њиховог народа за рачун Хрвата. Та држава непосредно је била умешана у идеју илирства и у идеју југословенства. Крајни резултат је по ту државу ипак био катастрофалан. Копајући јаму Србији, она је била разбијена. Зашто се тако десило, одговор се може наћи у мисли Хегела који гласи: „Логос ради свој посао навелико“.

Код Хегела се може наћи и објашњење о ономе што се у последње време дешава на линији Европљани и Американци с једне

стране, а Хрвати и Шиптари с друге. Објашњење је садржано у чувеној Хегеловој тези о односу господара и роба (*Феноменологија духа*, Београд, 1974:116-117). Аустрија је свог роба, Хрвате, хтела да употреби да би превентивно средила свог потенцијалног противника Србе. Али је, тачно по Хегелу, постала главни заробљеник Хрвата (роб хрватских нелегалних амбиција). А преко Аустријанаца то су постали и Немци, а затим и цела Западна Европа. Сада се цео Запад несувисло понаша, по правилу на своју штету, као роб нелегалних хрватско-хрватских интереса, а затим и као роб нелегалних шиптарских интереса. Европски запад је погубио конце.

Најгоре је у тој болести србофобије прошла Америка. Амерички политичари и стратежи хтели су да се послуже Хрватима и Шиптарима као средством да освоје Балкан за своје стратешке циљеве. И у томе су успели. Али су, по оној Хегеловој, постали средство и једних и других. Моћна Америка допустила је да буде реализатор шиптарско-хрватске политике (постала је средство својих средстава). После пирове победе на Балкану кренула је у процес глобализације (другим речима: кренула је са амбицијом да влада светом), па се заглавила у Ираку. Само је у једном тренутку била једина суперсила у свету. Али то је трајало кратко. Сада је јасно да више није ни једна од две суперсиле, него само једна од неколико суперсила. Од бомбардовања Србије почиње њена низбрдица. Амерички аналитичари још не схватају да је Косово највећи амерички пораз, и највећи пораз Запада. Нису се либили да се окрену против међународног права, и против темеља хришћанске цивилизације. На тај корак навели су их туђи лобији. Тужно је гледати како се представници ове велике силе понашају као инструменти туђих амбиција.

Хрватски лоби у српским националним институцијама

Питање о постојању хрватског лобија у српским националним институцијама није отворено први пут у мом тексту *За истину о Шафарiku*. У једном интервјуу, који је објављен са Павлом Ивићем у новосадском листу Индекс (1998, двоброј 19-20), постављено је овом академику питање: „Постоји ли хрватски лоби у САНУ?“ Следио је одговор: „Којешта. Нема Хрвата у САНУ, и зашто би ту било хрватског лобија. Чак, у нашој Академији, постоји нешто што би се могло звати „*лоби српске националне политике*“. Ту су главне личности академик В. Крестић, академик М. Екмецић и ја“ (стр. 32). Моја сазнања о овој теми су посве другачија. Ја се уопште нисам пи-

тао да ли постоје они који се изјашњавају као Хрвати у САНУ. Питао сам се да ли у САНУ неко заступа ставове хрватске филологије. И добијао сам одговоре који су различити од Ивићевих. Сам Ивић је у лингвистици следбеник Јагићевих ставова; Екмецић, са тезом о религији као вододелници нација на нашим просторима, настављач је Штросмајерових ставова, а Василије Крстић је по више пута истицао признању следбеник Виктора Новака, великог амбасадора хрватске стратегије у Београду. Ако „српски лоби“ у САНУ наставља идеје хрватских првака, а не идеје српске филолошке традиције, то не може да буде добро. Нека организациона снага је очигледно учинила да ствари буду постављене како не треба. Онако како се чини у САНУ, тако је у Матици, тако је на српским универзитетима, тако је и у медијима. Све су то велики и утицајни системи. Они су делови оног Великог механизма који је остао из Титових времена. Тим системима се нека сила користи да раде у корист хрватских интереса. Ја сам ту силу идентификовао као хрватски лоби. Не искључујем могућност да је тај лоби контролисан од стране хрватске обавештајне службе. Али то је нешто што не могу да докажем. Такво доказивање, уосталом, и не спада у сферу мога интересовања. Превасходна сфера мог интересовања је филологија. Али када у тој научној дисциплини ствари не иду како треба, бар треба указати откуда ветар дува.

Већ има десет година откако је, на моју иницијативу, промовисан Покрет за обнову србистике (1997). И поред више десетина књига објављених на таласу овог Покрета, у Србији није дошло до оне најбитније промене: парадигма сербокроатистике није замењена парадигмом србистике. Другим речима, није се десило оно што би природно било да се деси. Није дошло до обнове српске филолошке традиције; српска филологија је и даље у раљама сербокроатистичких идеја. Испоставило се да у српским националним институцијама одлучујуће позиције имају људи који чине продужене руке туђих филолошких ставова. Док се њихово деловање не обелодани, тј. не стави под јавну контролу, не може ни да дође до жељеног преокрета.

Српски политичари разних оријентација успели су, у критичном тренутку око решавања питања статуса Косова и Метохије, да схвате да треба бранити целовитост Србије. Ослонили су се при томе највише на логос међународног права. Али нису успели да схвате да пре свега треба бранити целовитост и идентитет српског језика и српске књижевности, онако како чине сви други европски народи. Већина ових политичара се јавно опредељује за примену европских стандарда код нас. Па ипак показују да неће ни да знају за тако не-

што као што је Покрет за обнову србистике који у пракси спроводи њихове јавне прокламације. Тако се дешава да у конкретної политици и они спровode ставове хрватског лобија.

Последње две деценије су показале да српско питање није локално питање. Оно се више и не може решавати као локално, јер је већ дуго на светској позорници. Постало је принципијелно питање, јер се непосредно или посредно тиче свих језика, народа и држава. Само се као принципијелно и европско и светско питање може решавати.

ОБНОВА ЛОГОЦЕНТРИЗМА

У једном тренутку и ја сам сам се укључио у решавање питања које се тичу савременог света. То је било у време бомбардовања СР Југославије 1999. године. У априлу те године на Универзитету у Новом Саду били су организовани протестни матинеи. Сваког дана, од 11 до 12 часова, по три говорника (наставник, сарадник или студент) могли су, у 15 минута, да кажу све што су мислили да у том тренутку треба рећи. Те скупове сам доживео као велики јавни час мог Универзитета.

Тема мог излагања била је *Обнова логоцентризма*. Ово излагање је, у писменом облику, објављено у *Радовима* Филозофског факултета на Палама (2003). После је, на основу тога синопсиса, настала цела књига под истим именом. Најављено је и њено објављивање. Ова књига, по карактеру филозофска, откривала је конзеквенце филозофије деконструкције логоцентризма, главне савремене филозофске оријентације Запада. Пред нашим очима деконструсани су (оборени или пољуљани) главни стубови света у којем живимо: идеја истине, идеја добра и идеја лепоте. Прво је деконструисана идеја истине у бесомучној медијској хајци против Срба, затим је порушено међународно право (у којем је уграђена идеја добра); најзад су разаране лепоте земље Србије: рушени су мостови, велелепне зграде, уништавани су и људи и природа. Све то је могло да се чини у свету без Бога (Логоса). А то значи у свету без поштовања правила, без реда; у свету пониженог и одгурнутог логоса. Главна теза мог излагања била је: да треба напустити правац постмодернистичке филозофије деконструкције и да логоцентрички свет треба обновити. На питање: да ли је требало следити Ничеа или Достојевског, мој одговор је: да треба следити Достојевског, великог писца и мислиоца чи-

ји је нејпоузданији тумач и настављач такође један српски великан: Јустин Поповић.

Обновити логоцентризам – то не значи само вратити логос у људски свет (вратити се Богу). То значи и обновити нарушене вредности. У том смислу и обновити србистику значи изградити научну свест о идентитету језика и народа, рехабилитовати српску идеју југословештва; понашати се у складу са принципима који важе за европске народе.

СРПСКО ПИТАЊЕ И МАТИЦА СРПСКА

Матица српска играла је, сада игра, а треба и у будућности да игра значајну улогу у животу српског народа. Она је, већ од свог почетка, учествовала у поимању, односно решавању српског националног питања. Кроз своју дугу историју била је и објект разних политичких пројекција. Сада, на почетку новог миленијума, у знатно измењеним историјским околностима, природно је да се њена улога преиспита и да се за њену будућу оријентацију нађе најпримереније решење. У тражењу решења треба се подсетити кад је и зашто Матица основана, шта се са њом дешавало у њеном аустријском а, посебно, у југословенском периоду и којим путем ће даље ићи.

Матица српска и решавање националних питања европских народа

Матица српска се појавила у доба када су се решавала национална питања многих европских народа, па и српскога. Она је настала 1826. године у Пешти вољом неколико пештанских Срба, трговаца, и једног правника и књижевника, Јована Хацића, да би ово „дружество“ подржало излажење часописа *Сербска летопис*, који је годину дана раније покренут у Новом Саду, а већ на почетку је био напшао на финансијске тешкоће.

За идеју о покретању *Летописа* заслужна су два професора Српске православне гимназије у Новом Саду: Георгије Магарашевић и Павел Јозеф Шафарик. Магарашевић (1793-1830), први уредник часописа, био је Србин. Словака Шафарика (1895-1961) је потрага за послом довела у Нови Сад где је провео 14 годинама (1819-1833). Био је стални сарадник *Летописа*. Постао је познат и славан у словенском свету 1826, када се у Пешти појавила његова књига на немачком језику под насловом *Историја словенског језика и књижевности према свим наречјима*. Шафарик је у својој обимној књизи представио први пут на систематичан начин словенски свет као целину.

Магарашевић и Шафарик су израсли из великог покрета заснивања словенске филологије, славистике, slavice. Шафарик је у својим

књигама разрађивао идеје својих претходника, Чеха Јозефа Добровског и Словенца Јернеја Копитара. У духу идеја ове дисциплине већ је деловао, старији од свих њих, Доситеј Обрадовић. Вук Караџић, који се после пропасти Првог српског устанка (1813) настанио у Бечу, до оснивања Летописа и Матице, већ је био постао славно име у славистици и у европској филологији као утемељивач србистике. По пословима које је обављао, играо је улогу целе једне националне институције. И Вук Караџић и Матица српска развијали су се у духу идеја свога времена.

Идеје на којима се градила славистика биле су израз још ширих процеса који су се одвијали у Европи у другој половини 18. и почетком 19. века. Ти процеси су водили ка конституисању садашњих европских народа на филолошким основама и били су праћени увођењем националних језика у јавну употребу, наместо преовлађујућег латинског. Символ тих процеса је једно велико име: Хердер.

Јохан Готфрид Хердер (1744-1803) био је по струци филолог. Његово стваралачко дело репрезентују две књиге. Прва је антологија *Гласови народа у песмама* (1778-9) која садржи 182 песме од којих су само 40 немачке; остале припадају другим народима. За ову антологију је карактеристично да је различите народе распознавала по различитим језицима. Ставови о разликовању народа према језицима Хердер је још потпуније образложио у књизи *Идеје о филозофији историје човечанства* (1774-91). У њој су ставови из антологије образложени теоријским и историјским аргументима. По Хердеру, језик је основна карактеристика једног народа. Та идеја је сагласна са старим словенским и светосавским идејама по којима су народи идентификовани према језицима којима говоре. У тој традицији израз „језици“ значио је исто што и израз „народи“.

Од краја 18. века интелектуални свет Европе је почео да мисли у духу Хердерових идеја. У духу тих идеја се, на пример, Гете интересовао за српске народне песме и за рад Вука Караџића. А Вук Караџић је постао један од главних европских следбеника Хердера јер је у хердеровском духу откривао српски језик и стваралаштво на њему. Слично су радили и филолози других европских народа.

Снага процеса покренутих Хердеровим идејама може се показати на примерима. Немци, који су у Хердерово време живели у 38 краљевина, кнежевина, слободних градова, на основу Хердерових идеја спознаће да чине једну природну језичко-етничку целину, да по језику представљају целину немачког народа. Популација истојезичника која је себе спознала као Немце, тежиће затим да се уједи-

ни. На основу те тежње била је у другој половини 19. века створена моћна немачка држава. Практично на истим идејама створено је и више других модерних нација, поготово у средњој Европи: чешка, словачка, мађарска, пољска, српска, хрватска, словеначка итд. На основу истих идеја, те освешћене нације ће довести на крају Првог светског рата до стварања нових држава: Чехословачке, Пољске, Мађарске, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Истим процесом на хердеровској идеји били су захваћени и Срби онога времена. Они су се распознавали по језику. Вук и Матица српска, и људи који су се око њих окупљали, нашли су се у жаришту тих процеса и чинили су моћан покрет заснован на српској идеји. Покрет је био утолико снажнији што је имао упориште и у светосавској традицији. И Вук и Матица у свом деловању полазили су од истог филолошког начела: да се народи идентификују према језицима којима говоре, а не према вероисповести или према државама у којима живе. Вук и Матица нису били сагласни у појединим питањима норме књижевног језика и правописа. Вук је сматрао да за књижевни језик треба узети чисти народни језик српске усмене књижевности, а као писмо користити реформисану ћирилицу коју је он обликовао на основу претходних реформаторских покушаја Саве Мркаља и Луке Милованова. Пошто Римокатоличка црква није подржавала употребу словенског писма, односно ћирилице, у било ком облику, Вук је за Србе римокатолике, који су говорили и писали српским народним језиком, нашао решење у реформисаној латиници, прилагођеној српском народном језику. У Матици српској се сматрало да треба писати старом грађанском ћирилицом, а да српски народни језик треба уводити у писану књижевност са више обазривости према дотадашњој славенској књижевнोजезичкој традицији.

У годинама око средине 19. века најистакнутији људи у Матици били су Сава Текелија, Теодор Павловић и Јован Суботић. У својим текстовима и деловању они су у решавању српског питања полазили од хердеровских ставова. Исте ставове имао је и митрополит Стратимировић (нарочито у погледу Дубровника). За све њих Срби су они који говоре српским језиком, без обзира на вероисповест и на државу у којима живе. Српски језик се разликује од хрватског језика чија су наречја кајкавско и чакавско. Српска књижевност има четири основна дела: народну књижевност, стару књижевност, књижевност средњег доба (у којој је најзначајнија дубровачка књижевност) и нову књижевност. Матица коју су они водили била је у основи сагла-

сна и са тадашњим славистичким идејама и са главним ставовима Вука Караџића.

Да је Матица српска деловала у општеприхватљивом смеру, види се по томе што је послужила као узор за оснивање низа других матица: Матице чешке 1831, Матице илирске (1839, преименована је у Матицу хрватску 1874), Матице лужичкосрпске (1847), Матице моравске (1852), Матице далматинске (1862, која је здружена с Матицом хрватском 1912), Матице словачке (1863), Матица словеначке (1864), Матице пољске (1882). Све ове матице ницале су у словенском свету.

Око Матице српске организовао се српски национални и културни живот. То се нарочито показало када је она 1864. пресељена из Пеште у Нови Сад. Тада је градоначелник Новог Сада био Светозар Милетић. Град у који се уселила Матица називан је тада „Српска Атина“.

Крајем 19. и почетком 20. века дошло је у Матици до нове и снажне потврде оријентације њених оснивача и делатника из средине 19. века. Ова Матица деловала је у сагласју са процесима који су се одвијали у Београду. Тамо су, на вуковским идејним основама, били основани Српска краљевска академија (1886) и Српска књижевна задруга (1892), и часописи *Српски преглед* (1895) и *Српски књижевни гласник* (1901). Обнова српске и славистичке филолошке традиције, после неколико деценија стишаног рада у Матици српској, може се видети кроз неколико важних знакова. Један од првих јесте прослава јубилеја Ивана Гундулића у Дубровнику 1893, када су му Срби римокатолици из овог града подигли познати споменик. Овој прослави придружила се и Матица српска. Две године касније Матица и Летопис обележили су стогодишњицу рођења Павела Јозефа Шафарика. Једна свеска Летописа била је посвећена овом великом филологу. Матица је, такође, узела значајно учешће приликом преноса костију Вука Караџића (1897) из Беча у Београд. Главну улогу у променама у Матици играо је др Тихомир Остојић, гимназијски професор и историчар српске књижевности. Остојићеви ставови могу се видети и на једном посебном детаљу. На самом крају 19. века, библиотекар Матице српске, Стеван Милованов, штампао је Каталог књига Матичине библиотеке у којем су српске и хрватске књиге биле подељене тако да је све штампано ћирилицом третирано као српска књига, а све што је штампано латиницом као хрватска. На Остојићеву иницијативу овако устројена подела српске књижевности била је сторнирана. Није било у духу вуковске традиције да се

српски језик дели на српски и хрватски, у овом случају према писмима: ћирилици и латиници.

Као и Стојан Новаковић, водећи филолог у Српској краљевској академији, и Остојић је у Матици српској био утврђен у ставу да је језик којим се служе Срби и Хрвати по пореклу српски и доследно га је, као и Новаковић, звао српским језиком.

На самом почетку 20. века у делима низа историчара српске књижевности потврђивани су вуковски и матичарски (према Јовану Суботићу) ставови да српска књижевност има ова четири дела: народну, стару, средњу и нову. Такву потврду давали су у својим историјама Дубровчанин дум Иван Стојановић, новосадски професори Јован Грчић и Тихомир Остојић и београдски професори: Андра Гавриловић, Павле Поповић и Јован Скерлић.

У Матици српској, у Остојићево време, десио се један важан и карактеристичан догађај: у Дубровнику је 1909. формирана Матица српска. Та институција је требало да буде стетиште превасходно Срба католика којих је у том граду тада било више него оних који су се изјашњавали као Хрвати.

Као и Доситеј и Вук и, „матичари“: Јован Хацић, Георгије Магарашевић, Сава Текелија, Теодор Павловић, Јован Суботић, Јован Ђорђевић и други, али и Јован Стерија Поповић, Сима Сарајлија и други српски писци, а касније, у Матици, пре свега Тихомир Остојић и његови савременици у Београду и Новом Саду, били су израз српске мисли. Та мисао је у основи била сагласна са мисаоном основом на којој су се конституисали други словенски и други европски народи. Ови српски прваци су и за Србе имали исто принципијелно решење какво су имали други словенски и европски народи за себе.

Овој оријентацији у чијој основи је била мисао о српском језичкоетничком и културном идентитету и идеја о словенској узајамности и која је била доминантна у Матици и подржана у словенском свету, супротставила се једна друга оријентација, номинално југословенска, а дефакто антисрпска. Она ће учинити да Матица српска, у југословенском периоду, промени своју оријентацију.

Матица српска у југословенском периоду

Кад се каже „југословенски период“ мисли се, по правилу, на време трајања Југославије као државе. Ова држава је постојала, у готово истом територијалном обиму између два светска рата (1918-1941), и у периоду после Другог светског рата (1945-1992). Постоја-

ла је, такође, у суженом обиму, држава СР Југославија (1992-2006) као заједница двеју југословенских република: Србије и Црне Горе. Стварање Југославије почело је, међутим, много пре 1918. као што је и њено разбијање почело много пре 1992. И стварање и разбијање Југославије може се схватити као део општијег историјског процеса. Овај процес није био самоникао; његова појава не може да се разуме ван контекста империјалних, династичких интереса Аустрије.

Хердеровске идеје, које су водиле ка конституисању свести о истојезичким популацијама као посебним народима, нису погодиле опстанку Аустрије. Оне су водиле ка њеној деконструкцији. Аустрија се, као историјска творевина, нашла у оштром сукобу са процесима који су се у Европи одвијали у духу хердеровских идеја.

Кад су се, око преломне 1848, испољиле пангерманске тежње, које су водиле уједињењу свих Немаца у једну државу, било је природно да се аустријски Немци придруже том процесу. Да су они тако поступили, Аустрија би, из принципијелних разлога, морала да се одрекне не-немачких делова своје царевине. Званична Аустрија је, међутим, у први план поставила свој империјални интерес, па се није придружила општенемачком уједињењу. Она се определила да очува Монархију у којој мањи број Немаца влада већим бројем других народа. Државни и династички интерес је надредила националном. У томе духу настојала је да опстане све до краја Првог светског рата.

Ако Хердерове идеје схватимо као природне и здраве, оне друге можемо схватити као неприродне и патолошке. Нормално (здрavo) и патолошко борили су се читава два века у Европи и свету. Борба између те две силе довела је до Првог и Другог светског рата, а они су коштали и европске народе и саме Немце милионе људских глава. (Само је Други светски рат однео шест милиона Немаца). И немачка и светска трагедија настала је када је један Аустријанац, Хитлер, постао вођа немачког народа.

Аустрија, као држава, тежила је да каналише процесе који су се одвијали међу словенским народима. Чинила је то посебно кад су били у питању Срби због њихове средњовековне државне традиције која јој је сметала. У сузбијању српске идеје она се послужила идејом хрватства. Помоћу илирске идеје она је прво помешала српство и хрватство да би их потом поделила по новим, принципијелно неприхватљивим, критеријима. На основу Хердерових идеја, на основу принципа који су важили у целој европској филологији, природно је да Хрвати, као посебан народ, имају свој језик, а Срби свој, да Хрва-

та има онолико колико људи говори хрватским језиком, а Срба онолико колико људи говори српским језиком. Аустрија је, међутим, имала интерес да раздели, умањи, сузбије популацију српског језика која је испољавала природну тежњу за уједињењем. Хрвати су, са своје стране, имали интересе да се прошире на рачун српског народа. Те подударне стартешке интересе требало је обући у прихватљиво рухо. То је главни разлог настанка илирског покрета. Са историјске тачке гледишта илирски покрет је био претходник идеје југословенства. Зато се на тај покрет, у образовном систему у Југославији, увек морало гледати позитивно. Тако се добрим делом гледало и у Србији. Не само да се није замерало што је тај покрет простим преименовањем претворен у хрватски, него се није изградила ни јасна свест о снажном српском културном покрету оличеном у Вуку Караџићу и у Матици српској који су претходили илирском покрету.

У време деловања илирског покрета (1835-1843) тада најсвеснији међу Србима: Сава Текелија, Вук Караџић, Сарајлија, Стерија, Теодор Павловић, Јован Суботић, схватили су антисрпску суштину његове идеје, па су се од ње оградиле и наставили да следе и хердеровску (европску) мисао свога времена и традиционалну српску мисао која је са овом била у складу. Центар отпора према илирском покрету постала је Матица српска. Главни човек у њој у то време био је Теодор Павловић, који је имао пуну подршку и старог Саве Текелије и младог Јована Суботића. У својим полемичким текстовима Теодор Павловић се оштро супротставио унитаристичким идејама илирског покрета. Уместо идеја да су сви Словени на Балкану Илири, Павловић је, у духу хердеровских и славистичких идеја, понудио нешто природније: понудио је идеју југословенства као блискости и узајамности народа на словенском југу. Садржај који је он дао идеји југословенства разликује се од каснијих историјских пројекција. По Павловићевој идеји, Словенци, Хрвати, Срби и Бугари, као посебни народи, треба да негују своју посебност, али и узајамност и заједништво. Они, дакле, нису један народ, Илири, како су тврдили Гај и другови, већ су Југо-Славјани, Југо-Словени (Јужни Словени). Тој Павловићевој идеји се ни данас не може ништа замерити. Она, међутим, није одговарала аустријским империјалним интересима и требало ју је сузбити или јој променити садржај. На историјску сцену су тада ступила двојица делатних Хрвата који су, под именом југословенства, наставили политику и програм илирског покрета. То су били бискуп Јосип Јурај Штросмајер и филолог Ватрослав Јагић.

Ђаковички бискуп Штросмајер (1815-1905) је од српске идеје југословенства прихватио само име. Он јој је променио садржај и наставио да под именом југословенства развија идеју илираца о једном народу на словенском југу, али у нешто суженом обиму. По Штросмајеру су само Словенци, Хрвати и Срби били Југословени, а Бугаре он није обухватао својом пројекцијом. Сужавање опсега идеји југословенства било је у државном интересу Аустријске монархије којој су Срби са својом бројношћу, државном традицијом, обновљеном српском државом на Балкану и мултиконфесионалношћу представљали сметњу њеним територијалним претензијама. Зато је, по Штросмајеровој идеји, требало да се створи једна Југославија, састављена од Срба, Хрвата и Словенаца, схваћених као једног народа, са седиштем у Загребу, и да она буде једна од федералних јединица у реформисаној Аустријској царевини. А да би била једна федерална јединица (а не, рецимо, три) требало је Србе, Хрвате и Словенце третирати као један народ, као Југословене.

Ватрослав Јагић (1838-1923) на филолошком плану разрађивао је исту идеју. Али, он је Југословене видео у још суженијем виду, као уједињене Србе и Хрвате. А да би се они пред светом легитимно могли представити као један народ, морало се прогласити да говоре једним језиком и морали су да имају једно национално име. Он је тај народ звао Хрвато-Срби а њихов језик је звао српскохрватским, хрватским или српским. Те своје Хрвато-Србе он је звао и Југославенима. Народни језик Хрвато-Срба, по Јагићу, један је, а састављен од три наречја: чакавског, кајавског и штокавског. То што се ови дијалекти нису дали сјединити у један језик, овом филологу, са превасходно политичким претензијама, није сметало. Читава ова конструкција прављена је због једног стратешког циља: да се привидно уједињени Хрвати и Срби поново поделе, али не по линији језика него по линији вероисповести. Ова неприродна теоријска основа за ново идентификовање одговарала је и Аустрији и Хрватима: Што мање Срба, то боље. По тој стратегији Срби католици морали су престати да постоје. Стотинак година касније Срби католици су готово потпуно нестали.

И Штросмајер и Јагић су били људи Беча. Штросмајер, човек немачког порекла, почео је своју каријеру као бечки дворски каноник. Јагић је најдуже био бечки професор, који је о трошку Аустрије издавао и свој чувени часопис на немачком језику *Архив за словенску филологију* (1875-1914). Све што су Штросмајер и Јагић радили

било је у стратешком интересу Аустрије и у сепаратном интересу Хрвата.

Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1918. године, као државе „једног троименог и троплеменог народа“, збило се у духу штросмајеровских идеја.

Приликом разбијања Југославије, показало се да је таква држава, већ у самој идеји, била антисрпска. Данас је сасвим јасно да Срби нису имали никавог стратешког интереса да такву државу стварају.

Ни данас, међутим, многим истакнутим Србима, који заузимају важна места у држави и у националним институцијама, није постало јасно да је Штросмајерова идеја југословенства имала и своје друго лице у виду Јагићеве сербокroatистике и да је она исто тако, погубна. Другачије казано: многим одговорним Србима није јасно да су идеолог Штросмајер и филолог Јагић били два израза исте идеје и стратегије. Спознато је само то да треба одбацити Штросмајерову идеју југословенства, а није спознато да треба одбацити и сербокroatистику као идеју и као научну оријентацију. Да ствари тако стоје, то се најбоље може видети на примеру Матице српске. Ова најстарија српска институција, организовала је Новосадски договор (1954) на којем је, супротно научним и националним интересима, а у духу штросмајеровске идеје југословенства и јагићевске идеје сербокroatистике, српски језик преименован у српскохрватски. Неколико година касније Матица српска заједно са Српском књижевном задругом је објављивала едицију *Српска књижевност у сто књига* (1958-1966). У тој едицији су се две српске националне институције, без иједне речи образложења, одрекле дубровачке књижевности, а народну књижевност на српском језику су прогласиле за српскохрватску. Моје анализе су показале да је структура те едиције, која је служила за углед другим едицијама, прављена по моделу хрватског филолога и политичара Ђуре Шурмина из књиге *Повјест књижевности хрватске и српске* (1898). На неприхватљиво изостављање дубровачке књижевности из корпуса српске књижевности први је реаговао је дум Иван Стојановић, вођа Срба католика у Дубровнику у обимној књизи *Дубровачка књижевност* (1900). Слично су поступили у својим историјама српске књижевности и најутицајнији новосадски професори Јован Грчић и Тихомир Остојић. Њихови ставови су се одржавали све до после Другог светског рата. Међутим, кад је у Титово време прављена едиција *Српска књижевност у сто књига*, нико се није смео супротставити концепцији на којој је она грађена у духу штросмајеровске идеје југословенства и јагићевске идеје сер-

бокroatистике. И Матица и СКЗ су, у Титовом периоду, постале „продужена рука хрватске филологије“. За илустрацију такве оцне могу да послужи два Матичина издања: *Југословенски књижевни лексикон* (1971) и вишетоми *Лексикон југословенских писаца* који је почео да излази седамдесетих година. Идејна основа идеје југословенства и сербокroatистике, која је уграђена у едичије и публикације Матице српске, била је примерена загребачким институцијама ЈА-ЗУ и ЈЛЗ, а не и идеји југословенства првака Матице Теодора Павловића и Јована Суботића. Деловање Матице српска после Другог светског рата било је противно идејама на којима је и због којих је она основана.

Матица српска је у периоду друге Југославије постала институција коју финансира држава. То је и главна разлика од претходних периода када је Матица имала своју имовину и била финансирана из чланарине и донација својих присталица. Начин финансирања Матице, у социјализму једини могућ, учинио је да она постане инструмент титовске комунистичке а, у ствари, великохрватске политике. Стара институција која је своје књижевне, научне, просветне и социјалне програма развијала постепено у скученим условима у оквиру туђинске царевине, у новим историјским приликама, у југословенском периоду, после Другог светског рата, заснивајући своју активност на материјалној и политичкој подршци државе, успела је да изузетно разгранала своју, пре свега научну, делатност. Објавила је много вредних књига, издавала је више научних зборника, откупила је и добила за Библиотеку Матице српске много књига и попунила њене фондове. Матица је основала и Галерију Матице српске и разгранала њену делатност. На збиркама Матице основан је и Музеј Војводине. У тој делатности Матице има много позитивног. Међутим, позитивна оцена појединих њених делатности, ма колико оне биле вредне, не би требало да нам скрене пажњу од онога битног: да се Матица српска, у филолошким пословима, због којих је и основана, у периоду Друге Југославије, нашла на странпутици. Матица је била стављена у ситуацију да заузима ставове о српском језику, српској књижевности и о српском народу противне њеној традицији. У Титовој Југославији Матица је разгранала своју делатност, али је изгубила своју душу. Задржала је српско име, али то више није била традиционално српска национална институција.

Моћан штросмајеровско-титоистички систем југословенства, успевао је да преобрати не само Матицу, већ и Српску академију наука и уметности, али и цео образовни систем и да удари свој печат и

новим установама каква је *Вукова задужбина*. Основана почетком 80-тих година 20. века под Вуковим именом, ова установа је требало да делује у духу идеја Вука Караџића. Вук је сматрао да су Срби „по правди“ сви они који говоре српским језиком, и да Срба има „три закона“: закона грчког, римског и турског. Да ли Вукова задужбина стоји на овим Вуковим становиштима или онима која су владала у југословенском друштву у време њеног оснивања? У време њеног оснивања је језик, којим говоре Срби, називан српскохрватски/ хрваткосрпски, што Вук ни као израз, ни као дефиницију језика којим говоре Срби, никада није прихватио. Вук такође никако не би прихватио да се српски језик разбије на: бошњачки, хрватски, црногорски, српски, евентуално на друге језике, како је учињено у време постојања Вукове задужбине. Језичко-књижевна политика ове институције је несагласна са Вуковом концепцијом српског језика и српске књижевности. Као што Вукова задужбина не наставља Вуково дело, тако своју властиту традицију не настављају ни Матица ни САНУ. Један од главних разлога што је српско национално питање данас замршено налази се у овим чињеницама.

Југословенски период у историји српског народа је завршен. Политичари су нов почетак Србије означили повратком старим симболима: српској застави, српској химни, српском грбу. Али србијански политичари нису ништа битно учинили да се обнови и српска филолошка традиција, односно да се обнови филолошка традиција и Матице српске и Српске краљевске академије. Другим речима, нису ништа учинили да се у овим институцијама и у образовном систему у целини модел сербокроатистике замени моделом србистике. Тај повратак властитој традицији и у овом домену је нужан. Два пута сам, до сада, у Матици „отео реч“ да бих исказао своје неслагање са политиком садашњег руководства најстарије српске институције чији сам стални члан. У октобру 1994. у великој сали Матице српске изнео сам став да ниједна од личности из Матичине историје, чије бисте стоје испред њене зграде, не би одобрила оно што ова институција данас ради у области језика и књижевности. Ту оцену сам поновио још једном, на изборној скупштини 1999. Ове ставове о Матичиној улози у српској филологији образлагао сам у својим књигама *Систем српске књижевности*, *Срби и њихов језик*, *Српски филолошки програм* (2000) *Увод у србистику*, *Српска писма*. Слична сазнања о раду и оријентацији Матице српске изнела је и Вера Милосављевић у књигама *Текелијина библиотека* (1990), *Сава Текелија и српска мисао, I, II* (1998) и *Чувари имена* (2004). Критички однос

према Матици, који смо у књигама артикулисали, заснива се на аргументима и на уверењу да Матица треба да се врати својој изворној српској, словенској и европској оријентацији. О наше књиге и ставове руководство Матице српске се досада оглушавало.

Овај рад настојаће да у неколико тачака означи правце потребних промена у Матици српској, нарочито у њеном филолошком деловању.

Правци потребних промена у Матици српској

1. Србистика наместо сербокroatистике. – Упоредо са прихватањем Штросмајерове идеје југословенства, српским националним институцијама била је наметнута и сербокroatистика на место потиснуте србистике. Центар сербокroatистике био је више од једног века у Југославенској академији знаности и умјетности, која је спроводила хрватски филолошки програм, а била је представљана као свејугословенска установа. У Титово време овој Академији се придружила и моћна државна институција - Југославенски лексикографски завод. Матица српска се нашла под кишобраном ових институција. Пошто се хрватска страна, у процесу разбијања Југославије, одрекла и југославистике и сербокroatистике, Матици не остаје друго него да се врати својој филолошкој традицији, србистичкој. Србистика, *serbica*, треба поново да нађе место међу другим дисциплинама као што су: русистика, полонистика, бохемистика, словакистика, бугаристика, русинистика, украјинистика, белорусистика а, такође, и међу дисциплинама које се баве несловенском филологијом као што су: англистика, германистика, романистика, еспањолистика, италијанистика итд. Задатак обновљене србистике био би да оживи свест српског народа о његовом идентитету на истим принципима на којима су националне филологије других народа изградиле свест на основу које је организован национални живот тих народа.

Србистичка тачка гледишта у филолошкој науци, која се неговала у Матици српској, после Другог светског рата је копнила и усахнула. Међу Матичиним научним зборницима има неколико који су посвећени филолошким питањима: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, *Зборник за филологију*, *Зборник за славистику*, најзад и *Језик данас*. Из назива ових публикација види се да је Матица српска већ стајала на позицијама сербокroatистике и југославистике када их је оснивала, јер у називу часописа нема имена српског

језика. Тако су ови зборници били стављени у функцију да раде у корист штете Матицине и српске. У Матици српској се развила обимна издавачка делатност, нарочито на подручју језика и књижевности. Али, и поред многих публикација, у Матици се данас не зна шта је српски језик, шта све чини српску књижевност и ко све чини српски народ. Количина обављених послова (која, ипак, није превелика), и квалитет урађеног нашли су се у несагласју.

Матица српска, ако хоће да у новим временима игра улогу достојну свога имена, и своје традиције, мора да постане центар србистике, тј. центар у којем се о језику и књижевности мисли на европски начин, са српске тачке гледишта. У духу своје традиције, а то значи у духу србистике, на чијим је темељима основана, обновљена Матица би морала да однегује укупну своју будућу делатност. У том послу могао би јој добро послужити *Издавачки пројекат „Србистика“* објављен у мојој књизи *Српски филолошки програм*. У свим националним наукама, укупни истраживачки и издавачки рад Матице морао би да буде постављен на темељу србистике. То подразумева преиспитивање многих спорних решења и погрешних усмерања у области историјских наука, а нарочито у области језика и књижевности и у лексикографији.

2. *Српски језик и писма*. — Српски језик је, у време рађања славистике, био спознат као један језик међу другим језицима. Та спознаја је долазила од непристрасних научника који су разликовали српски од блиских језика: хрватског, словеначког и бугарског. Већ више од једног века чине се смишљени покушаји да се наруши интегритет српског језика. Тих покушаја је било и има их и у самој Матици српској која је посебно на удару антисрпске језичке политике.

Матица српска, све до Титовог периода, остајала је при ставу о идентитету српског језика. Кобан зокрет она је начинила тек на Новосадском договору (1954) када је прихватила јагићевске ставове о језику са двонационалним именом којег сачињавају три различита језичка система: штокавски, чакавски и кајкавски. Уиме своје традиције и лингвистичких приципа Матица треба да одбаци Новосадски договор, и да се врати и својој традицији. То значи да треба да разбија лажну представу о идентитету српскохрватског језика како је он дефинисан на Новосадском договору (као јединство штокавског, чакавског и кајкавског наречја) и да афирмише научно необориву чињеницу о интегритету штокавског наречја (тј. српског језика) са сва три изговора (екавским, ијекавским и икавским). Треба обуста-

вити све пројекте у Матици српској који ијекавске или икавске говоре искључују из српског језика. А нарочито треба анулировать имплицитни став Новосадског договора о екавици као српском и ијекавици као хрватском књижевном језику.

Ради одбране интегритета српског језика треба спречити нове појаве поделе српског језика према писмима којима се он служи: ћирилици и латиници. Латиница се проглашава за хрватско писмо па јој се даје име „гајица“, док се за српску ћирилицу користи име „вуковица“. Са научног становишта таква подела писама је неприхватљива. Писмо које је створио Људевит Гај у књижици *Кратка основа хорватско-славенског правописања* (1830) и које је добило назив „гајица“, знатно је другачије од латинице која је данас у употреби. Данашња латиница којом се служи српски језик дело је српских филолога Вука Караџића (29 слова идентичних са данашњом латиницом) и Ђуре Даничића (слово ђ). Све је то фотокопираним документима показано у мојој књизи *Српска писма* (2006).

3. *Систем српске књижевности*. – Први људи Матице српске који су се бавили историјом српске књижевности, Јован Суботић, Јован Грчић и Тихомир Остојић битно су допринели изградњи става да српска књижевност има четири дела: народну књижевност, стару књижевност, књижевност средњег доба (у којој је дубровачка најважнија) и нову књижевност.

Матица српска у будућности, која би се вратила својим коренима, требало би свесно да се врати и систему српске књижевности која има четири основна дела. На тај начин најстарија српска институција би престала да буде продужена рука хрватске филологије. У том смислу потребно је извршити потребне корекције у Матичиним разноликим пословима који се тичу систематизације српске књижевности, почев од библиотечких каталога до лексикографских, антологијских и енциклопедијских издања. Дела писана на српском језику, која су традиционално припадала српској књижевности, треба поново да добију своје место у систему српске књижевности.

4. *Субјективно и објективно Срби или о идентитету српског народа*. – Срби су они који говоре и чији су преци такође говорили српским језиком. То је најкраћа дефиниција идентитета српског народа. У југословенском периоду, у духу владајуће сербокroatистике, био је одбачен став да су Срби они који говоре српским језиком, и чији су преци говорили тим језиком. У пракси која је игнорисала и

историју и принципе, посебно је био проscribeован Вуков текст *Срби сви и свуда*. А да је Вуков став о Србима био принципијелан најбоље се види на примеру других европских народа. Мађар је онај који говори мађарски и чији су преци говорили мађарски, свеједно које вере био и где живео, Пољак је онај који говори пољски и чији су преци говорили пољски итд.

Политичка ситуација је довела до тога да у овом тренутку чак пет народа, произашлих из Титове Југославије, тврди да је штокавско наречје њихов језик и да сви они имају право да га зову својим националним именом. Спорно је, међутим, да ли би се, према европским стандардима, сви ти народи могли третирали као посебни народи. Али свакако нде би требало да буде спорно да је језик којим говоре један и да је био спознат као српски.

Држећи се стандарда који важе за друге европске народе, свака принципијелна наука ће утврдити да су они који говоре и чији су преци говорили српски *објективно* Срби, а *субјективно* то не морају да буду. То што многи објективно Срби нису више и субјективно Срби, резултат је накарадне политике. Српска филологија треба да истраје у настојањима да се и ово питање третира и решава на истим принципима на којима се решава и код других народа. Може се очекивати да ће се временом однос између објективно Срба и субјективно Срба смањивати, ако не и ишчезнути. Поготово што пракса идентификовања народа према језику, потврђена у Европи, не укида ни верски, ни регионални, ни државни идентитет делова народа који говори једним језиком.

Матица српска треба да се врати ставовима које је некада традиционално имала и који су сагласни са српском, словенском и европском традицијом. У својој делатности она треба да заступа научно ваљане ставове, а не да се поводи за решењима које нуди дневна политика или нездрави историјски процеси.

5. *Мултиконфесионалност српског народа*. – Школски систем Титове Југославије је став Вука Караџића о „Србима три закона“, приказивао као неки ексклузивни а неприхватљив став великог филолога. Став о Србима трију вера, тј. о мултиконфесионалности народа, треба међутим схватити као нормалну идеју, општеприхваћену у Европи. Те идеје, као принципа, придржавају се сви европски народи, на пример: Немци, Мађари, Чеси, Словаци, Пољаци, Румуни, Шиптари. Ту идеју Доситеј и Вук су наследили из српске светосавске традиције и за ту идеју нашли су упориште у Европи.

Став да су сви римокатолици српског језика (у другој терминологији: српскохрватског) у ствари Хрвати јесте идеја Штросмајера и Јагића скована из рачунице а не из принципа. На основу те идеје Хрвати су увећали свој корпус, а српски умањили; свели су Србе само на православце. Штросмајерови следбеници међу Србима, који су прихватили став да се народи идентификују на основу вере, нужно су морали да прихвате и став да нема ни Срба муслимана. Идеја по којој се народи деле на основу вере, а не на основу језика, показала се при крају 20. века на делу, нарочито у Босни и Херцеговини, и то на трагичан начин. Узрок патолошких појава у рату треба пре свега тражити у патолошкој идеји.

Матица српска, која је у својој дугој историји о овом питању имала и светосавско и европско становиште, мора му се вратити.

6. *Велика Хрватска а не Велика Србија*. – Дијалектолошке карте српског језика (у сербокroatистичкој терминологији: дијалектолошке карте штокавског наречја српскохрватског језика) приказују границе оних територија које насељавају Срби и које су традиционално називане српске земље. За ове територије Аустрија је у 19. веку почела да употребљава у пропагандне сврхе израз Велика Србија приписујући том појму негативно значење српских великодржавних претензија. Она је тиме настојала да спречи културно и политичко окупљање српске језичке заједнице какво се већ дешавало код других језичко-етничких заједница (тј. народа).

Спречавајући да се деси природно и нормално окупљање српске језичко-етничке заједнице, Аустрија је подржала идеју велике Хрватске која се ослањала на сербокroatистичку језичку парадигму и унитаристичку југословенску идеју да би искорачила изван хрватског језичког простора (кајавског и чакавског). Од илирског покрета и Штросмајерове идеје југословенства стално се, у ствари, ради на стварању Велике Хрватске (изван језичко-етничких граница Хрвата); а све то се чини да би се хрватски етнички и државни простор нелегитимно увећао. Једна од таквих великорватских пројекција нашла је израза и у Новосадском договору (1954). Великохрватска природа тога Договора лепо се може представити помоћу *Карте хрватског језика са додатком српског* Томе Матасића (Минхен 1984). На простору језика који се у Договору називао српскохрватским/хрватскохрватским ова карта је хрватски језик протегла све до линије: Лозница – Краљево – Дечани, делећи језик тако тако што је српском остављала само екавицу.

Нема никаквих разлога да уиме пројекције Велике Хрватске српске националне институције одустану од својих традиционалних ставова о простирању српског језика и српског етноса који су потврђени дијалектолошким истраживањима чак у време пуне превласти сербокроатистике. Такође, нема никаквог ваљаног научног разлога да српска филологија пристане на распарчавање српског језика на више језика новопроглашених народа. Озбиљна филологија не може да пристане на то да на штокавском (српском) народном језику постоје: хрватски, бошњачки, црногорски и буњевачки језик. То је увек само српски језик који може бити различито нормиран у различитим државама. Али у земљи Србији може да постоји само једна језичка норма српског језика. И та норма треба да буде свеобухватна и да води рачуна о целовитости српског језика.

7. *Две идеје југословенства: српска и хрватска.* – Нема никаквог разлога да Матица српска, после свега што се последњих деценија десило, остане привржена штросмајеровској (хрватској) идеји југословенства, на основу које је Југославија и створена и разрушена. Има, међутим, много разлога да се Матица подсети идеје југословенства својих некадашњих првака Теодора Павловића и Јована Суботића и да се тој идеји врати. То су оне идеје по којима Југо-славјани: Словенци, Хрвати, Срби и Бугари, треба да негују и своје посебности, али и заједништво. Тек после југословенског периода та идеја опет има пуно смисла, јер је и неспорна и одржива, а пружа и перспективе за неговање нормалних односа међу јужнословенским (југо-славјанским) народима. Она је израсла из система принципјелних ставова који су тада владали у европској, словенској и српској филологији, и којима је и Матица, све до после Другог светског рата, била привржена. Под сербокроатистичким и југославистичким диктатом Матица српска је више од пола века прећиткивала, потискивала и искривљавала идеје својих првака из времена свога настанка, тј. из свог „цветног доба“, а затим и периода обнове србистике крајем 19. и почетком 20. века. То значи: прећиткивала је идеје Хаџића, Магарашевића, Шафарика, Текелије, Павловића, Суботића, Остојића, јер те идеје нису били по мери владајуће парадигме. Задатак Матице српске коју треба обновити јесте да те идеје оживи и ревалоризује са становишта србистике.

Закључак

Матица српска, која је у својој филолошкој оријентацији после Другог светског рата прихватила модел сербокроатистике, у данашње преломно време треба да напусти скуп ставова који из тога модела поистичу, и да се врати ставовима које је некад имала и који се могу означити као обнова србистике. А то значи да Матица треба да се врати и својој, и српској, и славистичкој филолошкој традицији. У складу са променом њеног програма Матицу српску треба и кадровски обновити.

ДРАГОСЛАВ МИХАИЛОВИЋ У БОРБИ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И ЗА СРПСКУ АКАДЕМИЈУ НАУКА

Срби данас знају да постоје снаге у свету које хоће да им одузму Косово и Метохију и да га предају Шиптарима. Срби, међутим, не знају да постоје и снаге које хоће да им одузму језик и да га припишу другима. А то значи да им униште идентитет, да учине да Срби нестану или да се овај народ вишеструко смањи. Терен за своје деловање поменуте снаге су нашле у српским националним институцијама, јер без њиховог учешћа такав пројекат се не би могао остваривати. Домаћи извршиоци који су, свесно или несвесно, прихватили овај задатак, успешно се служе србофилском реториком. Али свако се по делу познаје.

Против таквог деловања, пре свега у САНУ, усправио се један човек, академик Драгослав Михаиловић. Више пута је јавно, и то у Академији, иступао. Најзад је објавио књигу под насловом *Време за повратак* (2006). Ова књига има укупно 44 стране. Садржи свега четири текста: *Време за повратак*, *Колонијална Србија*, *Заблудела Академија*, *Рат Српске Академије против Србије*. Последња два текста су његови говори одржани на скупштинским заседањима САНУ. Иако обимом невелика, Михаиловићева књига је веома значајна. Она је у фокус свога бављења ставила два проблема: а) проблем идентитета српског језика и б) однос Српске академије наука и појединих српских академика према том проблему.

Ни академику Михаиловићу, ни јавности, нисам крио да се не слажем са сваким његовим ставом. О томе сам већ објавио неколико реченица у чланку *Распуће српске филологије* (Политика, културни додатак 15. јул 2006). Разлике међу нама, добрим делом, потичу и од послова којима се бавимо. Господин Михаиловић је један од најбољих српских прозних писаца који повремено објављује чланке и есеје. Ја сам професионални филолог који повремено објављује и белетристичке текстове. Питања која је академик Михаиловић изложио на свега 39 страна, у мојим радовима, са научном елаборацијом, изложени су у седам књига на око 3000 страна. Али, моје књиге нису одјекнуле онолико колико су одјекнула иступања академика Михаиловића. Његова иницијатива и глас његове савести изузетно су зна-

чајни за решавање ових суштаствених проблема српског народа и у томе он има пуну моју подршку.

Слагања и неслагања са академиком Михаиловићем и властита виђења истих проблема, изложићу овде у 14 тачака.

1) *Име језика српскога*. – Академик Михаиловић сматра да постоји српски језик, као што постоје и други језици и да тај језик има своје национално име, тј. да се зове српски језик. Михаиловић не прихвата никакво двонационално (или вишенационално) или сасвим друго и другачије име за српски језик. Полазна основа за његово становиште је логичка. Принцип који важи за све друге европске језике, треба да важи и за српски језик.

Са оваквим ставом академика Михаиловића у пуној су сагласности и моји ставови. Они су посебно елаборирани у мојим књигама: *Срби и њихов језик* (Приштина 1997, Београд 2002) *Српски филолошки програм* (Београд 2000) у књизи *Увод у србистику* (Косовска Митровица 2002, Београд 2003) и у мојим радовима објављеним у другим књигама и у периодици. Нас двојица нисмо усамљени у оваквом ставу.

Супротно овоме постоји и мишљење да наш језик није српски него српскохрватски. То је данас владајуће (не знам да ли је и већинско) мишљење у Одељењу језика и књижевности САНУ. Последице таквог мишљења су штетне и далекосежне. Ко год каже да је српски језик српскохрватски изневерио је Вука Карацића и српски народ. Данас Академијин Институт за српски језик припрема и објављује *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Несклад између имена института и имена језика говори да је српски језик и даље жртва квазинауке и талац погрешне политике и нечијих посебних интереса. Српски академици то или не виде или неће да виде. Онима који одавно раде на преименовању и преотимању српског језика просто се нуди да устврде да је институт оваквог имена некомпетентан и да је Академијин *Речник српскохрватског језика* пре свега речник хрватског језика.

Да би се стекла представа о пореклу ових разлика, треба имати у виду и историју Института и *Речника*. Кад је овај Институт основан 1947, он се звао Институт за српски језик. Име је променио 1955, после Новосадског договора (1954) у Институт за српскохрватски језик. Институту је враћено првобитно име тек после разбијања Југославије. Неко се постарао да се промени име Института, али да се у *Речнику* задржи неадекватно име језика.

Историја Речника је старија од историје Института. Он је био заснован као *Речник српског књижевног и народног језика* далеке 1893, а име језика у називу овог дела промењено је 1953. године. Значи, прво је промењено име језика у *Речнику*, па затим име у називу Института. Данас у Академији треба да одлуче шта ће мењати: или име Института или име *Речника*. Језик у, сваком случају, остаје један и исти – српски.

2) *Речник српског језика*. – Академик Михаиловић такође сматра да Академија треба да издаје речник српског, а не српскохрватског језика. Као писац српског језика, и баштиник респектабилне књижевности на том језику, он има пуно право да то тражи.

Мој став да Срби имају не само право него и обавезу да праве речник српског језика, а не српскохрватског, резултат је научне елаборације овог проблема и сазнања да се српски језик у ранијој лексикографској литератури разликовао од хрватског. Резултате својих испитивања саопштио сам у студији *Издавачки пројект „Србистика“* (*Србистика/Serbica*, бр. 2-3/1998, други пут објављен у мојој књизи *Српски филолошки програм*). Овим пројектом се предвиђа да се прештампају сви релевантни речници српског језика, све граматике српског језика, сви правописи српског језика и све историје српске књижевности, настали до Другог светског рата. О свима њима дао сам у поменутом тексту основне информације и конкретне библиографске податке. Речници које би, према овом пројекту, требало прештампати су ових аутора: Микаље (1649), Делабеле (1728), Тодора Аврамовића (1790), Волтиђија (1802), Стулија (1801, 1806, 1810), Вука Карацића (1818, 1852), Даничића (1863-4), Миклошића (1885) и Броза и Ивековића 1901. Циљ овог пројекта јесте да се потврди идентитет српског језика преко наведених речника, свеједно како су се они звали. Нисам предложио да се као српски речници штампају, на пример, речници Вранчића, Хабделића, Белостенеца, Јамбрешића, јер то нису били речници српског него речници хрватског језика.

3) *Промене у ставовима Српске академије према српском језику и према речнику српског језика*. – Често сам подсећао на то зашто је основана Српска академија наука и који је био њен основни задатак. Она је основана 1886. године пошто су српски прваци на челу са краљем Миланом схватили да Југославенска академија знаности и умјетности, основана у Загребу 1867. године, није била и стварно ју-

гословенска, па дакле и српска, него хрватска институција са југословенским именом. По мишљењу тадашњих српских првака, Ђуро Даничић је погрешно што је отишао у Загреб и прихватио став хрватске филологије да је хрватски језик исто што и српски. Новооснована Српска краљевска академија требало је да исправи почињену грешку. Њен први велики потез био је израда *Речника српског књижевног и народног језика*, за чију израду је дао иницијативу Стојан Новаковић (1888). Он је тај Речник скраћено звао као и Вук Караџић: *Српски речник*. На таквом речнику се радило у Академији читавих шездесет година (1893-1953) у периоду са много ратова и сваковрсних српских страдања. Александар Белић је тек у Титовом режиму преименовао овај Речник у *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1953). Овај Белићев потез, као и Новосадски договор (1954) чији је он био најистакнутији учесник, обелоданили су да је Српска академија променила став о језику, напустила традицију Српске краљевске академије, битно нарушила идентитет српског језика и самим тим постала својеврстан огранак ЈАЗУ; у Академији са српским именом оствариван је хрватски филолошки програм. То се најбоље види по речницима које су ЈАЗУ и САНУ издавале. ЈАЗУ је већ радила *Рјечник хрватског или српског језика*, САНУ је почела да издаје *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Први том преименованог Речника, под Белићевим уредништвом, изашао је 1959; петнаести том се појавио 1997. са непромењеним именом, а управо је изашао и 17. том са истим именом језика. Поводом појаве петнаесте свеске Академијиног *Речника* реаговао сам на половично изношење података о његовим покретању и скривање чињенице да је он био покренут као речник српског језика. Српска Академија се оваквим понашањем ружно односи према својим утемељивачима и неодговорно према једном од својих најважнијих задатака. У све ово укључена је и Матица српска.

На питање: шта би српске институције сада требало да ураде, следе и два јасна одговора: треба да анулирају и Новосадски договор и Белићево преименовање *Речника*, тј. да се врате програму Матице српске и Српске академије из предјугословенског периода.

Било је неколико прилика да се почињене грешке исправе. Прва прилика се указала 1971. када се Матица хрватска одрекла Новосадског договора. Српска страна (пре свега Матица српска и САНУ) остала је верна штетном Договору. Друга прилика се указала 1991-2. године када је осамостаљена држава Хрватска анулирала став да Хрвати имају заједнички језик са Србима. Опет су и Матица и САНУ

остале привржене ранијим ставовима свог филолошког врха о зајдничком језику.

Шта се у врховима Матице и САНУ онда разговарало, мени је непознато. Али ми је познато шта се десило следећом приликом која се указала 16. фебруара 1999. године када је у Одељењу језика и књижевности САНУ било отворено питање под којим именом ће се наставити издавање Академијиног Речника. О овом догађају пише Милош Ковачевић у чланку *Шта је то и куда иде српски језик*, који је објављен у часопису Рашка, бр. 34-35, 2000:

На том скупу на коме је учествовало и у расправи узело учешће 13 академика (Павле Ивић, Милка Ивић, Светозар Петровић, Никола Милошевић, Мирослав Пантић, Павле Угринов, Ерих Кош, Ирена Грицкат-Радуловић, Матија Бећковић, Љубомир Симовић, Добрица Ћосић и Предраг Палавестра, и дописни члан Александар Младеновић) расправљало се о називу најзначајнијег лексикографског дјела које се ради код Срба, а које од 1959. године до данас излази под именом *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Резултат расправе је готово нејвероватан. Академици тако закључише „да назив *Речника* не треба мењати и да издавање *Речника*, започето 1959. године под уредништвом Александра Белића, треба наставити и довршити под истим именом како је већ изишло 15 књига“, дакле под именом *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Разлози којима академици оправдавају своју одлуку још су нејвероватнији, они нису само изван науке и изван српских филолошких интереса него и ван здраве памети. Академици, наиме, кажу да „су готово сви чланови одељења били на гледишту да научне разлоге треба одвојити од политичких. Ни назив ни грађа *Речника* не могу се под спољним и ненаучним притисцима мењати у току његовог излагања“. Друкчије речено, то значи да би замјена имена српскохрватски језик именом српски језик, по мишљењу академика, био уступак „ненаучним (и политичким) притисцима“, из чега проистиче да тај *Речник* и није нити може бити речник српског језика, пошто је, за њих, „српски језик ужи и мање хетероген него појам српскохрватски“ (39-40)

Овом одлуком српски академици су обзнанили да српском језику одричу идентитет.

У време доношења ове одлуке у српској филологији било је већ доста оних који су заступали другачију концепцију. Осим појединачних иступања научника и књижевника са другачијим ставовима, огласио се и Покрет за обнову србистике чије програмске документе сам представио на Видовданским свечаностима у Приштини јуна

1997. У октобру исте године на приштинском Филолошком факултету основан је и Центар овог покрета (председник проф. др Слободан Костић). Затим, појавило се *Слово о српском језику* (објављено у Политици 1. августа 1998). Овај документ је потписало 14 књижевника и филолога, међу којима и ја. Главна идеја ових докумената била је: да Срби треба да напусте сербокroatистику и да се врате србистици; да треба да престану да следе Јагића и да се врате Вуку. Такав став се у документима Покрета за обнову србистике и у *Слову о српском језику* сасвим јасно истиче. Декан Филолошког факултета у Београду, проф. др Радмило Маројевић, прихватио је мој предлог, саопштен му у писаном облику (види књигу *Српски филолошки програм*, 2000) и на овом Факултету основао је Катедру за србистику.

Зато, Одлуку Одбора језика и књижевности САНУ да Академија настави издавање Речника *српскохрватског* а не Речника *српског* језика не треба схватити као пуку инерцију него као контраудар заступника сербокroatистике (тј. кроатистике) у науци у Србији. Уследила је добро организована медијска кампања против *Слова о српском језику* (Покрет за обнову србистике је игнорисан). Циљ кампање је био да се ауторитетом Академије одбаци идеја о обнављању српске филологије, србистике. На Филолошком факултету у Београду је, само неколико месеци после оснивања, укинута Катедра за србистику. Тако данас на овој главној српској високошколској установи постоји више катедара за националне филологије разних народа: за англистику, германистику, полонистику, хунгарологију, албанистику, нидерландистику итд., али не постоји Катедра за србистику. Једина институција која је у згради Филолошког факултета у Београду доследно заступала србистику била је издавачка кућа Требник која је почела да издаје моја *Изабрана дела* у 20 књига. Али она је укинута непуну годину пре смрти њеног власника Ранка Кебаре (умро 14. јануара 2004). У својој главној филолошкој институцији, у своме главном граду, Срби су избацили србистику из система филолошких дисциплина. Спорадичним помињањем овога термина у последње време као да се жели прикрити ова чињеница.

Главну одговорност за овај контраудар против идеје о обнови српске филолошке традиције, по мом мишљењу, сноси академик Дејан Медаковић који је у поменутих годинама био председник САНУ. У тренутку кад је било постављено питање: да ли Срби треба да имају речник српског језика, или неког другог, он се о овоме није огласио. Уместо да следи зачетника Академијиног *Српског речника*, Стојана Новаковића, господин Медаковић је настављао посао јаги-

ћевца Александра Белића, који је био продужена рука хрватске филологије.

Господин Медаковић изневерио је и другу велику српску институцију, Вука Караџића. Као председник Вукове задужбине, он је морао да реагује против одлуке Одељења језика и књижевности САНУ што се у Академији и даље прави *Речник српскохрватског језика*, а не *Српски речник*. Али он није тако поступио. Са позивањем на „горостасног“ Белића, мада је овај Србима наметнуо смер јагићевске сербокroatистике чиме се уништава идентитет српског језика, он самим тим, и путем Вукове задужбине, распростире антивуковску идеју о непостојању идентитета српског језика.

Залажући се за афирмацију српског језика и за објављивање *Речника српског језика*, Покрет за обнову србистике, потписници *Слова о српском језику* и академик Драгослав Михаиловић, не залажу се за нешто ново, нешто посебно. Они се залажу за повратак ономе што су Срби већ имали пре југословенског периода, а то је сопствени идентитет. *Време за повратак*, наслов Михаиловићеве књиге, значи повратак себи.

4) *Однос према Вуку Караџићу*. – Повратак сопствениом идентитету подразумева и повратак српској филолошкој традицији. Унутар оријентације ка повратку српској филолошкој традицији ипак има разлика. За Покрет за обнову србистике, за потписнике *Слова о српском језику*, Вук Караџић је стуб српске филологије коју треба обнављати. Супротно од овога, академик Михаиловић односи се према Вуку као према некоме ко је, својим језичким реформама, довео српски народ у незавидан положај.

И Драгослав Михаиловић и ја студирали смо југословенску књижевност и српскохрватски језик. Иако је он студирао у Београду, а ја у Новом Саду, наше филолошко образовање је било у оквиру исте филолошке школе. Представа коју смо стекли о Вуку Караџићу заснивала се на Белићевом погрешном ставу да је Вук био „творац српскохрватског језичког јединства“. Академик Михаиловић се јасно супротставља управо онаквом Вуку каквим су га представљали у нашим школама. За разлику од њега, ја сам спознао да је та представа о Вуку била лажна.

До ове спознаје дошао сам тек као редовни професор Филозофског факултета у Новом Саду. Последњих десетак година Вук је практично постао главни јунак серије мојих књига посвећених србистици. На открићу аутентичног Вука, његових односа са савремени-

цима, грешака и фалсификата у интерпретацији његових схватања у доба превласти сербокroatистике, засноване су моје књиге-хрестоматије *Срби и њихов језик* и *Српска писма* (Бања Лука 2006) свака на преко 500 страна. И Драгослав Михаиловић, и ја, и сви који су прошли кроз исте школе, били смо „мајсторски“ обманути о Вуку Караџићу. Неоснован је став академика Михаиловића да је „вуковска језичка реформа“ учинила да је „језичка политика Србије, формирана у XX веку, кроз читав XX век имала у виду подручје Југославије“ (14-15). Никаквој Југославији Вук није тежио нити водио.

Корени лажног представљања Вука су у школи сербокroatистике, чији је утемељитељ био Ватрослав Јагић. Јагић је ступио на јавну сцену 1864. године, дакле оне године када је Вук умро. Написао је некролог Вуку, прогласио се за Вуковог следбеника, а заступао је ставове сасвим супротне од Вука. Такву игру наставили су и други „хрватски вуковци“, посебно Иван Броз и Томо Маретић. Шта су они чинили најбоље се може видети на Брозовом примеру. Иван Броз, који је био кајкавац, припремио је, по налогу Хрватског сабора, и објавио је 1892. *Хрватски правопис*. По признању самог Броза, овај *Хрватски правопис* сачињен је на корпусу дела Вука Караџића и Ђуре Даничића, а према моделу који је Вук изнео у тексту *Главна правила за јужно наречје*. Броз је, у организацији Матице хрватске, почео да објављује у едицији *Хрватске народне пјесме* (1894-1941) песме које су и по језику, по стиху и по темама, исте као и оне из збирки *Српске народне пјесме* Вука Караџића. Овај кајкавац је почео да прави и *Рјечник хрватског језика* који је после његове смрти завршио и објавио његов ујак Фрањо Ивековић (1901). У предговору за *Рјечник*, Ивековић је казао да је прављен на корпусу дела Вука Караџића, Ђуре Даничића, Његоша и Милана Ћ. Милићевића. У тачки 10. предговора каже се да би се он могао назвати и речником српског језика да су га правили Срби. Слично је поступио и хрватски „вуковац“ Томо Маретић који је чувену *Граматику и стилистику хрватског или српског језика* (1899) правио на корпусу дела Вука Караџића и Ђуре Даничића. Маретић је исте године објавио скраћено издање ове своје књиге под именом *Граматика хрватског језика*. Није тешко закључити да су се ови „хрватски вуковци“ лажно представљали; они су злоупотребљавали Вуково име и његов међународни углед. Истим путем наставио је да иде и Виктор Новак, српски академик, који је у издању САНУ, 1967, издао обимну књигу *Вук и Хрвати*. И он је, у духу „хрватских вуковаца“, Вука приказивао као

творца језичког јединства Срба и Хрвата и као личност која стоји у врху хрватске филологије.

Полемишући са овом књигом Виктора Новака, ја сам у својој уводној студији у хрестоматији *Срби и њихов језик* у седам тачака представио разлике у ставовима Вука и Јагића. Вук се, у овом аналитичком приказу, показао сасвим другачије него што су нам га представљали. Вук се целог живота борио за афирмацију српског језика, српске књижевности и српског народа. Он никад није мислио ни тврдио да Срби имају заједнички језик са Хрватима, нити је пристајао да се српски језик назове српскохрватски. Због неодговорности српских лингвиста, а посебно српских академика, Вук је доживео да га, без икакве основе, представљају ни мање ни више, него као творца хрватскосрпског језичког јединства. У годинама разбијања Југославије био је често нападан, нарочито од млађих људи, што нас је „помешао“ са Хрватима и проглашаван је малтене главним кривцем што је направљена Југославија. При томе, онај који нас је стварно „помешао“ кад је језик у питању, Ватрослав Јагић, остајао је нетакнут.

Моја истраживања Вукових погледа и дела показала су да ако Срби желе да имају српски језик, они морају да се ослоне на Вука Караџића. Ако хоће да имају речник свога језика, они не могу да заобиђу Вука. Ако хоће да имају српску књижевност као целовити систем, они такође морају да се наслоне на Вука Караџића. Ако хоће да имају место у Европи и свету које им по природи припада, они морају да се врате Вуку Караџићу, филологу који је мислио по европским моделима, тј. на европски начин, и који је, више него ико, и Србију и Србе афирмисао у Европи. Али, пре свега, они морају да исправе грешке које су сами починили према овом великану и да одбаце подметнуте фалсификате.

Академик Михаиловић, с правом, критикује Академијин *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Али се он при томе понаша као да иза тога речника стоји концепција Вука Караџића, а не његових кривотворитеља. Академик Михаиловић, на пример, обраћа пажњу на писце чија су дела служила при састављању Академијиног Речника па каже:

„Рецимо, језичарима у Београду се, судећи по Речнику, неупоредиво више – „три пута више“ – допада језик Мирослава Крлеже него Иве Андрића и наспрам 34 књиге првога има у речнику само 14 књига другог“ (24).

Вук би сигурно умео да прави разлику између Андрића, који је писао својим матерњим српским језиком, и Мирослава Крлеже који се српскоме језику приучио. Мирославу Крлежи српски језик није био матерњи, него му је матерњи био хрватски, кајкавски или „ке-кавски“ као што би Вук рекао. Вук никада није прихватио ни Гаја као себи равноправног сарадника у језичким пословима, иако је и овај кајкавац одбацио свој језик, а трудио се да научи Вуков и да тај Вуков српски језик прихвате и други којима овај језик није био матерњи.

Академик Михаиловић је направио анализу која показује да је 56% територије Ужe Србије запостављено у Академијином речнику. Његова анализа детаљно наводи број становника већих градова са подручја староштокавских дијалеката српског језика који су запостављени. Суштина његове примедбе је да би лексичко благо са тога подручја требало да буде потпуније и равноправније заступљено у Речнику српског језика, књижевног и народног. Вук никад није мислио да треба одбацили неки део српског језичког система па ни староштокавски. Али, као и филолози других народа онога времена, имао је да реши проблем српског књижевног језика. Својим опредељењем да јужно наречје претпостави другим наречјима као основу српског књижевног језика, он није одбацио остала наречја и дозвољавао је њихову употребу „само да се пише правилно“, тј. да се дијалекти не мешају. Оваквим својим поступком он је спречио намеравано цепање српског језика по линији екавица, ијекавица, икавица. Бранио је српски језик са стране са које он био поткопан, са запада. Греше они који сматрају да је своје опредељење представљао као обавезујуће. Крајем 19. века Стојан Новаковић и Српска краљевска академија конкретизовали су опредељење за два централна новоштокавска дијалекта: источнохерцеговачки ијекавски и шумадијско-војвођански екавски као основу српског књижевног језика. Међу њима је невелика разлика: изговор старословенског јата. Данас је јасно да одбацивање било којег изговора, екавског, ијекавског или икавског, значи разарање система српског језика.

Исправан је став академика Михаиловића да Академијиним речником књижевног и народног језика треба да буде обухваћен и маргинализовани староштокавски језички простор. Све што је он о томе рекао достојно је уважавања. Тврдећи да се на 56% територије Србије говори староштокавски, овај писац ипак није имао у виду целу данашњу Србију, већ оно што се у Титово време називало УжаС (Ужа Србија). У односу на укупни простор Србије, староштокавско

подручје износи можда мање од трећине. То значи да су Вук и Стојан Новаковић, који су узели новоштокавски ијекавски и екавски као књижевни језик, имали исправније решење, него да су српски језик стандардизовали само на екавици, поготово на староштокавској. Њихово решење не нарушава целовитост српског језика, него га само учвршћује. Оно што треба мењати није књижевни језик, али јесте политика према српском народном језику као целини. Неоправдану језичку политику према староштокавским говорима треба мењати.

5) *Србија и српство*. – У текстовима академика Михаиловића, објављеним у књизи *Време за повратак* на више места се употребљава реч Србија. Понекад, у контексту, ова реч изазива сећање на стих Црњанског: „У Србији, зорњачу тражим“. И много пре Црњанског, Срби са јасно изграђеном српском мишљу, а пореклом са простора ширих од традиционалне српске државне територије, као Сава Текелија, на пример, и толики други, само у Србији су видели могућност за почетак обнове српске државности. У Михајловића одзивања сасвим конкретан страх за опстанак државе Србије. Забринутост се исказује посебно у овим реченицама:

„Ако једина наша поуздана земља пропадне – а она се зове Србија, у шта смо се свих ових векова могли уверити – нећемо наћи уточиште ни у којој другој. То нарочито нећемо моћи ми, који смо, по невољи, Срби из Србије“. (33)

Главну опасност по Србију академик Михаиловић је видео на неочекиваном месту: у њеној главној националној институцији, у Српској академији наука и уметности. Ту опасност он је сагледао изнутра, као већ давни члан те институције.

Оштро и дубоко доживљено, академик Михаиловић је негативно говорио о Југославији и југословенству као о промашеним пројектима. Изгубили смо цео 20. век остварујући пројекте који нам нису били потребни. Тешко је не сложити се у овоме са њим. Па ипак, примећујем да у својим размишљањима о овим темама он није поменуо једну важну категорију, а то је српство. Ту реч нигде нисам нашао у његовој књизи. Наши преци су знали да је Србија непотпуна без српства, а да српство без Србије нема перспективу. У 19. веку у име српства дизала се Србија, а Србију су дизали не само Србијанци, већ и Срби из других српских крајева, па и они из несрпских земаља. Чини ми се да о томе треба водити рачуна, упрво због разлога које

наводи академик Михаиловић: а то је опстанак Срба и опстанак Србије.

У југословенској држави Србија се нашла у подређеном положају, а израз и појам српства су били ишчилели, забрањени. Без српства је и Србија била обогаћена. Оно чему се данас треба вратити и што треба обнављати јесу и Србија и српство. Заједно и напореда. Србија и србијанство су животно важни, али они губе снагу запоставањем српства.

6) *Центар разбијања српства*. – Најдужи Михаиловићев текст, који је објављен 2004. године под именом *Колонијална Србија*, на посебан начин отвора питање црногорске књижевности. Академик Михаиловић је испричао шта пише у тексту бугарског универзитетског професора Ганча Савова *Данашња црногорска књижевност*. Он каже како овај „некадашњи загребачки студент славистике кодификује црногорску литературу према моделу који се, нарочито последњих година, убрзано ствара у актуелном владајућем поретку Црне Горе“ (19). Овим се открива где се налази главни извор црногорског сепаратизма у књижевности и куда тај сепаратизам води. Извор тога сепаратизма је, по Михаиловићу, у Загребу. И моје анализе указују да је у Загребу главни антисрпски центар. Да је Ганчо Савов студирао славистику негде другде, не би тако лако дошао до оних ставова о црногорској књижевности до којих је дошао у Загребу. Да је Јеврем Брковић ратне године провео негде другде у Европи, рецимо у Москви, а не у Загребу, вероватно не би говорио онако о црногорском језику, црногорској књижевности и о црногорском народу.

Разлике између Михаиловића и мене у начину гледања на овај проблем антисрпског центра потичу превасходно од наших професионалних преокупација, али не само од њих. Као професионални прозни писац Михаиловић прво гледа људе. Идеје су му, природно, у другом плану. Као предавач Методологије проучавања књижевности, ја сам се превасходно бавио идејама. По мени, Загреб је главни антисрпски центар не зато што у том граду живе претежно Хрвати, или зато што су Хрвати лоши људи, већ зато што су из те средине изникле а затим у њему биле и утврђене идеје које су научно неодрживе, а по Србе штетне. То су хрватска идеја југословенства и хрватска идеја сербокroatистике. Те идеје су настале да би се путем привидног заједништва са Србима задовољили сепаратни хрватски интереси и то на рачун српских интереса. Такве идеје су штетне било где да су се јављале, па и у Београду, у српским земљама или у

иностранству. За саме Србе, оне су најштетније када се појаве у Србији, посебно када се шире и делују преко главне српске националне институције, преко Српске академије наука и уметности.

Као и академик Михајловић и ја сам, бавећи се питањем деловања Српске академије наука и уметности у области националне филологије, дошао до негативне оцене њеног рада. Критички однос према овој институцији сам најтемељније изнео у књизи *Увод у србистику*. Највише одјека имао је мој чланак о САНУ, објављен септембра и октобра 2005. у културном додатку Политике у четири наставка. Изучавајући чињенице доступне свим историчарима српске културе, поредио сам филолошке ставове које је ова институција имала у време свог настајања у 19. веку, затим оне после Другог светског рата и оне које има данас и констатовао сам драстичне промене. Поредио сам те ставове са ставовима ЈАЗУ и ХАЗУ и дошао до поразног резултата: САНУ је, после Другог светског рата, у области језика и књижевности, постала је огранак ЈАЗУ; спроводила је политику ове загребачке институције која је два пута преименована у ХАЗУ (1941, 1991). Ни после разбијања Југославије САНУ није ревидирала своје ставове у погледу српског језика и књижевности. Ако је моја оцена тачна, значи да Срби данас и немају своју академију у најважнијој научној области са становишта националних интереса, у филологији. Као човек изван круга српских академика, у својим истраживањима нисам обраћао пажњу на састав чланства у Академијином Одељењу језика и књижевности. Обраћао сам пажњу само на то ко на делу заступа идеје сербокроатистике које сам критиковао.

Али, вреди обратити пажњу и на пут којим је Михаиловић дошао до својих сазнања, посматрајући рад и понашање својих колега академика.

7) *Метод: „одозго до доље“*. – До негативне оцене рада Одељења језика и књижевности академик Михаиловић је дошао оштрим погледом прозног писца који је рад овога Одељења САНУ посматрао изнутра, као његов члан. Његово виђење може да се илуструје следећим цитатом из текста *Заблудела Академија* (Реч на годишњој скупштини САНУ, 2. јуна 2005):

Деветог септембра 2004. године, пре него што су се сви чланови вратили с летовања, одржна је седница Одељења језика и књижевности на којој је расправљано о стању рада на Речнику српскохрватског

књижевног и народног језика наше Академије. То је у ствари био наставак једног разговора вођеног 25. априла те године у Председништву Академије. Главну реч на обема седницама водио је академик Предраг Палавестра и закључке обеју седница начинио је академик Предраг Палавестра. Од 26 чланова Одељења језика и књижевности седнице септембра 2004. године присуствовало је 8 чланова. Одсуствовало је, дакле, осамнаесторо њих, међу њима не само болесни него и они који би на овај рад могли гледати критички. Академик Палавестра је прогласио да такав скуп има довољан број присутних за једну крупну научну одлуку.

На тај начин Одељење је већ други пут ових година закључило да се наш језик зове српскохрватски, онако како га у пропалој Југославији више нико не зове, што код нас изазива збуњеност, а код других бес и јарост. (34-35).

У овом одломку академик Палавестра приказан је на делу. Показано је да он није поступао онако како би се од једног српског академика очекивало да поступа. По Михаиловићевој причи сасвим је јасно да је академик Палавестра *на силу* извео да Академија стане иза имена српскохрватски језик. Иза такве одлуке, бар по виђењу академика Михаиловића, вероватно не би стало ни цело Одељење језика и књижевности, не би стала ни Академија, а поготово не би стао цео српски народ ако би о томе био питан на некаквом референдуму. Преко Српске академије Палавестра и помагачи подметнули су став да Срби немају свој језик, српски, већ да је њихов језик хрватски колико и српски. А то је, историјски и научно гледано, неистина.

Такав Палавестрин подухват не може да буде без крупних последица. Природно је да цео образовни систем у Србији прати и поштује ставове своје Академије. Ставови Академије, такође, мора да прати и Матица српска. Ако их не би пратила, дошло би до сукоба између двеју институција. Али, и у Матици од Титовог периода седе људи који намећу научно неодрживе а политички штетне ставове о српском језику. Ове ставове подржава и Вукова задужбина. И само на овом терену влада српска слога.

Они који тако раде ишколовани су у духу Титовог система. А Тито, као што је познато, прво је освојио власт у партији и држави, а затим је чинио да се његови ставови спроводе „одозго до доле“. Тако чине и они који су освојили власт у Српској Академији. Одозго, они намећу школству, издавачкој делатности, штампи, медијима, целом српском народу штетна решења.

Академик Михаиловић и ја, у сагледавању садашње српске невоље, нисмо дошли до истих, али смо дошли до сличних сазнања. Нека организована сила спречава повратак. Повратак чему? По мени, сасвим јасно, то је повратак српској филолошкој традицији. У другој термнологији, то је обнова србистике. На други начин речено, спречава се слободан развој српске филолошке науке, србистике, а тиме и васкрснуће српскога народа после југословенске авантуре.

8) „*Тајни рат против Србије*“ – Са знањима које има, академик Михаиловић помињао је у својој књижици и извесни „тајни рат против Србије“.

Овај тајни рат против Србије у име Српске академије наука и уметности води њено Одељење језика и књижевности. Главну реч у том рату воде четири његова уважена члана – Матија Бећковић, Милка Ивић, Предраг Палавестра и Никша Стипчевић – док остали гледају и ћуте. (43)

На жалост, не могу ни да потврдим ни да порекнем постојање тајног рата против Србије у институцији коју помиње академик Михаиловић. Предмет мојих анализа било је оно што се у Академији чини јавно. А те анализе показују да се управо у тој институцији ради и против научних и против српских интереса. Закључак који из тих анализа проистиче јасан је и јавно саопштен. Он гласи: САНУ је постала огранак ХАЗУ. Спроводи ставове о српском језику, српској књижевности и српском народу који су за њих припремљени у загребачким институцијама.

Ипак, веома позитивно гледам на чињеницу да се један угледни српски академик усудио да отвори питање тајног рата против Срба и против Србије. Академик Михаиловић је на тај проблем указао не само уопштено, како се обично чини, већ сасвим конкретно. Тајни рат против Србије, по њему, води се у главној српској националној институцији, у САНУ, и то у њеном главном одељењу, у Одељењу језика и књижевности. То Михаиловићево упозорење не може да се игнорише.

Питање тајног рата против Србије не би се могло сводити само на Одељење језика и књижевности САНУ и на четири именована човека. Верујем да ово питање треба поставити у много шири контекст, онако како се, претпостављам, поставља код других народа и држава. За тешко оклеветани српски народ, за оклеветану па бом-

бардовану Србију, борба за национални и државни опстанак је прво-разрено питање. Да би и Србија и Срби могли да опстану, морају да знају не само ко води јавне већ и ко води и тајне ратове против њих.

Слушао сам у новембру 2006. године на новосадској ТВ Аполо разговор са господином Милорадом Мирчићем, председником Одбора за безбедност Скупштине Србије. Господин Мирчић је неколико пута у негативном контексту помињао америчку обавештајну службу као снагу која Србима ради о глави. У нешто другачијем контексту помињао је руску обавештајну службу. Али сем тих тајних служби најмоћнијих земаља, ниједном речи није споменуо обавештајне службе нама суседних и ближих земаља. Ни не дај Боже да је поменуо хрватску обавештајну службу, сигурно значајну и опасну за Србе и на, нашем терену, са дубоким коренима. Било би природно да се у безбедносним структурама Србије анализирају стратешки циљеви хрватске обавештајне службе, да се зна на које снаге она рачуна, да се имају у виду њене организоване снаге и појединци, људи и средства које та служба користи. На основу онога што је јавно рекао не може се закључити да је овај Новосађанин на одговорном месту видео неки извештај и о деловању хрватских тајних служби у Новом Саду, у Срему, у Војводини, на Косову и Метохији, у Београду или у градовима уже Србије, а наравно, и какав је учинак тих служби у српским националним институцијама и у медијима.

Из чињенице да је Србија крајем 20. века најлошије пролазила од свих других европских држава, може се извући сасвим јасан закључак: да су српске тајне службе инфериорне или преспоре у односу на друге. Разлог томе сигурно треба тражити у чињеници да су ове службе биле изграђене за Титове владавине, када су оне биле заједничке, југословенске, а стварно, у хрватским рукама. Много тога што се последњих деценија дешавало указује на премоћ хрватских обавештајних служби на терену српских земаља. Старомодним речима казано, то указује на премоћ хрватске Удбе над српском Удбом. Та премоћ се нарочито одражавала у деловању ових служби у иностранству. Широм тзв. демократског света наметнут је био став о Србима као лошим момцима, а о Хрватима као о добрим момцима. Хрватска Удба је организовала хрватску дијаспору, а српска Удба то није могла и још увек, изгледа, не може да учини са српском дијаспором. Може се претпоставити да српску дијаспору контролише хрватска Удба. Хрватске обавештајне службе су своју премоћ демонстрирале објављујући пресретнуте разговоре Слободана Милошевића чак и са најужим члановима породице. Оне би, вероватно,

мogle да се похвале да су на многим местима у Србији поставиле људе који ће непосредно или посредно радити за хрватске интересе. Ако Срби неће да губе битке, морају да обрате пажњу и на ову страну проблема.

Мој посао, међутим, није да се бавим тајним службама и тајним ратовима против Срба и Србије. Тим пословима треба да се баве људи других професија. Њих не могу обављати писци као што је академик Михаиловић или филолози као што сам ја. Али ни писци и филолози немају право да забијају главу у песак. „Господско“ понашање првих људи међу Србима који су остали „недодирљиви“ неко је плаћао животима, неко губљењем делова тела, неко губљењем домова и имовине. Нема, зато, питања која се тичу човека и мог народа које не бих, с разлогом, сматрао и својим питањем. Управо као научник и дошао сам до сазнања да постоји један чинилац о који се стално спотичем, због којег своје научне задатке не могу да остварим. Тај чинилац се показао као снага која води тајни рат против Срба и против Србије и то на попришту науке. Поред природних и разумљивих тешкоћа на које наилазим радећи на обнови научне дисциплине која се зове србистика, наилазим и на тешкоће које су неразумљиве и неприродне. Нарочито су се те тешкоће испољавале када сам покретао питање националног статуса дубровачке књижевности и националног статуса језика старих Дубровчана. За српску филологију то је кључно питање и требало би му тако прилазити. Иако је ово питање превасходно научно а, као такво, било је и решено, моје искуство говори да је оно било и остало део „тајног рата“ против Србије, српског народа и српских националних интереса. У данашњој српској науци оно је табу тема.

10) *Дубровник као стратешка тачка*. – За академика Михаиловића, бар по овој његовој књизи судећи, проблем Дубровника и не постоји. Стари Дубровник није улазио у обзор његових интелектуалних преокупација. А ја сам се, из професионалних разлога, озбиљно суочио баш са овим проблемом. Долазило је то овим следом догађаја.

Прво сам, као универзитетски наставник, направио две обимне књиге: *Методологију проучавања књижевности* (1985, 2000) и обимну хрестоматију *Теоријска мисао о књижевности* (1991). Затим сам на предлог америчко-холандског издавача Џона Бенцаменса правив хрестоматију *Југословенска књижевно-теоријска мисао*. Ова хрестоматија је требало да се појави 1992. у два тома, сваки на преко

600 страна. Није се појавила због тога што је Југославија била разбијена. У смеру ових изучавања било је природно да учиним и следећи корак: да проучим све историје српске (и хрватске) књижевности да на основу тих сазнања дам свој допринос осветљењу обима и садржаја појма српска књижевност. Учинио сам и то.

Резултати ових мојих истраживања објављени су у књизи *Систем српске књижевности* (Приштина 1996, Београд 2000). У њој су сакупљени моји предговори написани за осамнаест књига за које сам сматрао да треба да буду објављене у две едиције: *Историје српске књижевности* у десет књига и у едицији *Антологија српске књижевности у осам књига*. Прва едиција је представљала све значајне историје и историјске прегледе српске књижевности страних и домаћих аутора објављених до Другог светског рата. Друга едиција је, на примеру поезије, проверавала и потврђивала тај концепт. Обе едиције требало је да покажу целовит корпус српске књижевности који је, у југословенском периоду, био темељно нарушен.

У свим историјама и историјским прегледима до Другог светског рата стара дубровачка књижевност је третирана као део српске књижевности. То није ничија, па ни моја, конструкција већ чињеница која се читаоцу сама приказује. У послератним историјама, чак и кад су их писали Срби, дубровачка књижевност је искључивана из српске књижевности. Уколико би се моја поменута едиција објавила, морало би другачије да се гледа на статус дубровачке књижевности него што се гледало у последњих шест деценија. Таква промена била би и у научном и у српском националном интересу.

Мој вршњак и пријатељ Љубисав Андрић био је почетком последње деценије 20. века директор Издавачког предузећа Матице српске. Са уверењем је прихватио да његово предузеће објави едицију *Историје српске књижевности* и одмах је, у децембру 1992, послао писмо директору Српске књижевне задруге Радовану Радованцу с предлогом да Матица и Задруга заједнички издају ову едицију. Три месеца касније Андрић је био уклоњен са места директора. Председник Матице тада је био академик Бошко Петровић. Издавања ове едиције, и са њом комплементарне *Антологије српске поезије у осам књига*, прихватила се потом нишка Просвета (1993). Уредник Просвете Добривоје Јевтић ме је убедио да сам напишем предговоре за све књиге. И ја сам то учинио. Од ових предговора и састављена је моја поменута књига *Систем српске књижевности*. Просвета је, међутим, морала од издања да одустане. Наведен је увек употребљив разлог: нема новца.

Разлог да се за 15 година у Србији не објаве ове историје књижевности, неопходне у образовном систему и професорима и студентима, сасвим сигурно није недостатак новца. Разлог томе је политички. Оно што се дешавало са едицијом убедило ме је да и у самој Србији постоје организоване снаге које бране лажну тврдњу да је дубровачка књижевност хрватска. Та тврдња се ни филолошки ни историјски не може бранити. И зато се у Србији то ради हुтећи. Морао сам да увидим да су ове снаге инсталиране у самим српским националним институцијама и да су врло веште у томе послу. У време када је у штампаном *Каталогу Текелијине библиотеке*, који је издала Библиотека Матице српске 1997. Гундулићев *Осман* био сврстан међу књиге на хрватском језику, руководилац Лексикографског одељења Матице српске, по рангу најодговорнији за овај поступак, објавио је у Летопису Матице српске чланчић у којем пише о дубровачкој књижевности као српској. Наравно да је за домаћу и међународну јавност важније какав је систем у националној библиотеци него чланчић у једном часопису. Обе моје едиције, рађене у духу српске и славистичке филолошке традиције, дакле и традиције Академијине, противне су ономе што се у Матици и Академији ради и што се радило по диктату из хрватског филолошког центра.

Проблем националног статуса дубровачке књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду, пре него што сам се ја уопште почео бавити историјама српске књижевности, био је „решен“ на једноставан начин. Београдског професора Мирослава Пантића на овом предмету заменио је загребачки професор Светозар Петровић. Оба професора су се изјашњавали као Срби. За Пантића је дубровачка књижевност била српска, јер је писана српским језиком, а за Светозара Петровића она је била хрватска, јер је писана „хрватским“ језиком. Промена националног статуса дубровачке књижевности, до којег је дошло на Филозофском факултету у Новом Саду, последица је промене професора на предмету, а не научне елаборације.

На овом примеру постаје јасно како су се најделикатнији научни проблеми, који се тичу судбине народа, у време Титове владавине, веома једноставно решавали кадровским потезима. Ако замениш једног професора другим, решио си проблем у своју корист. Главно средство и у науци је била кадровска политика: да се на *одређена места* доведу *одређени људи* који ће спроводити *одређену политику*. Таква кадровска политика је учинила да већ деценијама у САНУ бивају примани људи који се према дубровачкој књижевности односе у

складу са хрватским интересима, а не у складу са научним и српским националним интересима.

Убрзо пошто су СКЗ и БИГЗ објавили из моје *Антологије српске поезије у осам књига* књигу под називом *Средње доба*, у којој је заступљена и поезија дубровачких песника, БИГЗ је продат издавачу Школска књига из Загреба (2005). Не може се очекивати да ће власник Школске књиге Анте Жужул, (рођен у Имотском, као и Петар Пијановић, његов вршњак, а већ дуго година главни уредник републичког Завода за уџбенике и наставна средства) прихватити да ради на обнови српске филолошке традиције. Утолико пре, што тако нешто нису хтели да чине ни сам Пијановић ни његов Завод који партијалним издавачким потезима замагљује проблем.

Иако се да претпоставити да у Србији постоје снаге које воде тајни рат против обнове србистике, сматрам природним да се и у овом случају држим само јавно доступних чињеница и да се држим истог научног метода којим сам се служио и у интерпретацији песама, поетичким и методолошким истраживањима. За тај метод је карактеристично утврђивање кореспонденције међу чињеницама, које могу бити и текстовне и вантекстовне природе.

11) *Кључеви за решавање српског питања*. – Академик Михаиловић је схватио да се кључ за решавање српског питања налази у Академији чији је члан. Отуда и његово ангажовање.

„Да ли Српска академија наука и уметности уопште види народ Србије као свој народ?“ поставља он питање (33). На исто реторичко питање и ја имам одговор сличан његовом. И ја сматрам да САНУ не види народ Србије и да не води рачуна о његовим интересима у питањима језика. У тим питањима њен поглед прелеће преко Србије и иде у разним правцима. И по Михајловићу и по мени то проистиче из оптерећења југословенским наслеђем. Извесне разлике међу нама двојицом потичу отуда што што ја, бар што се Академије тиче, акценат не стављам на југословенску државу као такву, већ на превласт сербокроатистичке оријентације у српским националним институцијама.

У свом говору у САНУ, објављеном под насловом *Заблудела Академија*, академик Михаиловић је за ову институцију рекао: „Она, заправо, нема снаге да свом народу каже спасоносну реч. А та једноставна, спасоносна реч, од које све може почети, гласи: Југославија је пропала, окренимо се Србији“ (33). По академику Михаиловићу, кључ за решење свих проблема је у Србији као држави. Као српско

државно питање, по њему, треба решавати и проблем Академије и проблем српског језика, па и речника тога језика.

За решење истог проблема ја сам, на основу анализа, нашао нешто другачији кључ. То решење, најкраће, гласи овако: Сербокроатистика је дисциплина коју су створили Хрвати и одбацили је већ два пута, приликом првог и приликом другог разбијања Југославије (1941. и 1991) а Срби треба да се окану сербокроатистике и да се окрену србистици, односно да обнове српску филолошку традицију из предјугословенског периода. И то Срби сви и свуда, без обзира на државу у територије, а пре свега, наравно, у Србији.

У свом реферату на Конгресу славистичких друштава СР Југославије 2001. године ја сам, поводом изјаве Мила Ђукановића да је „идеја југословенства потрошена“, изнео став да је потрошена „хрватска идеја југословенства, али да није потрошена и српска идеја југословенства“ и да је управо дошао тренутак да се она обнавља. Као што је хрватска идеја југословенства (Гај, Штросмајер) комплементарна са хрватском идејом сербокроатистике (Јагић), тако је и српска идеја југословенства (Теодор Павловић, Јован Суботић) комплементарна са србистиком (Вук Караџић) и славистиком (Шафарик). Према старој српској идеји југословенства четири југо-словенска народа (у значењу јужнословенска: Бугари, Срби, Хрвати и Словенци) развијали би се као посебни народи, другим речима, као посебне језичко-етничке заједнице; а пошто су пореклом и историјом повезани, они би требало да негују узајамност и заједништво. Никакву Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (преименовану у Југославију) та идеја није подразумевала, што значи да није ни подразумевала никакве пројекте које академик Михаиловић, с правом, сматра промашеним. (Текст реферата објављен је у материјалима са нишког скупа и другде; објавиће се поново и у мојој књизи *Идеје југословенства и српска мисао* која је у штампи).

Различити кључеви у решавању српског питања, донели су и различите погледе које имамо академик Михаиловић и ја на задатак Српске академије. И по мени ова Академија би требало да задовољи интересе и научне потребе народа Србије и да и иза ње стане матична држава српског народа. Али, ова Академија би требало да по карактеру буде и општенационална, дакле *српска* (конкретније: *свесрпска*). Решење које имам у виду није ново. Српска академија је као таква и била заснована у предјугословенском периоду. И ова национална академија би требало да има исту функцију као што је имају сличне институције других народа и какву је, у замисли и у пракси,

имала Српска краљевска академија у свом предбелићевском периоду. – Кључ који је понудио академик Михаиловић има у виду уже решење са становишта функције ове Академије. Могао би ми се ставити приговор да он нигде није изнео став да се залаже за *србијанску Академију*. Али ка таквом исходу води кључ којим је он критички пришао решавању овог проблема.

12) *Разлике у схватању обима појма српског језика*. – Бојим се да се и у сагледавању проблема идентитета српског језика академик Михаиловић сувише обазире на новостворене државне границе. Југославија је разбијена или се „распала“. Шта је било са њим језиком? Ево како је он одговорио на то питање у својој књизи, у тексту *Рат Српске академије против Србије*:

Пошто их је обележила, српска лингвистика наречјима у Србији није посвећивала никакву пажњу. Са стварањем хрватског, бошњачког и црногорског језика на тлу некадашњег српскохрватског, којим ће се језиком, питам вас, одсад служити већина у Србији? Или ће можда бити боље да ту масу, једноставно, отфикаримо и препустимо је другима. Као да не зна да се у европској историји и досад дешавало да се један језик разлаже на више нових, чему се језичка наука морала прилагодјавати, она наставља да се, на рачун Србије, бори за пропалу доктрину јединствености, и даље је називајући српскохрватском. Тако ће испасти да ће се у Србији не само вуковска мањина него и омаловажавана дијалекатска већина служити једним оцрногорченим језиком који ће се још називати непостојећим српскохрватским.

Али зашто би се једна понижена већина у Србији борила за такво језичко јединство? Зашто би се она, рецимо, надгорњавала и свађала са Хрватима око језичког првенства, што наши лингвисти веома воле, кад је њој и овако обезбеђено најниже место? (42).

Овај навод показује да је и академик Михаиловић био прихватио тезу сербокroatистике, укотвљену у Академији, да је прво постојао српскохрватски језик, па да се из тога језика може излећи више посебних језика. Прихватио је да излаз (или решење) за српски језик треба тражити на темељима „распада српскохрватског језика“.

Моја проверавања ове сербокroatистичке тезе, саопштена у више књига, показала су да је она неприхватљива. Српски језик, онакав какав су појмили Доситеј Обрадовић, први слависти и Вук Караџић, никад у бити није промењен. Он нити је био нити је могао постати српскохрватски. Српски језик је насилно преименован у срп-

скохрватски. Последњи пут се то десило 1954. године, на Новосадском договору. Исти језик се у школама у време мог ђаковања називао српски, а после Новосадског договора називао се српскохрватски.

Знамо и време када је тај исти језик почео да носи два одвојена имена. Назван је само хрватским именом у маспоковској и потом у осамостаљеној Хрватској, а затим је назван српски, у остатку Југославије, тј. у заједничкој држави Србији и Црној Гори. Знамо и како је тај исти језик добио ново име, бошњачки, у време грађанског рата у Босни и Херцеговини, а потом и у Рашкој области у Србији. У процесу осамостаљивања Црне Горе српском језику је наденуто црногорско име.

Међутим, ништа, па ни ово не дешава се први пут. У прошлим вековима овај исти језик такође је имао више разних назива у разним државама. Али, сам језик се у бити није мењао. И у последње две деценије није дошло до драстичних промена језика, већ је дошло до драстичних промена његовог назива. Свакога дана на телевизијским каналима проверавам шта се то од мог језика „распада“. Језик загребачке, сарајевске, бањалучке, подгоричке, београдске телевизије остао је исти као што је био. Заједница српског језика је, упркос историјских ломова, ипак опстала. Никакви стварно нови језици се нису створили на тлу језика који се до разбијања Југославије званично звао српскохрватски. Није се „распао“ језик, није се распала природна језичко-етничка заједница, него се распала државна заједница а са њом се распао и онај клонирани двонационални назив (српскохрватски) једног те истог језика. Исти језик добио је уместо двонационалног имена тронационално, па затим и четворонационално име. Тако нешто не дешава се нигде у Европи. Кад се процеси поновног идентификовања тога језика одвију до краја, кад се утврди тачан идентитет тога језика, по моделима који важе за све европске народе, показало се да и тај језик може да има само једно национално име, као и други европски језици, свеједно ко се и у којим и каквим државама њиме буде служио.

На жалост, и господин Михаиловић је показао да и сам негује дозу „центлменског“ односа према идентитету српског језика, каква су већ испољили његове колеге из Академије. С презиром је одбацио „надгорњавање и свађање с Хрватима око језичког првенства“. Овакав однос академика Михаиловића према проблемима српског језика мени је неприхватљив. Утврђивање идентитета било ког језика, па и језика српског, не видим као надгорњавање са било

ким, већ као професионални и научни задатак. Камо среће да су сви српски филолози тај посао у прошлости обављали одговорно и да нису склапали неодрживе споразуме и помирења. Било би много мање изгубљених глава и других несрећа који су пратиле ове истојезичнике разних вера и имена на терену српског језика. Био сам питан од студената да им покажем разлике између српског и хрватског језика и ја сам то учинио сасвим конкретно и убедљиво. Из те обавезе настао је и мој у текст под насловом *О разликовању српског и хрватског језика* који је прештампан у мојој књизи *Српски филолошки програм*. И нисам ја први од Срба који је тако нешто урадио. И без питања одговарао сам о томе кад су и како Срби прихватили руско-словенски језик и руску грађанску ћирилицу, како је настало писмо звано „гајица“ којим се данас нико не служи, а кад и како су Вук и Даничић створили латиницу којом се данас служи словенска популација Западног Балкана, а назива се, сасвим погрешно, хрватском латиницом. Не треба очекивати да такве послове обављају прозни писци, али треба да их обављају филолози и да то чине одговорно.

Годинама и годинама, у Академији чији је члан, господин Михаиловић је пратио како настаје Академијин *Речник*. Његова уочавања о изворима овог *Речника*, и о људима који су руководили његовом изработом, корисна су и драгоцене. Толико су важна да указују да праксу прављења *Речника* треба мењати. Па ипак, непрецизан је његов израз о „оцрногорчивању језика“. Могло се радити о некоректном односу у представљању српског језика као целовитог система у Академијином *Речнику*. Истим источнохерцеговачким дијалектом којим се говори у већем делу данашње Црне Горе, говори се и у Дучићевом Требињу, и у Шантићевом Мостару, и у Гундулићевом Дубровнику, и у Кочићевој Крајини, и у Десничиним Равним Котарима и у Прерадовићевој Грабровци код Бјеловара, али и у Западној Србији.

Не треба омаловажити указивања академика Михаиловића да су у Академијином *Речнику* маргинализовани староштокавски говори. То је грешка коју треба исправљати. Овоме не противречи ни принципијелно Михаиловићево противљење томе да се „српски књижевни језик угура у неки србијански дијалекатски гуњ“ (44).

Као и други добронамерни људи и писци, који су били заробљеници сербокроатистике, тако је и академик Михаиловић настојао да поправи понеки важан детаљ у овом систему. Поправке у том систему не решавају проблем. Њега решава другачији систем, односно србистика. А то је дисциплина која у свему и доследно поштује

стандарде који важе за друге језике и народе и није нека специјална дисциплина само за Србе као што је била сербокроатистика.

13) *Филолошка и кадровска политика*. – Са становишта свог „кључа“ (окренути се Србији а не Југославији, народу Србије а не народу Југославије) академик Драгослав Михаиловић је сагледавао и кадровску ситуацију у Србији. Изговорио је при томе, у последњем тексту, и неке горке речи:

Припадници нашег народа рођени преко Дрине и Саве који данас живе у Србији надгорњавају се са Србијанцима као са најгорим непријатељима. Водећи рачуна једино о фотељама у које су ускочили – као што су, признајемо, као презаштићени, често и постигли на недоличан начин – а никако и о пословима које на тим местима морају да обављају, они у којечему просто вуку Србију у назад и пропадање. Никако не смемо заборавити да су у XX веку у највеће несреће Србију натеривали, уз Хрвата Јосипа Броза, криптоцрногорци Александар Караџић и Слободан Милошевић. Али ма колико се несрбијанцима чинило да би им судбина на овим просторима била срећнија без Србијанаца, то се неће догодити. Србе је на Балканском полуострву пре свега очувао србијански опанак са кљунцима, колико год он некима изгледао блатњав и смрдљив. (40).

Академик Михаиловић је тако отворио питање постојећих и могућих односа односа Србијанаца и несрбијанаца у Србији. Највише (усменог) одјека имала је његова изјава да „три четвртине Академијиних чланова не потичу одавде“ тј. из Србије (стр 44). Ова његова тврдња убрзо је била демантована од администрације САНУ у ревији НИН. Администрација је доказивала да је управо обратно. Ова несагласност у рачуници подстакла ме је да, трагом Михаиловићеве мисли, проверим његове тврдње. Показало се да је академик Михаиловић погрешно у процентима о саставу чланства Академије, али да ипак није погрешно у битноме. Главна места у Академији и другде у Србији, ипак, држе људи који нису пореклом из Србије. И садашњи и бивши председник Академије родом су из данашње Хрватске. Загрепчанин рођењем држи и Вукову задужбину. Кључно Одељење језика и књижевности у Академији и Андрићеву задужбину држи један те исти Сарајлија. Завод за уџбенике и наставна средства држи такође један Србин из Хрватске, а Србин из Хрватске држи преважан часопис *Књижевну историју*. На Филолошком факултету у Београду предмет који се не зове Српска народна књижевност, већ само

Народна књижевност држи професорица из Хрватске. И тако редом. Сећам се податка који је 1992. године објавио Ристо Вукчевић, председник Скупштине Црне Горе, о томе да су декани на 30 факултета у Београду, од 33 колико их је било, Црногорци. У таквој ситуацији треба разумети што академик Михаиловић говори о „пониженом“ или о „депресионираном“ подручју Србије. Познато је да се у Југославији одлучивало о Србији, а без Срба, почев још од АВНОЈ-а.

Михаиловићева размишљања подстакла су ме да бацим овлаштан поглед на „кадровско“ стање и у институцијама у Новом Саду. Садашњи председник Матице српске је рођен у Босанској Дубици. Потпредседник Матице је Црногорац. Двојица главних лингвиста у Матици српској рођени су у Црној Гори. У Црној Гори рођен је и главни уредник Зборника Матице српске за књижевност и језик. На челу Лексикографског одељења Матице доскора се налазио италијаниста по струци, рођен у Сплиту. Главни филолози међу академицима из Новог Сада су из Босне и из Хрватске. Катедру за светску књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду држи професор из Осијека. У НИН-у од 7. априла 2005. на стр. 30. објављен је интервју са човеком који је „газда српске културе у Новом Саду“. Он је Хрват шиптарског порекла, рођен у Осјеку.

Вероватно су и други људи успевали да повежу две чињенице: да многа кључна места у Србији држе они који нису рођени у Србији, а да Србији никако не иде добро. Михаиловићу и овога пута припада заслуга што је ту тему отворио. Мада се мој приближан увид у кадровску ситуацију углавном поклапа са његовим, „мој кључ“ за сагледавање и за решавање и овога питања је другачији и, верујем, исправнији. Тај кључ је садржан у појму србистика, а то је реч коју академик Михаиловић у својој књизи не спомиње. Србистика је научна дисциплина која се се бави Србима ма где живели. Искључено је да би таква дисциплина у принципу смела да маргинализује било који део српског народа, а поготово његов највећи и најзначајнији део као што је народ Србије. То је, међутим, могла да чини и стално је чинила сербокроатистика. Она је изграђивала омаловажавајући однос према говорима и језичком благу истока и југа Србије. Чинила је тако јер она и није стварана ради задовољења научних и српских интереса.

Сербокроатистика је, на жалост, још увек доминантна дисциплина у Србији. Мада Михаиловић ни ту реч не спомиње, ипак је он, више од свих од српских академика заједно, највише разоткрио њене погубне резултате и то баш у књизи којом се бавим. Да би та кобна

дисциплина опстајала, она је морала да има и кадровску основу. Ни ја не могу да превидим да је сербокroatистика имала упоришта међу кадровима рођеним преко Дрине, Саве и Дунава. Али, исто тако, међу првим отвореним противницима сербокroatистике и заступницима идеје о обнови србистике нашли су се кадрови са тих страна. Остварење српског филолошког програма тражи јачу кадровску базу. Њу неће бити могуће стварати на принципима покрајинске припадности, већ на јасном опредељењу за идеју србистике и научни допринос тој идеји.

На више места у књизи академик Михаиловић је испољио разумљиво одбојан однос према свему што представља југословенско наслеђе. Највећу кривицу за стварање Југославије он приписује Александру Карађорђевићу и научним ауторитетима на које се краљ ослањао: на Јована Цвијића и Александра Белића. Обојица су били Србијанци. И по мојим анализама, саопштеним у књизи *Увод у србистику*, ови чувени научници грешни су пред својим српским народом и пред својом државом Србијом, зато што су напустили српску мисао и следили политичку идеју југословенства хрватског идеолога Јосипа Јураја Штросмајера и хрватску филолошку идеју сербокroatистике Ватрослава Јагића. Академик Михаиловић у својој књизи, на жалост, не помиње ове хрватске идеологе. Кад, у првом тексту у књизи, говори о томе како се појавила Нишка декларација (1915), он на неки начин игнорише чињеницу да је тај чин припреман читавих осамдесет година (1835-1915). Са знањима о претходном деловању постаје јасно да је Југославија настала као последица туђих идеја које су међу Србима нашле своје извршиоце. Академику Михаиловићу свакако треба захвалити што се усудио да критички проговори и о Цвијићу и о Белићу. Да мисли тако критички о националним величинама могао је човек од личног интегритета. Многи из редова српске господе о овој теми не желе да говоре.

Негативна искуства са промашеним пројектом Југославија не би требало да буду повод разговору о нужности подела међу Србима по линији: народ Србије и народ бивше Југославије. Такви разговори значили би само настављање процеса дезинтеграције српског националног бића који су се одвијали у прошлости. Биле су познате раније поделе Срба на турске и аустријске, на оне са ове и оне стране Дрине и сличне. Треба имати у виду да је увек било и Србијанаца и несрбијанаца који су били спремни да у српским и србијанским институцијама спроводе туђу политику и да раде против српских националних интереса. Зато је нужно да се више води рачуна о прин-

ципијелним разликама и конкретним делима појединаца него о њиховом пореклу. Кад се тако буде радило, теже ће моћи да се манипулише људима.

Цитатима из своје књиге академик Михаиловић би могао да потврди да је у свом видном пољу имао и Србе ван Србије. Ипак се има утисак извесне његове резерве. То што је Србија једина од бивших југословенских република остала држава отворена за све, а нарочито за Србе из других крајева, разуме се, и за Србе неправославце, служи јој на част. Непринципијелна кадровска ограничења морају се избегавати. Подела на Србијанце и несрбијанце била би кобна са становишта целовитости и недељивости српског народа. Корпус српског народа, и бројчано и по вредностима, драстично би био нарушен. Била би то велика штета и са културног и духовног становишта. Никад не треба губити из вида да су Срби ван Србије дали: Руђера Бошковића, Николу Теслу, Милутина Миланковића, Држића, Гундулића, Прерадовића, Десницу, св. Василија Острошког, Кочића, Дучића, Шантића, Куленовића, Топића, Селимовића, Бијелића, Кустирицу, св. Петра Цетињског, Његоша, Љубишу, Михаила Лалића, Лубарду, Милуновића, Миодрага Булатовића и многе друге. Нико од њих није боловао од антисрбијанства које је, евидентно, постојало а постоји и данас. Сви поменути (као и многи који би могли бити поменути) нама Србима, али и Србији, служе на понос и сви су део нашег идентитета. Ма у какве нас државе ветрови историје сатеривали, политика српске филологије и српске културе треба да буде политика српске саборности.

Драгослав Михаиловић је редак међу српским академицима који је проговорио о томе да је српски језик угрожен а са њим и опстанак српског народа. Према идентитету и интегритету српског језика остали академици се односе као да су то проблеми у које они не треба да се мешају. То су они за које Михаиловић каже: *остали гледају и ћуте*. Ови грађани вероватно сматрају да су за српски народ учинили довољно и да им само следује да добијају награде, признања и уважавање. Сагласан сам са имплицитним ставом академика Михаиловића да су и ови људи дужни да се понашају као одговорни грађани, а посебно као избраници који имају задатак да репрезентују али и да чувају српску науку и уметност.

14) *Одељење српског језика и књижевности – најслабија тачка Академије*. – Мој текст под називом *Националне институције – најслабија тачка српског народа*, који је писан као реферат за Други

конгрес српских интелектуалаца (1994) а није било дато да тамо буде саопштен, издржао је пробу времена. Управо је књига академика Михаиловића потврдила да се главна српска слабост крије у Српској академији наука и уметности, а у самој Академији у њеном главном одељењу: Одељењу језика и књижевности.

Овакво какво је данас, Одељење језика и књижевности САНУ је штетно. Са становишта србистике, оно нема функцију коју би требало да има. Немам ништа против части коју уживају чланови поменутог Одељења. Све су то вредни ствараоци. Али им треба приговорити на злоупотреби власти коју имају у филолошким пословима и тражити да почињене грешке исправе. Ово Одељење довело нас је у апсурдну ситуацију да се неразумним одлукама групе (сматрам да је реч о мањини) изабраних академика ћутке покорава цео научни и образовни систем у Србији. Оправдано је очекивати да ово Одељење почне да делује у духу српске филолошке традиције.

Не треба да чуди што се за српским академицима поводе и српски медији. И медији данас само остварују задату им улогу. Кад се у неком гласилу пробије блокада и кад се отвори питање назива и интегритета српског језика и књижевности, долази до промене уредника или уређивачке политике и до повратка на старе сербокроатистичке позиције. Они који по етеру и читалишту највише разносе и популаришу данашња квази имена српскога језика управо су новинари. Кад разговарају са ствараоцем из Хрватске, на пример, они обавезно наглашавају да је реч о хрватском језику. Слично се понашају и политичари. Систем сербокроатистике се брани свим средствима, а у медијима се заборавља правило да је њихова главна функција да се чује и друга страна, србистичка.

Верујем да ће се међу Србима убудуће наћи људи који ће се боље од данашњих академика, новинара и политичара сналазити у идејама о српском језичком и етничком идентитету и да ће се државници у држави понашати државнички а академици у складу са научном истином, те да ће и једни и други радити на оздрављењу српског народа. А оздрављење треба да почне управо од националних институција, које су, како рекох, „најслабија тачка српског народа“.

*

Читалац неће погрешити ако овај текст схвати као подршку академику Михаиловићу у отварању питања о имену и интегритету

српског језика и о деловању Српске академије наука и уметности у овом домену. У датој ситуацији, академик Михаиловић се понео као одговоран човек у Српској академији. Читалац, такође, неће погрешити ако овај мој текст схвати и као полемику са академиком Михаиловићем. Волео бих да се и мој критички однос према појединим његовим ставовима схвати као гест одговорног човека и филолога чија је то професионална обавеза.

НАПОМЕНА. Кад се књига Драгослава Михаиловића *Време за повратак* појавила, предложио сам аутору да се њена промоција обави и у Огранку САНУ у Новом Саду. Понудио сам се за једног од говорника о књизи. Академик Михаиловић је предлог прихватио и пренео наш заједнички предлог руководиоцима Огранка. У Огранку је, међутим, створен контрапредлог: да се направи нешто као минисимпозијум поводом ове књиге. За такав скуп почео сам да пишем овај текст. На крају, ни од (мини)симпозијума ни од промоције није било ништа. Из уверења да о отвореним проблемима српског језика, српског народа и српских националних институција треба отворено говорити, одлучио сам да овај текст објавим.

МИРОСЛАВ ПАНТИЋ И СРБИСТИКА

У својој књизи *Са домаћим славистима* (1996) Милош Јефтић је објавио дугачак текст разговора који је водио на Другом програму Радио Београда 9, 11. и 16. децембра 1991. са академиком Мирославом Пантићем. У уводном делу текста, којим представља саговорника, Јевтић је написао:

Научни рад проф. др Мирослава Пантића је посвећен старијој српској књижевности, посебно књижевности Дубровника, Далмације и Боке Которске. Објавио је више научних и стручних радова, као и књига, међу којима и *Себастијан Сладе-Долчи, дубровачки биограф 18. века*, *Поетика хуманизма и ренесансе* (у два тома), *Хуманизам и ренесанса*, *Из књижевне прошлости*, *Сусрети с прошлошћу и Књижевност на тлу Црне Горе и Боке Которске од 16. до 18. века*. Такође, приредио је и више зборника, поред осталих и *Песништво ренесансе и барока*, *Народне опесме у записима од 16. до 18. века* и друге. Сада руководи највећим књижевноисторијским пројектом овог века – издавањем сабраних дела Вука Стефановића Караџића. (402)

Разговор са Пантићем вођен је у тренутку када је разбијање Југославије било у самој завршници. На питање о Југославији Пантић је овако одговорио: „Штета што је свет, барем европски свет, чврсто одлучио да разори Југославију. Југославија није била добро постављена и начињена, али је била изврсно решење за југословенске народе...” (452). Исте године, 1991. објављена је, у редакцији Димитрија Калезића, књига чланака Јована Дучића *Верујем у Бога и у српство*, насталих на почетку Другог светског рата. Некадашњи саборац краља Александра у грађењу Југославије и у политици интегралног југословенства, одлучно је, у овим својим чланцима, изразио став да Југославију више не треба обнављати. Због тих ставова Дучић је у Титовој Југославији био забрањиван.

У време када су Јефтић и Пантић разговарали, вођене су борбе за Дубровник између Југословенске армије и хрватске паравојске. Разговор са Пантићем највише се тичао Дубровника и дубровачке књижевности за коју је Пантић био, у том тренутку, и највећи српски, и највећи југословенски, а свакако и славистички ауторитет. На два места током разговора, Пантић – коме је тада било 65 година –

најавио је синтезу свог истраживачког рада у три књиге под насловом *Дубровачка књижевност*. Ни после 16 година ово дело се није појавило. Да ли то значи да се треба помирити са чињеницом да ће Пантићево дело о дубровачкој књижевности остати недовршено?

С обзиром на историјски и културни значај Дубровника и дубровачке књижевности разматрање Пантићевих научноистраживачких домета значи бављење једном посебно важном темом.

1.

Пантићеве студије дубровачке књижевности имају најчешће карактер научних открића какав је и онај проналазак непознате бу-гарштице о Смедереву у једном великом италијанском спеву из 15. века. Детаљ по детаљ, чињеницу по чињеницу, Пантић је истрајно осветљавао књижевно стваралаштво Дубровчана. Намножило се његових студија о овом стваралаштву. Пантић је поносно истицао да је он изданак српске школе рагузеологије.

Иначе, Београдски универзитет је прва школа у проучавању Дубровника, односно најбољи је тај наш универзитет у земљи у такзваној рагузеологији. У ствари, наши историчари књижевности су најбољи историчари Дубровника и најбољи историчари дубровачке књижевности. Тако је већ деценијама, столећима чак!...

За разлику од Београдског универзитета, Загребачко свеучилиште уопште нема традицију архивског проучавања у Дубровнику. Они на то гледају са висине, сматрајући да је то скупљање папирића. У ствари, тако се понашајући праве озбиљне грешке, а осим тога су зато упућени на оно што ми радимо, тако да често преузимају све оно што ми нађемо. (439-440).

На једном конгресу славистичких друштава Југославије у Новом Саду крајем осамдесетих година академик Пантић је имао реферат о Гундулићу. Прочитао је текст какав је само човек његовог знања могао написати. Председавајући седнице, професор стилистике Крунослав Прањић из Загреба, сећам се, захвалио је академику Пантићу на излагању о великом хрватском песнику Гундулићу. У Пантићевом реферату није било речи о томе којој националној књижевности Гундулић припада.

Није спорно то што се Пантић поноси резултатима својих архивских истраживања али је спорно становиште да се књижевнона-

учни рад може свести на архивска истраживања. И сам Пантић је, најављујући своје дело *Дубровачка књижевност* био свестан потребе научне синтезе о овом књижевноисторијском феномену. Али Пантић је у своме раду примењивао само онај метод који се у методологији назива поступком „одоздо“. Загребачка школа, чије резултате је он, када је реч о Дубровнику, подцењивао, примањивала је други поступак, прилаз „одозго“. Она је сва средства користила да би се дубровачка књижевност прогласила хрватском књижевношћу. Тај статус она је одређивала потпуно арбитрарно. Најпримеренији методолошки приступ је онај који уважава дијалектичку узајамност поступка „одоздо“ и поступка „одозго“. То што је (засада) изостало окончање Пантићевог пројекта *Дубровачка књижевност* последица је недостатка његовог метода.

Пантићево полувековно проучавање дубровачке књижевности било је довољно широко и исцрпно да би се направила жељена синтеза која би, између осталог, решила и проблем статуса дубровачке књижевности у оквирима србистике. Али за то су, осим истраживања појединачних књижевноисторијских артефаката, била потребна јасна научна становишта о томе ко су, у етничком смислу, били стари Дубровчани, који је језик њихове књижевности и какав третман је имала ова књижевност у разним историјама и књижевноисторијским прегледима. Уз све то, било је потребно и отворено суочавање са улогом политичког чиниоца у решавању статуса дубровачке књижевности. Јасна становишта о свему овоме професор Пантић није имао или није био спреман да их испољи. Представљајући се духовним наследником својих професора Петра Колендића и Драгољуба Павловића, који су били студенти и настављачи Павла Поповића, и духовним сином Хваранина Јорја Тадића, Пантић је објективно имао услове да постигне врхунац у научном сагледавању феномена дубровачке књижевности као дела српске књижевности. Разлози зашто он то до сада није постигао су вишеструки. Један од првих је питање метода.

2.

Младену Лесковцу, који је као и Пантић, био мој професор, узалуд сам једном приликом говорио о значају предмета Методологија проучавања књижевностиу који сам предавао на Катедри коју је он основао. Лесковац је веровао да све зна о томе како се књижев-

ност проучава и одбијао је потребу да се изучавају посебне методе, књижевнотеоријске школе или разни аспекти проучавања књижевности. Колендић, Лесковац, Пантић, служили су се позитивистичком методом у истраживању. Моја књига *Методологија проучавања књижевности* (1985, 2000) је, у ствари, мета-методологија (тј. методологија о методологијама) и мета-теорија (теорија о теоријама). Уместо опредељивања за један од могућих метода или за синкретички збир више њих, у њој се нуди, као најисправнији, метод конкретног тоталитета. Тај другачији, мета-приступ, примењен је у неколико кључних мојих књига као што су *Систем српске књижевности* (1996, 2000), *Срби и њихов језик* (1997, 2002), *Увод у србистику* (2002, 2003), *Српска писма* (2006). Мета-ниво на којем је заснован приступ предмету проучавања има своје захтеве. Према овом методу историја књижевности треба да садржи и историју о историјама књижевности, дакле, мета-историјски приступ. Историја језика, такође је сагледавана и са мета-историјског становишта, не само као приказ развоја језика у дијахроној перспективи него и као и историја научних погледа на развој српског језика. Историјски преглед настанка и развоја писама, којима се служио и служи српски језик, истовремено је и историјски преглед научних сагледавања развоја писама. Осветљавање развоја србистике као филолошке дисциплине у систему славистике и европске филологије поготово тражи овакав мета-приступ.

Ограниченост могућности Пантићевог позитивистичког метода у проучавању књижевности најлакше је показати путем разлика у његовом и мом односу према кључној књизи Павла Поповића *Преглед српске књижевности* (1909, друго, касније немењано, издање 1913). Пантић је писао поговор овој књизи за издање *Сабраних дела Павла Поповића*, које је издао Завод за уџбенике и наставна средства (1999), а припремио Уређивачки одбор којему је он председник. У овом тексту о Павлу Поповићу као личности и делу филолога који му је близак и кога истиче као свој узор, Пантић прескаче нешто битно: став Павла Поповића о целини српске књижевности и о њеним деловима. Тај Поповићев став је садржан у последњем одељку ауторовог *Увода* у књизи *Преглед српске књижевности* у којем се истиче да српска књижевност има „четири велике области“: *стара књижевност, народна књижевност, средња књижевност* (најважнији њен део је дубровачка књижевност) и *нова књижевност*. Овај став није неки Поповићев изум; он је карактеристичан за словенску

филологију која се бавила српском књижевношћу као целином током једног века.

Српска књижевност као систем – тако се зове уводни текст моје књиге *Систем српске књижевности*. У текстовима у овој књизи, који су писани као предговори за десет књига у едицији *Историје српске књижевности*, представљене су историје Павла Јозефа Шафарика (прве две књиге), Александра Пипина, Стојана Новаковића, Ватрослава Јагића, дум Ивана Стојановића, Тихомира Остојића, Андре Гавриловића, Павла Поповића и Јована Скерлића. Све ове историје потврђују четвороделност система српске књижевности. Овако устројен систем „одозго“ гледа на српску књижевност, али не чини то арбитарно. Функционисање тога система проверио сам и у свом пројекту *Антологија српске поезије у осам књига*. Ова едиција је комплементарна са првом. На примеру једног жанра, на поезији, показано је да је четвороделни приказ српске књижевности природан и онда када се она сагледава по стилским периодима и оријентацијама. До тога да је дубровачка књижевност део српске књижевности, ја нисам дошао зато што тако треба да ради српски патриота, како ми се потура да чиним (Мило Ломпар у *Летопису Матице српске*, јануар-фебруар 2001: 217). То је резултат изучавања многобројних претходних историја и историјских прегледа српске књижевности. А о тим историјама српски универзитетски професори би требало да воде рачуна. Поменута моја књига за сада је једина која се њима систематски бави.

Пишући о Павлу Поповићу академик Пантић нема у виду управо оно што је за овог његовог претходника битно: то је систем српске књижевности и место дубровачке књижевности у том систему. Пантић, а и други историчари српске књижевности поступају као да немају увид у ову књижевноисторијску литературу. У свом поговору Поповићевој књизи, он не помиње историје српске књижевности Јована Грчића (1903, 1906) и Тихомира Остојића (1905, 1910, 1923) које Поповићевој непосредно претходе, а не помиње ни само име дум Ивана Стојановића (1829-1900), кључног аутора за питање статуса дубровачке књижевности. О дум Ивану Стојановићу Павле Поповић је написао један од својих најбољих текстова, и то поводом његове смрти, и пре него што су кључна Стојановићева дела *Дубровачка књижевност* (1900) и *Најновија повјест Дубровника* (1903) била објављена. Дум Иван Стојановић био је вођа Срба католика у Дубровнику од 1880. Као католички свештеник он је практично имао приступа у сваку дубровачку кућу. Из додире с људима и њиховим сећа-

њима он је сведочио о ономе што је сачувано у живом памћењу о Дубровнику и Дубровчанима 19. века. Сем тога, имао је сасвим јасне и убедљиве одговоре на питања: ко су Дубровчани, којим су језиком говорили и писали, како је текао процес кроатизације овога града и какво су место имали Срби римокатолици све до краја 19. века. Данашњи истраживач код њега може много тога да нађе поред онога што је сачувано у архивама. Из сведочења дум Ивана Стојановића јасно се види да су Срби римокатолици и Хрвати штокавци једна популација која је, у датим историјским приликама, различито стицала националну свест. За живота дум Ивана било је у Дубровнику више Срба римокатоличке вере него што је било Хрвата по опредељењу.

Од 12 књига *Сабраних дела* Павла Поповића само једна (*Дубровачке студије*, коју је приредила Злата Бојовић) у целини спада у рагузеологију. Колико могу да проценим, на основу властитог увида и на основу Пантићеве *Библиографије*, могућа *Сабрана дела* Мирослава Пантића представљала би опус знатно обимнији од Поповићевог. Највећи и највреднији део тога опуса чиниле би његове студије, антологије и хрестоматије теоријских текстова о Дубровнику и дубровачкој књижевности или у вези са њима. На основу ове чињенице може се закључити да је Пантић најплоднији српски рагузеолог, да је његов прилог изучавања ове области од непроцењивог значаја. Али Пантић није показао да може да учини оно што је Поповићу полазило за руком: да појми дубровачку књижевност као целину, српску књижевност као целину, и југословенску књижевност као целину.

3.

Мирослав Пантић, који пише лепим српским језиком, са истанчаним осећањем за његове изражајне могућности, добро зна којим су језиком писали стари Дубровчани. У разговору са Јевтићем он каже:

То је језик од пре 400 или чак 500 година, и то језик који је – иако је то једна варијанта српског језика, односно иако је реч о источнохерцеговачком штокавском говору, као што се зна и као што је утврђено у науци – доста локалан, и доста италијански, јер је његов језик пун италијанизама. (437)

Овакво виђење језика старих Дубровчана не разликује се од ставова које су о том питању имали Добровски, Вук, Шафарик, дум

Иван Стојановић и Милан Решетар. Међутим, Панћић је стварао у време пуне превласти сербокroatистике, једне вештачки створене дисциплине која је тежила да се ослободи српског префикса и афирмише кroatистику. Насупрот ономе што непосредно види и зна о језику, он у овом разговору с Јевтићем натеже да своје виђење усклади са ставовима иза којих стоје сербокroatистички научни и политички ауторитети. Он каже:

Питање језика не поставља се међу Србима и Хрватима од јуче до данас. То је давнашње питање које се поставља само политички; а научно никада није могло бити постављено. Ако је и постављено са стране науке, то су чинили људи који су у служби дневне политике или неких дневних националних циљева. Реч је о језику који је одувек био један језик и који су у прошлости научници називали на један или други начин.

Научно уверење да је штокавски, којим се данас говори као књижевним језиком међу Србима и Хрватима, српски дијалекат није измислио Вук Караџић, нити је то његова заслуга, па не може бити ни његова кривица. Велики словеначки научник Миклошић био је тога уверења. И Копитар, који је за Вука био један велики универзитет, био је недвосмислено тога уверења. Гај је такође био тога уверења, јер је у својим текстовима, на пример у „Даници“ коју је уређивао, износио да Хрвати треба да буду врло захвални браћи Србима на томе језику. Мирослав Крлежа је у једној свечаној прилици рекао да су Хрвати свој језик – зарад јединства – избацили као мртво трупло кроз прозор.

Ја нећу да идем тако далеко. Мислим да је Даничић био на добром путу када је тај језик звао *српским или хрватским*. Међутим, национално, али примарно национално настројеним, опредељеним и дефинисаним хрватским лингвистима то никада није одговарало. Како год назовете тај језик – српским или хрватским, хрватским или српским, српскохрватским или хрватскосрпским – они у томе увек виде неку замку или тежњу да их ми, на тај начин, прогутamo. Једном сам, у шали, рекао једном хрватском научнику да би Срби - какви су у својој ширини, која често иде до самозаборава – били спремни, не би ли умирили браћу Хрвате, да прихвате чак и хрватски назив за језик. „А, знам за јадац, ви желите да нас тако претворите у Србе“. (457-458)

Кад Панћић овако размишљао о најзначајнијој ствари за Србе, о њиховом језику, он је већ двадесетак година био српски академик, а десетак година и секретар Академијиног Одбора Одељења језика и књижевности. То значи, да се налазио на најодговорнијем месту са којег се морају о постављеним питањима имати јасни и научно засновани одговори. Са становишта аутора књиге *Срби и њихов језик*,

морам казати да су неприхватљива оваква Пантићева размишљања о језику којима се, макар и у шали, нуди хрватско име за српски језик.

Нарочито су неприхватљиви они делови одговора које се тичу Ђуре Даничића и његовог схватања језика којим као књижевним језиком говоре Срби и Хрвати. И у овом случају одговорност није само Пантићева. Српски сербокroatисти некоректно су прећутали чињеницу да је у Даничићевом схватању српског језика дошло до крупних промена приликом његовог преласка у Загреб. Даничић је већи део свога живота провео делујући као следбеник Вука Караџића, што значи да је и он сматрао да Срби имају свој језик, штокавски, а да Хрвати имају народни језик, различит од српског. У том периоду Даничић је написао и *Рат за српски језик и правопис* (1847), и *Малу српску граматику* (1850) и *Разлике српског и хрватског језика* (1858) и *Српску синтаксу* (1858). У овој последњој књизи пуно је примера из области синтаксе преузетих из дубровачке књижевности. Према томе, и ова књига би могла да се сматра значајним прилогом из области рагузеологије. По Даничићу из овог периода, сасвим је то јасно, Дубровчани су говорили српским језиком, а никако не хрватским или српским (како испада да је он сматрао у загребачком периоду свога рада).

Данас, кад се наш језик званично не зове српскохрватски већ, као и некад, српски језик, било би природно да о Даничићевим лингвистичким потезима у односу на српски језик после његовог одласка у Загреб 1867. мислимо као о лошим. Даничић није у научном смислу био дошао до неког другог решења о идентитету језика свог народа, већ је, највише из личних интереса, прихватио решење о имену језика које су му већ били припремили Штросмајер и Јагић. Он је то решење само „покрио“ својим ауторитетом. Учинио је нешто што Вук Караџић никада није учинио. Вуку су тек накнадно, сасвим бескрупулозно, приписали да је „творац српскохрватског језичког јединства“. Слично Даничићу понео се и Белић који је, још од Првог светског рата, опет у духу идеја на које се насупрот Даничићу, српски језик преименовао у српскохрватски. Као што је имао само лепе речи за Даничићев гест којим је легализована сербокroatистика, Пантић у овом интервјуу има само лепе речи за „умног“ Белића и за своје колеге из Академије, лингвисте Милку и Павла Ивића, Белићеве настављаче у растакању идентитета српског језика. А то је пут који од сербокroatистике води ка кроатистици а не ка србистици.

У истом интервјуу са Јевтићем, Пантић се хвали својом улогом у издавању *Сабраних дела* Вука Караџића, и све што каже о Вуку прихватљиво је. Али он, који је Вука очигледно читао, не примећује да Вук и Даничић (из загребачког периода) немају исти однос према српском језику. И не примећује да је Вуков приступ нормалан и исправан, јер се уклапа у систем сличних решења за друге националне језике, а да Даничићев приступ излази из тога система. Објављене дијалектолошке карте јасно показују да је језик Дубровника исти као језик источне Херцеговине и других крајева где се говори источно-херцеговачким дијалектом, који је и дијалекат Вуковог завичаја. Пантић не види да је Даничићев однос (из загребачког периода) према српском језику имао лоше последице. Језик Дубровчана, који је у науци био третиран само као српски, проглашен је заједничим, хрватским или српским, са тенденцијом да буде све више третиран као хрватски. Ако се у Дубровнику говорило хрватским језиком, тим језиком се онда говорило и у суседном Требињу, па у Билећи, Никшићу, Ужицу, Бијељини, Бања Луци и Петрињи. На основу погрешних ставова сербокroatистике којима је остајао лојалан, Пантић је тешко могао изразити научну истину о српском карактеру дубровачке књижевности. Највише што је могао бранити јесте апроксимативан став да је дубровачка књижевност колико хрватска толико и српска. Докле је довела сербокroatистика, види се у поменутом интервјуу и по томе што је Пантић сматрао да треба да се држи кобног Даничићевог решења и онда када је већ и сам био приметио да се Србима оти-ма њихов језик. Ево како је он то запазио:

(...) Тако су пре неку годину дана у Шведској прављени речници већ по томе одређењу ступидни, односно објављени су засебно *хрватско-шведски* и засебно *хрватско-српско-шведски*. Дакле, објављена су два речника за два такозвана посебна језика, од којих је само један хрватски, а други је и српски и хрватски, по чему би онда испадало - када бисмо ми Срби прихватили истоветна мерила да - Срби имају само пола језика, а Хрвати чак једани по језик...

То су апсурди који проистичу из апсурдних полазишта. Место да је формула, коју је дао Даничић, једина која је исправна, она се не поштује. (...) (458-459).

Пантић није приметио да сва апсурдност српске ситуације потиче од лингвистички неодрживог а политички штетног решења иза којег је стао Даничић, а затим и Белић, Ивићеви и цела сербокroatистичка школа. Пантићево име се налази и међу оним српским акаде-

мицима који су 1999. донели одлуку да се настави издавање Академијиног *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* под истим овим именом под којим је је тај Речник почео да објављује Белић, а не под именом *Речник српског књижевног и народног језика* како га је 1888. односно 1893. засновао Стојан Новаковић. Српски академици су одлучили овако о имену Академијиног речника иако је десетак година раније држава Србија већ била вратила нормално име: српски језик! Оно што се десило у Шведској сада је поновљено у Српској академији и то уз Пантићеву сарадњу: српски језик је и овде третиран тек као део хрватског језика. А шта то значи, лепо се види на *Карти хрватског језика са додатком српског* хрватског филолога Томе Матасића коју сам више пута објављивао, међу осталим и у књизи *Српски филолошки програм* (2000).

Из школе сербокроатистике, која влада Академијом, проистекао је, колико јуче, савет академика Ивана Клајна, председника Одбора за стандардизацију српског језика, упућен политичарима: да и они прихвате преименовање некада само српског језика у *бошњачко-хрватско-српски језик* (НИН, 4. април 2007, стр. 52).

4.

Као неко ко се бави једним посебно осетљивим доменом србистике, рагузеологијом, Мирослав Пантић већ неколико деценија има веома истакнуто место у српској филологији. Управо као рагузеолог он има и истакнуто место у САНУ почев од 1974. године када је изабран за дописног члана. Али са предрасудама (пред-разумевањима) које има, као припадник школе мишљења сербокроатистике из које је израстао, он се према србистици као дисциплини односи резервисано. Његов однос према овој дисциплини зависи и од његових схватања о националном идентитету језика и књижевности али и од спољашњих околности и политичких прилика. Академик Пантић нема јасно издиференциране ставове о научним дисциплинама које су у другој половини 20. века називане именима србистика, сербокроатистика, југославистика.

Србистика почива на ставу о посебности српског језика у систему словенских језика. Она уважава да српски језик има три наречја која се разликују по рефлексу старословенског гласа јат; и да се она зову: екавско, ијекавско, икавско. Главни оснивачи србистике, Вук Карацић и Павле Јозеф Шафарик, већ су били пружили основне

елементе по којима ће се идентификовати корпус српске књижевности. По тој дисциплини дубровачка књижевност може да буде само српска. Али србистика је, у југословенском периоду, сасвим потиснута, а њена научна решења су из политичких разлога била онемогућена.

Насупрот србистици, већ од 19. века граде се две друге комплементарне филолошке дисциплине: сербокроатистика (за језик и књижевност) и југославистика (за књижевност и друге сродне феномене).

Сербокроатистика је настала из хрватских политичких интереса. Она је настојала да докаже да је српски језик један језик са два имена, хрватски или српски. А кад је тај ненаучни и неприродни став био преовладао и у српској и у хрватској науци и у славистици уопште, ова дисциплина је пројектовала поделу тако схваћеног српскохрватског језика. По пројектованој подели цело кајкавско и цело чакавско наречје, и два дијалекта штокавског (икавски и ијекавски) припада Хрватима, а Србима само штокавска екавица. Полазиште сербокроатистике одувек су чинили политички и геостратешки интереси Хрвата, а не филолошки принципи. Смер деловања сербокроатистике води ка томе да српски језик изгуби идентитет и име, односно да сербокроатистика прерасте у кроатистику.

Југославистика као дисциплина која се бави књижевношћу, деловала је углавном усаглашено са сербокроатистиком. Она је, такође, заснована на политичким, а не на филолошким основама. Филолошки адекват ове дисциплине је јужнославистика. Југославистика је служила као политички инструмент и приликом стварања и приликом разбијања Југославије. Њена улога се најкраће може приказати преко збивања и промена ставова у српској филологији у последњих стотинак година.

Прву промену можемо да видимо већ код Павла Поповића. Писац књиге *Преглед српске књижевности* (1909), један од последњих творца система српске књижевности, Поповић је већ у другом издању своје књиге, које се без битнијих измена појавило 1913. године, учинио први корак ка нарушавању тога система. Кључне реченице у кратком предговору *К другом издању* су ове: «Ја сматрам, по *разлозима*, а не по шовинизму, да се српска књижевност може излагати *без хрватске*, и да се дубровачка књижевност може назвати *српском* бар онако исто као и *хрватском*“ (1999:7). Поповић је већ овде учинио политички компромис у односу према дубровачкој књижевности.

Наишао је, међутим, Први светски рат. Павле Поповић је постао члан Југословенског одбора који делује у Лондону. Из политичких а не из филолошких разлога, он пише и објављује у Енглеској, у Кембриџу, књигу под насловом *Југословенска књижевност. Књижевност Срба, Хрвата и Словенаца* (1918). Српска књижевност у тој књизи не губи своје делове, али губи свој идентитет. По том моделу између два светска рата, али и касније, у Титовој Југославији, југословенска књижевност се предаје као једна, тј. као целина. Пишу се и бројни уџбеници тако схваћене књижевности. Један од њих је и *Југословенска књижевност* Милоша Савковића, који је био у употреби још дуго после Другог светског рата.

Између два светска рата, међутим, већ почиње деструкција филолошких основа на којима је, макар и фиктивно, почивала Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. То се види у *Народној енциклопедији Срба, Хрвата и Словенаца* Станоја Станојевића (1928). Језик новостворене државе званично се од Видовданског устава (1921) па надаље зове српско-хрватско-словеначки. Али у овој *Енциклопедији* се посебно обрађује словеначки језик и словачка књижевност. Опширну одредницу под насловом *Српскохрватски језик* пише Александар Белић. Такође опширну одредницу под насловом *Српскохрватска књижевност* пише Антун Барац. У оквиру те целине дубровачка књижевност се приказује као заједничко наслеђе Срба и Хрвата.

До драстичних промена по интегритет српске књижевности доћи ће тек од књиге Антуна Барца *Југославенска књижевност* (1954) коју је овај истакнути хрватски филолог писао на захтев Југословенског комитета за сарадњу са иностранством. *Југославенска књижевност* је у њој третирана другачије него у књизи Павла Поповића која има исто име. У Барчевој књизи она је представљена као збир четири књижевности: српске, хрватске, словеначке и македонске. Српскохрватска књижевност више не постоји и дубровачка књижевност у овој књизи није заједничка, српскохрватска, већ само хрватска. Било је то становиште југословенског политичког врха. Такву политичку концепцију потврдиће убрзо велике едиције *Српска књижевност у сто књига* и *Пет стољећа хрватске књижевности* које се, такође, планирају и спроводе „одозго“. Ове две едиције тачно пресликавају концепцију хрватске и српске књижевности како их је још 1898. представио загребачки универзитетски професор и политичар Ђуро Шурмин у *Повјести књижевности хрватске и српске*, а Барац поновио 1954. По овој концепцији, две књижевности имају заједничку народну књижевност, јер је она записана на једном

народном језику. Хрватска књижевност има стару књижевност, средњу (дубровачку) и нову књижевност. Српска књижевност, међутим, има само стару и нову књижевност. И код Шурмина и у едицији *Српска књижевност у сто књига* примењује се иста рачуница: од четири дела српске књижевности, српска је сведена на два и по дела: дубровачка књижевност је без речи објашњења изостављена, а народна књижевност је проглашена за заједничку.

Мирослав Пантић (у својству доцента) и ја (у својству студента али већ и јавног радника) присуствујемо променама које почињу да се дешавају на нашем Филозофском факултету у Новом Саду. Све до 1959. на Катедри за југословенску књижевност предавана је југословенска књижевност као једна целина. У оквиру те целине, на пример, Ђорђе Сп. Радојичић је предавао Стару југословенску књижевност (практично само српску), а Мирослав Пантић предавао је Приморску и покрајинске књижевности као део југословенске књижевности, што значи и као део српске књижевности.

Промене почињу 1959. Тада су у посебне предмете издвојени словеначки језик и словеначка књижевност и македонски језик и македонска књижевност, што значи да се југословенска књижевност не предаје више као целина. Због тога се издваја један нови предмет и он се зове Српскохрватска књижевност. Али то траје само неколико година. Предмет се већ од 1966. раздваја на два предмета: на Савремену српску књижевност и на Савремену хрватску књижевност. После се ишло ка томе да се и дубровачка књижевност издвоји из српске књижевности. То је учињено једним обичним кадровским потезом: професора Пантића је 1970. године заменио професор Светозар Петровић, који је дошао из Загреба, и који је дубровачку књижевност предавао као део хрватске књижевности. (Подаци о овим променама садржани су у публикацији *Филозофски факултет у Новом Саду*, 1984:73-80).

Од средине 70-тих година у ондашњој Југославији радило се на увођењу „минимума заједништва у књижевности народа и народности Југославије“. Тада сам већ био доцент и шеф Катедре за југословенске књижевности. Године 1978. мој старији колега проф. др Јоже Погачник, у складу са југословенском акцијом, вехементно се залаже да се у наставу на нашој Катедри уведу два нова предмета: Црногорска књижевност и Босанскохерцеговачка књижевност. Предмети под тим називом већ су били уведени у више југословенских република. Као филолог на одговорном месту, схватио сам да је тај предлог атак на целовитост српске књижевности, да ову књи-

жевност хоће да сведе само на србијанску. Успео сам, на Већу Факултета, да се та два предмета не уводе. У наредним деценијама дошло је до разбијања Југославије по шавовима по којима је у југословенским републикама, осим у Србији, већ била разбијена југословенска књижевност. Иако тада у Србији још није било дошло до нарушавања целовитости српске књижевности, ја сам тада изгубио подршку за свој рад и у Матици српској као и у другим националним институцијама. Естаблишмет се понео према мени као да сам се, супротстављајући се Погачниковој идеји, борио за неку погрешну ствар. Однос се ни до данас није променио.

Значај дешавања о којима говорим може се видети само са мета-нивоа. Само са тога нивоа, а никако из жабље перспективе, могу се сагледати и стратегије. Стратези су прво разбијали књижевност, па тек потом државу. Пантић, који са Јевтићем разговара и као секретар Одбора језика и књижевности САНУ, једино што је 1991. године замерао Антуну Барцу јесте што овај филолог није ишао у дубровачке архиве, а писао је о дубровачкој књижевности (404). Он не примећује да Барцу, за задатак који је обавио, тако нешто није ни било потребно. Стратегија иза које је стајао Барац довела је до тога да велики део данашњег света сматра дубровачку књижевност хрватском. Нема знакова да је Пантић свестан те стратегије и чињенице да је разбијање Југославије обављено најпре у филолошкој сфери, дакле у домену и његове одговорности. А све је то чињено и у образовном систему, у библиографској делатности и библиотечком систему, разуме се и у књижевној историографији. Ово његово невиђење постало је и предмет злоупотреба. У свим тим областима и он је консултован као ауторитет. Не може се, на жалост, сакрити чињеница да је и он, дакле, служио погрешној политици.

За Југославијом се може или не мора жалити, али брига о целовитости српске књижевности и места дубровачке књижевности у њој трајан је задатак српске филологије, без обзира на политичке прилике и неприлике. Српска филологија се према овом проблему мора понашати одговорно.

Ево кратког збира несрећа које су српски филолози (а посебно академици) својим неодговорним понашањем приредили свом народу. Предали су, ради братства и јединства са Хрватима, половину свога језика, преименовавши га у српскохрватски, хрватски или српски. Прихватили су и став са хрватске стране да је српско писмо ћирилица а хрватско латиница, иако је творац латинице којом се служимо Вук Караџић, а не Људевит Гај, како се напамет и неосновано

тврди. Одрекли су се Срба римокатолика и помогли да се они преименују у Хрвате. Одрекли су се Срба муслиманске вероисповести и помогли да се они преименују у Бошњаке. Од Срба као народа са разним вероисповестима (што је нормално у Европи) направили су различите народе и своје непријатеље. Одласком ових „народа“ из српског корпуса, прихватили су њихово „право“ да однесу са собом и свој матерњи језик и да га назову својим новим именима. Тако су Срби доспели у апсурдну ситуацију да њихов језик који је, све до Даничићевог одласка у Загреб, био за Европу само српски, сада има неколико националних имена (српски, хрватски, бошњачки, црногорски), а у Европи слови као *б/х/с језик*, или као *језик западног Балкана!*

Када се (1997) огласио Покрет за обнову србистике и то са најугроженијег места, из Приштине, са циљем да се у европски систем филолошких дисциплина врати србистика, да се одбрани идентитет и интегритет српског језика и српске књижевности, посредно и српског народа, хрватски лоби у српским националним институцијама неповољно је реаговао на ту појаву. А српски естаблишмент никако није могао или хтео да види да је у српској филологији дошло до преокрета, и да србистика постаје најјача снага српског народа. Изгледа да то примећује само хрватски лоби у српским националним институцијама, који држи све konce и у медијима, и у образовном систему, и који чини све да се деловање Покрета за обнову србистике спречи.

5.

Да деловање хрватског лобија има дугу историју показује и један значајан моменат из биографије Мирослава Пантића. На Филолошком факултету у Београду и у медијима око године 1969. вођена је против Пантића политичка кампања. Повод за кампању је, из наше перспективе безазлен. Профсор Пантић предложио је студентима литературу о дубровачкој књижевности и то по овом реду: 1. Миховил Комбол, *Повјест хрватске књижевности* (1945), 2. Бранко Водник, *Повијест хрватске књижевности* (1913) и 3. Павле Поповић: *Преглед српске књижевности* (1913). Кампања против Пантића није се подигла због тога што је главно дело једног од најзначајнијих представника српске филологије, Павла Поповића, ставио тек на треће место, а не на прво, већ се подигла због тога што је он ову По-

повићеву књигу уопште ставио на списак литературе коју препоручује студентима.

Овом догађају у Јевтићевој књизи посвећено је непосредно три стране (434-436). Читајући опет тај текст стекао сам утисак да се академик Пантић с горчином сећа шта му се догађало, али и да није сасвим разумео праве разлоге за хајку против себе. „Неке моје колеге – на миг или на захтев, а можда и по властитој иницијативи – у неколико махова у току моје каријере покретале су питање чија је дубровачка књижевност, непрекидно ме оптужујући да ту књижевност присвајам, проглашавајући је за српску...“ (432-433). Није тешко схватити да се хајка, у оно време, не може објаснити неком личном иницијативом Пантићевих колега. А да је нешто озбиљније било у питању посведочио је и он сам у овом разговору на претходним страницама, нарочито на онима у којима је било речи о његовом првом а трогодишњем (1950-1953) боравку у Дубровнику. У та времена, две академије, ЈАЗУ и САНУ, почеле су да раде на заједничком пројекту истраживања дубровачке књижевности. Млади Пантић се, по његовој причи, показао као најприлежнији у том послу. Штавише, сродио се с Дубровником. („У ствари ја сам Дубровчанин, и тако се осећам“, 424). Он би и остао у Дубровнику да живи, да су му градске власти то омогућиле. Са више детаља он је показао да такве воље од стране дубровачких власти није било, али и да је такав однос према њему диктиран из Загреба. Чак се и Крлежа ангажовао да му се такав боравак онемогући. У питању је био очигледни интерес хрватских власти и званичника да се један Србин, од оних који здушно ради свој посао, не настани у Дубровнику. И оне су у томе и успеле. Сам Пантић је у интервјуу показао да је свестан да је из Дубровника, у ствари, био отеран.

Нема знакова у поменутом интервјуу или другде да је Пантић схватио да му је и она хајка у Београду приређена са исте стране. Никакав стварни интерес београдског Филолошког факултета није био да се одриче Павла Поповића, поготово није био никакав интерес да једну значајну књигу српског филолога прогласи шовинистичком. Такав интерес нису морале да имају ни србијанске власти. Али је такав интерес могла да има хрватска страна, која је тада имала власт и у Србији.

Пантић није склоњен са Филолошког факултета у Београду, јер то организаторима акције и није био циљ. Али му је јасним гестом запређено да не сме да се позива на српску филолошку традицију. Пантић ће у наредним годинама предавати дубровачку књижевност

изгледа тако што ће заборављати да је она некад била третирана и као део српске књижевности. О томе сам се накнадно обавештавао од његових студената из тих година. То значи да је он озбиљно примио на знање поруке оне хајке. Али се у стварности ишло даље од ућуткивања Пантића. Већ од 1970. он више дубровачку књижевност не предаје на Филозофском факултету у Новом Саду. На његово место дошао је Загребчанин проф. др Светозар Петровић, који је заступао став да је дубровачка књижевност само хрватска. Тако је хрватска страна добила још једну значајну рунду у борби против српске филолошке традиције. То је потврђено и 1971. године и то у *Југословенском књижевном лексону* који је издала Матица српска. У одредници *Југословенске књижевности*, коју је писао Божидар Ковачек, дубровачка књижевност је третирана као део хрватске књижевности. Ковачек, који је у априлу 2007. умро као председник Матице српске, поступао је у овом питању и тада, а и касније, супротно од српске и супротно од Матичине филолошке традиције.

Но није Ковачек први почео да одступа од српске и Матичине филолошке традиције. У *Зборнику у част академику Мирославу Пантићу* објављено је више (приватних) писама Младена Лесковца упућених Пантићу. Једно од њих (стр. 94-95) писано 24. фебруара 1979. године, посебно је карактеристично. Први пасус писма гласи овако:

Рашчишћавам своју архиву: дао сам Ковачеку рукопис Бране Недељковића, с молбом, да Вам га, препоручено, достави. Рекао сам Вам: нисам смео да га објавим. Ако рад прочитате, разумећете ме. Ето, покушајте Ви да га објавите у „Прилозима“: тема му је чак ближа но мом (бившем) „Зборнику“.

На крају писма, у фусноти, стоји ова напомена приређивача писма Миодрага Матицког:

Чланак проф. др Бранислава Недељковића није објављен у „Зборнику Матице српске за књижевност и језик“, због многих навођења докумената из дубровачких архива у којима стари и званични Дубровник и поједини његови грађани властити језик називају српским („*lingua serviana*“, српски језик).

Из наведеног се да закључити да владајући режим није дозвољавао да се казује научна истина о језику старих Дубровчана. И тадашњи председник Матице српске Младен Лесковац поштовао је та-

кву вољу режима. Он је за то нашао и одговарајућег сведока. Хрватски лоби је већ био инсталиран у Матици српској још 1945. када је уместо старе управе била доведена нова. Он је Матицом владао и када јој је Лесковац био председник.

6.

У интервјуу са Јевтићем постоји и једно место које гласи:

У ствари, сви ми – радећи – исписујемо своје биографије. Сви смо јавне личности, на неки начин, па све што радимо остаје за неке будуће процене. Судиће нас по делима, али и по понашањима! (436)

Као млађи од Пантића, дошао сам у ситуацију да и ја судим о његовом понашању. У мојој књизи *Увод у србистику* постоји једна реченица о Пантићу која гласи: „Ваљда сви српски академици, који ће у ту институцију (САНУ –П. М.) бити изабрани са његовим препорукама и благословом, имаће о дубровачкој књижевности ставове супротне његовим ставовима“ (2002, 2003: 483). Пантић се исто односио и према онима које није бирао за академике. Наводим неколико карактеристичних примера.

Младен Лесковац. Овај студент и наследник Павла Поповића, поступио је супротно од свог професора. Из едиције *Српска књижевност у сто књига*, коју је Лесковац потписао као члан Уређивачког одбора, дубровачка књижевност изостављена је из српске без иједне речи образложења. Пантић је о Лесковцу писао панегирик (Летопис Матице српске, април 2000) посебно инсистирајући на његовом господском понашању. Није ни наговестио да би Лесковац могао у било чему да буде одговоран за нарушавање интегритета српске књижевности.

Предраг Палавестра. Овај филолог је изабран за српског академика уз помоћ Мирослава Пантића и наследио га на месту секретара Одбора језика и књижевности САНУ. Палавестра је, као уредник едиције *Српска књижевна критика* у 25 књига, драстично, из српске књижевности искључио дубровачку књижевност. Приказао је ствар тако као да се малтене нико од Срба за ову књижевност није у прошлости интересовао, што је сасвим супротно ономе што је Пантић говорио о српској рагузеологији. Учинио је исто и у свом главном делу: *Историји модерне српске књижевности, 1892-1917* (1986). У њој нема ни трага о односу књижевних историчара из тога периода

(Остојића, Грчића, дум Ивана Стојановића, Павла Поповића) о дубровачкој као о делу српске књижевности.

Божидар Ковачек. Под насловом *Господину српске књижевности историјске науке* (Летопис Матице српске за март 2007) Пантић је панегирички говорио о Ковачеку приликом додељивања награде „Младен Лесковац“, само неколико месеци пре слављеникове смрти. У свим својим текстовима које се тичу овог питања Ковачек је дубровачку књижевност третирао као хрватску. Он почетак српске драме везује за Козачинског, а не за Држића. Пантић се правио да то не види. Јер панегирик не трпи критичке тонове.

Миро Вуксановић. Овај дугодишњи управник Библиотеке Матице српске је одобрио да се 1992. године у овој библиотеци пресигнирају књиге тако да сви дубровачки писци буду сврстани у хрватску литературу. Као главни уредник потписао је књигу – каталог *Библиотека Саве Текелије* у којој је Гундулић стављен међу писце који су писали хрватским језиком. То је било супротно и српској и Матициној традицији. На овај чин јавно смо реаговали Вера Милосављевић, као претходни управник ове Библиотеке (Политика, 17. јануара 1998. и у књизи *Чувари имена*, 2004: 253-256) и ја. Пантић је на промоцији благо прекорео састављаче Каталога због овакве квалификације језика Ивана Гундулића (Годишњак Библиотеке Матице српске, 1998, 287-89) а ускоро је и о Вуксановићу објавио прави панегирик (Дневник, 21. фебруар 2001).

Сигурно би се могло навести још оваквих примера. Много пута сам се питао: Зашто се академик Пантић овако понаша кад би било природније да подржава своје стратешке савезнике у односу према дубровачкој књижевности. О томе имам и лично искуство. Мој реферат *Историје и историјски прегледи српске књижевности* у Нишкој Бањи 1993. на симпозијуму *Књижевност и историја* изненадио је и, имао сам утисак, обрадовао тамо присутног професора Пантића. Он га је јавно подржао. Али се овај реферат, уз Пантићеву сагласност, није појавио у зборнику са тог скупа. Појавио се у мојој књизи *Систем српске књижевности*).

7.

Мирослав Пантић безрезервно подржава Академију чији је члан. Он тврди да је она један од израза континуитета у интелектуалном животу Срба. Супротно од Пантића, у оквиру својих истражи-

вања, ја сам дошао до закључка да је Академија у Титовој Југославији прекинула континуитет са старом Српском краљевском академијом. Нова Академија, она у којој је члан професор Пантић, била је „одозго“, а у ствари од стране хрватског лобија, стварана за „српску низбрдицу“ (израз Лазе Костића). Српска Академија, која би водила „српској узбрдици“ морала би да се врати свом старом програму и да има другачији састав. Поменућу само неколико имена међу покојницима који нису били чланови ове највише српске институције, а требало је да буду. То су: Николај Велимировић, Јустин Поповић, Милош Црњански, Милан Кашанин, Аница Савић Ребац, Лазо М. Костић, Драгиша Живковић, Љубомир Дурковић Јакшић, Реља Новаковић, Олга Луковић Пјановић, Светислав Билбија, Радивоје Пешић. На овом списку би могло да се нађе и доста других имена. Помињање ових имена треба да подсети на стварни духовни и научни потенцијал српског народа.

Треба да жалимо што академик Пантић још није завршио своје капитално дело, историју *Дубровачка књижевност*. Али са сличним недостацима се срећемо и у делима других аутора која су остала недограђена. Тачно је да је Пантић могао да буде много одређенији у питању националног статуса дубровачке књижевности, јер су то његови претходници успешно чинили. Али тачно је да се он ње никада није одрекао. У појединим тренуцима, нарочито после разбијања Југославије, он је показао, гестовима и речима, да ту књижевност сматра делом српске књижевности. Учинио је то најодређеније у зборнику *Сто најзнаменитијих Срба*, у којем је објавио радове о Гундулићу и Богишићу. Учинио је то и у студији о Кости Руварцу (*Браћа Руварац у српској историографији и култури*, 1997). Био је рецензент антологије Здравка Крстановића *Чудесни кладенац* (2001) у којој је дубровачка књижевност представљена као део српске књижевности.

Једна од најзначајнијих Пантићевих студија посвећена је Решетаровој академској беседи о најстаријем језику Дубровника. Неколико месеци пред напад Немачке на Југославију у Другом светском рату ту беседу је у одломцима прочитао Александар Белић, председник Српске краљевске академије, уместо остарелог и болесног Решетара. У беседи постоји и овакав став: „...нећу никако да улазим у, на жалост, обновљени спор о српству и хрватству Дубровника, јер су мени Срби и Хрвати један народ под два имена, па ми је зато Дубровник српски и хрватски. Али ко дијели српско од хрватскога мора признати да је Дубровник по језику био увијек српски“. Пантићев

текст о судбини ове беседе објављен је у зборнику посвећеном академику Павлу Ивићу (2003). Он доноси другачију формулу од оне којом је он раније деценијама удовољавао узусима сербокroatистике. У новом контексту се и он, као и Решетар, јасно определио: ако одвајамо српско од хрватскога, онда је дубровачка књижевност по језику српска. Прећутао је, додуше да је овакав став већ био садржан у мојој књизи *Срби и њихов језик*, заједно са цитираним Решетаровим реченицама (1997, 2002:404). Јавну подршку идеји о обнови србистике српски филолог Пантић још није изрекао.

Академик Пантић је говорио фебруара 2005. у Коларчевој задужбини о једној од две изашле књиге из моје *Антологије српске поезије у осам књига*. Он је том приликом ограничио своје излагање на књигу *Средње доба*, а у оквиру ње само на делове посвећене ренесанси и бароку, односно дубровачкој књижевности. Ставио ми је више замерки, и оправданих и неоправданих. Али је бар четири пута рекао да је дубровачка књижевност српска.

Зборник у част академику Мирославу Пантићу који су издали Институт за књижевност и уметност у Београду и Филозофски факултет у Новом Саду, а приредили академик Радомир Ивановић и др Миодраг Матицки, осим коректно урађене *Библиографије*, има још само два три текста о Пантићу. Зато је добро што је организован овај скуп посвећен делу једног од најзначајних живих србиста. Слободан сам да предложим да надлежне установе (рецимо, Академија, Институт за књижевност, факултети на којима је предавао) као и његов завичај, Свилајинац, приреде и издају *Сабрана дела Мирослава Пантића*. План једне такве едиције треба да сачини сам професор Пантић. Сматрам да би такво дело српској филологији, србистици, помогло да се систем српске књижевности учврсти. Верујем да би се у једној таквој едицији филолог Пантић показао као угаони камен у згради савремене српске филологије.

ИЗМЕЋУ СВЕТОГ САВЕ И ШТРОСМАЈЕРА

Да ли институције српске државе, српско друштво у целини, укључујући и Српску православну цркву треба да у националној, језичкој и верској политици следе мисао и дело Светог Саве или мисао и дело бискупа Јосипа Јураја Штросмајера? Ово питање може да изгледа апсурдно, али дилема није измишљена. Срби су око 74 године, од 1918. до 1992. живели у Југославији. Ова државна творевина није имала ослонац у идејама Светог Саве, Доситеја и Вука Караџића, Матице српске, Српске краљевске академије. Она је имала основе у идејама илирског покрета Људевита Гаја а посебно у идејама југословенства бискупа Јосипа Јураја Штросмајера. Иако је изгледало да је ова држава настала изненада, на крају Првог светског рата, она је идејно била припремана близу један век, тачније 83 године (1835-1918) с тим што су је њени идејни творци замишљали као саставни део Аустроугарске. Много тога што се дешавало у држави Југославији по моделу је одговарало тој и таквој замисли.

Кад је, у верско-грађанском ратуна крају 20. века, Југославија разбијена, схваћено је да су Срби били стратешки поражени још у Првом светском рату. Овај пораз се различито објашњава. Обично се то чини у сфери чисте политике, у односу политичких снага и у земљи и у иностранству. Међутим, узроке пораза треба тражити на свим пољима на којима је он припреман, па и у области филологије, заправо у области идеја које се тичу националног језика, а самим тиме и народа. Војнички победници у Првом светском рату, Срби, стратешки су поражени тако што су напустили своју идејну светосавско-вуковску парадигму националне политике, а прихватили туђу, штросмајеровско-јагићевску.

Да је Штросмајер био преварант, да је преварант био и Људевит Гај; да су у 20. веку највеће преваре изводили хрватски прваци Јосип Броз Тито и Мирослав Крлежа, о томе се почело говорити отворено тек после разбијања Југославије. Ма како изгледало да су се Хрвати приликом разбијања Југославије нашли у бољој позицији него Срби, њихова предност, због открића разних чинова и механизма преваре, данас губи на снази.

За највеће људе српског народа, Светог Саву и Вука Караџића, не може се рећи да су икога преварили, нити да су на преварама градили политику у корист српског народа. Срби су постали слаби оног тренутка када су ове своје великане изневерили, потиснули њихову мисао и узели Штросмајера и штросмајеровце за своје путовође. Држање Штросмајерове фигура у сали Народне скупштине у Београду значило је признање пораза. Српско питање, које је наопако постављано у Југославији, неће се моћи решити док Срби не напусте штросмајеровску парадигму у националној политици и филолошку парадигму Ватрослава Јагића, и док се не врате на пут властитих великана Светог Саве, Доситеја Обрадовића и Вука Караџића.

*

Разлике између двеју парадигми, светосавско-вуковске и штросмајеровско-јагићевске, могу се представити у неколико тачака.

а) Свети Сава и Вук Караџић су мислили, слично као што су чинили и идеолози других народа, да се народ идентификује са језиком којим говори. Они су поштовали принцип један језик = један народ.

Као и други слависти његовог времена, и Вук каже да је језик којим говоре Срби српски, а да српски језик има три главна наречја: ијекавско, екавско и икавско. По Вуку оваквих једнојезичких Срба има три вере („закона грчкога, римскога и турскога“) без обзира у којој држави живели. Српски језик је сродан другим словенским језицима али је и различит од њих. Разликује се и од бугарског и од хрватског језика, па се отуда по језику Срби разликују и од Бугара и од Хрвата. Хрватски језик чини чакавско, односно кајкавско наречје.

Супротно од тога, Штросмајер и Јагић су говорили да су Срби и Хрвати *један народ* под два имена, који се још зову и Југословени односно Хрвато-Срби. Они говоре једним језиком, који називају југословенским, односно српскохрватским, хрватским или српским, а тај језик има три наречја: чакавски, кајкавски и штокавски. Али тај један народ може се схватити и као два народа, јер се разликују по вери: Хрвати су католици тога једног језика, који обухвата и чакавски, и кајкавски и штокавски, а Срби су само православци. (Муслимани српског језика у 19. веку су још били маргинални чинилац).

Главну ulogu у овом штрoсмајерoвскoм пoкрету југoслoвeнствa имa Вaтрoслaв Јaгић, кoји је већ у гoдини Вуковe смрти (1864) прoглaсиo сeбe зa Вуковoг нaстaвљaчa, тј. зa „вуковцa“. Јaгић је вeмa oбрaзoвaн филолoг и знa дa гoвoри нeистину. Нити је билo нити имa Србa кoји гoвoрe чaкaвски или кaјкaвски, пa сe тa нaрeчјa/јeзици никaкo нe мoгу звaти српскимa. Али он знa дa Србe и Хрвaтe трeбa пoмешaти дa би сe oствaриo глaвни циљ. A тaј циљ јeстe: дa су сви римoкaтoлици српскoг јeзикa прeимeнују у Хрвaтe. Нa тaј нaчин нeстaју Срби кaтoлици, a кaо лeгитимнa кaтeгoријa јaвљaју сe Хрвaти штoкaвци.

б) Вук Кaрaцић је имaо јaснy тезу кoјa сe тичe oбимa српскe књижевнoсти. Свe штo је у усмeнoј пoeзији изгoвoрeнo српским јeзикoм припaдa српскoј књижевнoсти. Српскoј књижевнoсти, у принципy, припaдa и свe штo је нaписaнo нa српскoм јeзику, свeјeднo дa ли су писци имaли изгрaђeну српску нaциoнaлнy свeст или је нису имaли. (У Вуковo врeмe тaквa нaциoнaлнa свeст сe изгрaђивaлa нe сaмo кoд Србa нeгo и кoд других нaрoдa). Пo oвoм принципy књижевнoст стaрoг Дубрoвникa је, прирoднo, билa дeо српскe књижевнoсти, јер је нaстaлa нa дијaлeкту нa кoјeм су гoвoрили Вукови прeци и нa кoјeм је и сaм Вук писao. - У oвoм глeдaњу Вук није биo усaмљeн и изузeтaк. Прaктичнo сви њeгoви сaврeмeници мислили су истo.

Јaгић сe o истoм прoблeмy изрaжaвao другaчијe. Дoслeднo стaву дa Срби и Хрвaти имaју зaјeднички јeзик, a дa сe дeлe пo вeри, он је смaтрao дa свe штo је писaнo нa српскoхрвaтскoм јeзику a пoтичe oд прaвoслaвaцa спaдa у српску књижевнoст, a oнo штo пoтичe oд кaтoликa спaдa у хрвaтску књижевнoст.

У тој дoслeднoсти пoкoлeбao гa је Милaн Рeшeтaр, Србин кaтoлик из Дубрoвникa, кoји је кoд њeгa дoктoрирao сa тезoм o прoстирaњу чaкaвштинe, пa је пoкaзao дa сe у Дубрoвнику гoвoри штoкaвски ијeкaвски, тј. дијaлeктoм кoји сe гoвoриo у зaлeђу Дубрoвникa, oднoснo истoчнoхeрцeгoвaчким дијaлeктoм српскoг јeзикa. Спoр измeђу двoјицe филолoгa рeшeн је тaкo штo сe Рeшeтaр oжeниo Јaгићeвoм ћeркoм Стaнкoм, штo гa је нaслeдиo нa Кaтeдри зa слoвeнску филолoгију у Бeчу. Али и тaкo штo је Рeшeтaр прихвaтиo штрoсмајерoвску идeју југoслoвeнствa, пa сe у дoбрoм дeлу живoтa изјaшњaвao Југoслoвeнoм. Рeшeтaр је тaкoђe прихвaтиo и Јaгићeв стaв дa Срби и Хрвaти имaју исти јeзик, српскoхрвaтски.

Кaд сe oвo југoслoвeнствo прeд Други свeтски рaт пoчeлo рaспaдaти, Рeшeтaр је пoвoдoм Дубрoвникa изјaвиo: aкo сe у Дубрoвни-

ку дели српско од хрватскога, онда је Дубровник по језику увек био српски.

в) Победа хрватске идеје југословенства у Титовој Југославији била је још драстичнија. Научне истине наметане су преко средстава државе. Сада, пошто те државе више нема, природно је поставити питање: која је од ових двеју парадигма исправнија.

Ако (као мерило за одговор) на то питање имамо у виду понашање других народа, долазимо до сасвим јасног става - да је исправнија светосавско-вуковска парадигма. Јер се у Европи народи идентификују и разликују на основу језика; сви европски народи су, у начелу, мултиконфесионални. Тако није било на простору бивше Југославије. Тамо су се народи идентификовали на основу вере, а један исти језик, који је некад идентификован као српски, добио је више имена (српски, хрватски, бошњачки, црногорски). Пошто је штросмајеровско-јагићевска парадигма несамерљива са европским стандардима, дакле патолошка, дошло је крајем 20. века - само на том простору у Ецропи - до верско-грађанског рата. Проблем који треба решити састоји се у томе да се отклони узрок патолошког понашања. То, другим речима, значи да се отклони штросмајеровско-јагићевска парадигма.

*

Да су ставови Штросмајера и Јагића о поменутих питањима блиски или заједнички – то није спорно. Ова два значајна човека деловала су истовремено, усаглашено и јавно. Постоји, међутим, много инсистирања да се докаже да су Свети Сава, с једне, а Доситеј и Вук, с друге стране нешто неспојиво. При томе се прећуткује чињеница да су на то питање јасан одговор дали наши преци из предјугословенског периода кад су (1897) на улазу у (светосавску) Саборну цркву у Београду поставили гробове Доситеја и Вука.

И Свети Сава, али и Доситеј и Вук, имају у основи исти став о томе да се народ идентификује са језиком који говори. Упркос вековима који их дели, они су дакле у принципијелном питању имали истоветан став. Кад у старим српским и словенским језицима нађете реч *језици* – та реч се данас преводи са речју *народи*. Израз језици у значењу народи, налазимо и у *Житију светог Симеона* од Светог Саве, али и код других наших старијих писаца. Тако како су мислили наши преци мислили су и још увек мисле и филолози и идеолози

других народа. По тој парадигми Срби су народ који говори и чији су преци говорили српским језиком, без обзира на веру коју имају и на државе у којима живе. По истој парадигми Немци су они који говоре (и чији су преци говорили) немачким језиком, Мађари су они који говоре мађарским језиком, Словаци они који говоре словачким. У идентификовање тих и других народа није битна вера него језик.

Школски систем кроз који смо сви пролазили у југословенском периоду није прећуткивао Вуков став о Србима три вере. Али га је приказивао као неки ексклузивни Вуков став. Павле Ивић је ишао чак дотле да је тај принципијелан став тумачио као Вукову рачуницу да би Срба било што више. Није увиђао да је Вуков став био општеевропски, а да су тезу о заједничком језику Срба и Хрвата и о њиховој подели по вери измислили илирци и Јагић да би увећали број Хрвата. Сви Срби католици на основу те тезе претварани су у Хрвате. О томе Ивић није говорио. Као присталица штросмајеровско-јагићевске парадигме, он је мислио дословно у њеном духу: поткопавао је и научне и српске националне интересе. Писао је чак и да је језик Светог Саве био српскохрватски.

Вук има бројне књиге и текстове у којима је јасно и прецизно износио своје ставове. Па ипак су многи његови ставови фалсификовани. *Сабрани списи* светог Саве износе тек једну омању књигу. Па ипак можемо да тврдимо да његове ставове о овом питању имамо јасно изражене, ако не речима, онда другачије. Ставови Светог Саве могу се ишчитати и из познатих историјских чињеница.

Ево првог примера. Отац Светог Саве, Стефан Немања, био је прво крштен у католичкој цркви па је после био крштен у православној. Са становишта штросмајеровске парадигме, испало би да је Немања прво био Хрват па је прихватањем православне вере постао Србин. Са становишта вуковке парадигме, Стефан Немања је, поновним крштењем, променио веру али није променио национални идентитет. Био је Србин и кад је био католик, али и кад је постао православац. Доситеј је у писму Харалампију рекао: „закон и вера могу се променити, а род и језик никада“.

Постоји један догађај из живота Светога Саве који јасно показује какве је он ставове имао о народу и вери. То је онај догађај који се најкраће изражава реченицом: Монах Сава дошао је из Хиландара да, над моштима оца, помири завађену браћу, Вукана и Стефана. Свађа његове браће, међутим, није била обична свађа. Она је имала светскополитички карактер.

Потпунија прича о овом догађају гласи овако. Стефан Немања свој престо није предао старијем сину Вукану, како се обично чини, већ га је предао млађем од њега сину Стефану. После очеве смрти, Вукан се побунио против Стефана и протерао га из земље. Важно је приметити да се чин збацивања легалног краља збио уз помоћ Ватикана. Папина помоћ сигурно није била безинтересна. Да је Вукан остао на власти у Рашкој, становништво ове државе сигурно би било покатоличено. Нема јасних доказа да је Вукан, крштен као православца, променио веру у католичанску. Али сама прича о збацивању брата са престола уз помоћ Ватикана, показује да је он бар за тренутак радио за интересе ове цркве, тј. да је постао експонент њене политике.

Свети Сава, као помирељ међу завађеном браћом, показао се том приликом у пуном светлу и верника и државника. Он је реаговао као јасно опредељени православца, али и као политичар-дипломата. Гестом помирења међу браћом он је практично одбранио православље у немањинској држави. Али није ништа лоше учинио ни католицима у тој држави; оставио их је да живе тамо где су живели и да верују онако како су веровали. Није ништа лоше учинио ни Вукану. И Вукан је остао да влада у областима које му је Немања одредио.

На помирење међу завађеном браћом, треба отуда гледати преваходно као на политички чин. За ову политику је карактеристично следеће:

а) Монах Сава се показао као велики и доследан борац за опстанак православне вере у свом народу,

б) Самим чином помирења међу браћом руководио се принципом о верској толеранцији.

Принцип о верској толеранцији постао је руководећи принцип немањинске државе, све док је она трајала, а трајала је око 200 година. Писци историја Српске православне цркве Радослав Грујић и Ђоко Слијепчевић, сведоче да су дворским саветима немањинске државе били заступљени и представници православне, и римокатоличке, али и богумилске цркве. (Тај принцип је почео да бива опште добро европских народа тек кад га је у Аустријској монархији 1781. прогласио цар Јозеф Други под називом Патент о верској толеранцији). Наведена чињеница сведочи да политика о „Србима три закона“ Вука Карацића није била нешто ново. То је стара српска политика. Ова светосавска политика била је обнављана и са обновом српске државности на почетку 19. века. Први људи српског народа: Доситеј, Текелија, Карађорђе, Милош и Вук, обнављала је немањинску и

светосавску идеју о верској толеранцији, као о најбољем решењу за српски народ.

*

Још је прва Југославија, са владајућом српском династијом Карађорђевића, Србима донела нови државни систем. Тај систем, грађен на идејној основи штросмајер-јагићевске парадигме, наметао је и штросмајеровско-јагићевска решења и у области верске политике.

И Српске православна црква морала се прилагодити новом државном систему и југословенској парадигми. Односи између државе и Цркве били су сложени, па и напети. Стратешки је ипак спровођена штросмајеровска национална политика по којој су Срби само православци, а не и римокатолици. То што су Срби римокатолици били реалност коју је Свети Сава поштовао жртвовано је идеји ђаковичког бискупа Штросмајера који је све римокатолике убрајао у Хрвате. У Краљевини Југолавији су упоредо слављени, ради равнотеже, и Свети Сава и бискуп Штросмајер. Па ипак, било је разлике. Штросмајер је био свејугословенски славодобитник, а Свети Сава је био сведен на српског православног свеца. У социјалистичкој Југославији Свети Сава (који је био и један од првих србиста) био је апсолутно потиснут; слављен је и даље само Штросмајер. Свети Сава је делио судбину србистике, која је такође била потиснута. А да би се штросмајеровско-јагићевска парадигма одржала и учврстила, било је потребно одвојити Вука Караџића од Светога Саве. Вуку је било подметнуто да је био „творац заједничког језика Срба и Хрвата“; представљан је као саборац илираца, а не као филолог који се од њихових теза ограђивао.

Самим дефинисањем Срба као православаца, штросмајеровско-јагићевска парадигма је задовољила своје главне амбиције. Владајућа парадигма није се мешала у унутрашњи живот Српске православне цркве. Настојала је само да ова Црква у политици према Србима води политику у складу са штросмајеровским идејама. Тако је дошло до двојног живота Српске православне цркве. У верском животу она је сачувала светосавски карактер. Али светосавски карактер није сачувала и у политици према српском народу, односно у националној политици. У тој области њено деловање било је више у складу са штросмајеровским а не са светосавским идејама. Сведоци смо

да је таква политика по српски народ, као целину, имала лоше резултате.

Опште је уверење да је Српска православна црква сачувала од пропасти српски народ. Заборављана је и друга страна истине: да је и српски народ, као целина, био заинтересован за опстанак Српске православне цркве. Патријаршију Српске православне цркве обновио је у 16. веку Србин, а турски велики везир, Мехмед паша Соколовић, постављајући за патријарха свога рођака Макарија Соколовића. Обновљена Патријаршија сабрала је све православне Србе расуте у више држава на широком европском простору. Српству је вековима служио римокатолички Дубровник. Он је зрачио слободарским духом и био привлачан Србима свих вера. Србин православца Сава Владиславић, чувени министар руског цара Петра Великог, назвао је себе Рагузински да би великом православном свету, пре свега у Русији, указао на своје порекло којим се поносио. Није случајно баш о њему велики српски песник Јован Дучић написао једну од најбољих биографија у српској књижевности. Али у време превласти штросмајеровске оријентације, овакве чињенице су систематски потискиване.

Срби су опстојали као народ помоћу светосавске филозофије живота и јер су имали изграђено основно својство сваког народа, сопствени језик. На тој основи опстајали су и други европски а посебно словенски народи (рецимо католичко-протестантски) које ни су имали своје националне цркве. Став да је Србе сачувала Српска православна црква, а не језик, потиче из штросмајеровско-јагићевске парадигме. То је она парадигма која хоће Србима да одузме језик, водећи их само на православце. А затим и да им поруши и правослање.

*

Релативно лако је срачунати шта се Србима негативно десило откако им се била наметнула штросмајеровско-јагићевска парадигма.

а) Из српског националног корпуса, на основу те парадигме, искључена су бар два значајна дела: Срби римокатоличке вере и Срби муслиманске вере. То значи да је српски национални корпус значајно умањен.

б) Срби римокатоличке вере претворени су у Хрвате, тако да је хрватски национални корпус знатно увећан. Срби муслиманске вере претворени су у посебан народ. Од 1992. припадници тако створеног народа себе називају Бошњаци.

в) Управо оваква однорођивања су се показала као неприродна у односу на она која се могу сматрати природним. Однорођивања се стално дешавају у свету. Многи Срби, Пољаци, Чеси, претопили су се у Немце, Французе, Енглеze; прихватили су њихов језик и културу. Али самим тиме нису постали анти-Срби, анти-Пољаци, анти-Чеси. У ранијим периодима било је много Грка, Цинцара и других који су се претапали у Србе. Зна се да се стотину хиљада Срба, отсељених у 18. веку у Русију, претворило у Русе. Велики руски писац Владимир Војнович јесте Рус, али с поносом је истицао и да је пореклом Србин. Сматрам да су такве појаве природне.

г) Однорођивање Срба римокатолика или Срба муслимана је сасвим другачије од онога о коме је напред нешто речено. Оно је неприродно, јер се одвијало по једној неприродној парадигми. Зато што је неприродна, она је патолошка. Патолошку мржњу према Србима православцима испољавали су они Хрвати који су етнички пореклом Срби, који говоре истим матерњим језиком као и Срби. То се нарочито дешавало у време Другог светског рата и у време разбијања Југославије. Управо ти бивши Срби приликом разбијања Југославије показали су се непријатељски према популацији која је наставила да се сматра Србима. Сада је Србима буквално угрожен и језик и књижевност. Ако су Бошњаци (тј. Срби муслиманске вериоисповести) посебан народ, онда они имају и свој посебан језик. Ако су Хрвати штокавци (раније Срби католици) други народ различит од Срба, онда они такође имају свој посебан језик. А кад се језик Срба муслимана и Срба римокатолика одузме од српског језика, битно је нарушен идентитет и интегритет српског језика.

Српска православна црква никад јавно и гласно није прихватила штросмајеровске идеје о српском народу. Али су те идеје заступали и и данас заступају многи јерарси ове Цркве. Представљајући само православце као Србе, они отварају врата истојезичницима других вера да свој матерњи језик издвајају од српскога. Самим тиме, они подривају и сам темељ српског народа, његов језик.

Ако кажемо да се поједини архијереји Српске православне цркве, омаловажавајући етничко-језичку одредницу српског националног идентитета, држе, у ствари, штросмајеровске политике, онда смо и нехотице рекли да неки делови садашње Српске православне цркве не ради у интересу српског народа.

У предјугословенском периоду, на разним странама српског народа, било је јасних и изразитих отпора према Штросмајеровом деловању. Његови противници су били и кнез Михаило Обреновић, и краљ Милан. Против његове политике били су и српски патријарси Герман Анђелић и Георгије Бранковић; посебно је то био далматински владика Никодим Милаш. Били су, разуме се и други. Те чињенице треба имати у виду ако се прихвати потреба да се парадигма на основу које су Срби доживели историјски пораз замени парадигмом на којој су вековима опстајали и напредовали. А да је то могуће показује један мало познати историјски пример.

У књизи *Србија и Ватикан (1804-1918)*, једног великог, а скрајнутог филолога Љубомира Дурковића Јакшића, има доста корисних података о Штросмајеру. Дурковић Јакшић је био стипендиста Пољске православне цркве. Постао је затим значајан полониста који се разумевао се и у црквене и у филолошке послове. Цела глава осма ове његове обимне књиге (383-451), посвећена је једном важном догађају: покушају Штросмајера на прелазу 19. и 20. века да Илирски завод св. Јеронима у Ватикану преименује у Хрватски завод св. Јеронима и отпору црногорског кнеза Николе Петровића Његоша том чину. Кнез Никола (краљ Црне Горе од 1910) схватио је да ако се Штросмајерова политика прихвати, онда ће сви католици српског језика у тадашњој Црној Гори бити третирани као Хрвати. Да би спречио такав исход догађаја, овај тада самосвесни владар српске кнежевине, позвао је у двор у Никшићу Примаса српског из Бара Шиму Милиновића, три дана га држао у гостима, док нису утаначили политику. Затим је позвао Лују Војновића, свог министра спољних послова, Србина римокатолика, и њих двојицу послао у Ватикан. Ватикан је морао да призна да постоје Срби римокатоличке вере, не само на простору Црне Горе, већ на простору српског језика, који обухвата 12 бискупија. Кнез Никола, својим дипломатским потезима, од Ватикана није правио свог непријатеља, већ се према њему односио као према великој црквеној организацији која проблеме мора да ре-

шава у складу са својим принципима. У односу према моћном бискупу Штросмајеру црногорски кнез је изашао као победник.

Вероватно више него иједна друга књига, ова Дурковићева, осветљава појам Примаса српског, односно Примаса Србије. По документима на које се он позива, титула Примаса у Римокатоличкој хијерархији прва је до папе, изнад кардинала. Од јужнословенских народа ту титулу имају само Срби, а немају је ни Хрвати ни Словенци. На оном Сабору у Констанци почетком 15. века, на којем је био осуђен Јан Хус, примас Србије је имао место после Примаса Германије, а пре примаса Хунгарије.

*

Светосавско политичко решење верског питања разликује се од оног штросмајеровског које је данас у Србији на снази. То се може показати на једном примеру. На свечаним приликама у Србији појављују се понекад и верски поглавари. Њих представљају обично: Патријарх српски, који је Србин, Поглавар исламске заједнице који је Бошњак, и Надбискуп римокатолички који је Словенац.

Ако би се у Србији понашало у складу са светосавском традицијом, дакле са традицијом Немањића, али и са традицијом европских народа, овај чин би требало да буде постављен другачије. Верске заједнице у Србији представљали би Патријарх српски, Примас српски и Поглавар исламске заједнице који би сви били по националности Срби, па би самим тиме били и српски патриоте.

Између ова два решења реализатори српске политике би требало да изаберу по Србе боље решење. Другачије казано: да се и све-сно и јасно опделе између два решења: светосавског и штросмајеровског.

СРПСКИ ЈЕЗИК И ГЕОПОЛИТИКА

РАСПУЋА СРПСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ – РАСПУЋА СРПСКОГ НАРОДА

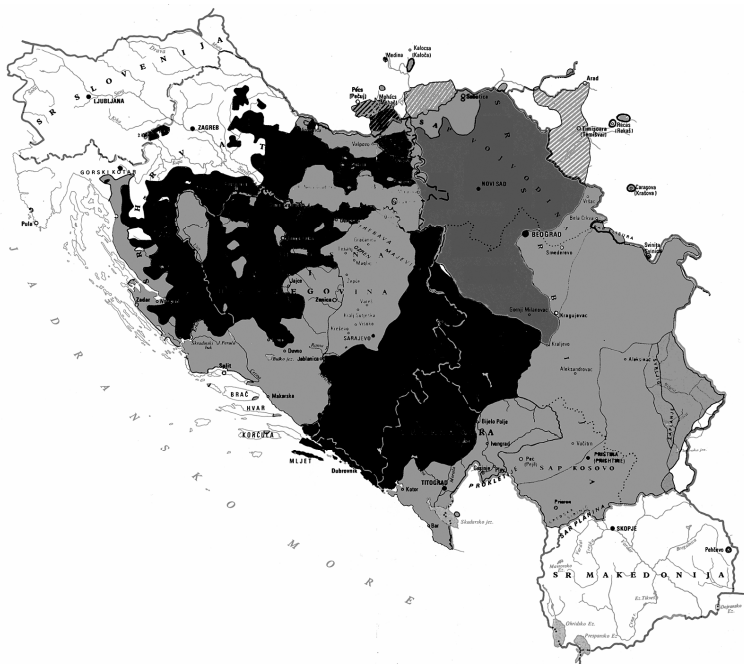
Академик Драгослав Михаиловић није први у новије време покренуо питање српског језика и Академијиног *Речника српскохрватског језика*. Али, његовим иступом на Скуштини САНУ проблем је добио посебну тежину.

Питање националног језика судбинско је за сваки народ, па и за српски. Оно што се само током мог живота радило српском језику спада у главни ток драме српског народа.

Српски језик и име

Српском језику је за последњих пола века два пута мењано име. Први предмет у мојим школским сведочанствима називао се Српски језик све до школске 1956/57. године. Тада му је промењен назив и потом се звао Српскохрватски језик. До промене је дошло на основу Новосадског договора о језику (децембар 1954). Од деведесетих година двадесетог века језик се поново назива српски и то име носи и у највишим државним актима и у школском систему. Али нису отклоњене и негативне последице Новосадског договора и сербокroatистичке језичке парадигме. Оне се најупорније одржавају баш у највишим српским научним институцијама.

Српски језик у српским школама после Другог светског рата још је био предаван у складу са српском филолошком традицијом. На снази је било Вуково схватање српског језика као штокавског. По тој традицији, српски књижевни језик за основу има источнохерцеговачки дијалекат са његовим ијекавским изговором и шумадијско-војвођански дијалекат са његовим екавским изговором. Дијалекти са икавским изговором нису ушли у стандард, мада је Вук одобравао и употребу икавице у књижевном језику. Користећи дијалектолошку карту Павла Ивића, објављену под насловом *Дијалектолошка карта штокавског наречја*, приказаћемо простирање два дијалекта српског језика који чине основу српског књижевног језика.

На нашој мапи црном бојом је представљен источнохерцеговачки дијалекат, а тамно-сивом шумадијско-војвођански дијалекат. Светлије сивом бојом представљена су подручја осталих дијалеката српског језика. Цео шумадијско-војвођански дијалекат се простире на територији данашње Србије. Источнохерцеговачки дијалекат се простире на територији највећег дела Црне Горе, у делу западне Србије, захвата целу Републику Српску и целу територију бивше Републике Српске Крајине, као и дубровачко подручје у данашњој Хрватској. Становништво на побројаним територијама које говори источнохерцеговачким наречјем у огромној већини чине Срби, и то православци. Само на југозападу Србије, у Рашкој области (друго име: Санџак) осим православних Срба живи муслиманско становништво које се данас изјашњава као Бошњаци, а на дубровачком подручју већинско становништво данас се изјашњава као Хрвати. Та одступања у погледу националног опредељивања становништва, настала силом политичких прилика, не поричу да је цело источнохерцеговачко језичко подручје – српско. Оно је интегрални део јединственог система српског језика. И управо то подручје српског језика предмет

је спорења. Три нације, односно њихове националне политике, хрватска, бошњачка и црногорска не прихватају српско име тога језика. Значајан део политичке и научне елите и медија у Србији то прихвата. И то је наш проблем. У Србији су у сталној употреби термини: хрватски, бошњачки, црногорски језик и то без назнаке: *такозвани*, која би била обавезна у оваквим случајевима.

*Новосадски договор и озваничење тзв.
српскохрватског језика*

Српски језик је у туђинским државама у прошлости, превасходно из политичких разлога, називан различитим именима: српски, илирски, словински, славонски, босански, дубровачки, далматински, нашики... Родоначелници славистике идентификовали су га као српски, поред хрватског и словеначког. Главни српски филолози: Вук Караџић, Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић и многи други нису се двоумили око идентитета и имена језика и нису прихватили настојања са хрватске стране да се српском језику наметне и хрватско име. Вук се до краја живота одлучно супротстављао тим настојањима. Став да је Бечки *Књижевни договор* (1850) био договор о заједничком језику Срба и Хрвата без стварних је основа. У њему стоји да је то договор о књижевном језику „једног народа који једну књижевност треба да има“. У Договору су буквално поновљени Вукови ставови о српском језику из његове књиге *Писма Платону Атанацковићу* (1845). После Договора дошло је до појаве другог, проширеног, издања Вуковог *Српског рјечника* (1852), штампана су дела потписника Бечког договора: Даничићева *Мала српска граматика* (1852), Миклошићев текст *Српски и хрватски* (1852) и Даничићев текст *Разлике између језика српскога и хрватског* (1858). Међу потписницима Бечког договора било је Срба, Хрвата и Словенаца, али предмет договора био је један језик, српски. Изостављање српскога имена из текста Договора може се објаснити само политичким приликама у тадашњој Аустрији и практично-политичком наменом овог документа. Став о јединству српског и хрватског језика није пружио Бечки договор. Њега је, као антивуковску или јагићевску парадигму, прихватио Ђуро Даничић, тек када је отишао у Загреб за тајника ЈАЗУ и за уредника *Рјечника хрватског или српског језика* (прва свеска се појавила 1882). Већ 1888. дошла је иницијатива Стојана Новаковића да новооснована Српска краљевска академија започне рад на изради *Речника српског књижевног и народног језика*. У српским

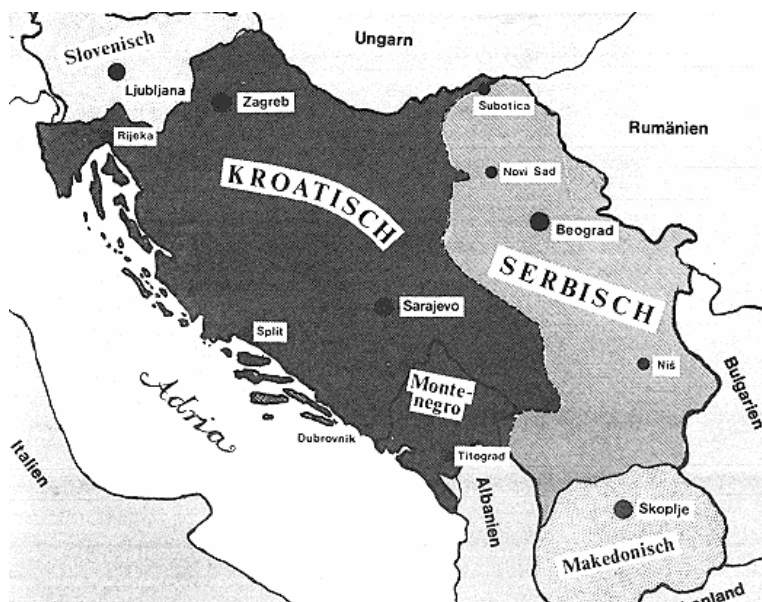
државама Србији и Црној Гори језик је све до 1918. називан српским. У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, „једног троименог и троплеменог народа“, у складу са прокламованом идејом интегралног југословенства, званични назив за језик био је у уставима 1921. и 1931: српско-хрватско-словеначки. То је било арбитарно политичко решење краткога века као и држава.

Двонационално српскохрватско име за српски језик успела је хрватска страна да озваничи у србијанској средини тек на Новосадском договору (1954). Настао у условима комунистичког тоталитарног режима, Новосадски договор је, такође, био арбитарни политички акт покривен потписима истакнутих лингвиста и књижевника. Да је то тако, види се већ из прве реченице Новосадског договора која гласи: „Народни језик Срба, Хрвата и Црногораца један је језик“. То није било истина. Нити је било нити има Срба (укључујући данашње Црногорце и Бошњаке) који су говорили или који говоре народним језиком Хрвата – чакавским и кајкавским. Ова два дијалекта хрватског језика формално су уношена у језичко заједништво са Србима да би могао да буде проглашен тзв. српскохрватски језик као заједнички језик Срба и Хрвата и тако легализоване претензије да је и српски, штокавски, хрватски језик. Данас, осим кајкаваца и чакаваца, заиста постоји популација која се осећа Хрватима, а чији матерњи језик је штокавски. Али зато данас готово да нема популације која се зове Срби католици. Вековни процес похрваћивања католика српског језика доведен је у Титово време дотле да Срби католици нестану. Само се још ретки појединци тако опредељују. Овим језичким ижињерингом погођени су не само Срби, већ и сама Римокатоличка црква. Она је, поневши грех за похрваћивање Срба римокатолика, остала римска, али не и католичка, тј. универзална. Њен католичански карактер губи се брисањем Срба римокатолика.

Белићевим преименовањем Академијиног *Речника српског књижевног и народног језика* у *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1953.) и Новосадским договором озваничено је двонационално име језика и у Србији чиме су створени услови за његову поделу или, тачније, преузимање. Као основа за немогућу поделу српског језика послужили су његови дијалекти који чине основу књижевног језика: шумедијско-сремски и источнохерцеговачки. Хрвати су, наиме, претендовали на источнохерцеговачки дијалекат као на тобожњи хрватски језик. То је био стварни резултат Новосадског договора о чему јасну слику пружа *Карта хрватског*

језика са додатком српског Томе Матасића (Минхен 1984) коју сам досад више пута наводио као илустрацију:

Ову своју карту Матасић је означио као: *Карта хрватског језика са додатком српског* и тако показао геостратешке циљеве хрватске језичке политике. Није тешко уочити да таква политика има упориште у Новосадском договору. Да ова моја оцена није произвољна показују правописи који су настали на основу Договора. *Правопис српскохрватског језика* штампан је екавицом и ћирилицом у Матици српској, *Правопис хрваткосрпског језика* штампан је ијекавицом и латиницом у Матици хрватској. „Један и јединствен језик“ је на Новосадском договору, практично, већ подељен на српски и хрватски део. Цело источнохерцеговачко наречје, проминентно српско, третирано је као хрватско.

Новосадски договор је за српску страну био апсолутно штетан и непотребан чин. Матица хрватска одрекла се номинално Договора 1971. године у време маспока хотећи да оно што је Договором добила као загребачку варијанту хрваткосрпског језика прогласи за хрватски. Са друге стране, Матица српска, није се одрекла Договора. У њој и даље нема јасне представе о идентитету српског језика, а у на-

словима њених публикација за језик нема српског имена. Најодговорнији за ово што је рађено српском језику, са српске стране, био је први човек српске лингвистике Александар Белић. Белић је, још при стварању прве југословенске државе, пристајао да језичку науку ставља у службу актуелне политике. Као потписник Апела против комуниста (1942) он је то чинио са још већом лакоћом када су комунисти дошли на власт.

После Белићеве смрти (1960) српски лингвистички врх, Милка и Павле Ивић и њихова школа, наставили су политику Новосадског договора. Деценијама су говорили и писали да српскохрватски језик има две варијанте: београдску и загребачку, источну и западну, српску и хрватску. Такав њихов приказ језичке ситуације подударан је са *Картом* Томе Матасића. То што су говорили и писали није била научна истина, него сугестија. Није тешко приметити да такви њихови ставови нису били сагласни са приказом дијалектолошких истраживања самог Павла Ивића. Овде наведена Ивићева карта два штокавска дијалекта показује да је ијекавски источнохерцеговачки дијалекат јужна или западна варијанта српског језика и да му центар није у Загребу. На питање: зашто Ивић није следио резултате својих истраживања, него је прихватао туђа решења, могућ је само један одговор: Ивић, као и Белић, пружао је своје услуге актуелној политици.

Данас српски интелектуалци на истакнутим местима поручују да треба следити наше великане: Даничића, Белића, Ивића. Супротно од тога, ја мислим да су ови велики лингвисти послужили туђој политици у оспоравању идентитета и интегритета српског језика. Сигурну тачку ослонаца Србима данас пружа потиснута али аутентична српска и славистичка филолошка традиција коју представљају такође великани: Вук Караџић, Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић. На тој традицији израста Покрет за обнову србистике.

Нестанак тзв. српскохрватског језика

Српскохрватски/хрваткосрпски језик није подељен на два језика онако како је било пројектовано на Новосадском договору и приказано на Матасовићевој карти. Сем Хрвата, појавиле су се још две нације, признате у Титово време, које претендују на српски као свој матерњи језик али са несрпским именом. То су Муслимани (данас Бошњаци) и Црногорци. После разбијања Југославије и они про-

глашавају своје националне језике. До њих долазе преименовањем српског језика у бошњачки и црногорски.

Остваривање политичког права на национално опредељење и промену тога опредељења, зависно од политичких прилика и интереса, спада у област људских права. Али нигде није верификовано право да се мења име језику који по својим генеричким својствима припада старијем народу из којег су новопроглашени народи потекли. Исто тако, они који прихвате језик другог народа и наставе да га негују као свој матерњи и књижевни, немају право на преименовање језика. У супротном десио би се хаос на лингвистичкој мапи света и највећи језици имали би највише различитих имена.

Али, оно што је незамисливо другде, примењено је на подручју српског језика. У Црној Гори живе истојезични Црногорци, Срби, Бошњаци и Хрвати, па се у тој држави, „нормално“, говори: црногорски, српски, бошњачки, хрватски. Црногорска просветна администрација прибегла је решењу: матерњи језик. Деца ће слушати исту наставу из једног и јединственог матерњег језика, а добијаће сведочанства, по жељи, на: црногорском, српском, босанском/бошњачком, хрватском.

Још компликованија ситуација је кад један народ има више матерњих језика. А такав је случај са Хрватима. У Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрвати по осећању стварно имају исти матерњи језик са осталим становницима ових земаља. Али језичка стварност у самој Хрватској је другачија. У једном делу Хрватске се говори кајкавски, у другом чакавски, у трећем штокавски. Та три различита језичка система подједнако се зову хрватским језиком. Да ли то не смета лингвистици? Можемо само да замислимо како би се провео онај хрватски лингвиста који би предложио поделу тог хрватског језика на три система, односно три језика: на хрватски (чакавски), на словеначки (кајкавски) и српски (штокавски) или некако другачије. Засада је позната само вештина лажне поделе једног и јединственог језичког система, односно српског језика.

Наука се може одупрети наопакој политици, а може јој и служити. Ево шта о лингвистичкој ситуацији после „распада“ српско-хрватског језика мисли српски лингвиста проф. др Егон Фекете. У културном додатку Политике (17. јун 2006), у тексту *Самобитност српског националног језика*, он суштину проблема који треба решити види у одговору на питање: „да ли је језик којим говоре Срби, Хрвати, Бошњаци, Босанци, Црногорци – један“? И одговара: „Нема отуда (нити је било) иједног озбиљнијег научног ауторитета који би мо-

гао доказати да су језици: српски, хрватски, босански/бошњачки, црногорски или др. посебни, аутохтони језици“. Појаву шест националних назива за један језик (укључујући ту и буњевачки) он објашњава социоемотивним критеријима, а не ни лингвистичким, ни политичким. Пола света данас говори енглеским језиком. На том језику су развијене и социолингвистика и психолингвистика, па се не нађоше стручњаци да од енглског направе више десетина језика са посебним националним називима.

Значај реаговања академика Михаиловића

Посустала српска филологија поново се усправља. Већ на Другом конгресу српских интелектуалаца 1994. одбачен је покушај да се српски језички стандард сведе на екавицу. У Републици Српској, после несрећног покушаја укидања ијекавице, поново су као језички стандард уведена оба изговора, ијекавски и екавски. Затим се 1997. појавио Покрет за обнову србистике, дисциплине које у наше време ни номинално није било у систему славистике и европских филолошких наука. Године 1998. четрнаест филолога и књижевника је објавило *Слово о српском језику*, документ који се залаже за обнављање српске филолошке традиције. Последњих година објављено је више књига у којима се српска филолошка традиција обнавља и поново утемељује. То значи да међу српским филолозима не влада потпуна дезоријентација. Српска филолошка традиција је и осветљена и потврђена. Али у главним националним научним и просветним установама још није направљен одлучан и јасан заокрет од сербокроатике ка србистици. Нема ни шире медијске и политичке подршке за такав заокрет.

Господин Драгослав Михаиловић је члан САНУ преко 20 година. Приметио је да да међу академицима има и таквих који одлучују о битним питањима српске науке и културе, а не заступају српске националне интересе. У говору на Скупштини Академије, објављеном у НИН-у под насловом *САНУ против Срба*, академик Михаиловић је рекао је да је језичка и национална судбина Срба препуштена једном тиму окупљеном у Академијином Одељењу језика и књижевности у који не треба имати поверења. Његово иступање је морални чин одговорног човека на одговорном месту. Главна тачка у којој се слажем са академиком Драгославом Михаиловићем је да Академија треба да издаје речник српског језика (под којим именом се на њему радило од 1893. до 1953). Треба врло озбиљно схватити и његову

примедбу да је у Академијином *Речнику* запостављен лексички фонд са подручја Србије. Академик Михаиловић и ја се не слажемо у једној битној ствари. Бранећи српски језик он се понаша као да треба бранити србијанско језичко парче које нам још није одузето. Све моје књиге и сваки мој јавни иступ залажу се за одбрану интегритета српског језика као целине. Дилема око тзв. хрватских речи у Академијином речнику није оправдана, јер није утемељена на поимању српског језика као јединственог система који користе и хрватски писци, а могу и други. Надам се да бисмо се господин Махаиловић и ја, али и други академици и филолози, могли сложити и око овога става, ако бисмо поштовали принципе који важе за друге језике, па и српски.

РАСПАРЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Поводом књиге „Српски језик у нормативном огледалу“ (1)

Да у Србији постоји центар за распарчавање српског језика и да он, под називом Одбор за стандардизацију српског језика, делује у Српској академији наука и уметности, то се види у књизи *Српски језик у нормативном огледалу* коју су приредили Бранислав Брборић, Јован Вуксановић и Радојко Гачевић а издала је Београдска књига (2006).

Поднаслов ове публикације који гласи: *50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика* информише и говори о њеној садржини. Међу одлукама има и оних које су корисне, као и оних које су ирелевантне. У некој нормалној историјској ситуацији, бављење језичким ситницама, недоумицама и финесама стварно има смисла. Али, прве две одлуке не тичу се ситница и, за разлику од осталих, од стратешког су значаја. Оне су погубне јер поричу идентитет и интегритет српског језика. Првом одлуком легализује се новопроглашени бошњачки језик, уз већ „признати“ – „хрватски“ језик. Другом одлуком испољен је негативни однос према српској филолошкој традицији. Ове две кључне одлуке су у међусобној сагласности. Обе воде ка распарчавању српског језика, а последично, и ка распарчавању српског народа.

У Одлуци бр. 1, која је прихваћена 13. фебруара 1998. под насловом *Бошњачки или босански језик; сат или час; јеврејски, хебрејски (језик) или иврит*, индиректно је извршено признавање бошњачког језика. Пошло се од тога као да такав језик заиста постоји и само му треба одредити право име. Одбор за стандардизацију видео је свој задатак само у томе да одговори на питање да ли га треба звати босански или бошњачки. Тако је једно од капиталних питања за српску лингвистику, које се тиче идентитета и интегритета српскога језика, добило исти третман као и питање да ли треба писати сат или час. Учињено је то у име новоустановљеног принципа да је језички стандард исто што и национални језик. По овом принципу, који важи само за српски језик, имплицитно је речено: колико језичких стандарда, толико језика. Чим буде утврђен црногорски језички

стандард, и он ће од овог Одбора, из истих квазипринципијелних разлога, бити проглашен за посебан језик.

Познато је да и енглески језик има више стандарда; да се британски енглески разликује од америчког енглеског, као и од аустралијског енглеског. Али у свим случајевима то је увек енглески језик. Искузујући слепу лојалност Дејтонском споразуму, који се и није бавио питањима језика, али је био потписан, тобоже, на четири језика: српском, хрватском, бошњачком и енглеском, српски лингвисти се нису потрудили да покажу да је тај Споразум писан на само два језика: на енглеском (у америчком језичком стандарду) и на српском (у српској, хрватској и бошњачкој верзији). Израз бошњачки језик до Дејтона постојао је само три ратне године, а онда је тај израз стекао је исти статус са изразом српски језик. И то тако што су га српски лингвисти експлицитно подржали. Израз хрватски језик с правом се односи на чакавско или кајкавско наречје; али тим наречјима није писан Дејтонски споразум. Писан је у хрватској стандарднојезичкој верзији српског језика. Дејтонски документ нису писали лингвисти већ политичари. Али Прву одлуку Одбора за стандардизацију српског језика писали су официјелно репрезентативни српски лингвисти. И они су стандарднојезички израз Хрвата и Муслимана ставили у исти ранг са српским народним и књижевним језиком.

Ако је језик којим нам се преко телевизије обраћа Расим Љајић бошњачки, а језик којим говори Ивана Дулић Марковић – хрватски, који је онда српски језик? Јесу ли Вук и Шантић писали бошњачким или српским језиком? Репрезентативни српски лингвисти као да нису свесни шта оваквим својим одлукама приређују свом језику и свом народу. Последице овакве језичке политике стварају хаос. На северу Бачке, на пример, мерено нормалним лингвистичким критеријима, говоре се два језика: српски и мађарски. Али наopakим лингвистичким одлукама даје се за право произвољним политичким ставовима који кажу да се тамо говори: мађарским, српским, хрватским, буњевачким, црногорским, југословенским језиком, а можда и некако другачије. Не верујем да би ико озбиљан у научном свету поступио овако као Одбор за стандардизацију српског језика у својој поменутој одлуци.

Зашто српски лингвисти тако раде? Зато што тако ради идејни центар за распарчавање српског језика у Загребу који је српским лингвистима дотурио идеју о стандардизацији као врховном језичком закону. Довољно је погледати *Нову декларацију* Хрватске академије наука и умјетности (од 23. вељаче 2005), па видети да су у њој

сви ови језици (тј. „хрватски“, „бошњачки“, „црногорски“ и српски) третирали као стандардно посебни, а генетски „блиски“ језици. У овој Декларацији се само не помиње буњевачки, који је већ помињан од неких чланова Одбора за стандардизацију српског језика. Нико није упитао: а где су се изгубили језици: славонски, словински или далматински или дубровачки? На идеји о стандардизацији, као основи за разликовање националних језика, српски лингвисти су одрадили задатак који су добили из Загреба. Зар онда није тачно да САНУ, у овом језичком домену, и даље делује као пуки огранак ХАЗУ?

Друга одлука Одбора за стандардизацију зове се *У одбрану достојанства српске језичке науке*. Она је донета 11. августа 1998. То је полемички текст којим се реаговало на појаву документа *Слово о српском језику*, потписаног именима 14 српских филолога и књижевника међу којима је и моје име. Главна идеја покрета за обнову србистике и *Слова о српском језику*, јесте: да Срби треба да се окану штросмајеровске (хрватске) идеје југословенства и да се окану јагићевске идеје сербокroatистике; да се врате својим славистичким и србистичким коренима, а пре свега ставовима главног репрезентанта србистике Вука Стефановића Караџића. По овој филолошкој оријентацији Срби су објективно, као и други европски народи, одређени својим језиком и, као и други европски народи, и Срби су вишеконфесионалан народ. На основу тих ставова, српски језик и српски народ не могу се произвољно распарчавати, као што се по конфесионалној и регионалној основи не распарчавају ни други европски језици и народи.

Одбор за стандардизацију српског језика је својом првом одлуком признавао језике које србистика не би могла признати као посебне језике. Својом другом одлуком, овај Одбор се показао ревноним у затирању српске филолошке традиције. Одбор је јавности јасно поручио: Треба одбацити славистичку и српску филолошку традицију (србистику) из прве половине 19. века, коју симболизује Вук Караџић. Дакле, треба одбацити онакву традицију какву у својим националним филологијама, постојано чувају сви словенски народи. Ниједна од тих националних филологија није довела до тога да се њихови национални језици распарчају на четири и више језика. Оту-да ниједан словенски народ и није доживео судбину Срба у 20 веку: да се делови истојезичног народа окрену једни против других. По другој одлуци овог Академијиног Одбора, испада да се треба држати традиције творца сербокroatистике Ватрослава Јагића из друге половине 19. века која је српском језику наметнула двонационално

име. Ова традиција је, такође до јуче, говорила: да хрватска наречја (чакавски и кајкавски) са српским наречјем (штокавским) чине један народни језик. Па је затим говорила да су четири народа: Срби, Хрвати, Црногорци и Муслимани створили исти народни и књижевни језик штокавски. Па је, најзад, смислила да та четири народа, од којих су два створена у Титово време, имају четири посебна национална језика који су сви штокавски.

Делујући „у име достојанства српске језичке науке“, Одбор је подржао распарчавање српског језика. Његов је главни резултат: да се од некада једног српског језика направило бар четири. Учинио је тачно оно што му је пројектовано у ХАЗУ. Израз српски језик, по њима, сада означава само парче стварнога српског језика: оно које се добија када се од њега одузму „хрватски“, „бошњачки“ и „црногорски“.

Нека ђаволска памет је смислила да се рад овог Одбора легитимизује тако што ће иза њега стати готово све српске научне и високошколске установе. Споразум о његовом оснивању потписали су: САНУ, ЦАНУ, АНУРС, Матица српска, Институт за српски језик САНУ, Филолошки Факултет у Београду, Филозофски факултет у Новом Саду, СКЗ, Филолошки факултет у Приштини, Филозофски факултет у Нишу, Универзитет у Крагујевцу, Филозофски факултет у Никшићу, Филозофски факултет у Српском Сарајеву, Филозофски факултет у Бања Луци. Вештом манипулацијом, сви ови потписници стављени су у функцију туђе политике. Исте оне политике која је довела до разбијања Југославије и која је наставила да Србима разбија оно што Србе свих вера и регија још увек спаја: њихов језик.

БЕОГРАДСКИ ЦЕНТАР ЗА РАСПАРЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Поводом књиге „Српски језик у нормативном огледалу“ (2)

Да су српски комунисти били свесни да то што чине води у издају српског народа, они не би слепо „слагали највећег сина наших народа и народности“. Песник и човек достојан поштовања Танасије Младеновић јавно је говорио: ми, српски комунисти, нисмо субјективно издали свој народ. Али смо то учинили објективно.

Српска интелигенција, српски медији, схватили су да су главне српске институције: Матица српска, Српска академија наука, Српска књижевна задруга, биле од 1945. под комунистичком контролом. Али нису схватили да та контрола није била само идеолошка, већ и да је била туђинска, хрватска. Такође, нису схватили да за туђе интересе и данас здушно раде неки од најчувенијих Срба, да се њиховим ауторитетима покривају велики антисрпски пројекти. То нечије, одсуство храбрости да се виђено и каже, тешким несрећама плаћа српски народ.

Кад би неки од тих најугледнијих Срба јавно рекао: добио сам задатак од Хрватске академије знаности и умјетности да у Београду направим Центар за распарчавање српског језика, да преко растурања српског језика растуримо и српски народ, ни власти, ни опозиција, ни шира јавност, разуме се ни медији, тако формулисани задатак не би прихватили.

Међутим, здушно се прихвата кад се то исто стави у прихватљиве и примамљиве обланде. И ја сам био један од оних који су дали новчани прилог ради оснивања Вукове задужбине. И не сумњајући да главни задатак те институције неће бити да наставља Вукове ставове, дакле и ставове српске, словенске и европске филологије, већ да ће под Вуковим именом опортунирати антивуковској језичкој политици.

Центар за распарчавање српског језика у Србији постоји. Он је инсталиран у Српској академији наука и уметности. Али он се зове Одбор за стандардизацију српског језика. А шта је тај Одбор до сада

радио то се види из књиге *Српски језик у нормативном огледалу* коју су приредили Бранислав Брборић, Јован Вуксановић и Радојко Гачевић а издала Београдска књига (2006)

Ова књига има поднаслов *50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика*. Међу тих 50 одлука има и оних које су неспорне, оних које су корисне, као и оних које су ирелевантне. У некој нормалној историјској ситуацији, бављење језичким ситницама, недоумицама и финесама стварно има смисла.

Али овај Одбор није због тога заснован. Главни његов задатак обављен је у првим двама одлукама које су, за разлику од осталих, од стратешког значаја и по српски језик и по српски народ. Прва одлука тиче се легализације новопроглашеног бошњачког језика, уз већ „признати“ хрватски језик, а други се тиче негативног односа према српској филолошкој традицији. Ове две кључне одлуке су у међусобној сагласности. Обе воде ка распарчавању српског језика, последично и ка распарчавању српског народа.

Распарчавање српског језика

У Одлуци бр. 1, која је прихваћена 13. фебруара 1998. под насловом *Бошњачки или босански језик; сат или час; јеврејски, хебрејски (језик) или иврит*, њен први део (дат је под 1.) у целини гласи:

1. Најпре следи одговор на питање о називу трећег језика (трећег језичког стандарда, још у настајању) на подручју Босне и Херцеговине. Тај одговор, једини у овом случају, биће једнозначан.

1.0. Када је реч о називу трећег језика у Босни и Херцеговини, признатог и Дејтонским споразумом (признатог имплицитно, онде где је реч о доношењу тог споразума – на четири језика, на босанском /Bosnian/, хрватском /Croatian/, енглеском /English/ и српском /Serbian/, у српском језичком стандарду, за именовање тог идиома, може се препоручити за употребу само бошњачки /Bosniac/.

Очигледно, назив језика неходно је ускладити с именом новопризнатог народа (Бошњаци/Bosniacs), јер нема разлога да у српском језику име тог народа и назив његовог језика буду у раскораку, који уноси забуну и изазива оправдану забринутост. (62)

У првој реченици те одлуке установљен је принцип да је национални језик исто што и језички стандард, тј. оно што правописције прогласе за стандард једног националног језика. По новоуспостављеном принципу, који важи само за српски језик, имплицитно је рече-

но: колико језичких стандарда, толико језика. Кад сутра буде проглашен црногорски језички стандард, и он би од овог Одбора САНУ, из принципијелних разлога, морао бити проглашен за посебан језик. А биће тако и кад, не дај Боже, буде проглашен војвођански језички стандард, или неки други: нпр. шумадијски или параћинско-ћупријско-јагодински.

Познато је да и енглески језик има више стандарда; да се разликују енглески енглески и амерички енглески, као и енглески у Аустралији и другде. У овој Одлуци Академијиног Одбора поштују се двојни стандарди: једни који важе за цео свет, а други који важе за српски језик. Са лингвистичке тачке гледишта Дејтонски споразум је, у ствари, писан на два језика: на енглеском (у америчкој верзији) и на српском (у српској, хрватској и бошњачкој верзији). Српски језик, који постоји вековима, у том међународном документу добио је научно неприхватљив третман. Израз бошњачки језик до Дејтона постојао само три године, а стекао је исти статус са српским језиком. Израз хрватски језик с правом се односи на чакавско или кајкавско наречје; али тим наречјима није писан дектонски споразум. Писан је у хрватској стандарднојезичкој верзији српског језика. Релативно оправдање за такав гест може се наћи у томе што тај документ нису радили лингвисти већ политичари. Али Прву одлуку Одбора за стандардизацију српског језика радили су официјелно репрезентативни српски лингвисти. Први председник тог Одбора академик Павле Ивић у новосадском листу Индекс (1998, бр. 19-20, стр. 30) признао је постојање оваквог бошњачког и хрватског језика као посебних. Ако је језик којим говори министар Расим Љајић бошњачки, а свакодневно га слушамо на телевизији, који је онда српски језик? Јесу ли Вук и Шантић говорили бошњачким или српским језиком? На жалост, репрезентативни српски лингвисти нису свесни шта су приређивали и приређују свом језику и свом народу.

Према судбинском питању: да ли ће се олако прихватити распарчавање целовитости српског језика, овај Академијин Одбор понео се, најблаже речено, неозбиљно. Он је том питању, у истом тексту, дао исти третман као и питању да ли је исправније рећи час или сат, односно: јеврејски, хебрејски (језик) или иврит. Користећи име репрезентативне српске научне институције, Српске академије наука и уметности, овај Одбор је на околишан начин „смувао“ признање посебности бошњачког језика, као што је на околишан начин признао да се хрватским језиком може звати онај вид српског језика који Хрвати користе од 19. века.

Последице такве политике Академијиног Одбора најлепше се показују на северу Бачке. Тамо се, по нормалним лингвистичким критеријима, говоре само два раширенија језика: српски и мађарски. Али је језик, који се све до Новосадског договора називао српским, сада назива српским, хрватским, буњевачким, црногорским, југословенским језиком, можда још некако другачије. Не верујем да би ико озбиљан у научном свету радио онако као што ради Одбор за стандардизацију српског језика са седиштем у Београду. Одбор се служи разним смицалицама да би од једног језика направио четири-пет или више језика. И све то чини уз финансијску подршку Владе Србије.

Није тешко одговорити на питање: зашто српски лингвисти тако раде? Они тако раде зато што тако ради и њихов идејни центар за распарчавање српског језика у Загребу. Управо тај центар је српским лингвистима дотурио идеју о стандардизацији. Довољно је погледати *Нову декларацију* Хрватске академије наука и умјетности (од 23. вељаче 2005), па видети да су сви ови језици (тј. „хрватски“, „бошњачки“, „црногорски“, српски) у њој већ третирани као стандардно посебни, а генетски „блиски“ језици. У овој Декларацији се само не спомиње буњевачки, који неки чланови Одбора за стандардизацију српског језика као посебан већ помињу. На идеји о стандардизацији, као основи за разликовање националних језика, српски лингвисти су релативно успешно одрадили задатак који су добили из Загреба. САНУ и даље делује као огранак ХАЗУ. Спроводи и у целини и у детаљима и антинаучну и антисрпску политику. Српски медији су уплетени у тај нечестит посао тако што граде научне ауторитете онима који распарчавају српски језик, а маргинализују оне који се према том питању понашају одговорно.

Алтернатива разбијању српског језика

Друга одлука Одбора за стандардизацију зове се *У одбрану достојанства српске језичке науке*. Она је донета 11. августа 1998. То је, у ствари, полемички текст на појаву документа *Слово о српском језику*, који је потписало је 14 српских филолога и књижевника, а међу потписанима се налази и моје име. Овом документу претходе два моја текста: *Платформа покрета за обнову србистике* и *Мемоар о српском језику, српској књижевности и српској саборности*. Ти документи усвојени су приликом оснивања Центра покрета за обнову србистике у Приштини 10. октобра 1997. Ставови у тим документима и у *Слову о српском језику* су исти. (Ја бих радије прихватио

моју стилизацију, а не ону другу, иако стојим иза свих ставова документа који сам потписао).

Ставови које покрет за обнову србистике доноси нису нови. Главна идеја тога покрета јесте: да Срби треба да се окану и штротсмајеровске (хрватске) идеје југословенства и да се окану (јагићевске) идеје сербокroatистике; да се врате својим славистичким и србистичким коренима, а пре свега ставовима главног репрезентанта србистике Вука Стефановића Караџића. По овој филолошкој оријентацији Срби су објективно, као и други европски народи, одређени својим језиком; и, као и други европски народи, и Срби су вишеконфесионалан народ. На основу тих ставова, српски језик и српски народ не могу се произвољно распарчавати, као што се по конфесионалној и регионалној линији не распарчавају ни други европски језици и народи.

Одбор за стандардизацију српског језика основан је 12. децембра 1997. (дакле само три месеца после приштинског Центра покрета за обнову србистике). У *Споразуму о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика* на неколико места употребљен је израз србистика. То је био наговештај позитивног односа према српској филолошкој традицији. Зато су овај Споразум, као и одломци интервјуа председника Одбора Павла Ивића, прештампани у првом броју часописа *Србистика/Serbica* (1998). Али је убрзо, такођећи од самог почетка рада овог Одбора, дошло до заокрета. Одбор је, својом првом одлуком, признавао језике које србистика, као посебне, не би могла признати. А својом другом одлуком, овај Одбор се показао ревносим у сатирању српске филолошке традиције. Појава *Слова о српском језику* (1998) само је послужила као повод за сатанизацију ове традиције.

Са становишта односа према српској и славистичкој традицији и према језичкој науци, разлика између ставова *Слова* и Одбора, може се видети у следећим реченицама:

„Све до друге половине 19. века у славистици је важио општи став да Срби и Хрвати имају посебне језике. Тај став, између осталих, заступали су Добровски, Копитар, Шафарик, Миклошић, а најпрецизније га је формулисао Вук Стефановић Караџић.“ Крупна је погрешка ослањати се данас на ставове аутора из прве половине 19. века. Тадашња схватања превлада-на су двоструко, променом стања у реалном животу и развојем

научне методологије, и није чудо што су напуштена већ у другој половини истог века. (72-73).

Прве две реченице, под наводницима, јесу из *Слова*. Следеће две су коментар Одбора.

Одбор је јавности јасно поручио: Треба одбацити славистичку и српску филолошку традицију (србистику) из прве половине 19. века, коју симболизује Вук Караџић. Дакле, треба одбацити ону традицију које се, у својим националним филологијама, постојано држе сви словенски народи. А ниједна од тих националних филологија није прихватила да се њеном језику наметне двонационално име, као што то није дозвољавао ни Вук Караџић. Отуда ниједан од словенских народа и није доживео судбину Срба у 20 веку: да се делови истојезичког народа окрену једни против других.

Супротно од тога, по другој одлуци овог Одбора, треба се држати оне традиције из друге половине 19. века која је српском језику наметнула двонационално име, и која је као свог главног представника имала Ватрослава Јагића, најзначајнијег творца сербокроатистике. То је она традиција која је такорећи до јуче говорила: да хрватска наречја (чакавски и кајавски) са српским наечјем (штокавским) чине један народни језик. Па је затим говорила да су четири народа: Срби, Хрвати, Црногорци и Муслимани створили исти народни и књижевни језик. Па је, најзад смислила, да та четири народа, од којих су два створена у Титово време, имају четири језика.

Овај исти Одбор, који и сад наставља Србима туђу, јагићевску, традицију, у оној првој својој одлуци од 13. фебруара 1998. већ је био разгласио став о постојању хрватског језика (на основу његовог језичког стандарда) и бошњачког језика (на основу његовог „стандарда у настајању“). Самим тиме је отворио принципијелну могућност за прихватање и црногорског језика као посебног на основу његове могуће стандардизације. Одбор се додуше тој могућности супротстављао (Одлука бр. 33) али на политичким, а не на непринципјелним научним основама. Разумни су ставови који су долазили из Црне Горе: ако имају право Хрвати и Бошњаци да дојучерашњи „заједнички језик“ називају својим именом, зашто се то право ускраћује Црногорцима?! Одбор за стандардизацију који се уплео у подухват распарчавања српског језика не може више да се заустави. Делујући „у име достојанства српске језичке науке“, Одбор је довео до резултата који је данас сасвим видљив: некада само српски језик, за чије се јединство на вуковским основама, на основама славистичке и срп-

ске филолошке традиције, залагало *Слово о српском језику*, он је већ распарчао на најмање четири „језика“. Учинио је тачно оно што му је пројектовано из ХАЗУ и због чега је стварно и основан. Срби више и не знају који је њихов језик. Тотално су их у томе збуниле њихове националне институције. Управо оне су учиниле да се некадашњи српски језик, на Новосадском говору преименован у српско-хрватски/хрватскосрпски, распарча на језике који су из њега „проистекли“. Српски језик у том послу неминовно добио исти статус који се даје „хрватском“, „бошњачком/босанском“, „црногорском“ и „буњевачком“ језику. Одбор за стандардизацију српског језика изгледа да има задатак само да стандардизује „српско“ парче српског језика. И у том послу Одбор одрађује само оно што му је пројектовано из Загреба. Српски језик, уз најновије подухвате лингвиста са простора некадашњег српског језика, сада је нешто друго него што је био. Израз српски језик сада означава само део српског језика, тј. некадашњи српски језик када му се одбију: хрватски, бошњачки, црногорски.

Нека мефистофелска памет је смислила да антинаучну и анти-српску делатност овог Одбора легитимитзује тако што ће иза ње стати ауторитативни потписници. Ти потписници су: САНУ, ЦАНУ, АНУРС, Матица српска, Институт за српски језик САНУ, Филолошки Факултет у Београду, Филозофски факултет у Новом Саду, СКЗ, Филолошки факултет у Приштини, Филозофски факултет у Нишу, Универзитет у Крагујевцу, Филозофски факултет у Никшићу, Филозофски факултет у Српском Сарајеву, Филозофски факултет у Бања Луци. Вештом манипулацијом, сви ови потписници стављени су у функцију туђе политике. Исте оне политике која је довела до разбијања Југославије и која је наставила да Србима разбија оно што Србе свих вера и регија још увек спаја: њихов језик.

Уочљиво је да међу потписницима оснивача Одбора нема Вукове задужбине, која је, бар по имену, требало да брани вуковске ставове, дакле ставове српске филолошке традиције који су нужно супротни ставовима овог Одбора, који су садржани у *Слову о српском језику*. То не значи да је та институција стварно имала нешто против делатности овог Одбора: и председник САНУ и председник Вукове задужбине имале су на челу истог човека: академика Медаковића. Вероватнија је истина да Вукова задужбина није могла баш сасвим безочно да се упрегне у антивуковски посао.

Као порески обавезник упозоравам Владу Србије да се преко Одбора за стандардизацију српског језика финансира делатност на

распарчавању српског језика, дакле и српског народа, а последично и Србије као државе. Сем потписника *Слова* још неко у Србији обавезан је да се понаша одговорно.

ИМЕ И ИДЕНТИТЕТ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Српски језик постоји, као што постоји мађарски, румунски, немачки, словачки, чешки... Српским језиком и српском књижевношћу, српским темама треба да се бави дисциплина којој је прави назив србистика. Тој дисциплини место је у систему филолошких дисциплина као што су хунгарологија, румунистика, германистика, словакистика, бохемистика... Што важи за ове дисциплине, требало би да важи и за србистику. А најважније питање за све њих је идентитет и интегритет језика којима се поменуте дисциплине баве.

Лингвистичка школа која је у Србији на власти нема јасне појмове о идентитету и интегритету српског језика. Ова оцена се може илустровати на примеру једног утицајног београдског лингвисте, професора др Егона Фекетеа. Професор Фекете је научни саветник у Институту за српски језик САНУ. Али је он и уредник *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* који издаје иста Академија. Др Фекете је и члан *Одбора за стандардизацију српског језика*. Из његових текстова, који се често појављују у Политици и другде, види се да се он бори за сређивање стања у „нашем“ језику. Којем „нашем“ језику? Српском или српскохрватском? Да ли изрази српски и српскохрватски значе исто? Употреба различитих назива за исти језик, што практикује лингвистичка школа којој др Фекете припада, не може да остане без последица по идентитет језика.

Врх те школе чине Александар Белић и Павле Ивић. Пре неколико година изашла су *Сабрана дела* Александра Белића. Међу њима и једна књига која носи назив *Историја српског језика*. У овом зборнику Белићевих чланака језик се најчешће назива српскохрватски. Још за живота Павла Ивића изашла је његова књига под називом *Преглед историје српског језика* која је у *Целокупним делима Павла Ивића* најављивана под насловом: *Историја српскохрватског језика*. За ову школу мишљења српски и српскохрватски језик су, изгледа, синоними. Може тако ако се жели рећи да се у оба случаја ради о истом језику. Али терминолошко двојство није добро, јер сугерише став да је, евентуално, српски настао издвајањем из српскохрватског. Научна и историјска истина је другачија. Српски језик је у

свету био познат и признат пре него што је исти језик прозван српскохрватским.

На ставу да је наш језик час српски, а час српскохрватски, немогуће је градити нешто друго осим галиматијаса и хаоса. За један исти језик употребљавају се данас, следећи називи: српски, српскохрватски, хрватски, бошњачки, босански, црногорски, буњевачки, матерњи. Такво хаотично стање не постоји у другим језицима. Наш филолошки хаос претворен је у политички хаос. Сви смо сведоци трагичног положаја народа који говори истим језиком, без обзира које вере био и како исти језик називао. Последице су тешке и у самој језичкој науци. Од свих пројеката Института за српски језик САНУ, редовност излагања има само *Речник српскохрватског језика*. Од речника црквенословенског језика српске редакције ни после 50 година од почетне идеје још немамо ништа. Зашто немамо речник језика којим је писао Свети Сава и на којем су написана друга дела богате српске средњовековне књижевности? Каснимо и са дијалектолошким речником иако смо имали заиста врсног дијалектолога Павла Ивића. Изговарање материјалним и техничким неусловима само заклања главни проблем, а он је у домену језичке политике. Да се хтелo, ти послови би били урађени.

Покрет за обнову србистике нуди излаз из хаоса. Српску филологију треба поново поставити на старе вуковске и славистичке, односно србистичке темеље, јер се на истим принципима темеље и друге националне филологије. Пасивно прихватање хаоса који је за собом оставила сербокroatистика катрактеристично је за официјелну српску филологију у наше време. Повлађивање политичком волунтаризму од стране српских научника, главни је агенс у произвођењу тога хаоса.

Полазни став србистике је да никад није реално постојао нити је могао да постоји српскохрватски језик. Назив језика, са два национална имена, не постоји нигде на свету. Нити постоји случај да су два народа, а поготово три, или чак четири, створила исти језик, а остали посебни народи. Непринципијелан и ненаучни став о српском језику као српскохрватском наметан је постепено, кршењем научних принципа и разним квазинаучним смицалицама, а у наше време он се одржавао политичком присилом.

Као младог човека мене је бунило сазнање да у Загребу, у ЈАЗУ, излази *Рјечник хрватског или српског језика*, а у САНУ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, дакле речник једног истог језика у две варијанте. Касније сам истраживао тај проблем и

расветлио га, највише у књигама *Срби и њихов језик* (1997, 2002) и *Увод у србистику* (2002, 2003). Спознао сам да су српски филолози и политичари крајем 19. века разумели да Југославенска академија знаности и умјетности није никаква југословенска институција, већ је хрватска институција под југословенским именом. Српски филолошки и политички прваци крајем 19. века схватили су да је Даничић у Загребу, правећи речник језика са два национална имена, радио нешто лоше, па су решили да се врате Вуку који никад није пристао да српски језик назове и хрватским. Тада највећи живи српски филолог Стојан Новаковић је у својој академској беседи 1888. у новооснованој Српској краљевској академији (1886) јасно предочио да ова институције треба да ради на великом *Речнику српског књижевног и народног језика*. Тај Речник је имао скраћени назив *Српски речник*, исто као и код Вука. Новаковић је своју иницијативу опет обновио 1893, и од те године па до 1953, дакле, 60 година, скупљана је грађа за тај *Српски речник*, односно за *Речник српског језика*.

Међутим, политичким насиљем над научном свешћу и истином, дошло је до преименовања Академијиног речника. Године 1953. и 1954. одиграла су се два међусобно повезана и кобна догађаја у историји српске културе. Председник Српске академије наука и послератни директор Института за српски језик, Александар Белић, преименовао је Српски речник у *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1953). Српска академија наука тим чином, што се филологије тиче, изгубила је разлог свога постојања. Од тада она је, практично, постала огранак ЈАЗУ, јер је од ове преузела филолошки програм – хрватски. Следеће, 1954. године у Матици српској, опет уз главно учешће Белића, потписан је Новосадски договор о српскохрватском/хрваткосрпском језику. Када је 1826. основана Матица српска, никоме није падало на памет да Срби и Хрвати имају исти језик. Тада се јасно разликовало шта је српски, а шта је хрватски. Моћни механизми титовског тоталитарног система сакрили су стварни задатак и разлог оснивања и постојања ове нинајстарије српске културне институције. У томе се ништа није променило до данас.

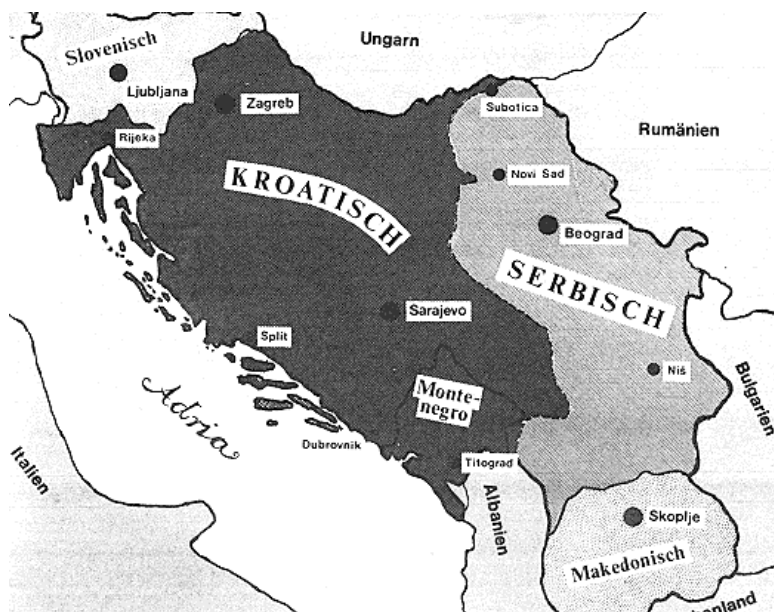
Време о којем говоримо је било је време Голог отока. Кључна личност, Александар Белић, председник Српске краљевске академије, потписао је 1942. године Апел против комуниста. Али после рата он је остао председник Академије. Јасно је да он није могао да буде слободна личност. Истичем, међутим, да је у Уводу у први том великог Академијиног речника, који је објављен у његовој редакцији под

именом *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1959) Белић је коректно испричао историју његовог настанка. Имам утисак да сам Белић није био довољно свестан значаја разлике између израза *српски језик* и *српскохрватски/хрватскосрпски језик*. Белића зато доживљавам као рационалника школе српских језичких далтониста. Он је, дакле, од оних лингвиста који или не виде разлику, или имају рачуна да је не виде. Пре њега се слично понео Ђуро Даничић, после Вукове смрти. Отишао је у Загреб да ради за још једну плату (док је и даље примао ону у Београду) и понашао се као да су изрази Срби и Хрвати синоними. Даничић, који је сарађивао са Вуком на другом издању Вуковог *Српског рјечника* (1852), радећи у Загребу на *Рјечнику хрватског или српског језика*, понашао се као да ради исти посао. Историја је показала да је та разлика велика. Данашњи српски лингвисти и филолози, израсли у Титово време, однеговани су тако да не виде оно што треба да виде и да не знају оно што неће да знају. Цену њиховог невиђења и незнања скупо плаћамо. А и њихова наука дошла је у ћорсокак.

У другом броју часописа *Србистика/Serbica* (1998) објавио сам, уз властити коментар, више дијалектолошких карата аутора Павла Ивића, Далибора Брозовића и Томе Матасића. Цео текст, са картама, прештампан је у мојој књизи *Српски филолошки програм* (2000). Овде прештапмавам карту Томе Матасића, под називом *Карта хрватског језика са додатком српског*. Она је на немачком, а узета је из његовог уџбеника објављеног у Минхену 1984.

Када сам ову карту показао у једној емисији БК телевизије 1998. године, у којој сам учествовао са Браниславом Брборићем и Слободаном Реметићем, један од њих двојице је рекао да је то усташка карта. Одговорио сам да је та карта само графички приказ Новосадског договора. На основу тога Договора израђена су два правописа: *Правопис хрватскосрпског језика* у издању Матице хрватске, објављен ијекавицом и латиницом и *Правопис српскохрватског језика* објављен у Матици српској екавицом и ћирилицом. Кад те правописе упоредите са Матасићевоом картом, у длаку добијате исту слику.

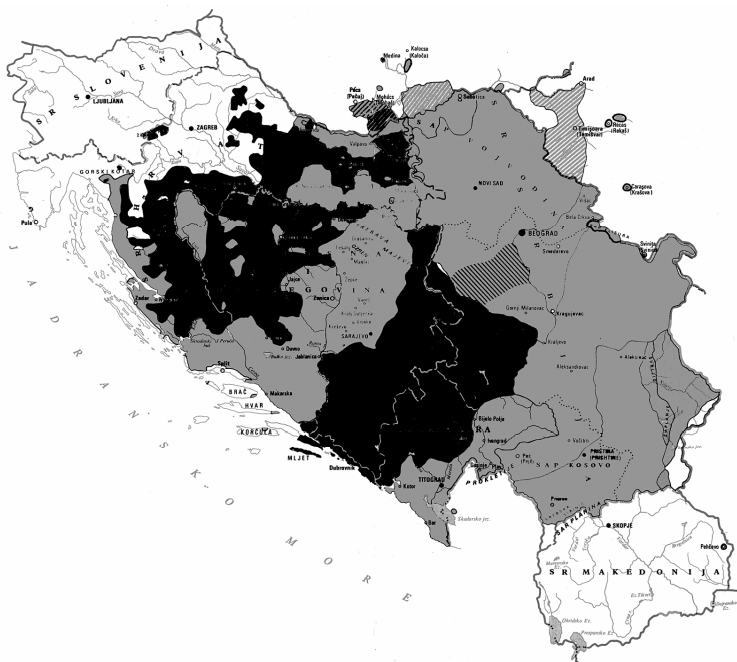
Српски лингвистички врх је деценијама, у другој половини 20. века, понављао једну исту причу. Говорили су: Српскохрватски језик има две варијанте: београдску и загребачку, источну и западну, српску и хрватску. На жалост, ова карта компромитује српски лингвистички врх и његову језичку политику.

Томо Матасић: Карта хрватског језика са додатком српског (Минхен 1984).

Српски лингвистички врх је, у најтежим годинама десете деценије 20. века, био убедио власт у Републици Српској на челу са Радованом Караџићем да треба Уставом да пропише екавицу као обавезни језички стандард у Републици Српској. Требало је да то аминује Други конгрес српских интелектуалаца у априлу 1994. који је у Београду организовао Павле Ивић као председник некаквог Српског сабора. Нека је хвала професору др Радмилу Маројевићу и другима што су спречили да се на самом Конгресу ово подржи. Касније сам и сам, својим активностима, допринео да се из Устава Републике српске избрише одредба о екавици као обавезном језичком стандарду ове државне организације. Екавски и ијекавски изговор и даље су равноправни у српском језику, како је то било и по Вуку Караџићу и по Стојану Новаковићу. У геополитичком смислу то значи да она Матасићева карта о подели језика на већи део, хрватски, и мањи, српски, не важи. Исто тако као што не важи ни актуелни став новосадских филолога у Матици српској који икавски говор у Војводини, иако је он део штокавског дијалекта, избацују из српског језика.

Веома ми је жао што је један талентовани дијалектолог, Павле Ивић, пристајао да буде злоупотребљаван у политичке сврхе. У другом броју часописа *Србистика/Serbica* прештампане су његове ваљане дијалектолошке карте. У својим коментарима ја сам, међутим, долазио до другачијих геополитичких интерпретација од оних које је он износио. Обраћам пажњу на његову *Карту штокавског наречја српскохрватског језика*. Истовремено напомињем да је за Вука Карацића штокавско наречје исто што и српски језик, и да то, за Вука, није био никакав део неког непостојећег српскохрватског језика.

Павле Ивић: Дијалектолошка карта штокавског наречја српскохрватског језика. Црном бојом означено је источнохерцеговачко наречје.

Молим читаоца да на овој, другој по реду, карти обрати пажњу на источнохерцеговачки дијалекат, који је код Ивића обележен жутом бојом, а које ће се у овој публикацији, из техничких разлога, морати да обележи црном. Братоубилачки рат, који се у последњој деценији 20. века водио само на простору српског језика, (у другој тер-

минологији штокавског наречја српскохрватског језика), јасно је показао и који је стварни национални статус источнохерцеговачког дијалекта. Говорно подручје овог дијалекта, који је Вук називао јужним наречјем српског језика, насељено је превасходно Србима и то Србима православне вере. Срби православне вере, који говоре овим дијалектом, живе на подручју западне Црне Горе, западне Србије, Републике Српске, и Републике Српске Крајине. Само на подручју Дубровника живе већином римокатолици који су се некад претежно изјашњавали као Срби римокатолици. Ивићева карта јасно показује да је овај дијалекат, који су Хрвати узели за свој књижевни језик, у ствари, српски: тј. дијалекат којим у већини говоре Срби православци. Павле Ивић се, у својим одређењима српског језика, на жалост, није понео у сагласности са својим дијалектолошким налазима. Вуково *јужно наречје српског језика* он је проглашавао *западним наречјем хрватскосрпског /српскохрватског језика*. Да је хтео да буде научно коректан, морао би језичку варијанту, којом пишу и Хрвати, да прогласи *јужним и западним наречјем српског језика*. Резултати Ивићевих дијалектолошких истраживања имају трајну вредност, а његове политичке пројекције о српском језику су неодрживе.

Господин Фекете је некоректан када каже (у суботичком листу Дани од 3. и 4. маја 2006) да се „једна група лингвиста издвојила од већине других и започела 'борбу за српски језик', али на начелима која се једва могу разумети и прихватити“. Начела или идеје које помиње проф. Фекете нису никаква творевина једне садашње издвојене групе која је написала и потписала *Слово о српском језику*. То су начела славистике и србистике, односно начела славистичке и српске филолошке традиције чији је главни израз Вук Караџић. Ми који смо стали данас иза *Слова о српском језику* само обнављамо идеје које су у периоду превласти сербокроатистике и хрватске идеје југословенства биле одстрањене. Свако се може уверити о томе да се не ради ни о каквом групашком или личном сукобљавању. У првом броју часописа *Србистика/Serbica* (1998) донели смо одломке из неких интервјуа са Павлом Ивићем у којима је он износио принципијелне ставове. Као један од састављача *Слова* знам да је наша намера била да овај документ потпише и Павле Ивић заједно са другим филолозима и књижевницима. Он је то одбио. Недељу дана пошто је *Слово* објављено у Политици (1. август 1998) стигла је негативна реакција академика Ивића. Одбацујући *Слово*, Ивић и следбеници фактички су одбацивали српску филолошку традицију. Мада им вербал-

но србовање није било страно, они су одбацили србистику у име сербокroatистике.

Не спорим да је у полемикама које су настале после објављивања *Слова*, а у којима ја нисам учествовао, било и личних тонова и обрачуна. Али то је на површини сукоба. У дубини сукоба је питање: које идеје настављати? У мојој књизи *Срби и њихов језик* (1997, 2002) идентификоване су две линије.

Једна је: Вук – Даничић (до одласка у Загреб) – Стојан Новаковић – Љубомир Стојановић – Покрет за обнову србистике.

Друга линија је: Јагић – Даничић (од одласка у Загреб) – Белић – Ивић.

Док су Србе репрезентовали Вук и Стојан Новаковић, овај народ је био у свету поштован. Следбеници Штросмајера и Јагића међу Србима довели су га до данашњег стања.

На жалост, Ивић је поклекао под теретом хрватског филолошког програма, као и главне српске институције, Академија и Матица српска. Јавно се борим да се обнови српска филолошка традиција, да се Матица и Академија врате својим изворним ставовима који су били израз србистике, а не сербокroatистике.

Резиме:

У тексту се расправља о идејама по којима је језик којим говоре Срби српски или српскохрватски. Аутор се позива на принцип да два или више народа не могу створити један исти језик а да остану посебни народи. Данашњи књижевни језик Хрвата је српски народни и књижевни језик који су Хрвати прихватили у 19. веку. У југословенском периоду, нарочито у другој Југославији, хрватски политичари и филолози настојали су да преко истакнутих хрватских и српских лингвиста поделе српски језик на српски и хрватски по линији: екавица – ијекавица и ћирилица – латиница. Помоћу дијалектолошких карата, аутор овог текста показује да је таква подела српског језика неоснована и неодржива. Непринципијелна решења у питањима идентитета и интегритета српског језика била су могућа зато што је из научне сфере била одстрањена србистика као филолошка дисциплина, а наметнута сербокroatистика. Обнова србистике води ка потврди пуног филолошког идентитета српског језика, а самим тиме и ка обнови српског народа.

Кључне речи: српски језик, хрватски језик, српскохрватски језик, србистика, сербокroatистика.

НАУЧНИ ПОРАЗИ ХРВАТСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ (1)

*Поводом „Нове декларације“ Хрватске академије
знаности и умјетности*

Године 2005, 25. вељаче, Хрватска академија знаности и умјетности (ХАЗУ) донела је *Нову декларацију* која се бави питањем националног језика Хрвата, а представља атак на идентитет и интегритет српског језика. Њоме се тражи међународна правна заштита тзв. хрватског језика. Чиниоцима међународног права и политике се нуди да потврде садашњи хрватски језички стандард српског језика као хрватски језик. Прикрива се чињеница да је хрватски језички стандард изграђен на темељу српског народног и књижевног језика.

Хрватска страна је већ „заштитила“ (1994) код УНЕСКО-а „хрватску латиницу“. Новосадски лингвиста Драгољуб Петровић је тај чин овако представио: „...у библиотечким стандардима УНЕСКО-а латиница је одређена као хрватско писмо и отада се све оно што је од те године игде штампано латиницом књижи као да је штампано хрватским језиком (и, аутоматски припада хрватској култури)“. Полазећи од обмане да је латиница хрватска, из Новог Сада је организован читав један покрет за заштиту српске ћирилице у Србији као јединог српског писма. Покрет је наступао са тезом да је Вук створио српску ћирилицу („вуковицу“), а да је Гај створио хрватску латиницу („гајицу“). Ова стара обмана хрватске филологије уграђена је на одређени начин и у нови Устав Србије који је само ћирилици одредио статус службеног писма. Употреба латинице регулисаће се законом, као да је то писмо само националних мањина у Србији.

У својој књизи *Српска писма* (Бања Лука 2006) показао сам, путем фототипски објављених докумената, да се латиница којом се служи српски језик неосновано приписује Људевиту Гају. Ова латиница представљена је први пут у књижици Вука Караџића *Први српски буквар* (1827). Од 30 слова илирске латинице у том *Буквару*, 29 је потпуно идентично са данашњом латиницом. Само је један словни знак, данашње *đ*, представљен другачије: у виду диграфа *dj*. Нови облик слова, као *đ*, увео је у употребу Ђуро Даничић (1878). Према томе, латиницу коју је Хрватска регистровала у УНЕСКО-у као то-

божње хрватско писмо обликовали су Срби, а не Хрвати. Гајева латиница коју је он објавио у својој књижици на хрватском језику (кајкавском) *Кратка основа хорватско-славенског правописања* (1830), и која би с правом носила име хрватског писма или „гајице“, сасвим је другачија. Цитирам загребачког професора Ивана Мартинчића који је данашњом латиницом прештампао Гајеву књижицу (1994) и том приликом указао на карактеристике Гајеве латинице:

Kao nadslovnu oznaku (dijakritički znak) Gaj je predlagao tzv. tildu ~, a ne tzv. „kvačicu“. Iako ih nije potpuno jednoliko pisao, Gaj je u *Kratkoj osnovi* predlagao ova nova slova: *č* za *ć*, *l̃* za *lj*, *ñ* za *nj*, *š* za *š*, *ž* za *ž* te *đ* i *ĝ* za *đ* i *dž* (koje zapravo nije dovoljno jasno razlikovao).

Из докумената које сам објавио (па и целу Гјеву књижицу) види се да је Гај, напуштајући хрватски језик (кајкавски) а прихватајући српски књижевни језик за језик Хрвата у време илирског покрета (1835-1843), прихватио и илирско, односно српско латиничко писмо. Региструјући ову латиницу као само хрватско писмо, хрватска држава је злоупотребила УНЕСКО. То исто покушава се и *Новом декларацијом*: да се српски језик у међународним организацијама региструје као хрватски.

Српски језик, који је на Новосадском договору (1954) преименован у српскохрватски/хрватскосрпски, данас се дели, по државној линији, на неколико језика: српски, хрватски, црногорски, бошњачки/босански итд. За такав поступак према једном језику нема примера у Европи ка којој тежимо. Ово што се чини српском језику производ је комунистичког, титоистичког програма расрбљивања и, са лингвистичког становишта, та подела језика је неодржива.

Да је књижевни језик којим данас говоре и пишу Хрвати српски језик, то се може показати на историјским чињеницама. Прво је Гај са хрватског народног и књижевног језика, кајкавског, прешао да пише српским народним и књижевним језиком, штокавским, источнохерцеговачког дијалекта, оног дијалекта којим је писао Вук Караџић. Крајем 19. века, слично Гају и са сличном реториком, поступили су и tzv. „хрватски вуковци“. Карактеристичан је пример „хрватског вуковца“ Ивана Броза (1852-1893) који је био кајкавац, а написао је *Хрватски правопис* (1892) на корпусу дела Вука Караџића и Ђуре Даничића са позивањем на текст *Главна правила за јужно наречеје* Вука Караџића. Броз је затим почео да ствара едицију *Хрватске народне пјесме*, која је у 13 томова објављена у Матици хрват-

ској у периоду 1894-1941. и у којој су песме, по језику, по стиху и по садржини, исте као и оне у књигама *Српске народне пјесме* Вука Карацића. *Рјечник хрватског језика*, који је Броз почео да ради, довршио је и објавио његов ујак Фрањо Ивековић (1901). Овај *Рјечник* је, како пише у Предговору, рађен на корпусу дела Вука, Даничића, Његоша и Милана Ћ. Милићевића, дакле српских писаца, а проглашен је хрватским зато што су га правили Хрвати! Моја реакција на непримереност овога чина тобожњег „вуковца“ дошла је после читавог једног столећа.

Бранећи право на живот, Срби православне вере западно од Дрине, направили су крајем 20. века две републике: Републику Српску и, краткојеку, Републику Српску Крајину. Према дијалектолошким картама тзв. српскохрватског језика, види се да су границе ових република истовремено и границе источнохерцеговачког дијалекта српског језика и да тим дијалектом говори православно становништво које претежно настањује (или је пре прогона настањивало) ове територије. Овај дијалекат раширен је и у већем делу Црне Горе, а захвата и област западне Србије.

Вук Карацић и његови следбеници сматрали су да је управо овај дијалекат, који се веома разликује од народног језика Хрвата (тј. од чакавског и кајкавског наречја) најпогоднији да се узме за српски књижевни језик. Дијалектолошке карте јасно показују да књижевни језик којим данас пишу и говоре Хрвати јесте српски народни језик, али и српски књижевни језик. Исти народни и књижевни језик имају и Срби у данашњој Хрватској. Овај део српског народа је до 1990. у Уставу Хрватске имао статус конститутивног народа. Тада је Србима тај статус одузет, сведени су на националну мањину, а потом је, у етничком чишћењу, протерано из Хрватске око 250. 000 Срба. Језик којим се данас, као књижевним језиком, говори и пише у Хрватској јесте српски народни и српски књижевни језик. А то је и језик српске националне мањине у Хрватској. Оно што је хрватско у томе језику, то је језички стандард који одређују хрватски језички стручњаци, политичари и медији. Да *Нова декларација* тражи немогуће, то се може схватити помоћу једног поређења. Да ли би, рецимо, Ирци, који употребљавају енглески језик више од свог матерњег ирског, могли да траже да се тај енглески заштити под именом ирски језик?

Дијалектолошке карте откривају да постоји и једно подручје источнохерцеговачког дијалекта насељено популацијом која се данас у већини изјашњава Хрватима. То је подручје Дубровника. Историја памти да су на том подручју, све до стварања Југославије, у ве-

ћини живели Срби римокатоличке вере. У време превласти југословенске идеје, ова популација је преименована у Хрвате. У титоистичком периоду, српска страна се олако одрицала делова свога народа: Срба римокатолика, као и Срба муслимана. На нелегитимном ставу да Дубровчани морају да буду Хрвати, јер су римокатолици, хрватска језичка политика већ дуго подмеће бесмислен став: да је Вук Караџић прихватио језички стандард дубровачких писаца изграђен већ у 18. веку и да је тај стандард био хрватски. Истина је, међутим, да су и дубровачки писци као и Филип Вишњић, Старац Милија, Вук, Његош, Кочић, Шантић, Десница говорили истим дијалектом који је чинио основу њиховог књижевног језика; они ни од кога тај свој књижевни језик нису морали да преузимају, као што су то морали да чине писци којима је матерњи језик био хрватски: Гај, Мажуранић, Назор, Крлежа или Горан Ковачић, на пример.

Нова декларација посвећује посебну пажњу лекторатима за хрватски језик у иноземству. Од разбијања Југославије за Хрватску су иноземство и Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина. *Нова декларација* ХАЗУ потезе и питање заштите хрватског језика као језика хрватске мањине у другим државама, односно у бившим југословенским републикама. А пошто се таква питања решавају на бази реципрочитета, Хрватска, која потезе то питање, била би дужна да прва организује изучавање српског језика у Хрватској. Једина Катедра за српски језик на територији Хрватске до сада је постојала у Петрињи на Универзитету „Никола Тесла“, у време краткотрајног постојања Републике Српске Крајине. Ако би се данас основала таква катедра у Хрватској, она би нужно морала да покаже оно што је неминовно: да је данашњи књижевни језик Хрвата, у ствари, језик оне прокажене српске мањине у данашњој Хрватској која је свету дала Руђера Бошковића, Николу Теслу, Милутина Миланковића, Петра Прерадовића, Стојана Аралицу, Владана Десницу, а чији је велики део, у прогнаничким колонама, морао да напусти Хрватску 1995. године. Што се српских земаља тиче, постоје потребе да се упознају и чакавско и кајкавско наречје, дакле, оно што спада у хрватски језик. Али у овим земљама нема потребе да се српски језик предаје под хрватским именом. Имало би смисла да се прикаже како изгледа данашња хрватска стандардизација српског језика. За тај посао довољно је неколико часова у оквиру наставних предмета посвећених српском језику. Данашњи књижевни језик Срба и Хрвата, изграђен на основи источнохерцеговачког дијалекта српског народног језика је српски језик.

У процесу разбијања Југославије све се поделило, али је заједница српског језика опстала. Из те језичке заједнице нико се није отцепио. Будућност ове језичке заједнице може се градити на тој непорецивој истини.

НАУЧНИ ПОРАЗИ ХРВАТСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ (2)

*Поводом „Нове декларације“ Хрватске академије
зnanости и умјетности*

За све што се крајем 20. века дешавало приликом разбијања Југославије објашњења се траже у сфери политике. Таква објашњења су нужно површна. У овом раду се аутор таквим објашњењима не бави. У раду се полази од става да су и стварање и разбијање Југославије припремани су у сфери филологије.

И стварање и разбијање Југославије Срби су скупо платили. Губици људских живота броје се у милионима. Прогони, етничко чишћење, однарођивање, иселавање и друге невоље испуниле су цео српски двадесети век. Дошло је до дезинтеграције и деградације српског националног бића нарушавањем идентитета српског народа, српског језика, српске књижевности и извртањем српске историје.

Године 2005. Хрватска академија знаности и умјетности (ХАЗУ) донела је *Нову декларацију*. Ова *Декларација* се тиче националног језика Хрвата и нови је атак на идентитет и интегритет српског језика. Њоме се тражи међународна правна заштита тзв. хрватског језика. Чиниоцима међународног права и политике се нуди да потврде садашњи хрватски језички стандард као хрватски језик. И овога пута се подваљује. Прикрива се очигледна истина да Хрвати данас говоре и пишу српским језиком. Такође, прикрива се чињеница да је хрватски језички стандард изграђен на темељу српског народног и књижевног језика. Ниједно истинско право, па ни међународно, не може да озакони српски језик као хрватски.

Било би природно да на овај документ ХАЗУ реагују српске националне институције. Али, засада, реагују, спорадично, само поједини српски језички стручњаци који подржавају обнову србистике као филолошке дисциплине. Србистика је обавезна да, држећи се научних принципа, дигне глас против оваквих посезања за српским језиком. Као иницијатор Покрета за обнову србистике и писац више књига посвећених овој научној дисциплини, реагујем, иако са закашњењем, на *Нову декларацију* ХАЗУ. Чиним то да се ћутање са српске стране не би схватило као одобравање. Покрет за обнову срби-

стике, у овом случају, обавља посао који треба да обављају српске националне институције.

Питање идентитета и интегритета језика, ни српског ни хрватског, ни било којег другог, не може бити превасходно правно питање, како то жели ХАЗУ да изнуди за тзв. хрватски језик. То је пре свега филолошко питање. Без ваљаних филолошких решења не могу се доносити ваљане правне одлуке. Тим филолошким питањима које аутори хрватске *Нове декларације* желе да избегну, бави се овај рад.

1.

У време припрема за стварање Југославије хрватски идеолози и филолози су настојали да докажу да су Срби и Хрвати један народ јер, наводно, имају заједнички језик. То су чинили најпре идеолози илирског покрета (Људевит Гај), па идеолози југословенства (Штросмајер и Јагић). Српски филолози 19. века, пре свега Вук Караџић и Ђуро Даничић (до одласка у Загреб), а затим и Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић и други, опирали су се том ненаучном тумачењу. Нигде није било да су два народа створили један национални језик а остали посебни народи, па тако нечега није могло да буде ни код Срба и Хрвата.

За Србе је постала трагична чињеница што је стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1918), на штросмајеровској (тј. хрватској) идеји југословенства, као заједнице „једног троименог и троплеменог народа“, победио хрватски национални интерес. У том тренутку Срби су били имали своју државу, а Хрвати само своју вековима јалову државну идеју. Хрватска идеја о једном двоименом (Хрвато-Срби) или троименом народу (Срби, Хрвати и Словенци), била је друкчија од идеја на којима су изграђивани други европски народи и државе. Она због тога није ни могла дугорочно да рачуна на опстанак. Ова држава „троименог народа“ стварана је на лажној филолошкој подлози. У уставу Краљевине СХС из 1921. и у Уставу Краљевине Југославије из 1931. језик ове Краљевине се звао српско-хрватско-словеначки. Такав назив није имао никакво лингвистичко оправдање и није потекао из српске филолошке традиције. Он је настао на традицији хрватске филологије. А ова филологија је имала интереса да тако нешто доказује. Њен је стратешки интерес био да српски и хрватски језик прво помеша, па да после подели. Циљна

подела те лингвополитике била је да се српски језик подели на српски и хрватски део.

У функцију служења лингвополитичким интересима идеје југословенства ставио се, још од Првог светског рата, водећи српски филолог Александар Белић, вероватно верујући да чини нешто добро самим тиме што је политика којој је служио водила ка стварању Југославије. Лингвистичку основу стварања такве државе Белић је могао да нађе у ставовима главног хрватског филолога Ватрослава Јагића, Штросмајеровог доглавника и лингвистичког саветника. Јагић је већ деценијама био заговарао став да Срби и Хрвати имају један народни језик са три наречја: чакавским, кајкавским и штокавским. Овакве ставове Јагић је заступао из хрватских националних интереса, а Белић из других интереса, из интереса југословенске државе, чије стварање није било у српском интересу. Ни Јагић ни Белић у заступању ових ставова нису поступали научно коректно: политику су стављали изнад лингвистике. И један и други су се лажно представљали као следбеници Вука Карацића, а нудили су решења која Вук нити је нудио, нити је прихватао и којима се доследно супротстављао. Од тада, од тог Белићевог преласка на Јагићеве позиције, једна од основних карактеристика официјелне српске филологије постаје неодговорност и неозбиљност. Та особина пренета је и целокупној славистици и још стоји као неизлечена рана на њеном телу. Српска филологија, са Белићем на челу, престала је да буде србистика, утопила се у јагићевску сербокroatистику. Са трагичним последицама тога чина боримо се и данас.

2.

Као што је идеја југословенства подржавана хрватском тезом да су Хрвати и Срби један народ јер имају један језик, тако је и разбијање Југославије обављено на основу, опет, хрватске идеје да Срби и Хрвати имају посебне језике. Да Хрвати и Срби имају посебне језике – то је знала славистика у рађању. За њу је српски језик био штокавско наречје, а кајкавско наречје је било хрватско; затим је и чакавско наречје прихватала као право хрватско. То је током читавог свог рада потврђивао Вук Карацић, један од највећих из круга слависта. Он никада није кајкавско и чакавско наречје стављао у оквире српског језика. Хрватска страна је, међутим, хтела за себе нешто више: хтела је да један део српског језика прогласи за хрватски. Тај

циљ је постигла у фашистичкој Независној Држави Хрватској, када је нешто измењен и обogaљен српски језик (тј. усташка стандардизација српског језика) промовисан као посебан хрватски језик. Таква језичка политика, међутим, доживела је слом са сломом саме Независне Државе Хрватске.

Приликом разбијања Југославије крајем 20. века, многим Србима постало је јасно да су и Павелић и Тито водили исту политику у корист хрватских интереса, али различитим средствима. Јосипа Броза Тита данас у Републици Хрватској сматрају највећим Хрватом свих времена. Он је исту политику водио паметније. Чинио је то највише у филолошкој сфери. И он је српски језик делио на хрватски и српски део. Чинио је то неприметно у највишим југословенским државним институцијама. У *Новој декларацији* пише да су државни документи у Титовој Југославији, већ на њеном почетку, били штампани на четири језика: на словеначком, хрватском, српском и македонском. Мада се о пракси савезне администрације у оно време нико не би усудио да дискутује, ипак је свима могло бити јасно да је словеначки имао од раније статус самосталног језика, да је македонски језик овом праксом инаугурисан, а да српски и хрватски представљају један те исти језик. Српски и хрватски језик у овим документима разликовали су се по томе што су документи намењени Србији били штампани екавицом и ћирилицом, а они на „хрватском“ били штампани ијекавицом и латиницом. Да оствари такву језичку стратегију има данас и највиша хрватска научна институција. Она се више не зове Југославенска академија знаности и умјетности (која је током свога постојања инсистирала на заједничком језику Хрвата и Срба); она се данас зове, као и у Павелићево време, Хрватска академија знаности и умјетности. И она, као и у Павелићево време, инсистира на томе да се хрватски језички стандард прогласи за посебан хрватски језик. А тај хрватски језички стандард, и у Павелићево и у Титово време, заснива се на српском народном и књижевном језику ијекавскога изговора.

Да би вуковска ијекавица могла да не буде српска, него хрватска, то непосредно после Другог светског рата још нико није смео да прокламује. Требало је да протекне одређено време и да се титовска власт дефинитивно учврсти да би се отишло корак даље. Ни титовска власт није ипак била свемоћна. Уколико би та власт наступила отворено са тезом да српски и хрватски језик треба разликовати по томе да је екавица српска а ијекавица хрватска, то не би прошло. Главни Титови саборци, са српске стране, били су ијекавци. За про-

турање takvog stava moralo se čekati читавих десетак година. Takav став је протурен тек децембру 1954. када је у Новом Саду, у формалној организацији Матице српске, одржан Новосадски договор којим је, под привидним ауторитетом струке и науке, а у ствари под политичким диктатом, арбитарно, већ утврђена језична политика. Мада је у тексту Договора остала тврдња да је књижевни језик један и јединствен, он је добио два званична назива: српскохрватски и хрватскосрпски. Да је књижевни језик Срба и Хрвата на Новосадском договору био дељен исто као и у савезној администрацији, то се најбоље могло видети на правописима који су се, у редакцији исте Правописне комисије, појавили 1960. године. Тада су, уз велику помпу, промовисани *Правопис српскохрватског језика*, штампан екавицом и ћирилицом у Матици српској и *Правопис хрватскосрпског језика* штампан ијекавицом и латиницом у Матици хрватској. Нема видних трагова о томе како су чин те поделе схватили истакнути српски интелектуалци који су остали у земљи. Али да су хрватски интелектуалци схватили да се ради о подели језика на српски и хрватски, види се по томе што је већ током следеће деценије (1967. године) објављена *Декларација о називу и положају хрватског језика*. Ову *Декларацију* су потписале све релевантне хрватске научне и културне установе и организације и многи истакнути појединци, међу њима и Мирослав Крлежа, дотле симбол југословенства. Декларацијом су потписници поручили: хрватскосрпски језик је исто што и хрватски језик; хоћемо да из заједничког језика са Србима истргнемо хрватски део. „Један и јединствен“ језик из Новосадског договора, отцепљивањем тзв. хрватске варијанте, фактички је подељен на два језика. То су биле конзеквенце Титове политичке теорије: о границама република у федеративној Југославији као линијама на једном мраморном стубу. Та политика водила је томе да се стуб поруши, а линије-границе да остану. Југославија као држава, па и сама идеја југословенства, прво су разбијане на филолошком плану. Хрватска језичка политика коју је српска страна преко својих јагићевских следбеника неодговорно прихватала, у корену је имала сепаратистички циљ. Срби као народ, да би се спасли зле судбине, морају да се суоче са истином да се репрезентативни српски лингвисти нису понашали као научници, већ као следбеници политике и то политике вођене у име туђих интереса.

Ова прва *Декларација* о хрватском језику била је увод у масовни покрет Хрвата (скраћено Маспок) који је, оглашен њеним појављивањем, достигао врхунац почетком седамдесетих година. Набу-

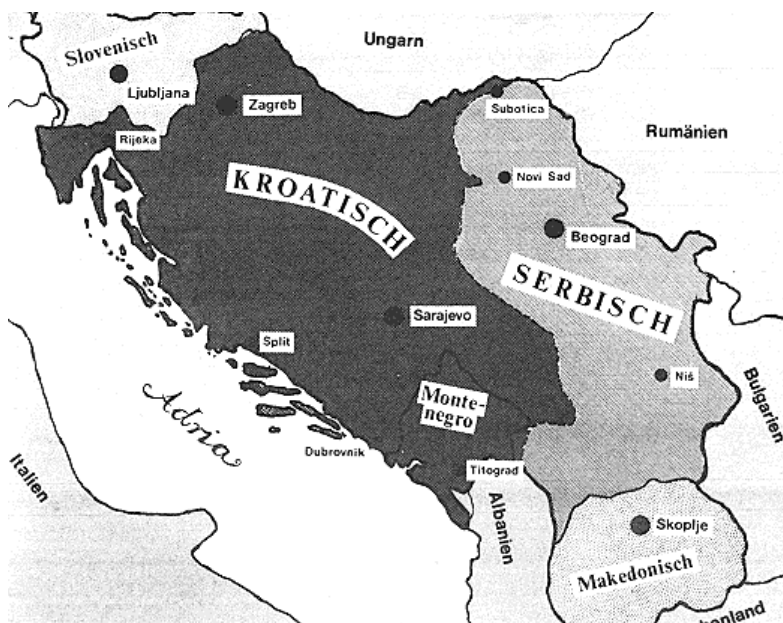
јалом покрету се, под притиском јавности, а пре свега сабораца, најзад морао супротставити Јосип Броз Тито који се, декларативно, борио за јединство државе којој је био на челу. Титовом интервенцијом хрватски сепаратистички покрет био је стишан, али не и угашен. Лидери Маспока (Фрањо Туђман, Стјепан Месић и други) на идејним темељима овог покрета разориће Југославију десетак година после Титове смрти. Тако се с правом може казати да је и разбијање Југославије утемељено на идејама хрватске филологије.

Док је хрватски Маспок био на врхунцу, Матица хрватска се 1971. јавно одрекла Новосадског договора. Овај Договор је, макар на речима, чувао идеју о јединству књижевног језика (који је био српски) без обзира на двојно име и на теорију о двама варијантама тога језика: источној и западној, београдској и загребачкој, српској и хрватској. Али се хрватска страна није одрекла онога што је Договором и кроз *Правопис хрватскосрпског језика* била постигла фиктивном поделом тзв. српскохрватског језика на две половине: на хрватску и српску варијанту „заједничког језика“. Шта је хрватска страна Новосадским договором постигла и чему је стремилa кроз усвојену *Декларацију*, показује *Карта хрватског језика са додатком српског* хрватског филолога Томе Матасића, која је објављена у Минхену 1981. (ја сам дошао до издања из 1984).

Једини одговор, са српске стране, на *Декларацију о хрватском језику* дала је група београдских књижевника која је сачинила текст под називом *Предлог за размишљање*. Овај текст је и у политичком и филолошком смислу ирелевантан. Јер не нуди никакво ни филолошко ни политичко решење. Али, он је био добродошао политичарима да би, по моделу симетрије, могли да критикују и српске и хрватске националисте. *Предлог* је, у основи, ипак ишао на руку темељима Новосадског договора. То значи да су српски писци бранили став да њихов језик није српски већ да је српскохрватски.

Главне српске институције (Матица српска и САНУ), на *Декларацију о хрватском језику*, реаговале су преко изјава својих званичника. А званичници су обично истицали став да те институције остају привржене Новосадском договору. Ниједна од њих ни до данас није свесно и критички одбацила тај срамни пораз своје науке. Наведени да раде против интереса српског језика, српски филолози су своју погрешку увећавали новим акцијама. О томе сведочи и један значајан догађај: Други конгрес српских интелектуалаца, одржан у априлу 1994. на иницијативу Српског сабора чији је оснивач и председник био тада највећи српски живи лингвиста Павле Ивић. Главни

циљ Конгреса од 2000 учесника био је да потврди да је српски језички стандард екавски, што значи да потврди конзеквенце Новосадског договора приказане на оној Матасићевој карти. То другим речима значи да је требало да потврди поделу српског језика коју су, у своју корист, већ извели Хрвати. Срећом, на овом Конгресу та иницијатива није прихваћена, па Матасићева *Карта* није добила верификацију са српске стране. То је био прекретнички догађај. Српски филолози и књижевници, иако не и они у врховима институција, отргли су се од вазалног односа према хрватској филологији. Уместо аргумената силе, значајну улогу је почела да игра снага аргумената.

Слика 1.

Остваривању пројекције са Матасићеве *Карте* испречила се и једна друга околност. Муслимани, који су у Титовом периоду, 1967, на основу вере проглашени за посебан народ, хтели су да, као признати народ, имају и свој језик. Било би, међутим, посве необично се њихов језик назива муслимански. Зато су се они 1992. прогласили за Бошњаке, а језик којим припадници ове религије говоре за бошњачки (у неким варијантама и за босански). У свету различитих поли-

тичких интереса нашле су се снаге које су, без икакве лингвистичке провере, одмах признале још један „новопронађени“ језик на Балкану. Чињеница је да су овим гестом Бошњаци отцепили знатан део од „хрватског“ језика са оне Матасићеве *Карте*. Из ове *Карте* је морао да изостане и језик Срба у Републици Српској. Ови Срби говоре и пишу ијекавски, и свој језик називају српским (то је 49% територије Босне и Херцеговине). Кад се *Нова декларација* наглашено брине за очување језика Хрвата у Босни и Херцеговини, онда се то може одности тек на четврти део ове државе. Али и са тим делом су хрватске језичке претензије битно умањене у односу на оне представљене на Матасићевој *Карти*.

Као посебан проблем појавила се и Црна Гора. Одлучивши се 1992. за остатак у Савезној Републици Југославији (заједно са Србијом) ова Република је дотадашњи званични назив језика, српскохрватски, променила у некадашњи назив језика у Црној Гори, у српски језик. Црногорски сепаратисти, међутим, инсистирали су да се у будућој самосталној Црној Гори званични језик те Републике назива црногорски. Попис становништва у Црној Гори 2004. показао је да је преко 60% грађана Црне Горе свој језик називало српским, а тек преко 20% црногорским. Безначајан је проценат оних који су се изјаснили да им је матерњи језик хрватски. „Хрватски језик“ са Матасићеве карте умањен је, дакле, и за целу Црну Гору.

Наведени подаци показују да се хрватске пројекције из Новосадског договора и из (прве) *Декларације* о хрватском језику проистекле из тога Договора, нису оствариле. Дошло је до нарушавања слике о простирању тзв. хрватског језика какву је нудила Матасићева *Карта хрватског језика са додатком српскога*. Филолошко-политичке процене хрватских филолога биле су погрешне.

3.

Нова декларација, усвојена на седници Председништва Хрватске академије знаности и умјетности од 23. вељаче 2005. године, у својој реторици не истиче више отпор великосрпској језичкој хегемонији, са амбицијом да се хрватски језик протегне свуда где се говори ијекавски, а то значи и на српским етничким територијама, практично све до линије Лозница – Краљево – Дечани. Она има у виду заштиту хрватског језика пред најављени пријем Хрватске у Еуропску унију, где ће хрватски језик, како се у *Декларацији* каже,

бити званични језик ове европске организације. ХАЗУ својом *Новом декларацијом* настоји да ауторитетом међународних организација и међународног права, језик којим се служе данашњи Хрвати, заштити тако да нико и не помисли да је реч само о навученој хрватској хаљини на телу туђег језика. ХАЗУ хоће да се у Европи мисли да језик којим се служе Хрвати припада њима толико колико припада Немцима немачки, Французима француски, Чесима чешки, Словацима словачки итд. а не онако као што Бразилцима прпада португалски, а Мексиканцима шпански. Они језик којим говоре, а који је несумњиво српски, хоће да заштите под хрватским именом. Тако је било могуће чинити док, као противтежа, не постоји озбиљна лингвистика и озбиљна славистика. При постојању озбиљне славистике тако нешто не би могло да прође.

Творци *Нове декларације* нису схватили да правном легализацијом српског језика као хрватског могу постићи само неки тренутни успех. Језик којим данас пишу Хрвати и даље ће остати српски, различит од стварног хрватског језика. Оно што њихова акција може да произведе – то је подсећање на међународну обавезу хрватске државе да заштити језик Срба као националне мањине у Хрватској. Њихова рачуница почива на уверењу да ће протеривањем Срба из српских крајева у новоствореној хрватској држави њихов језик моћи да прогласе за хрватски. И да ће остатак Срба у Хрватској натерати да свој језик схвате као хрватски. Европа, која хоће да поштује право, мораће да дође до истине да цела Хрватска данас говори и пише језиком своје националне мањине. Аутори *Нове декларације* нису се нарочито ни трудили да солидније образложе свој предлог, јер ни сами вероватно не рачунају на ваљаност своје филолошке аргументације, него се више уздају у снагу силе и у антисрпско расположење у свету, које су и сами креирали.

Десетак година пре него што је настала ова *Нова декларација*, хрватска страна је већ била предузела један сличан корак: заштитила је (1994) код УНЕСКО-а „хрватску латиницу“. Било је српских лингвиста који су тај чин примили као нешто нормално. Новосадски лингвиста Драгољуб Петровић, на пример, тај чин је овако представљао:

у библиотечким стандардима УНЕСКО-а латиница је одређена као хрватско писмо и отад се све оно што је од те године игде штампано латиницом књижи као да је штампано хрватским језиком (и, аутомат-

ски припада хрватској култури) ... (Цитат је из књиге Милоша Ковачевића *Против неистина о српском језику*, 2005:152-153).

Ово „игде“ треба, ваљда, да увери српског читаоца у свемоћ хрватске језичке политике. Пошто се латиницом штампа у читавом свету, лако се да разумети колико је ова заштита бесмислена. Под удар ове одредбе о припадности корпусу хрватске књиге свега што је на српском језику писано а штампано латиницом, спадају и књиге које се означавају као црногорске и бошњачке. Ни на овај бесприме-ран чин ускраћивања права Србима и другима да своје књиге штам-пају латиницом, српске националне институције нису адекватно реа-говале. Оне су у Титовом режиму изгубиле способност да самостал-но мисле и делују на пољу филологије и ту способност још нису по-вратиле. Хрватска страна је очито у овом подухвату злоупотребила једну велику међународну организацију УНЕСКО. Пошто Срби и даље штампају и ћирилицом и латиницом, испада да је Београд пун хрватских књига које би хрватска национална библиографска кон-трола била дужна да бележи и штити (тј. да „књижи“) као своје. Да ли она то чини? Хрватски предлагачи и УНЕСКО нису мислили на то шта ће бити када се покаже да је и латиница у облику у којем је данас „заштићена“ као хрватска, у ствари, српског порекла. А по природи ствари то се догодило. Истина је морала да изађе на видело.

У време превласти (хрватске) идеје да Срби и Хрвати имају за-једнички језик, српскохрватски, хрватски или српски, била је искон-струисана теза да су Вук и Гај творци заједничког књижевног језика Срба и Хрвата, а такође и да је Вук творац српске ћирилице („вуко-вице“), а да је Људевит Гај творац хрватског писма („гајице“). Такви ставови су без основа и оправдања. Највећи српски филолог Вук Ка-рацић (1787-1864) обавио је све важније послове око идентитета српског језика, српске књижевности и српских писама до 1827. годи-не, дакле пре појаве на јавној сцени много млађег Људевита Гаја (1809-1872).

У књижици Вука Караџића *Први српски буквар* (1827) предста-вљено је и 30 слова српске ћирилице и представљена су слова илир-ског писма, тј. писма илирских народа: Срба, Хрвата и Словенаца. Од 30 словних знакова те латинице са латиницом коју данас употре-бљавају народи бивше Југославије, идентично је укупно 29 словних знакова: a, b, c, č, d, đ, dž, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž. Само је један словни знак, данашње đ, представљен другачи-је: у виду диграфа dj. То слово је, као đ, у подухвату издавања *Рјеч-*

ника хрватскога или српскога језика увео у употребу његов уредник, такође Србин, Ђуро Даничић (предлог је из 1878, а прва свеска *Рјечника* изашла је 1882). Према томе, латиницу коју је Хрватска регистровала у УНЕСКО-у као хрватско писмо створили су Срби, а не Хрвати. Ако је било разлога да се она региструје и заштити као нечије национално добро, онда га је пре требало регистровати као српско, а не као хрватско писмо, јер је и термин илирски језик све до прве половине 19. века у Аустрији (а то значи и у Европи) био синониман назив за српски, а не за хрватски језик.

Људевит Гај је стварно створио хрватску латиницу и ту чињеницу је обзнанио у књижици *Кратка основа хорватско-славенског правописања* (1830). Ова књижица је писана, у терминологији србистике и старе славистике, на хрватском језику, а у терминологији сербокроатистике: на кајкавском наречју српскохрватског језика. Осим знакова које имају латинице других народа, у њу је Гај унео и неколико посебних словних знакова. Загребачки професор Иван Мартинчић овако је те знакове представио:

Kao nadslovnu oznaku (dijakritički znak) Gaj je predlagao tzv. tildu ~, a ne tzv. „kvačicu“. Iako ih nije potpuno jednoliko pisao, Gaj je u *Kratkoj osnovi* predlagao ova nova slova: ċ za č, ĺ za lj, ñ za nj, š za š, ž za ž te đ i ĝ za đ i dž (koje zapravo nije dovoljno jasno razlikovao). Detalji se mogu razabrati iz njegova teksta. (Текст Мартинчића фототипски пренет у мојој књизи *Српска писма*, стр. 443-444).

У чланку *Правопис* (1836) Гај се ове реформисане латинице за хрватски (кајкавски) језик одрекао (рекао је да је треба заборавити) и прихватио је, практично, илирску латиницу из Вуковог *Првог српског буквара* (не помињући порекло писма).

У мојој књизи *Српска писма* (Бесједа, Бања Лука 2006) прештампани су, на око 150 страна, многи документи из ове области по хронолошком реду. Тако је прештампана и табела са писмима из *Првог српског буквара* Вука Карацића (1827), цела Гајева књижица *Кратка основа хорватско-славенског правописања* (1830), цео Гајев *Правопис* (1836), цео текст Бечког договора (1850), цео Даничићев текст о реформи писама из 1878. па се лепо може видети како је настала латиница којом се данас служимо. Она је дело српских филолога, намењена језицима Срба, Хрвата и Словенаца, и никако не може да се „књижи“ као неко посебно хрватско писмо. Оно је, пре свега, српско писмо.

Организацији УНЕСКО потурена је, дакле, неистина о јужно-словенској латиници која је плод дуго изграђиване предрасуде да је латиница хрватско писмо и да ју је створио Људевит Гај. Кривицу за такве ставове, без подлоге у стварности, не носе само актуелни хрватски филолози и политичари, већ и српски филолози и политичари. Нису недужни ни слависти ни славистика. Грешке и у науци и у политици морају се исправљати. Према томе: систем латиничног писма које данас користе Хрвати као и Срби, као и други Јужни Словени, сачинио је и први објавио Вук Караџић. Ова латиница није толико савршена као Вукова ћирилица, али је погодна за писање српским језиком. Да ли је за писање хрватским језиком (кајкавским) погоднија ова латиница или она коју је Гај понудио за тај језик 1830. године, то нека утврде хрватски лингвисти. И ако се одлуче за ту оригиналну „гајицу“, онда могу с правом да траже њену заштиту код УНЕСКО-а.

4.

Питање које поставља хрватска *Нова декларација* формулисано је већ у првом пасусу/реченици и оно гласи:

Питање о положају (статус) хрватскога језика у првоме је реду правно питање, а језикословна је аргументација предумјет правној само утолико што треба одговорити на питање је ли хрватски језик посебан језик, различит од српскога, или од бошњачкога (босанскога, језика босанских Муслимана) или од црногорскога, и да ли је језик Хрвата у Босни и Херцеговини исти као и хрватски језик у Републици Хрватској.

Одмах треба рећи да је језикословна аргументација у *Новој декларацији* мутна и нејасна. Главно неразликовање у *Новој декларацији* тиче се појмова народни језик, књижевни језик, језички стандард. *Народни језик*, то је језик којим говори један народ. Тај језик се разликује од језика других народа. Српски језик се разликује и од суседних језика: мађарског, румунског, шиптарског, али и од блиских словенских језика: бугарског, хрватског, словеначког, словачког. У старим словенским текстовима појам народа означавао је речју језик. Популација Срба разликовала се од популације Мађара и Турака зато што су оне говориле посебне језике; тј. биле су посебни језици. Народни језик, по правилу, није уједначен. У разним делови-

ма истог народа јављају се дијалекатске разлике у говору. Вук Караџић је, на пример, у српском језику разликовао три основна дијалекта/наречја: екавско (источно), ијекавско (јужно) и икавско (западно) наречје/дијалекат. Као и други језикословци његовог времена и Вук Караџић је имао да реши проблем: који ће од дијалеката да узме за *књижевни језик* Срба. Он је највише аргумената нашао да се књижеви језик Срба заснива на јужном, тј. источнохерцеговачком наречју. Али је допуштао да се за књижевни језик могу узети и друга два наречја (тј. екавско и икавско), само да се не мешају. На молбу учесника Бечког договора (1850), он је сачинио *Главна правила за јужно наречје* и тим правилима он је одредио српски књижевни језички стандард ијекавског изговора. Тај српски књижевни језик прихватили су и Хрвати, који су напустили свој хрватски језик (кајкавски), а то прихватање туђег језика образлагали су потребом језичког приближавања са блиским народом, Србима. Хрватски језикословци су даље тај српски књижевни језик уређивали, више или мање у Вуковом духу, и тиме стварали нешто другачији језички стандард од језичког стандарда који се употребљавао у српским земљама. Данас се може говорити о хрватском стандарду српског народног и књижевног језика или о бошњачком стандарду истог језика, као што се може говорити о америчком или аустралијском стандарду енглеског језика. Не може се, међутим, говорити о хрватском или бошњачком народном и књижевном језику (када је реч о српском народном и књижевном језику) као што се не може говори ни о америчком и аустралијском народном и књижевном језику када је у питању енглески језик којим се говори и пише у овим земљама.

Са становишта овако конкретизованог поимања народног језика, књижевног језика и језичких стандарда, могуће је сасвим конкретно одговорити на главна питања из наведених реченица *Нове декларације ХАЗУ*.

Ни за кога не би требало да буде спорно да постоји нешто што се с правом назива *народни језик Хрвата*, а који се разликује од *народног језика Срба* и других народа. Од народног језика Срба, који је само штокавски, разликује се и чакавско и кајкавско наречје. Књижевност писана тим наречјима даје основа да се идентификује и хрватски књижевни језик. Велики отпори прихватању српског књижевног језика од појединих хрватских филолога и књижевника у 19. веку нису били безразложни. Они су јасно видели да се на тај начин може нарушити хрватски језички идентитет.

Различитост српског народног и књижевног језика, са једне стране, и хрватског народног и књижевног језика, са друге стране, уочили су слависти прве половине 19. века идентификујући српски језик са штокавским наречјем, а хрватски са кајкавским (касније и са чакавским наречјем). Те разлике су констатоване и у самој језичкој стварности. Нити је било нити има Срба (укључујући ту и Црногорце и Муслимане/Бошњаке) који су говорили или који сада говоре или пишу чакавски или кајкавски. Овај хрватски језик (чакавско и кајкавско наречје) такође је различит и од језика којим говори популација која се осећа Хрватима а живи у Босни и Херцеговини, Црној Гори или Србији. А језик популације која се осећа Хрватима, а која данас живи у поменутим државама, идентичан је са језиком популације која се данас осећа Србима, Црногорцима или Бошњацима. Цела ова популација разних садашњих националних опредељења говори штокавски.

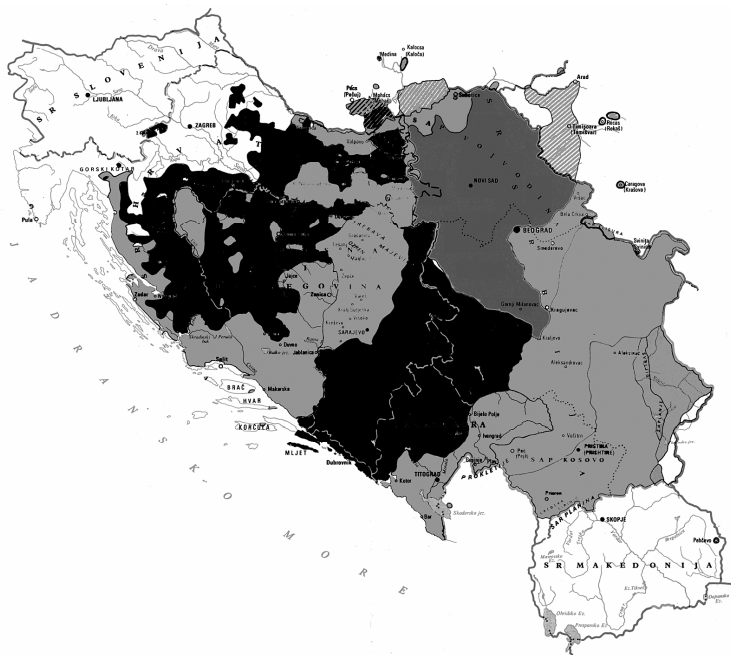
Да бисмо представили оно што је несумњиво *хрватски народни језик*, дакле језик који је различит и од српскога, послужићемо се дијалектолошким картама чији су аутори Павле Ивић и Далибор Брозовић, а које су објављене у књизи *Језик српскохрватски, хрватски или српски*, у издању Југославенског лексикографског завода „Мирослав Крлежа“ 1988. године. На овим картама, које су све штампане у бојама, јасно су и прецизно уцртане границе наречја и дијалеката тзв. српскохрватског језика. Из техничких разлога, овде ћемо светло сивом представити штокавско наречје (или српски језик), тамносивом чакавско наречје а црном кајкавско наречје (која се, оба, могу схватити као наречја хрватског језика).

На овој карти се види да постоје јасне разлике између српског народног језика и народног језика Хрвата. У време постојања Југославије много пута сам боравио у Загребу, годину дана сам био војник у Јастребарском (1964-65), летовао сам три деценије на разним местима Јадрана. А читао сам и доста текстова на чакавском и кајкавском језику. Моја језичка искуства и сазнања подударна су са оним која су графички представљена на овој карти. Српским језиком се није говорило и не говори на целом „српскохрватском језичком подручју“. Говорило се само на штокавском.

Са становишта озбиљне лингвистике, *књижевни језик* којим се служе Хрвати од 19. века не може носити назив хрватски језик, јер се не ослања на народни језик Хрвата. То је српски народни језик, изграђен на новоштокавском источнохерцеговачком ијекавском на-

На дијалектолошкој карти Павла Ивића која представља што-кавско наречје (тј. српски језик) посебно издвајамо два дијалекта која од 19. века функционишу као књижевни језик Срба. Тамносивом бојом означен је шумадијско-војвођански дијалекат који је узет за српски књижевни језик екавског изговора. Скоро цео тај дијалекат се налази у садашњој Републици Србији. На истој карти је црном бојом представљен источнохерцеговачки дијалекат. Овај дијалекат/наречје захвата простор Републике Српске Крајине на територији садашње Републике Хрватске, целу Републику Српску, већи део Црне Горе, и простор Западне Србије на линији Лозница-Ваљево-Краљево-Дечани. Свуда је већинска популација на овом подручју православна и осећа се Србима. Само један мали појас, око Дубровника, тј. простор некадашње Дубровачке Републике, који се од Титових времена налази у Републици Хрватској, насељен је римокатоличким

становништвом, које се у новије време осећа Хрватима, а није се тако у већини осећало све до стварања Југославије. И ова дијалектолошка карта на убедљив начин показује да је источнохерцеговачки дијалекат, који је узет за основу српског књижевног језика, део српских народних говора или српскога језика. Ивићева карта штокавског наречја, а посебно њен ијекавски део, показује да је популација која се осећа Хрватима у њима незнатна. Хрватски удео у ономе што *Нова декларација* назива хрватским језиком је, такође, незнатан. Стварни хрватски удео, међутим, објективно постоји. Он се тиче стандарднојезичке надградње над српским народним и српским књижевним језиком. Не верујем да је ико у свету такву надградњу заштићивао као национални језик. Ту надградњу неки сутрашњи пијаци правописа лако могу да одбаце и да направе неку нову. Али стварни народни и књижевни језик се не може тако лако променити. Он остаје српски. Веома често гледам загребачку телевизију. И увек се убеђујем да се тамо говори мојим језиком, језиком српским.

Слика 3.

Језички стандард којим се служе Хрвати на основама српског *народног* али и *књижевног* језика није сасвим исти са језичким стандардом Срба али ни са језичким стандардом Бошњака. Српски књижевни језик, којим се служе Хрвати, за употребу су дотеривали хрватски језички стручњаци и он већ и по томе има извесне особености. Те особености, међутим, не треба пренаглашавати. Једно време у СР Југославији, 1994, била у оптицају три правописа: „Матичин“, „никшићки“ и Дешићев. Истом језику, српском, ови правописи су одређивали унеколико различите норме. Као што су нормалне дијалекатске разлике у употреби истог језика, тако су нормалне и разлике у нормирању стандарда истог књижевног језика. Савремена социolingвистика зна за разлике у употреби истог језика у истој породици: по старосној, полној и професионалној линији. Озбиљна социolingвистика од тих разлика не прави посебне језике; прави евентуално посебне стилове истог језика. Цела конструкција *Нове декларације* о посебном хрватском језику заснива се на тим ситним разликама пре свега у области лексике (на произвољној подели синонима на српске и хрватске речи) које су такве да не заслужују да буду коментарисане. Узгред, неки наведени примери у *Декларацији* су потпуно нетачни (салвета, сервијета и слично).

Ова *Декларација* ставља у исту раван термин српски језик и тзв. бошњачки језик, који као термин постоји тек нешто више од десетак година, као и тзв. црногорски језик, који као термин тек почиње да се употребљава. Термин српски језик постојао је далеко пре појаве или било каквог помена црногорске и бошњачке нације које су створене у Титово време. Ако су живи људи из неких разлога могли мењати национално опредељење и стварати нове нације, они у научном свету не би олако могли мењати име језику који су понели из раније етничке и језичке заједнице. Поготово то не могу с научним разлозима радити Хрвати, стари народ који има и стари народни и књижевни језик. Хрватска академија знаности и умјетности нема никакво упориште у међународним документима да под именом хрватског језика заштити српски народни и књижевни језик само на основу стандарднојезичке надоградње коју су учинили хрватски језички стручњаци.

За потврду става да је књижевни језик, којим се служе Хрвати, уистину српски, поред доказа које пружају дијалектолошке карте, постоје и историјски докази. Језик којим су Људевит Гај и његови савременици почели да пишу у *Новинама хрватским, славонским и далматинским*, и у *Даници хрватској, славонској и далматинској*, звао се хрватски и он је био различит од српског. Кад и како су Гај и други кајкавци и чакавци приступили илирском покрету и почели да пишу српским језиком, то се у овим публикацијама лепо види, посебно се лепо види у *Даници илирској* у којој су текстови објављивани на хрватском а затим све више на илирском (тј. српском) језику. Илирци су, међутим, уместо израза српски језик, употребљавали израз илирски језик, како је званична Аустрија звала српски језик. Пошто је Аустрија 1843. забранила илирски покрет, оно што је дотле носило илирско име преименовано је у – хрватско. Овом операцијом хрватских филолога и аустријске администрације уведено је и хрватско име за српски језик. Представљено је то тако као да Срби и Хрвати имају исти језик, али га различито називају: српски и хрватски. Тиме је нарушен један од темељних филолошких принципа: да се народи идентификују према језику који су створили, и да један језик може да има једно национално име. Само је мали број српских филолога прихватио став да Срби и Хрвати имају један народни језик. Међу њима су били и Вуков следбеник Ђуро Даничић (1825-1882) који је на Штросмајеров позив отишао у Загреб 1867. да би, као тајник ЈАЗУ, почео да прави *Рјечник хрватског или српског језика* и Перо Будмани који је на том послу Даничића наследио (1882-1907). Али и они нису прихватили кајкавски као део заједничког језика Срба и Хрвата. Остали значајнији српски филолози и књижевници, и у Србији и у Аустрији, сматрали су да је језик којим се служе и Срби и Хрвати српски.

Други чин драме наметања хрватског имена српском језику одиграо се при самом крају 19. века. У том чину главну улогу одиграли су тзв. „хрватски вуковци“. Кајкавац Иван Броз, по одлуци Хрватског сабора, направио је *Хрватски правопис* (1892). У предговору овог дела истакао је да је овај правопис прављен на корпусу дела Вука Карацића и Ђуре Даничића и да се у томе послу ослонио на *Главна правила за јужно наречје* чији је аутор Вук Карацић. То објективно значи да је хрватски језички стандард направљен на чисто српском језичком материјалу и на српским (Вуковим) правилима за

стандардизацију. Слично је чинио Брозов ујак Фрањо Ивековић, кај-кавац, који је, после Брозове смрти (1852-1893), довршио његов започети *Рјечник хрватског језика* (1901). У предговору овом *Рјечнику* Ивековић је јасно истакао да је он прављен на корпусу дела Вука Карацића, Ђуре Даничића, Петра Петровића Његоша и Милана Ћ. Милићевића (неспорно сви Срби) који су писали на српском језику. У тачки десет предговора овога *Рјечника* Ивековић је истакао да би се овај *Рјечник* могао назвати и речником српског језика да су га правили Срби. А пошто су га правили Хрвати, он се зато назива *Рјечником хрватског језика*. Тако нешто у принципу је неприхватљиво. Мађар може да прави речник српског језика, али то не би био речник мађарског него српског језика. Броз-Ивековићев *Рјечник хрватског језика* неспорно је дело хрватске филологије, али он може да буде само речник српског језика. У истом периоду настала је једна од најбољих граматика српског језика. То је *Граматика и стилистика хрватског или српског језика* (1899) Томе Маретића, Хрвата по националном опредељењу. У предговору и овога дела јасно је истакнуто да је оно настало на корпусу дела Вука Карацића и Ђуре Даничића. Школско издање те књиге, међутим, изашло је исте године под именом *Граматика хрватског језика*. И Маретић је, дакле, преименовао несумњиво српски језик у хрватски. Иван Броз, Фрањо Ивековић и Томо Маретић, као и Ватрослав Јагић пре њих, представљани су у науци као следбеници Вука Карацића, тј. као „хрватски вуковци“. Ови „вуковци“ су чинили нешто недозвољено са научне, моралне па и правне тачке гледишта: преименовали су српски језик у хрватски, фалсификовали су Вукове ставове. Ни озбиљна лингвистика, ни озбиљно право, такво њихово понашање не могу одобрити.

6.

У *Новој декларацији* ХАЗУ кривотвори се историјска истина о српском књижевном језику и о српском и хрватском језичком стандарду. То је нарочито изражено у следећим реченицама:

Штовише, хрватски је стандардни језик утемељен на новоштокавском наречју у битноме био одређен најкасније у 18. столећу. Тада је српски књижевни језик био још старословјенски под утјецајем руске редакције, а тек се с Карацићевом реформом у 19. ст. нови српски стандардни језик радикално се приближио хрватском стандарду.

У овим формулацијама о хрватском језичком стандарду 18. века, творци *Нове декларације* могли су мислити само на језик дубровачких писаца који нису писали хрватским језиком нити су се звали хрватским именом. Чији је језик Дубровника, то се јасно види на овде објављеној дијалектолошкој карти. За дијалектологију није спорно да дубровачки говори спадају у источнохерцеговачки дијалекат/наречје, дакле у оно наречје на којем је Вук писао. Вук је писао својим народним језиком и својим источнохерцеговачким дијалектом. Као што су дубровачки писци рођени на подручју тога дијалекта, тако је на подручју тога дијалекта рођен и Вук Караџић. На подручју истог дијалекта рођени су и Филип Вишњић, и Тешан Подруговић, и Његош, и Шантић, и Дучић и Кочић, све сами српски писци. Дубровачки писци, пишући на свом матерњем језику, на источнохерцеговачком дијалекту, писали су на истом језику на којем су у већини настале српске народне песме, и на којем је писао њихов главни скупљач Вук Караџић. Дубровчани су накнадно проглашени Хрватима на основу исконструисане тезе да Срби и Хрвати имају исти језик, али да се као народи разликују по вери, па су Срби само православци, а сви католици српског језика су, у ствари, Хрвати. Тако се десила велика, а нелегитимна историјска промена. На основу те накарadne тезе није могло бити Срба римокатолика, али је могло бити Хрвата штокаваца, тј. популације која говори исти језик са Србима. Кад је почео језички сепаратизам Хрвата, између два светска рата, Милан Решетар, највећи филолог кога је Дубровник дао, који је био Србин католик али и југословенски оријентисан, рекао је: ако се у Дубровнику издваја хрватско од српског, онда је језик Дубровчана одувек био српски. Пошто су тезу о једном језику два народа порушили Хрвати, утолико је лакше данас доказати да је језик, до јуче представљан као заједнички, само и једино српски.

Тачно је да се језик богослужбених књига Српске православне цркве и једног дела српске књижевности у 18. веку разликовао од језика (народног и књижевног) старих Дубровчана. Али рускословенски књижевни језик ни у том периоду није сасвим потиснуо народни језик у књижевности православних Срба. На рускословенском језику су објављене неке од најзначајнијих српских књига 18. века: *Житије Петра Великог, I, II* Захарије Орфелина, антологија црквене поезије која се скраћено зове *Србљак* и *Историја* Јована Рајића. Српска филологија се према тој истини понаша коректно; не прећуткује да су српски писци писли рускословенски. Али исти писци, као што су Гаврило Стефановић Венцловић, Захарија Орфелин, Јован Рајић,

па и сам митрополит Стеван Стратимировић, осим црквенословенским, писали су и дела на народном језику, српском. Не заборавимо ни писце који су само писали превасходно на народном језику као што је Доситеј Обрадовић, Сава Текелија (када није писао на страним језицима) као и писце римокатолике српског језика (Рељковић).

Идеје да се Вук приближавао хрватском језичком стандарду (тада непостојећем) су бесмислене. Вук је са ратишта Првог српског устанка у Србији отишао 1813. у Беч и тамо се укључио у филолошке послове који су се одвијали у духу Хердерових идеја и на тим основама утемељио је српску филологију. Писати на народном језику – у то време је, под утицајем Хердерових идеја, био општи европски покрет. Вук је радио онако како је цела Средња Европа у то време чинила. Последица тога је била да је писао онако како су његови сународници Дубровчани већ раније чинили: источно-херцеговачким наречјем, тј. језиком којим су испеване и записиване српске народне песме, али и језиком којим су већ писали и други српски писци у делима на народном језику.

7.

Нова декларација ставља у задатак лекторатима у иноземству да докажу посебност хрватског језика којег треба заштитити (не каже се од кога). После разбијања Југославије за Хрватску су постали иноземство и Србија, и Црна Гора, и Босна и Херцеговина. И на универзитетима тих држава требало би правити лекторате за хрватски језик према генералном ставу који проистиче из *Нове декларације* ХАЗУ. Имало би пуно смисла да се на филолошким катедрама у тим државама слушаоци упознају са језиком који су створили Хрвати. А то је чакавско и кајкавско наречје. Штокавско наречје, односно српски језик, не може се ни у Босни и Хрцеговини, ни у Црној Гори ни у Србији изучавати као туђе – хрватско. Студенти се могу само информисати о хрватској стандардизацији српскога језика.

Нова декларација је, међутим, отворила је питање и шта треба да раде лекторати за српски језик у свету. Сходно захтевима који се постављају пред лекторатима за хрватски језик, адекватни захтеви се постављају и пред лекторатима за српски језик. Природно је очекивати да би лекторати за српски језик у свету слушаоце требало да упућују и у народни српски језик као целину, али и у књижевни језик са оба његова изговора екавским и ијекавским. Такође би њихо-

ви слушаоци требало да буду упознати са оба српска писма: и ћирилицом и латиницом. Слушаоци треба да буду обавештени да је научно неприватљиво да се српски језик назива неким другим именом осим српскога. Као посве нормалну ствар требало би им предочавати и чињеницу да постоје хрватски и бошњачки стандард српскога језика.

Иницијатива ХАЗУ о заштити хрватског језика, сем тога, отворила је и један посебан проблем. То је право Срба у Хрватској да заштите свој језик, позивајући се на исте међународне документе, на које се позива и *Нова декларација*, у којима се формулишу права народа као и делова народа које као националне мањине живе у другим државама. По попису из 1991. у Хрватској је, према српским изворима, живело око 1.200.000 Срба или око 30% становништва те Републике, а по хрватским изворима живело 571.000 или 11% становништва на око четири и по милиона грађана Хрватске. Мада су Срби, практично, живели на територији целе ове Републике, становништво са српским националним опредељењем било је концентрисано у области која је у Аустрији називана Војна Крајина. Ова област је била административно издвојена од ингеренције Хрватског сабора и она је у Аустрији је имала посебан статус. Основни статус овог подручја био је регулисан документом из 17. века који се зове *Statuta Valahorum*. После разбијања Југославије, управо на тим просторима је од 1992. до 1995. била формирана Република Српска Крајина са статусом државе. Ово подручје је једно време било под међународном заштитом, мада држава није добила међународно признање.

Краткотрајно постојање Републике Српске Крајине ипак није било узалудно. Између осталог, обелодањена је чињеница да су се границе ове кратковеке државне творевине, у основи, подударале са простирањем источнохерцеговачког дијалекта српског језика у Републици Хрватској. То се открива упоређењем карте Републике Српске Крајине и дијалектолошке карте штокавског наречја коју је објавио Павле Ивић у поменутој публикацији у издању Југославенског лексикографског завода. И после прогона на стотине хиљада Срба у акцијама „бљесак“ и „олуја“ њих у Хрватској има довољно за постављање питања о заштити њихових мањинских права, укључујући ту и право да заштите свој језик.

Проблем заштите и изучавања језика Срба у Хрватској најбоље ће се схватити ако се обрати пажња на вишедеценијску праксу у србијанској покрајини Војводини. На Филозофском факултету у Но-

вом Саду, постоје катедре за скоро све мањинске националне заједнице које постоје у тој Покрајини. Постоји Катедра за хунгарологију (Мађара у Војводини има око 300.000), Катедра за румунистику (Румуна у Војводини има око 60.000), Катедра за словакистику (Словака у Војводини има око 60.000) и Катедра за русинистику (Русина у Војводини има око 25.000). Хрватска национална мањина у Војводини је одмах после мађарске (Хрвата има преко 100.000). Мада је хрватски језик у Скупштини Војводине у званичној употреби, ни не говори се о томе да би требало правити Катедру за хрватски језик. Који би се језик на њој предавао? Срба је у Хрватској, пре разбијања Југославије, и пре етничког чишћења, било више него свих војвођанских мањина заједно. Али у Републици Хрватској није постојала Катедра за српски језик, нити постоји данас. Таква Катедра је постојала у оквиру Универзитета „Никола Тесла“ у Петрињи за време кратког трајања постојања Републике Српске Крајине (1992-1995). Са падом ове Републике престала је да постоји и ова Катедра. Али са падом Републике Српске Крајине није престало да постоји право Срба (Срба као конститутивног народа у Хрватској до 1990, а сада као националне мањине) да негују и штите идентитет свог језика, преко Катедре за српски језик или лектората за српски језик.

Ако би се оваква Катедра изградила на коректним научним основама, она би морала да открије да *књижевни језик* Срба у Хрватској, почива на *народом језику* Срба у Хрватској. Такође, таква катедра би морала да открије да између *књижевног језика* Срба у Хрватској и *књижевног језика* Хрвата не постоје разлике. Таква Катедра би на очигледан начин потврдила сазнање да су Хрвати прихватили народни и књижевни језик Срба за свој књижевни језик, односно да су за свој књижевни језик прихватили језик своје садашње мањине у време када је тај етнојезички ентитет чинио већину у земљама од којих је састављена данашња Хрватска. Хрватско у језику којим се служе данашњи Хрвати по националном осећању, то је само оно што су створили и наметнули њихови језички стручњаци.

Срби у Хрватској спадају сигурно међу најугроженије народе или мањине на свету. Србима Хрватској одузето право да буду римокатоличке вере (јер се, као католици, аутоматски преименују у Хрвате). Одузето им је право да имају свој језик, јер је и њихов језик преименован у хрватски. Једно од њихових писама, латиница, проглашено је за хрватско писмо, а друго писмо, ћирилица, које је једино проглашено за српско, непожељно је у употреби. Године 1990. Србима је одузет статус конститутивног народа у Хрватској. Затим

им је (1995) приређен масован изгон из Хрватске. Са *Новом декларацијом* почео је поступак са циљем да се наочиглед Срба у Хрватској, али и Срба изван Хрватске, преко међународних организација легализује одузимање, односно преименовање њиховог језика.

8.

На почетку рађања славистике, први слависти су затекли више назива за језик који је идентификован као српски. У лингвистичком смислу тај један и исти језик називан је: српски, рашки, славонски, босански, далматински, дубровачки, илирски. Та појава је у лингвистици позната као синонимија. Прихватање једног националног имена за српски језик у складу је са сличним процесима који су се одвијали у Европи. И код других народа је било више имена за исти језик. Словеначки језик је, на пример, називан и корутански, и крањски и штајерски и словеначки. У Европи данас постоје само једнонационални називи за имена националних језика. Процес који је почео илирским покретом вратио је ствари уназад што се тиче српског језика. Српском језику дуго су давана два имена (српскохрватски/хрватскосрпски, хрватски или српски); данас му се дају чак седам имена: српски, хрватски, босански, бошњачки, црногорски, буњевачки, југословенски итд.). Ствари се, међутим, опет приближавају редовном стању. У међународном суду у Хагу српски језик се третира као један, али му се дају само три имена: босански, хрватски и српски. Ако се проблем идентитета језика и његовог назива сагледају у процесу, природно је очекивати да се и у случају овог језика његов назив усклади са европским моделима.

Упркос свему ружном што се последњих деценија десило на простору српског језика, важно је да се види и нешто што се није десило нити се могло десити: није уништена српска језичка заједница. Мењајући канале на свом телевизору ја свакодневно могу да констатијем важну чињеницу: да политички лидери на тлу бивше заједничке државе, Југославије, као што су: Борис Тадић, Војислав Коштуница, Расим Љајић, Ивана Дулић Марковић, Филип Вујановић, Андрија Мандић, Милорад Додик, Сулејман Тихић, Стјепан Месић, Иво Санадер, Милорад Пуповац и други говоре једним језиком, мојим језиком, језиком српским. Све се променило, али је српска језичка заједница опстала. Из те језичке заједнице нико се није отцепио.

Пројект југословенства повезан са идејом језичког заједништва Срба и Хрвата дело је хрватских идеолога и филолога. Пошто су њихове идеје биле на лажним основама, оне су морале да пропадну. Пропале су лажне идеје о српскохрватском језику, али није пропао српски језик. Хрватска филологија, која је стајала иза пројекта разбијања Југославије доживела је у филологији велики стратешки пораз. Она је хтела да помоћу тзв. хрватског језика, приграби огроман простор за хрватску државну идеју, све до Лознице и Краљева. *Нова декларација* показује да то овој филологији није успело. Пошто је била у служби погрешне политике, та политика ју је довела у ћорсокак. Из *Нове декларације* ХАЗУ такође се јасно види да она данас реално може да брани само оно што је стварно њено: хрватску стандардизацију српског језика. Хрватско име српском језику она неће моћи дугорочно да брани.

Научни пораз хрватске филологије није исто што и политички пораз хрватске језичке политике. Та политика још није поражена; она има значајна упоришта у свету. Али има значајна упоришта и у Србији (где је инсталирала своје људе и своје идеје) и другде међу Србима где сива материја не функционише како би требало. Та политика се сигурно неће лако предати. Али она нема перспективу чим је изгубила битку на научном плану.

Са српске тачке гледишта, важно је да језичка политика има и стварно а не само намештено упориште у филологији. Ако се наметнуте нам лажне идеје замене идејама које су утемељене и проверене и у српској филолошкој традицији и код других европских народа, временом ће се променити и српска језичка, културна, па и политичка ситуација. Моја изучавања овога проблема, саопштена у низу књига, могу се свести на сасвим једноставан закључак: Све што Срби данас као народ треба да учине јесте: да се окану подршке филолозима и институцијама чијим су деловањем доведени у бесмислено стање, и да подрже филологе из своје средине који ће се понашати онако како се филолози других европских народа понашају према својим језицима. Кад се све то има у виду, а поводом појаве *Нове декларације* ХАЗУ, мора се закључити следеће:

1. Неприхватљива је иницијатива ХАЗУ да се тражи од међународних институција да заштите српски језик под хрватским именом.

Заштиту српског језика у Хрватској треба видети као заштиту српског имена језику којим се служе и Хрвати и као заштиту језика српске националне мањине у Хрватској. Да би се та заштита обавила, треба учинити све што је потребно и природно да се о српском пореклу и природи овог језика обавесте: српска јавност у свим деловима света, јавност Хрватске, међународне институције и међународна јавност, а посебно лекторати у свету на којима се изучавају српскохрватски, српски, хрватски, бошњачки, евентуално и црногорски језик. Проблем идентитета српског и хрватског језика је пре свега научно, па тек потом политичко и правно питање. У решавању тога питања треба да учествује језичка наука средствима и методима које су тој науци својствени.

Хрватска страна има пуно права да као свој језик заштити пред међународним институцијама и организацијама оно што су Хрвати створили током своје историје: чакавско и кајкавско наречје, тј. стварни хрватски језик.

2. Надлежне међународне институције треба упозорити да је протуправан гест који је хрватска страна учинила 1994. код УНЕСКО-а да се као хрватско национално добро заштити латиница коју су реформисали Срби за потребе, пре свега, свога српскога (илирског) језика и коју они и данас упоредо употребљавају са српском ћирилицом. О томе чину треба да буде обавештена и српска, и хрватска јавност, као и међународна јавност, а посебно институти за славиистику у лекторати у којима се српски језик предаје под разним именима.

Као што српска страна има право да заштити и своју ћирилицу („вуковицу“) и своју латиницу (која је такође може звати „вуковица“, јер ју је Вук први објавио у том облику) тако и хрватска страна има право да заштити своје писмо, ону латиницу коју је за хрватски језик (кајкавски) створио Људевит Гај у својој првој књижици: *Кратка основа хорватско-славенског правописања* (1830) и која с правом може да се назива „гајица“.

3. Да би се Срби у Хрватској и другде у пуном смислу третирали једнако као и други народи, нужно је да се обнови идеја и о Србима као мултиконфесионалном народу. Неприродна је и геноцидна идеја да нема нити да може да има Срба римокатоличке вере, а последично да не може да има Срба муслиманске вероисповести, односно да Срби могу да буду само православци.

Средиште Римокатоличке цркве, Ватикан, треба подсетити да су Срби римокатолици у прошлости постигли да имају Примаса српског, тј. Примаса Србије (у некадашњем значењу), који је после Примаса Германије имао највишу титулу у римокатоличком свету, одмах после папе. Такве титуле немају ни Словенци, ни Хрвати. Обнова става о томе да има и да мора да има Срба римокатоличке вере, подразумева сарадњу и савезништво са Римокатоличком црквом у обнављању њене универзалности (тј. католичанства) на подручју српског језика. Нема никакве сумње да ће и та црквена организација тако спасавати своју бит.

Онако како учини Римокатоличка црква, учиниће и представници муслиманске светске заједнице, јер је и муслиманска религија такође универзална, као што је то и католичка и православна религија. Онако како су ствари у овој области регулисане у Европи, нека тако буду оствариване и на подручју српског језика, тј. на подручју српске језичке заједнице.

4. Враћање европских модела на тлу бивше Југославије и принципијелно разрешавања проблема у сфери филологије треба да се обави кроз обнављање србистике, дисциплине која опет треба да нађе своје место у систему других националних филологија (нпр. англистике, словакистике, бохемистике, хунгарологије итд). Ова дисциплина треба да потврди идентитет српског језика, српских писама, српске књижевности, српског народа, на принципима који важе за науку и за друге европске народе. Србистика, као и кроатистика, могу да реше сва спорна питања на принципима који су у научном свету општеприхваћени.

5. Одговорности за оно што се од Јагића па надаље дешавало са славистиком није лишена ни славистика као дисциплина, која окупла многе филолошке раднике. Али одговорности није лишена ни европска филологија у целини. Као што је на дневни ред, после разбијања Југославије, избило питање обнове србистике, тако је после историјских промена крајем 20. века у Европи и свету, требало да се постави и питање обнове славистике. Треба се подсећати принципа и темеља на којима славистика почива и све чинити да би се одгурнути логос и србистике и славистике вратио тамо где му је место.

Сажетак

Овај рад је писан поводом *Нове декларације* Хрватске академије знаности и умјетности (2004) којом се тражи заштита тзв. хрватског језика пред међународним организацијама. И *Нова декларација*, као и *Декларација* из 1967, намеће питање о идентитету и интегритету српског језика.

У раду се оспорава оправданост употребе хрватског имена за језик који је српски као и оправданост проглашавања за „хрватску латиницу“ оног латиничног писма које је као „илирско“ установио Вук Караџић.

Објављивањем и коментарисањем дијалектолошких карата српскохрватског језика показује се да је језик који ХАЗУ настоји да заштити као хрватски, у ствари, српски народни и књижевни језик. Хрватски су у том језику само стандарднојезички прописи хрватских језикословних стручњака.

У раду се побија тврдња да је Вук преузео језик дубровачких писаца за књижени језик Срба. Не може се говорити о преузимању, јер су стари Дубровчани писали на источнохерцеговачком дијалекту српског језика који је Вуков матерњи.

Указује се на неоправданост проглашавања римокатолика српског језика за Хрвате.

Кључне речи: Српски језик, хрватски језик, Вук Караџић, Људевит Гај, српска латиница, хрватска латиница.

СРБИСТИКА И СЛАВИСТИКА У ЕВРОПСКОМ КОНТЕКСТУ

Почетком 90-тих година 20. века растурене су две европске државе: Југославија и Чехословачка и једна евро-азијска – Совјетски савез. Народи који су живели у Чехословачкој и Југославији били су углавном словенски, а у Совјетском савезу, поред далеко најбројнијих словенских народа (Руса, Украјинаца и Белоруса) било је доста несловенских народа који су живели у посебним совјетским републикама. Разбијање ових држава објашњавано је различитим стратешкополитичким разлозима (при томе се најчешће помињало име америчког стратега Збигњева Бжежинског). Ови догађаји, међутим, могу се осветљавати и са становишта филологије, посебно славистике као једне гране филошких наука. Позив на скуп *Форума европских јужнословенских филологија за мир и коегзистенцију*, који су потписали професори Богуслав Жјелински и Звонко Ковач, упућује у том правцу. У позиву се помињу Европа, европска мерила и помирење.

При разматрању проблема са филолошког становишта, треба стално имати на уму ове неспорне чињенице: а) да је растурање Совјетског савеза прошло без ратних дешавања; б) да је исто тако, са мање напетости, протекло растурање Чехословачке. С друге стране, разбијање Југославије пратили су ратни сукоби. Ти сукоби се, међутим, нису одвијали на простору целе Југославије; заобишли су подручја словеначког и македонског језика, односно Словенију и Македонију. У ратна збивања била су укључена само подручја на којима се говорило једним језиком који је званично називан српскохрватским/хрваткосрпским. Тим језиком, такође по званичним ставовима, говорила су четири народа: Срби, Хрвати, Црногорци и Муслимани. Кад се до разбијања Југославије употребљавао израз српскохрватски/хрваткосрпски народни језик мислило се на три дијалекта/наречја: штокавски, кајкавски и чакавски. Исти израз употребљавао се за књижевни језик, али се тај назив тада односио само на штокавски дијалекат. Рат није захватао простор чакавског и кајкавског дијалекта (наречја); одвијао се само на простору штокавског наречја. А то наречје (дијалекат) славистика је најпре познавала као српски

језик, потом као српски или хрватски, најзад, српскохрватски/хрватскосрпски. Ратни сукоби на простору овог језика довели су до крупних политичких и друштвених промена. Промена је било и у области језичке политике тако да је језик о којем је реч добио још нека нова имена: поред дотадашње употребе два национална имена (српскохрватски/хрватскосрпски; хрватски или српски) у употребу су ушли и називи: бошњачки/босански и црногорски језик, са тенденцијом да се број имена за исти језик и даље увећава.

Наведене чињенице упућују на то да политичко-ратна збивања у Југославији имају своје корене и у филолошкој сфери. Кад су се раздвајали Чеси и Словаци, знало се ко су једни а ко други, према њиховим различитим језицима који су се звали, а и данас се зову, чешки језик и словачки језик. Исто се десило и кад су се раздвајали Руси, Украјинци и Белоруси. И тада се знало који је језик руски, који украјински, а који белоруски. На жалост, тако није било и на простору језика који је филолошка наука третирала као један а различито га називала: прво српским, потом српским или хрватским, па српскохрватским/хрватскосрпским. Најновије политичке промене довеле су до промена и у филологији, па се сада на истом подручју тврди да се не ради о једном језику, него да су у питању различити језици: српски, хрватски, бошњачки, црногорски... Ове тврдње, свакако ненаучне, производ су непринципијелних филолошких решења која су, примењивана током дугог временског периода, производила неприродно, нездраво, стање које је доводило до ратних сукоба. Природа сукоба не може се осветлити на исправан начин ако се у анализу филолошких погрешки не унесу европска мерила и стандарди. Показује се да филолошки проблеми на подручју овог језика нису били решавани онако како су решавани код осталих словенских и других европских народа.

Разбијање Југославије мене је затекло на месту професора Методологије проучавања књижевности, дакле стручњака који се бави општом књижевношћу, логиком, методима, односно идејама и моделима мишљења у временском распону од Хомера до наших дана. У новонасталој ситуацији, а у складу са мојом најужом струком, требало је својим студентима да дам јасне одговоре на питање: шта је то српски језик, а шта је то хрватски језик (кад се третирају одвојено), шта спада у српску а шта у хрватску књижевност. Проблем разликовања српског и хрватског језика, осим тога што има своју историју, и данас је релативно лако решив са филолошке тачке гледишта. Разлике између хрватског и српског језика лако се могу показати на

примерима текстова највећег хрватског писца Мирослава Крлеже. Његова најбоља песничка збирка *Баладе Петрице Керемтуха* није писана на српском језику него на хрватском. Али, његова драмска трилогија о Глембајевима, по којој је познат, писана је на српском језику. И други хрватски писци писали су и на српском (штокавском) и на хрватском (Видрић на кајкавском, Назор, Тин, Горан на чакавском). Имам утисак да су моји студенти из ових примера стекли јасну представу о разликама српског и хрватског језика како у књижевности тако и у народним говорима. Схватили су и да је неприхватљив Крлежин став да су Срби и Хрвати одувек говорили истим језиком, који Срби зову српским, а Хрвати хрватским. Такође су прихватили и став да Хрвати имају језик који је различит од српског. У мојој књизи *Српски филолошки програм* (2000), у тексту *О разликовању српског и хрватског језика*, документовано су показане ове разлике. А на примеру екавске и ијекавске верзије песме Тина Ујевића *Свакидашња јадиковка* показано је да нема основе за тврдњу да би то могла бити песма на два језика, на српском и на хрватском.

Разлози због којих се не прихвата истина о стварном разликовању српског и хрватског нису филолошке природе. Они, међутим, постају јасни када се погледају дијалектолошке карте на којима се види да је простирање хрватског језика ограничено на релативно мало подручје чакавског, односно кајкавског наречја. Зато су се хрватски филолози, идеолози и политичари још у 19. веку определили да као хрватски језик појме и чакавско, и кајкавско и штокавско наречје. Усвајањем такве концепције брише се постојање српског језика, па самим тиме и српског народа. Да би се таква стратегија остварила, морали су да буду прекршени филолошки принципи који важе за друге језике и народе. Али је то изазвало и изазваће још много проблема и научне и политичке природе.

У разматрање сукоба на подручју српског језика крајем 20. века укључен је велики део света, али филолошки аспект тога сукоба углавном се држи по страни. До решавања проблема у филолошкој сфери може доћи на научним основама, уз поштовање правила, и на основу тачног увида у историју тога проблема. У осветљавању историје овог проблема користим налазе изложене у мојим књигама из домена србистике.

КРАТКА ИСТОРИЈА РАЗЛИКОВАЊА СРПСКОГ И ХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА

Проблем избора књижевног језика за Словене

У време рађања словенске филологије (славистике) крајем 18. и почетком 19. века, њени родоначелници су сматрали да Словени чине један велики народ који има један језик подељен на више наречја. То је у оно време одговарало ситуацији код других народа и језика као што је био њима најближи немачки. Они су словенска издиференцирана наречја звали националним именима: руско, малоруско, белоруско, пољско, чешко, словачко, словеначко, хрватско, српско, бугарско. Нерешив проблем се појавио када је требало изабрати једно од тих наречја за књижевни језик свих Словена. Процес разликовања словенских наречја је био већ толико одмакао да су се она морала схватати као посебни, иако блиски, језици. А напуштање свога и преузимање неког другог језика није се прихватало као добро решење јер је било супротно филолошком принципу: језик једнако народ. У том смислу нарочито је било важно искуство православних Срба. Они су на почетку 18. века били прихватили руско-словенски језик за језик своје књижевности и на том језику објавили су доста значајнијих дела. Али су већ у другој половини 18. века почели да се враћају свом народном језику и да на њему изграђују и језик и књижевност. Главни творци тога заокрета су Доситеј Обрадовић и Вук Караџић. Рускословенски језик у Срба остао је све до данас само у богослужбеној употреби Српске православне цркве.

Било је, међутим, значајних слависта који нису одустајали од пројекта о заједничком језику. Један од њих, Словак Јан Колар, чувени песник и филолог, изградио је о томе питању посебну концепцију и саопштио је у обимном раду под називом *О литерарној узјамности* (1835). Колар је сматрао да ако Словени не могу да се договоре о једном наречју за књижевни језик свих Словена, нека се бар договоре о четири главна наречја, која би се прихватила као књижевни језици. Та главна наречја, по њему, су: руски језик (за руски, белоруски и малоруски), пољски (за пољски, померански и кашупски), чешки (за чешки и словачки), и илирски (за српски, хрватски и словеначки).

Коларово решење делимично је прихваћено. Пољски језик, на пример, наметнуо се као главни језик у односу на померански и кашупски. Руски језик све доскора доминирао је у односу на белорус-

ски и на малоруски (некадашњи назив за украјински). Али ни ови потиснути језици нису нестали нити су изгубили идентитет. Властима идеја да Словаци треба да пишу чешким језиком сам Колар је спроводио до краја живота. Тако је чинио и чувени слависта, Словак Павел Јозеф Шафарик. Супротставио им се покрет Људевита Штура који је за седам година интензивног деловања (1835-1843) учинио да се напусти идеја о томе да Словаци треба да пишу на чешком језику. Ово разрешење односа чешког и словачког језика имало је и крупне политичке последице. Из Првог светског рата Чехословачка је изашла као држава Чеха и Словака. Али се у тој држави јасно знало ко су Чеси а ко Словаци према различитим језицима којима су говорили, чешком и словачком. Захваљујући томе растурање Чехословачке крајем 20. века протекло без већих потреса.

Илирски покрет и његове пројекције

Истовремено са Штуровим покретом, исто толико година (1835-1843) трајао је и илирски покрет. Пошто су се оба покрета одвијала у исто време и у истој држави, Аустрији, не треба одбацити помисао да су оба потекла из истог извора, да су деловала у складу са интересима државе. Супротно од Штуровог покрета, који је водио ка раздвајању чешког од словачког, што је значило и раздвајању чешког народа од словачког народа, илирски покрет је имао сасвим другачију пројекцију: да помоћу једног језика, илирског или српског, прекомпонује национални састав популације која је тај језик имала као матерњи. Део народа римокатоличке вероисповести који је говорио тим језиком помоћу илирског покрета припојен је Хрватима. Због тога је илирски покрет наишао на отпор и код православних Срба, а делимично, и код Хрвата којима српски или илирски језик није био матерњи.

Вођа илирског покрета Људевит Гај (1809-1872) појавио се 1830. године књижицом *Кратка основа хрватско-славенског правописа* као реформатор хрватског језика и правописа. Књижица је била писана на хрватском језику (у каснијој терминологији - на кајкавском наречју српскохрватског језика) и латиницом коју је Гај реформисао за хрватски језик. За ту Гајеву латиницу карактеристична су била следећа слова: *č* за *ћ*, *lj* за *љ*, *ñ* за *њ*, *š* за *ш*, *ž* за *ж* те *đ* и *đž* за *џ*. То што је Гај тада радио било је у складу са оним што су чинили филолози у других словенских народа. И он је истицао посебност

хрватског језика у односу на језике других словенских народа и блискост са њима.

Међутим, пет година касније, као вођа илирског покрета, он је променио смер свога деловања. Напустио је и свој хрватски језик и писмо које је створио за тај језик и узео је и језик и латиничко писмо од Срба. У тексту *Правопис* (1835) извршио је своју другу реформу латинице. Њоме је, практично, прихватио реформисану „илирску“ латиницу Вука Караџића из Вуковог *Првог српског буквара* (1827) којом се и данас служи укупна популација Западног Балкана. Само је уместо диграфа *dj* (слово *d* ће увести тек Ђуро Даничић) писао диграф *gj*. Гај, међутим, није истакао од кога је преузео ово латинично писмо него је свој чланак завршио само напоменом да ону латиницу из *Кратке основе* треба поправити. Истовремено са увођењем нове латинице (вуковице) он је, у свом главном гласилу, *Даница*, уводио и нов језик, српски. Али тај језик није звао српски, већ га је звао илирски, онако како га је звала званична Аустрија.

Име Илири и илирски је вишезначно. Оно има везе са именом Илирик, како се у време римског царства звала провинција на западу Балкана. Израз илирски народи коришћено је и у српским књигама почев од 15. века. Оно је забележено у *Житију Стефана Дечанског* Григорија Цамблака. Званична Аустрија за Србе је користила име Илири и илирски језик без обзира на разлику у верописповести код припадника тога народа. Царске привилегије, којима се Срби толико поносе, издаване су илирском народу а православни српски патријарси су такође титулисани као илирски. За младог Копитара и Доситеј је био илирски писац. „Срби или Илири“ – тако их је представљао Шафарик у књизи *Словенски народопис* (1842).

Употребљавајући име Илири и илирски језик, илирски покрет није чинио нешто ново. Било је то и пре њих алтернативно име за српски језик. За Добровског, за Копитара, за Шафарика, практично за све слависте онога доба, српски и илирски били су синоними. Али, после 1843. када је званична Аустрија забранила илирско име, дошло је до промене. Више се није говорило о Србима или о Јужним Словенима као Илирима. Све установе, основане у духу илирског покрета и са илирским именом, преименоване су у хрватске. Ова појава се у семиологији назива пресеминација. Тако је пресеминацијом, и дотадашњи српски или илирски језик добио још једно име, хрватски. Пошто је у оно време славистика разликовала хрватски језик од српскога, испало је да Хрвати треба да имају два језика.

Најзначајнији српски писци онога доба (Вук, Текелија, Сарајлија, Стерија, Теодор Павловић, Јован Суботић и други) дистанцирали су се од илирског покрета и његових идеја. Уместо унитаристичког односа према јужнословенским народима, који је нудио илирски покрет, Теодор Павловић и Јован Суботић понудили су друго решење. По њима сва четири југо-словенска народа (Југо-Славјани): Бугари, Срби, Хрвати и Словенци треба да сачувају и своја имена и своју језичку и сваку другу особеност, али, као блиски народи, треба да сарађују. Ова идеја била је владајућа међу Србима све до 1913. године, дакле, до пред сам Први светски рат.

Насупрот овим Србима, један млади илирац, Анте Старчевић, по језику Србин, а по осећању Хрват, извукао је већ 1852. крајње конзеквенце из илирског покрета. Ако је илирски језик друго име за хрватски језик, а српски је исто што и хрватски, онда српског језика и нема, па нема ни Срба као народа. Ова Старчевићева концепција била је одмах одбачена са српске стране (Јован Суботић, 1852). Старчевић је, међутим, постао један од најзначајнијих хрватских идеолога. Павелићеве усташе су га прогласиле оцем домовине а у савременој Хрватској сврстава се у великане хрватске мисли.

Хрватска идеја југословенства

Идеји илирства Срби су супротставили идеју југословенства као однос узајамности свих јужнословенских народа. Пошто унитаристичка идеја илирства није могла да се одржи, хрватски прваци у политици и филологији, бискуп Штросмајер и Ватрослав Јагић преузели су југословенско име за исти програм.

Штросмајерова идеја југословенства није имала у виду могућност да би четири јужнословенска народа (тј. Бугари, Срби, Хрвати и Словенци) организовали самостални политички живот, као што је то предвиђала српска идеја југословенства Теодора Павловића и Јована Суботића. Штросмајер је своју идеју југословенства везивао за пројектовану реорганизацију Аустрије на федералним основама по којој је требало да једну од федералних јединица ове државе чине Југословени. Југословени би обухватили три народа: Словенце, Хрвате и Србе који су већ живели на простору Аустрије. Седиште ове федералне јединице било би у Загребу. У ту сврху, ауторитетом и новчаним прилогом Штросмајера створена је 1867. Југославенска академија знаности и умјетности са седиштем у Загребу. Приликом стварања прве Југославије, која се звала Краљевина Срба, Хрвата и

Словенаца, „једног троименог и троплеменог народа“, била је отелотворена ова Штросмејерова концепција, али у новом геополитичком оквиру.

Јагић је своју идеју југословенства изложио 1864. године у обимном чланку под насловом *Југословени*, објављеном у Ригеровом *Научном словнику*, познатој енциклопедији на чешком језику. Он је под Југословенима практично подразумевао само Хрвате и Србе. Њих је третирао као један народ, Југословене, односно као Хрватосрбе. Из појма Југословени изузимао је Словенце. Чинио је то са циљем да лингвистичка спознаја о кајкавском словеначком и кајкавском хрватском као целини не би угрозила његову концепцију. Његова амбиција је била да покаже да Хрвати и Срби имају заједнички језик, а да Словенци имају посебан језик. Заједнички језик Хрвата и Срба, по Јагићу, обухвата три наречја: кајкавско, чакавско и штокавско. Јагић је на овој концепцији истрајавао читавог живота, иако је веома лако могао да зна да није било Срба чакаваца или Срба кајкаваца. Јагић је заступао становиште да су Срби и Хрвати један народ по језику, али да се по вери деле тако што римоактолике треба третирати као Хрвате, а православце као Србе (муслимани су у Аустрији били маргинални чинилац).

Југославенска академија наука и уметности била је главно дело Штросмајера и Јагића. А главно дело ове Академије био је *Рјечник хрватскога или српскога језика* (који је излазио од 1882. до 1976). За успех њиховог подухвата било је пресудно довођење у Загреб Ђуре Даничића за тајника ЈАЗУ и истовремено за уредника *Рјечника*. Ђуру Даничића, најзначајнијег српског филолога и следбеника Вука Караџића, било је потребно усмерити да ради против Вукових ставова и својих дојучерашњих уверења. Даничић, у новој функцији, послужио је легализацији научно нелегитимних ставова о једном језику са два национална имена. *Рјечник* који је он почео да ствара садржао је компоненте два језика које је он раније, у своме чланку *Разлике српског и хрватског језика* (1958) јасно разликовао: чакавско (хрватско) наречје и штокавско (српско наречје). Даничић је, као и Миклошић, сматрао да је језик Хрвата кајкаваца, у ствари, словеначки језик. Даничићева концепција у изради овог *Рјечника* поштована је све до после Другог светског рата када је у овај речник уведена и кајкавска компонента. Са Даничићевим пристанком да следи Јагићеву концепцију о заједничком језику Хрвата и Срба усталила се сербокроастика као дисциплина.

Као што је Анте Старчевић извукао праве конзеквенце из програма илирског покрета, тако су на самом крају 19. века, присталице Штросмајер-Јагићеве идеје југословенства и сербокроатистике, извукли конзеквенце из рада ЈАЗУ. Пошто им је Ђуро Даничић потврдио да Срби и Хрвати имају један језик са два национална имена, они су закључили да могу решење да доведу до краја, тј. да хрватско име протегну са чакавског и на штокавски дијалекат, односно да га пренесу са једног на други језик. Одлучне кораке у том смеру предузели су такозвани „хрватски вуковци“ који су, у име Вука Карацића, спроводили идеје Ватрослава Јагића. Тако је Иван Броз, кајкавац по рођењу, по налогу Хрватског сабора (1889) издао *Хрватски правопис* (1892) који је, по његовом властитом признању, рађен на корпусу дела Вука Карацића и Ђуре Даничића, а према *Главним правилима за јужно наречје* Вука Карацића. Затим је иницирао да Матица хрватска објављује *Хрватске народне пјесме*. Ово репрезентативно издање у 13 томова излазило је од 1894. до 1941. године. Готово све песме су биле на српском језику, највећим делом у српском десетерцу. Иван Броз је почео да ради и на *Рјечнику хрватског језика* а тај подухват је, после његове преране смрти, довршио и објавио његов ујак, каноник Фрањо Ивековић (1901). Речник је, како се види из предговора, рађен на корпусу дела Вука Карацића, Ђуре Даничића, Његоша и Милана Ђ. Милићевића. Једну од најбољих граматика српског језика сачинио је Томо Маретић, такође „хрватски вуковац“, на корпусу дела Вука Карацића и Ђуре Даничића и објавио је под именом *Граматика и стилистика хрватскога или српскога језика* (1899), а школско издање ове књиге појавило се под именом *Грамматика хрватскога језика*.

Са оваквим смером деловања, разуме се, није могла да буде задовољна ни српска филологија ни српска политика. Схватили су да је Југославенска академија у Загребу, у ствари, Хрватска академија под југословенским именом и да Ђуро Даничић није поступио добро дајући српском језику и хрватско име. После проглашења Србије за краљевину, у Београду је 1888. основана Српска краљевска академија. Њен главни задатак био је да, преко Лексикографског одељења, ради на изради *Речника српског књижевног и народног језика*, који је скраћено називан *Српски речник*, као и код Вука Карацића. Избегавајући отворени сукоб са Југославенском академијом и Хрватима, гестовима је показивано да Срби одбацују хрватску идеју југословенства, односно да се држе своје идеје југословенства која не потиरे њихов српски национални идентитет. На тој основи, а у духу Ву-

ка Караџића, поред Српске краљевске академије створен је читав низ институција и дела као што су *Српска књижевна задруга* (1892), *Српски етнографски зборник* (1894), *Српски преглед* (1895), *Српски књижевни гласник* (1901) итд.

Кад год се истински постави питање чији је језик којим говоре и пишу Срби и Хрвати, неизбежно се долази до одговора да је тај језик српски. То је сасвим добро знао и Ватрослав Јагић. Ипак, он је крајем 19. и почетком 20. века свом снагом радио на томе да се оснажи идеја југословенства и сербокroatистике. Истовремено радио је на подели српскохрватског, односно српског језика на два дела: на источни и западни. Ту концепцију поделе уградио је и у пројекат *Енциклопедије словенске филологије* (1903) коју је почела да издаје Руска академија наука. Овакво усмерење у односу на јужнословенски простор, славистика је подржавала током 20. века. И то је био њен велики научни пораз.

Филолошки порази у југословенском периоду

Политичка пројекција стварања Југославије из 1915. године дошла је, већ током Првог светског рата, подршку и у филолошкој сфери. Водећи српски лингвиста Александар Белић већ од 1916. године, у име виших државних интереса, међа име српског језика у српскохрватски. Он се определио да међу Србима делује као Јагићев следбеник и заступник концепције по којој заједнички језик Срба и Хрвата има три наречја: чакавско, кајкавско и штокавско. Није се успротивио ни када је, у складу са новом политиком, језик нове државе у Уставу (1921) и (1931) назван српско-хрватско-словеначки. За *Народну енциклопедију Срба, Хрвата и Словенаца*, Белић је написао опширан чланак под насловом *Српскохрватски језик*. Пошто је таква језичка концепција била неспојива са Вуковом концепцијом, Белић се усудио да кривотвори историју, тврдећи да је Вук Караџић творац језичког јединства Срба и Хрвата. Изневеравао је истину ради тзв. виших интереса. Међутим, на почетку Другог светског рата, као председник САНУ, није спречио да се прочита приступна академска беседа одсутног Милана Решетара, Србина римокатолика из Дубровника, чувеног филолога. Решетар, Јагићев зет и наследник на Катедри за словенску филологију у Бечу, био је прихватио идеју југословенства и језичку политику свога таста. Али, у својој академској беседи у Српској краљевској академији, он је изрекао и један кључни став који гласи: „... јер су мени Срби и Хрвати један народ

под два имена, па ми је зато Дубровник српски и хрватски. Али ко дијели српско од хрватскога мора признати да је Дубровник по језику био увијек српски“. Тај став показује да је Решетар сачувао јасно поимање идентитета српског језика.

Белић је и у првој и у другој Југославији употребљавао израз српскохрватски језик. У његовом *Правопису српскохрватског језика* из 1923. књижевни језик Срба и Хрвата се третира као један али са два изговора. *Правопис хрватскога или српскога језика* (1922) Драгутина Боранића, који је настао на традицији Брозовог *Хрватског правописа* (1892) ипак инсистира на разликама. Хрватски књижевни језик за њега је само ијекавски. Са таквим ставовима, јединства није могло бити и оживљавала је Јагићева пројекција о дељењу истог језика на његову источну и западну половину.

Са победом комуниста, већ од 1945. године, у Југославији је дошло до промене националне политике. Нови властодршци више нису говорили о Србима, Хрватима и Словенцима као једном, троименом народу. Они су говорили о пет југословенских народа: Словенцима, Хрватима, Србима, Македонцима и Црногорцима. Два новопроглашена народа настала су отцепљивањем од српског корпуса. Али су та два народа имала и различиту подлогу за отцепљивање. Македонци, који су у Југославију ушли као део српског националног тела, кодификовали су одмах 1945. године свој језик на основу неких македонских говора и израдили граматику македонског језика која је показала да се ради о друкчијем језичком систему од система српског језика. Није било тако са Црногорцима. Језик којим су они говорили припадао је српском језичком систему. Документа нове, федеративне, Југославије, по правилу, издавана су на три језика, али у четири форме: на словеначком и македонском, а на српскохрватском, односно хрваткосрпском, тако што су документа штампана двојако: једна – екавицом и ћирилицом а друга – ијекавицом и латиницом. Овакву практичну деобу требало је и лингвистички верификовати. Због тога је приређен Новосадски договор (1954) који је дефинисао језичку политику. Новосадски договор је ускоро почео да добија и своју интерпретацију. По тој интерпретацији српскохрватски/хрваткосрпски је један језик, али има две варијанте: источну и западну, београдску и загребачку, хрватску и српску. Геополитичку интерпретацију ове језичке политике дао је почетком 80-тих година Томо Матасић на једној карти која приказује подручје хрватског језика са додатком српског. По тој карти, тзв. хрватски језик се протеже све до линије Лозница-Краљево-Дечани. Тринаест година после

Новосадског договора јавила се Декларација о положају и називу хрватскога књижевног језика (1967) иза које су стале готово све релевантне хрватске институције и појединци. У Декларацији се тражило издвајање хрватског језика од српскога. У духу Декларације створен је хрватски масовни покрет са циљем да се Хрватска издвоји из Југославије. Идеолози маспока разбили су Југославију две деценије касније.

Разбијање Југославије и све што се затим збивало, нису оправдали јагићевске пројекте о подели српскохрватског језика на источни (српски) и западни (хрватски) део. Језик који је за Вука и друге слависте његовог доба био само српски, па је после преименован у српскохрватски, сада има ова четири назива: српски (екавски и ијекавски), хрватски (само ијекавски), бошњачки (само ијекавски), и црногорски (само ијекавски). Постоје и покушаји да се у посебан језик издвоји буњевачки (икавски). Научна истина о овом језику је само једна. То је један језик који се одликује различитим изговором старословенског јата што не угрожава јединство овог језичког система.

СТАВОВИ ВУКОВСКЕ И ИЛИРСКО-ЈАГИЋЕВСКЕ ПАРАДИГМЕ У ЕВРОПСКОМ КОНТЕКСТУ

На путу решавања овог сложеног питања потребно је указати на проблем интерпретације. Постоје у основи два начина интерпретације: један који води рачуна о чињеницама и кореспонденцији међу чињеницама. И други начин који чињеницама манипулише, скрива их или кривотвори ради доказивања жељене научне истине. У доба превласти изворне славистике и изворне србистике, у складу са првим начином интерпретације, језик о којем је реч био је приказиван као српски. У доба превласти сербокроатистике као неприincipијелне и наметнуте дисциплине, склоне кривотворењу чињеница, језик је био третиран различито: прво као један, потом као два, да би се дошло до данашњег броја од четири, или чак пет језика. Да се та дисциплина служила кривотворењем најбољи је доказ што је Вука Карацића прогласила за „творца заједничког књижевног језика Срба и Хрвата“ иако овај филолог, под сталним притиском да призна да Срби и Хрвати имају заједнички језик, никада то није учинио. А бечки Књижевни договор (1850) у којем је Вук био најауторитативнији учесник, сербокроатиостика је интерпретирала као договор о зајед-

ничком језику Срба и Хрвата. Био је то, међутим, само договор о томе да „један народ треба један књижевни језик да има“.

Сви примери који су наведени упућују на превелику важност контекста у којем се нешто тумачи. Интерпретација има свакаких, али треба да нас интересује најистинитија, односно што истинитија. До такве интерпретације се може доћи ако се на коректан начин крене ка осветљавању *кореспонденције* међу чињеницама текстовне и контекстовне природе.

Ову тврдњу можемо проверити на једном примеру. У књизи *Српски народ и његов језик* (1971:182) водећи српски лингвиста Павле Ивић изнео је став да је Вук Карацић, средином 19. века, заступао идеју да Срба има три вере, а да је такву идеју заступао „на романтичарском поимању језика као темељу народности“, али и „у жаркој жељи да Срба има што више“. Таква тврдња се сасвим уклапа у контекст сербокроатистике. Али се никако не уклапа у контекст славистике и србистике. Истина је да је Вук своју идеју почео да заступа, не половином 19. века, него још почетком века, у својој првој филолошкој књизи *Писменица српског језика* (1814), и да та идеја није била само његова, већ да је идеја о језичком идентитету и мултиконфесионалности народа била општи став европске филологије па и славистике. Супротстављање романтичарског некаквом друкчијем приступу асоцира на идеологију соцреализма и овде је неумесно. Ивићева интерпретација Вукових идеја није, дакле, исправна.

На исти начин на који се проверава исправност појединих филолошких ставова, може се проверити и исправност система ставова. За овај текст је важно да се провери исправност ставова на којима почива србистика и ставова на којима почива сербокроатистика у контексту славистике и у контексту европске филологије. Србистика као дисциплина карактеристична је за српску филолошку традицију чији је главни представник Вук Карацић; сербокроатистика је карактеристична за хрватску филолошку традицију чији је главни представник Ватрослав Јагић.

Овим проблемом не бавим се први пут у овом реферату. У предговору књизи *Срби и њихов језик* (1997, 2000: 36) полемисао сам са ставовима Виктора Новака из књиге *Вук и Хрвати* (1967) о томе да постоји континуитет у схватању језика на линији Вук-Даничић-Јагић-Маретић-Белић. Супротно од тога, доказивао сам да постоје разлике између двеју парадигми мишљења: вуковске и илирско-јагићевске које би се, именима, могле овако представити:

Прва: Доситеј - Вук – Даничић (до одласка у Загреб) – Лаза Костић – Стојан Новаковић – Љубомир Стојановић.

Друга: : илирци – Јагић – Даничић (од одласка у Загреб) - Маретић – Белић – Ивић.

Овај текст разрађује те основне идеје. Али се не зауставља само на констатовању разлика, већ их и коментарише у славистичком и европском контексту.

*1. Језик – *diferentia specifica**

а) На питање по чему се препознаје народ, Вук је имао одговор: по језику који је створио и којим говори; по језику се један народ разликује од других народа. Одговор на то питање је принципијелне природе. А није био усмерен ка томе да се број Срба увећа или умањи.

б) Илирци и Јагић о томе питању нису имали јасне и недвосмислене одговоре. Принципијелно решење није им одговарало јер су они управо тражили пут за прекомпоновање националног састава становништва. Кључ за разумевање њиховог понашања дао је филолог Славко Јежић у обимној књизи *Хрватска књижевност* (1944:209). У поглављу о илиризму он даје следеће објашњење: У сучељавању Мађара (којих је било око три и по милиона) и око 1.300.000 житеља Хрватске и Славоније, чинило се да је боље, наспрам три милиона Мађара имати око 12 милиона Илира. На сличан начин дала би се коментарисати и Јагићева подела народа на Србе и Хрвате по вери, а не по језику.

в) Вукова концепција била је у складу са концепцијом европске филологије, а илирско-јагићевска то није.

2. Име и идентитет језика и народа

а) Вук је имао став да Бугари, Срби, Хрвати, Словенци, као и други словенски народи имају посебне, иако међусобно блиске, језике; да ти народи треба да задрже своја историјска имена и да међусобно сарађују. Никад и ни по коју цену није прихватао неприципијелно решење да би један језик могао да има два национална имена, нпр. да се српски језик прозове и хрватски.

б) Припадници илирског покрета су сматрали да су Бугари, Срби, Хрвати и Словенци један народ, који треба да звати именом Илири. Штротсмајер је заступао став да су Словенци, Хрвати и Срби је-

дан народ, који треба да има једно заједничко име – Југословени. Јагић је сматрао да су Срби и Хрвати један народ са два имена: Хрвато-Срби. На трагу ове две међусобно повезане концепције настала су два слична и донекле различита решења. По ужој концепцији Хрвато-Срби односно Србо-Хрвати су један народ који говори једним језиком српскохрватским (хрватским или српским). По ширијој концепцији: Срби, Хрвати и Словенци су један народ, који говори једним језиком: српско-хрватско-словеначким.

в) Нигде у Европи не постоји ниједно двонационално име за један народ, а поготово не постоји тронационално име за исти народ. Такође нигде у Европи не постоји двонационално име за један језик, а поготово не постоји тронационално име ни за народ ни за језик. Јагићев став да су два народа створила исти језик и остали посебни народи, неприхватљив је са становишта праксе европских народа. На основу реченог, може се констатовати да је вуковска филолошка концепција примерена европској филологији а да илирско-јагићевска то није.

3. Структура српског језика и структура српскохрватског језика

а) Вук је сматрао да је српски језик различит од хрватског језика. Српски језик, који је штокавски, има ова три главна наречја, односно дијалекта: екавско (источно), икавско (западно) и ијекавско (јужно). Ова наречја/дијалекти разликују се само по изговору старословенског гласа јат. Хрватски језик је чакавски, односно кајкавски, са својим посебним одликама.

б) Јагић је сматрао да Срби и Хрвати имају заједнички језик који има ова три наречја: чакавско, кајкавско и штокавско. То је и преовлађујући став хрватске филологије. Овакав став, у принципу, искључује постојање српског језика.

в) Становиште хрватске филологије о заједничком језику Хрвато-Срба био би принципијелан уколико би се тврдило да је реч о једном народу, мада би то било тешко доказати уз постојање три језичка система. Ако се, међутим, има у виду став хрватске филологије да су Срби и Хрвати два посебна народа, онда је тај став потпуно неodrжив јер имплицира да Срби, који су само штокавци, немају свог народног језика, упркос свим чињеницама које сведоче сасвим супротно. Срба, који говоре само штокавски, и данас има duplo више него Хрвата (штокаваца, чакаваца и кајкаваца заједно). Раније је та

разлика у бројевима у корист Срба била много већа. Хрвати и данас имају своју језичку резерву у чакавском и кајкавском језичком систему.

4. Једнојезичност и мултиконфесионалност народа

а) Вук је имао став: да су Срби они који говоре српским језиком, без обзира које вере били и без обзира у којим државама живе-ли. Овај његов став најпотпуније је изражен у тексту *Срби сви и свуда* али и у другим његовим текстовима које је објављивао од 1814. до 1864.

б) Јагић је имао став да два народа Хрвати и Срби имају један језик, и да је тај језик чакавски, кајкавски и штокавски. По њему се Срби и Хрвати, иако говоре истим језиком, разликују као народи и то по вери. Па су Хрвати сви римокатолици а Срби сви православци. Иако филолог, он није придавао значај језичким разликама, које су очигледне, него верским. Циљ његове тобожње науке је био да римокатолике српског језика (штокавце) припоји Хрватима. За његову концепцију било је пресудно питање броја Хрвата. На основу Штро-смајер-Јагићеве идеје југословенства, односно тезе да су Срби и Хрвати један народ по језику, али да се разликују по вери, Хрвати су током 19. и 20. века кроатизовали римокатолике српског језика. Али језик нису могли да промене. Хрвати нису једини народ на свету који су прихватили да пишу туђим књижевним језиком.

в) Са европског становишта народи су једнојезични али су мултиконфесионални. Зато је и у овом питању Вук имао исправнији став од Јагића.

5. Народни и књижевни језик

а) У решавању питања српског књижевног језика Вук је пошао од општеприхваћене праксе у Европи. И он је сматрао да треба избрати један од дијалеката српског народног језика и на њему засновати српски књижевни језик. Али Вук није бирао између чакавског, кајкавског и штокавског, јер није признавао такаво народнојезичко јединство, него се определио за јужно наречје штокавског, тј. наречје источно-херцеговачко, односно ијекавско, као књижевни језик. Али, дозвољавао је да се пише и екавским и икавским наречјем, само да се наречја не мешају.

б) Припадници илирског покрета из редова Хрвата напустили су свој дотадашњи хрватски народни и хрватски књижевни језик и за књижевни језик Хрвата прихватили српско наречје, тј. српски књижевни језик. Али су то наречје називали илирским језиком, да би, декларишићи се као Хрвати, отворили могућност да се овај језик прогласи и хрватским књижевним језиком. Из прагматичних разлога, дуго су инсистирали да имају заједнички језик са Србима. Њихови следбеници су касније тврдили да је ијекавица, коју су прихватили од Срба, само хрватски књижевни језик, различит од српског књижевног језика. При тој „деоби језика“ на српски и хрватски, заступали су очекивани став да српски књижевни језик треба свести само на екавицу. За свој књижевни језик нису изабрали неко друго, другачије наречје/дијалекат него баш оно које је Вук преферирао за српски књижевни језик. То је још један показатељ о усмерености овакве филологије на потирање српког имена и идентитета језика и народа.

в) На питање: како се радило код других европских народа, недвосмислен је одговор: радило се онако као што је чинио Вук, а не онако како су чинили илирци, а касније и Јагић и други хрватски филолози који су наставили истим путем.

6. Писма словенских језика и писма српског језика

а) Слависти Вуковог доба знали су да су у доба Ћирила и Методија постојала два словенска писма: ћирилица и глаголица. Такође су знали да се Словени у актуелно време служе двама писмима: ћирилицом и латиницом. Покушаји да се за све Словене уведе словенско писмо, ћирилица, нису уродили плодом. Словени православне вере служили су се ћирилицом, а рикоматолици латиницом. Такође, Срби православне вере служили су ћирилицом, а Срби римокатоличке вере латиницом. Вук је направио реформу оба писма којима се служио српски језик, мада је постао гласовит само по реформи ћирилице. Његову реформисану ћирилицу примили су православни Срби, а реформисану латиницу, коју је он означио као илирску, прихватили су Срби римокатолици, али и Хрвати и Словенци.

б) Већ од друге половине 19. века, упоредо са наметањем става да Срби и Хрвати имају заједнички језик, а да се разликују по вери, са хрватске стране намеће се и став да се Срби и Хрвати разликују по писмима, па су Хрвати они који употребљавају латиницу, а Срби они који употребљавају ћирилицу. Да би ова неистина деловала убе-

дљивије, прећуткивало се да је латиницу која је остала у употреби, реформисао Вук и тврдило се да је то дело Људевита Гаја.

в) Став да се народи идентификују по писмима и да један језик може да користи само једно писмо неприхватљив је са становишта европске праксе и стандарда. Немачка писменост не може се сводити само на латиницу, или само на готицу, чешка само на латиницу, румунска само на латиницу. Отуда се може закључити да је Вук и у овом питању исправније поступао.

Закључак: Укупна претходна анализа упућује на закључак да су ставови вуковске парадигме у складу са ставовима европске филологије, а да ставови илирско-јагићевске парадигме то нису. Па ипак, показало се да су јагићевски ставови били наметнути славистици и тако ушли и у традицију европске филологије као непримерен изузетак. Како се ово могло десити, то се не би дало објаснити без анализе утицаја политичког фактора.

КРИТИКА ПОНАШАЊА ФИЛОЛОГА

А. Ово су карактеристични примери понашања репрезентативног српског филолога Вука Караџића:

1) Кад Вук Караџић прави граматику (писменицу) српског језика, он поступа у складу са светским стандардима. То је граматика језика који су створили Срби. Кад граматику српског језика прави Јакоб Грим, он поступа исто тако нормално. Грим је Немац, али је језик српски. Сасвим је природно да један не-Србин може да направи граматику српског језика или да један Србин направи граматику енглског језика.

2) Кад Вук Караџић прави *Српски речник*, он се понаша пориодно, уносећи у њега речи језика који су створили Срби. Он поступа у складу са праксом која влада у европској филологији. На сличан начин настају и речници других европских језика. У *Српском рјечнику* се, додуше, налазе и речи других народа које Срби употребљавају али се, по правилу, може знати које су то речи. Национални језички идентитет и српског језика и других језика је очуван.

3) Кад Вук одбија да каже да су чакавци и кајжавци Срби, он полази од јасног сазнања да се језик којим говоре те популације разликује од српског језика, тј. од језика којим говоре његови истојезичници и сународници.

4) Кад Вук српски језички простор сагледава као целину, он то чини по моделима који важе и који су важили за све друге народе. (Пољаци су Пољаци свеједно да ли живе у Пољској, у Русији, Енглеској или у Америци). Његов текст *Срби сви и свуда* на принципијелан начин потврђује језички и етнички идентитет српског народа.

5) Кад Вук скупља и објављује српске народне песме, он најпре у Бечу, на наговор Копитара, записује песме које носи у сећању, или записује песме које у сећању носе и његови сународници сличне судбине. Тачно се зна који су његови певачи, а зна се и да су ти певачи певали на српском језику, српским стихом, српској публици, опевајући српску историју. Није спорно да су ти певачи по језику и по осећању Срби.

6) Сви правописи српског језика, до југословенског периода, тичу се нормирања српског језика, а не неког другог језика, језика који би Србима био туђ и који би они од другог морали да уче.

7) Кад Вук реформише ћирилицу за Србе православце (јер само они, без верске запреке, могу да је користе) он то чини у складу са народном тежњом ка поједностављивању тога писма и у складу са научним принципом о предности фонетског правописа или правила: једно слово за један глас. Али то исто чини и када реформише латиницу за онај део популације српског језика, који, због верских и политичких запрека, не користи за себе српско име него илирско. То што и други римокатолици Западног Балкана, Хрвати и Словенци прихватају његову латиницу само значи да је он тај посао добро урадио.

Б. Ово су карактеристични примери понашања филолога илирско-јагићевске парадигме, који су се, по правилу, представљали као следбеници Вука Караџића, тј. као „хрватски вуковци“, а све су радили супротно Вуковој концепцији.

1) *Граматика и стилистика језика хрватскога или српскога* хрватског филолога Томе Маретића (1899), чије је школско издање одмах објављено је под именом *Граматика хрватског језика*, рађена је на корпусу дела Вука Караџића и Ђуре Даничића. Прави наслов овог дела требало би да буде: *Граматика и стилистика српског језика*. Није у складу са европском праксом да се једном националном језику дају туђа национална имена, а поготово није у складу са Вуковом концепцијом да се језик, који он доследно назива српским, од стране „вуковаца“ преименује у хрватски или српски, па чак само у хрватски.

2) *Рјечник хрватског језика* Ивана Броза и Фрање Ивековића (1901) рађен је на корпусу дела Вука Караџића, Ђуре Даничића, Ње-гоша и Милана Ђ. Милићевића. Ово дело јесте резултат рада хрват-ских филолога, али би се оно по садржају морао звати *Рјечником српског језика*. Писац предговора Фрањо Ивековић, у тачки 10. ова-ко је објаснио неадекватно име *Рјечника*: Да су овај *Рјечник* стварали Срби, он би се могао назвати и *Рјечником српског језика*. Али по-што су га стварали Хрвати, он је *Рјечник хрватског језика*. Ни ово није у складу са европском, па ни са општесветском праксом. Нигде у свету се речници не одређују по националној припадности њихо-вих писаца већ по језику који представљају.

3) Едиција *Хрватске народне пјесме*, коју је у 13 томова од 1894. до 1941. објавила Матица хрватска, садржи песме које су по је-зику, стиху и темама готово све могле да уђу у Вукову едицију *Срп-ске народне пјесме*. Оне су, по редакторима овог издања, хрватске зато што су их, тобоже, скупљали Хрвати. Ни овај став се не може сматрати ваљаним. Никоме не пада на памет да *Хасанагиницу* про-гласи италијанском песмом зато што је њу забележио Италијан Ал-берто Фортис, нити да песме *Ерлангенског зборника* прогласи за не-мачке јер их је сакупио Немац, или да песме које су сакупили Пери и Лорд на нашим теренима прогласи за америчке јер су их сакупили Американци.

4) *Хрватски правопис* Ивана Броза није сакрио чињеницу да је стваран на корпусу дела Вука Караџића и Ђуре Даничића, и на *Глав-ним правилима за јужно наречје* Вука Караџића. Једино могуће пра-во име за ово дело било би *Српски правопис*, тј. *Правопис српског је-зика*. Иван Броз, који је био кајкавац, дао му је туђе национално име, хрватско.

5) Насупрот ставу раних слависта да је дубровачка књижевност српска јер су је, на српском језику, стварали Срби римокатоличке вере, већ од друге половине 19. века супротстављен је став да је та књижевност хрватска јер су је писали римокатолици. Ни овакав став није примерен ставовима европске филологије која зна за поделу на-рода по језику, а не по вери.

6) Хрватска страна неметнула је став да је латиница којом се служе Хрвати и Срби по пореклу хрватско писмо, јер је ту латиницу створио, наводно, Људевит Гај. Писмо које је створио Људевит Гај, по карактеристичним словима, ни не личи на вуковску латиницу ко-јом се данас сви на Балкану служимо. То сам документовано показао у књизи *Српска писма* (2006). Пошто су Хрвати 1994. године код

УНЕСКО-а српску латиницу регистровали као хрватско писмо, учинили су нешто што је непримерено европским стандардима и правилима понашања.

7) У свету је нормално да се праве речници овог типа: Француско-немачки речник, Руско-италијански речник, Српско-француски речник, Српско-пољски речник или Руско-српски речник. За сада не постоји Хрватско-српски речник (односно Српско-хрватски речник). Али постоји *Разликовни речник хрватског и српског језика*. Тај речник дели речи српског језика на хрватске и српске. Он је створен на основу концепције по којој се две варијанте истог књижевног језика (које обе користе Срби) третирају као посебни језици.

НОРМЕ СТВАРАЊА ЕВРОПСКИХ НАЦИОНАЛНИХ ДРЖАВА

Процес израстања европских нација, на принципу идентитета националних језика и књижевности, имао је за последицу и стварање националних држава. Тај процес је, на пример, довео до уједињавања разних државица италијанског језика у Италију, или разних државица немачког језика у Немачку. За такве државе са једнојезичком популацијом може се рећи да су природне и нормалне уколико су се држале природних и нормалних језичко-етничких граница. А уколико су имале експанзионистичке претензије, онда су третиране као израз великодржавних тежњи. Са становишта таквих норми, могу се преиспитати и српске и хрватске историјскополитичке амбиције за последња три века.

Природна Србија или Велика Србија

а) Идеју о обнављању српске државе у новом веку имао је гроф Ђорђа Бранковића (1645-1711) изникао из традиције српске средњовековне државе коју је неговала Српска православна црква. Бранковић је био дипломата. За себе је говорио да је потомак српске династије Бранковића и Срби у Бечу су га током великог бечког рата (1683-1699) прогласили за српског деспота. Бранковић је аустријском цару Леополду обећавао да ће подићи Србе против Турака и предлагао је обнову српске државе под заштитом аустријског цара. Границе такве српске деспотовине конципиране су биле на етничком принципу. Аустрија је прво прихватила идеје Бранковића, затим

их је одбацила, а њега је до краја живота држала у заточеништв у Бечу и у Хебу (Чешка) без суда и осуде.

б) Стотинак година касније, други аустријски држављанин и племић Сава Текелија, на почетку Првог српског устанка, послао је писмо аустријском цару Францу и француском цару Наполеону о потреби обнављања илирског краљевства. Он је при томе израз Илири и илирски употребљавао у значењу које су они имали у Аустрији и у Европи. Исте године је израдио и о свом трошку штампао је за Карађорђеве устанике географску карту српских земаља, са приказом етничког простирања Срба свих вероисповести. Његова је идеја била да се обнови српско краљевство сопственим снагама у борби за ослобођење од Турака, а уз пристанак великих сила (Аустрије, Русије, Француске).

в) Најзначајнији српски филолози из времена српских устанака са почетка 19. века, Доситеј и Вук, нигде у својим текстовима не говоре о простирању српске државе, али говоре о простирању српског језика, а то значи и српског народа. Ове језичке границе представљене су на дијалектолошким картама тек у другој половини 20. века као границе штокавског наречја српскохрватског језика. Те границе се подударају са политичким границама замишљене Велике Србије. Таква Србија стварно јесте велика у односу на било коју нововековну варијанту простирања српске државе, али није велика у односу на простирање српског језика и српског народа. Право име за такву Србију било би Нормална Србија или Природна Србија а можда и *Serbia illustrata* (назив необјављене књиге Павла Ритера Витезовића чија нам је садржина непозната). Оваква Србија обухвата српски језички простор, односно простор српског језика како су га поимали слависти прве половине 19. века (рецимо Шафарик) и како га је поимао Вук Карацић. Таква творевина не би се у принципу разликовала од других творевина које постоје у Европи: Немачке, Пољске, Чешке, Словачке, Мађарске. Израз Велика Србија наметнула је Аустрија још у 19. веку, а прихватили су га, непромишљено, неки српски политичари и идеолози. На жалост, у садашњој Европи, у Хагу, суди се једној таквој идеји која, са европског становишта, не би требало да је неприхватљива.

г) У политичкој и филолошкој мисли у Срба и у окружењу једном тајном дипломатском тексту придаван је значај српског националног програма. То је *Начертаније* Илије Гарашанина (1844). Овај документ није проистекао из српске српске политичке или филолошке мисли него је унет споља. Основни текст овог документа донео

је у Београд један странац, Фрањо Зах, агент пољског идеолога Адама Чарториског (и ко зна чији још). Захов документ је редиговао и припремио за српског кнеза Александра Карађорђевића његов министар Илија Гарашанин. Документ је, као тајни, био похрањен у архивама, а да никад озбиљније није био разматран ни у српским политичким круговима ни у српској јавности. Немци су га први објавили почетком 20. века, са циљем оптуживања Срба за великосрпске претензије.

д) Од стварања Југославије, филолошки и политички врх у Срба био је подложен штросмајеровским идејама југословенства и јагићевске сербокroatистике. Само је у тим оквирима тражио теоријска и друга решења за Србе. Отуда се српска политичка мисао, у време разбијања Југославије, нашла у Њорсокаку. У мојој књизи *Српски филолошки порограм* национални програм се изједначава са филолошким, а прави израз српског филолошког програма се види у мисли коју представља Вук Караџић. Вуков програм је био одстрањен са победом штросмајеровске идеје југословенства приликом стварања Југославије.

2. Велика Хрватска у разним варијантама

а) Идеја о Великој Хрватској родила се на самом крају 17. века, непосредно после Бранковићевог предлога о обнови српске државе. Да би Аустрија после протеривања Турске са Балкана избегла обнову и формирање српске државе и ушла у директан посед ослобођених земаља, требало је да има неко политичко оправдање и програм. Израду тога програма поверила је књижевнику Павлу Ритеру Витезовићу, похрваћеном Немцу, и он га је изнео у књизи *Croatia rediviva* (Оживела Хрватска, 1700, 1997). По том пројекту, на простору од Јадранског до Црног мора некада је постојала Велика Хрватска у којој се говорило једним језиком. Оваква Хрватска у науци је проглашена за фикцију јер никада пре тога није постојала ни у идеји ни у стварности. Али отада ова пројекција је латентно присутна у хрватској политичкој мисли и стратегији неких европских држава.

б) Илирски покрет је, на неки начин, обновио ову државну идеју, али под другим именом и у нешто измењеном облику. Илирци у датом историјском тренутку нису могли говорити о Великој Хрватској, али су зато говорили о Великој Илирији. Да би њихова пројекција добила утемељење требало ју је поткрепити идејом о једном језику којим су говорило на овако широком простору и тај значај при-

дат је тзв. илирском језику тј. језику најбројније популације на Балкану. Пошто илирски покрет није добио подршке од Бугара и од Словенаца, његов програм се свео на филолошко изједначење српског и хрватског језика и на доказивање да су Срби и Хрвати један народ.

в) Пројекција Велике Хрватске нормална је последица развоја илирских идеја и њихове кулминације у ставовима Анте Старчевића. Старчевићева Велика Хрватска би, под овим именом, обухватила све хрватске и српске земље. Срби би се у њој третирали као Хрвати, а српски језик као хрватски језик.

г) И Штросмајерова идеја водила је ка остварењу Велике Хрватске под југословенским именом у оквиру Аустрије.

д) Друго лице исте идеје јавља се у југословенству Ватрослава Јагића. По његовој идеји, Хрвати су сви католици који говоре заједничким језиком Хрвата и Срба, а хрватски језик обухвата све компоненте хрватског или српског језика осим екавице штокавског наречја. Хрватски фашисти или нацисти (усташе) нису се позивали на Јагића, али се њихове карте Велике Хрватске подударају са језичком картом која произилази из његове концепције.

ђ) Разбијање Југославије почело је онога тренутка када се десила пуна победа јагићевске концепције на Новосадском договору и касније у интерпретацијама тога Договора у виду двеју варијаната српскохрватског језика. Кад се та идеја доведе до краја, добије се слика Велике Хрватске и Мале Србије. Оно што се десило у штабовима официјелних лингвиста, међутим, није се потврдило на терену. Отпор стварању Неприродне или Велике Хрватске зауставио је тај процес после његовог првог корака, после брисања Срба као конститутивног народа у Републици Хрватској и њиховог масовног изгона из ове Републике. Али пројекција Велике Хрватске живи и даље.

Закључак. Са становишта европских вредности, у контексту идеја о решавању националних питања европских народа, као природне могу се узимати идеје српских филолога и политичких мислилаца. Хрватске филолошке и политичке идеје нису у складу са овима. Никаква ненормална, односно никаква „Велика“ Србија не шпроистиче ако се примене европске идеје и стандарди. Право име и за највећу пројектовану Србију било би Нормална и Природна Србија, а то је Србија која обухвата популацију која говори једним језиком, српским, без обзира на разлике у вероисповести и обухвата земље које они настањују и које су настањивали пре злогласних рат-

них сукоба. Реч је само о уважавању принципима на којима су прављене све европске државе.

СЛАВИСТИКА И ПОЛИТИЧКА СУДБИНА СЛОВЕНСКИХ И ЕВРОПСКИХ НАРОДА

Вуковска парадигма и парадигма илирско-јагићевка, чији су односи до сада били разматрани у синхроној перспективи са чисто филолошког становишта, могу се сагледати у дијахроној перспективи и са политичког становишта.

Протагонисти ових двеју парадигми, Вук и Јагић, припадају двема епохама у славистици. Вук Карацић (1787-1864) припада генерацији слависта који су сворили славистку и филологије посебних словенских народа. Главни резултат деловања те славистике јесте: да су словенски народи схватили да чине део словенске језичко-етничке зједнице и да се у оквиру те заједнице могу развијати као посебни народи, онако као што се развијају народи германског и романског племена.

Ватрослав Јагић (1838-1923) представник је славистике из друге половине 19. и из 20. века. Од његовог доласка на чело славистике, стање се у овој дисциплини променило. Славистика, која се почела развијати крајем 18. и почетком 19. века, трудом и средствима освешћених појединаца у словенском свету, слободна је научна дисциплина. У Јагићево време славистика је постала институционализована дисциплина иза које финансијски стоји Аустрија која у покорности држи више словенских народа. Главни центар славистике је у Бечу. Тамо постоји Катедра за славистику коју је основао још Франц Миклошић, а који је по идејама припадао старој генерацији слависта. Јагић, који је Миклошића заменио, основао је и уређивао часопис *Архив за словенску филологију* (1875-1914) и око њега окупио све важније слависте у свету. Преко Катедре за славистику и преко свог часописа, Јагић имао моћ да практично управља славистиком и диктира јој решења. У одржавању сарадничких и поданичких веза он је веома агилан. Познаваоци тврде да је иза њега остало око 10.000 писама. Јагић следи Штросмајера, као што Штросмајер следи илирце. Заједничка им је основа штросмајеровска идеја југословенства, прилагођена идеји очувања Аустрије као државе. Та идеја је, истовремено супротна српској идеји чији је главни представник Вук Карацић. Супротност са овом идејом замагљује се реторичким средствима, деловањем тзв. „хрватских вуковаца“. Да је Ја-

гић, у основи, само аустријски државни службеник, показаће се једном специјалном приликом. Кад је Бењамин Калај, гувернер Босне и Херцеговине, увео израз босански језик на подручју свога протектората, добио је пуну подршку од најчувенијег слависте Ватрослава Јагића. Јагићу је требало затим много вештине да пред славистичким светом прикрије неприхватљиве политичке конзеквенце свога ангажовања.

Последице деловања слависта из доба њеног рађања и из Јагићевог доба показале су се на исходу Првог светског рата. Овај рат је имао крупне последице пре свега у односу на Словене. На подручју растурене Аустро-Угарске створене су три словенске државе: Пољска, Чехословачка и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Процес стварања националних држава за словенске народе водио их је ка ономе што су други европски народи већ имали. Тај процес ће се за Чехе и Словаке, Русе, Украјинце и Белорусе окончати при крају 20. века растурањем Чехословачке и растурањем Совјетског савеза и стварањем националних држава поменутих народа. Он ће се одвијати и кроз ратна збивања на подручју бивше Југославије. Али ће на том подручју филолошки проблеми ће и даље замућивати политичку ситуацију и биће злоупотребљавани.

Први и Други светски рат имају дубоке везе са нерешеним филолошким проблемима на словенском југу. Ратови се могу избећи уколико се поштују и извесни филолошки принципи. Словенски народи у Аустрији током 19. века били су толико афирмисали да им никакви ратови нису били потребни да би процесе свог конституисања и афирмисања довели до краја. Аустрија је имала потребу да у своје крило укључи и српске змље на Балкану и рат је зато био неизбежан. Пошто је рат избио, дошло је преокрета ситуације. Аустро-Угарску је срушила нешто коригована Штросмајер-Јагићева идеја југословенства, а Гаврило Принцип, као део пројугословенске организације „Млада Босна“, био само продужена рука те идеје. Та идеја је затим послужила стварању Југославије, ка којој Србија све до друге године рата уопште није тежила. По ко зна који пут се потврдило да у ратовима губе све стране.

И почетак Другог светског рата изазван је нетолеранцијом према Словенима. Аустријанац Хитлер, који се попео на на чело Немачке, прво је ударио на две словенске земље: Чехословачку и Пољску. Тек потом је заратио са западним државама. Али врхунац Хитлеровог експанзионизма представљао је напад на Југославију (пре свега на Србе) и на Совјетски савез (пре свега на Русе). То је био напад на

природно право ових народа да постоје, једнак нападу на Јевреје. И Павелићева Велика Хрватска грађена је на истој патолошкој потреби да се Србима ускрати њихово природно право на постојање.

Стравичан рат на простору Босне и Херцеговине на крају 20. века нема никакве везе са српском филолошком традицијом, оном коју репрезентује Вук Караџић. Да је било по Вуку, три верске заједнице једнојезичке босанскохерцеговачке популације понашале би се по моделима по којима се понашају европски народи. Подела једнојезичке популације на основу вере на три народа: муслимане (Бошњаке), православце (Србе) и римокатолике (Хрвате) утемељена је на Штросмајер-Јагићевој идеји и она је непримерена са становишта европских стандарда. Та патолошка идеја је главни узрок рата, а рат је само још учврстио на овом подручју наглавачке изокренуте филолошке принципе који важе као општи принципи за целу Европу. Пошто је европски став да сваки народ има свој језик, онда се морало десити да један исти језик у Босни и Херцеговини има три национална имена: бошњачки, хрватски и српски (поређано по абеди).

Управо овај рат је показао сву немоћ и неозбиљност савремене славистике. Голи је интерес Запада био да подржи снаге рата, па да се ратнохушкачки Запад наметне као протектор и судија под геслом: што је више рата, то се ми више можемо понашати као миротворци. Из словенског света није дошла одлучна реч, да по критеријима који важе за европске језике и народе, у Босни и Херцеговини се не говори три језика, већ да се говори један језик, а да, по европским критеријима, у Босни не може да буде три народа већ само један.

Још драстичније се патологија испољила у случају српске покрајине Косова и Метохије. Уз учешће хришћанске Европе, из овог дела света се прогоне хришћани, пале се српске средњовековне хришћанске богомоље, а подижу се муслиманске. Један хришћански и словенски народ се етнички чисти пред очима света, а посебно пред очима словенског света. Успавани и посвађани словенски свет још увек не реагује на адекватан начин, као да сутра неће и сам бити мета истих сила зла.

ЗАКЉУЧЦИ

Словенска филологија део је европске филологије и са њом је у принципијелној сагласности. А то значи постоји принципијелна сагласност у филолошким основама на којима су засноване и славистика и романистика и германистика (у ширем смислу).

Са славистиком и са европским филологијама у принципијелној сагласности су и филологије појединих словенских народа. Са тим филологијама је у пуној сагласности и србистика. Србистика је рођена са другим словенским филологијама на почетку 19. века и њени оснивачи су Доситеј, Добровски, Копитар, Вук Караџић, Шафарик и други.

Илирско-јагићевска ревизија славистике у виду сербокроатистике није у сагласности са осталим европским и словенским филологијама. Та ревизија је подстакнута политичким побудама и водила је ка лошим политичким решењима, сукобима и ратовима.

Ова илирско-јагићевска ревизија довела је до потискивања србистике у име сербокроатистике. Али она је истовремено водила ка потискивању и славистике. Ако славистика мирно гледа на кршење принципа на једном своме делу, онда она не обавља свој посао на достојан начин. Начета на овај начин, славистика ризикује да изгуби достојанство озбиљне научне дисциплине.

Излаз треба тражити у напуштању и одбацивању јагићевске ревизије почињене у виду сербократистике и повратку славистике и србистике својим здравим основама. Покрет за обнову србистике, који је на моју иницијативу кренуо са приштинског Филолошког факултета 1997. године, (пошто у мојој новосадској средини за то није било политичких услова) имао је тај програм и он ће престати да постоји, као и други слични пре њега, када ова амбиција буде остварена.

НАПОМЕНА

Овај текст писан је као реферат за *Форум европских јужнословенских филологија за мир и коегзистенцију*. Скуп организује Катедра за словенску филологију Универзитета „Адам Мицкијевич“ у Познању. Позив за скуп који сам добио потписали су проф. др Богуслав Жјелински (Познањ) и проф. др Звонко Ковач (Загреб). Научни скуп је заказан у месту Слублице-Франкфурт на Одри за 26-27. јуни 2007.

Детаљније податке о обимној литератури на коју се у реферату позивам читалац може да нађе у мојој књизи *Увод у србистику* (2002, 2003) .

СРПСКА ПИСМА И ГЕОПОЛИТИКА

УСТАВ СРБИЈЕ, СРПСКИ ЈЕЗИК И СРПСКА ПИСМА

Кад год су се, после распада Југославије, доносили нови устави у државама на српском језичком подручју (Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина са Републиком Српском, Хрватска са Српском Крајином) искрсавали су и искрсавају проблеми са регулисањем питања језика и писма. Ти проблеми су последица лошег стања у филолошкој науци. Ова наука се није ослободила ставова сербокroatистике, дисциплине која је, у југословенском периоду, помутила представе о идентитету и интегритету српског језика. Језику који је у социјалистичкој Југославији носио двонационално име: српскохрватски и хрватскосрпски, враћено је у уставима српских земаља, доносеним у годинама распада, његово право име: српски језик. Али, ово није битно утицало да се разбистре представе о садржају и обиму појма српски језик, па је у пракси то различито схватано и примењивано. У Србији, на пример, сем промене назива језика у Уставу из 1990, мало је шта учињено на редефинисању појма српски језик. Најзначајнија српска национална институција, САНУ, наставила је са издавањем *Речника српскохрватског народног и књижевног језика*, противречећи тако и самом Уставу. Она није прихватила да се овом Речнику врати његово старо име, *Речник српског књижевног и народног језика*, под којим именом је на њему рађено 60 година (1893-1953), пре него што је на Новосадском договору (1954) српски језик преименован у српскохрватски. Као и САНУ, тако су и друге највише научне и просветне установе у Србији, прихватиле да се овај исти језик, српски, означава и другим именима као: хрватски и бошњачки. Усталила се погрешна представа да је српски језик настао издвајањем из српскохрватског. Официјелна српска лингвистика у националним институцијама, није била способна да преиспита историју српског језика, а није била спремна ни да прихвати научне аргументе којима се јасно показује да је српски језик, из политичких разлога, у југословенском периоду, само преименован у српскохрватски, хрватски или српски да би се задовољили нелегитимни хрватски интереси. Како сада ствари стоје, официјелна српска филологија иде ка томе да српски језик прикаже у смањеном и суженом обиму, као

остатак до којег се долази издвајањем тзв. хрватског, бошњачког па, данас, сутра, и буњевачког и црногорског језика.

Као пример сужавања појма српског језика може да се наведе Устав Републике Српске, донет у ратним годинама, по којем је само српски језик екавског изговора био проглашен за језик у службеној употреби. То решење је, срећом брзо поништено (1997), па је језику Срба западно од Дрине враћена и њихова ијекавица, те су оба изговора опет равноправна.

Свакако је добро што се и у новом Уставу Србије, који смо управо изгласали, српски одређује као језик у службеној употреби. Али нема места превеликом радовању док се не види како ће законодавац конкретним решењима одредити обим и садржај појма српски језик. Главни проблем биће решавање језичког питања оних који се данас изјашњавају као Бошњаци, Хрвати, Буњеваци и Црногорци и који су до разбијања Југославије имали један и заједнички језик са Србима. У стварном животу ништа се не мења у погледу језика, осим чињенице да је том језику враћено његово право име: српски језик. Било би добро, и у складу са европским стандардима у овој области, да и у будућим конкретним решењима српски народни и књижевни језик сачува своју целовитост, укључујући сва своја три изговора (екавски, ијекавски, икавски) и све дијалекатске разноврсности. Језички стандарди у Србији треба да буду довољно широки и пространи у сваком погледу да задовоље потребе језичког израза свих својих грађана којима је он матерњи, без обзира на њихово субјективно национално опредељивање. То ће се постићи ако се нормативно буде регулисао српски језик као целовит и јединствен језички систем, без до сада уочених или нових рестриктивних тежњи.

Да се у Србији и даље рачуна са суженим појмом српског језика судим по томе што се у новом Уставу службеним писмом проглашава српска ћирилица док се друго писмо којим се српски језик служи, а то је српска латиница, и не помиње. У претходном Уставу Србије била су поменута оба писма. Двострука српска писменост настала је из дуге традиције у нас која обавезује. Међу онима који су за само једно писмо има и таквих који су искључиво за ћирилицу и који, из незнања или злонамерно, латиницу проглашују за хрватско писмо. С друге стране, има и таквих који би заиста одбацили ћирилицу и присилили српски језик да се служи само латиницом. Свако једнострано решење штетно је за српски језик и за српске националне интересе.

Од три европска писма: грчког, латинског и словенског, ово последње, дакле ћирилица, на другом је месту по распрострањености на нашем континенту. Чувањем ћирилице Срби чувају своју сопствену баштину и своју вековну везу са блиским словенским језицима који употребљавају ћирилично писмо. Срби римокатоличке вере, као и западни словенски народи, користили су латиничко писмо, а касније су ово писмо прихватили и Срби муслиманске вероисповести. Постоји богата традиција књижевног стваралаштва српских латиниста, које се не би требало одрицати. Па и многи Срби православне вере писали су и штампали латинским језиком и латинским писмом. И ту тековину не треба игнорисати. А без традиције нема ни културе ни опстанка у будућности.

Најодлучније се треба супротставити обманама о наводној назадности, немодерности и непотребности ћирилице као и лажном представљању латинице као туђег писма. Прича о нашој латиници као о „гајици“ чиста је обмана са злим намерама у позадини. Латиницу којом се српски језик служи није створио Људевит Гај, па да би отуда она по неком праву носила хрватско име и била обележје хрватске културе. Гајево писмо прављено за хрватски језик и објављено 1830. у књижици *Кратка основа хорватско-славенског правописања* сасвим је друкчије од ове наше латинице. Нашу латиницу у њеном данашњем облику промовисао је Вук Караџић 1827. у књижици *Први српски буквар* а Гај и Хрвати су је прихватили, заједно са српским језиком, нешто касније, у време илирског покрета, када су напустили свој хрватски језик и прихватили српски језик. У мојим књигама, а нарочито у оној под насловом *Српска писма* (Бања Лука, 2006) то је посведочено помоћу оригиналних докумената. Ни наука, која треба да води рачуна о истини, ни уставописци који треба да воде рачуна о српским националним интересима, не треба да превиђају ове чињенице.

ЋИРИЛИЦА НЕ МОЖЕ ДА САЧУВА СРПСКИ ЈЕЗИК; ЈЕЗИК МОЖЕ ДА САЧУВА ЋИРИЛИЦУ!

У књизи Српска писма показујете, бројним текстовима те кроз њихову анализу, да је и латиница српско писмо. Како је настало и како се одржало увјерење да је само ћирилица српско писмо а да је латиница хрватско писмо?

Термин српска писма треба узимати у значењу: писма којима се служио и којима се служи српски језик. Став да је ћирилица српско писмо, а да је латиница хрватско писмо, наметнут је у доба превласти сербокroatистике. У књизи *Српска писма* прештампам сам чланак из 1861. године загребачког професора Винка Пацела у којем је он тврдио да су Срби и Хрвати један народ, тј. народ једног језика, који се разликују по вери (римокатолици – Хрвати, православци – Срби) и по писму: Хрвати пишу латиницом а Срби ћирилицом. У овој подели није остављено места за Србе римокатолике који су писали латиницом. Циљ те тенденциозне поделе и јесте био да се Србима римокатолицима промени идентитет. Међутим, српски језик се користио и ћирилицом и латиницом током ранијих векова као и данас. По једној процени Друштва за српски језик у Србији се, на српском језику, око 53% текстова штампа ћирилицом, а 47% латиницом. Латиница се може сматрати српским писмом у том смислу што се њоме служи српски језик. Али, она је и део српске културне баштине: латиницом је писана дубровачка и неке друге покрајинске књижевности на српском језику. Подсећам да је и у прошлости исти језик користио различита писма: ћирилицу и глагољицу. Словенским писмима глагољици и ћирилици, званична филологија још приписује несловенско, грчко, порекло и то никоме не смета. Зашто би латиница којом се служе толики словенски језици, а успешно је користи и српски језик, била антисрпска, антисловенска?

Значајан допринос обликовању латинице коју данас употребљавамо дали су српски филолози, Вук прије свих. Какав је Вуков став према латиници?

У време превласти сербокroatистике наметнут је став да је творац данашње ћирилице („вуковице“) Вук Караџић, а да је Људевит Гај творац данашње латинице („гајице“). Овај став није тачан. Вук је реформисао оба писма. У то се свако може уверити на документима које обилато доноси моја књига.

Српски рјечник из 1818. штампан је реформисаном ћирилицом коју је Вук Караџић коначно обликовао после ранијих покушаја својих претходника (Орфелина, Мркаља, Милованова). У истом *Рјечнику* Вук је у табели разних писама донео, поред ове реформисане ћирилице и више латиничних писама. Међу колонама са латиничним писмима (мађарским, хрватским, словеначким, пољским, немачким, италијанским и енглеским) на првом месту, одмах после ћирилице, била је колона са српском латиницом. То је била још нереформисана латиница коју је Вук затекао у књижевности Срба римокатолика. Али, већ у свом *Првом српском буквару* из 1827. Вук под именом *илирска латиница*, доноси реформисану латиницу којом се ми и данас служимо. Од 30 слова данашње латинице 29 је потпуно идентично са онима у Вуковом *Буквару*. Само је слово *đ*, које је касније увео Даничић, код Вука још писано као диграф: *dj*. Вук је, дакле, разликовао хрватску и илирску латиницу. Овом другом служио се српски језик који је у Аустрији, као и српски народ, називан илирским именом. Илирску латиницу је промовисао Вук, а не Гај.

Гај је направио две реформе латиничког писма. Прву реформу објавио је у књижици *Кратка основа хрватско-славенског правописања* из 1830. године. То је, по угледу на Вука, била реформа латинице за хрватски језик (кајкавски). Ова Гајева латиница се много разликује од данашње латинице којом се служе јужнословенски народи. Спадам у ретке српске филологе који су уопште видели ту Гајеву књижицу, јер ње нема у нашим библиотекама. Њу ни Хрвати нису прештампавали у оригиналу, јер се у њој јасно види и шта је оригинални хрватски језик и које писмо би с правом могло да носи име „гајица“. Ову Гајеву књижицу фототипски сам пренео у књизи *Српска писма*. Другу реформу латинице Гај је направио пет година касније, већ као вођа илирског покрета, и објавио је у својој Даници у тексту под насловом *Правопис*. По програму свог покрета, он је тада напустио хрватски језик и прихватио српски језик за књижевни језик Хрвата, под именом илирски језик, како је званична Аустрија српски језик називала. Ова друга Гајева латиница је ближа Вуковој латиници из 1827, али са њом она није идентична нити се одржала у употреби.

Какав је у дијахронијској перспективи, што се тиче употребе, однос између ћирилице и латинице?

У Ромејском царству, које је обухватало и данашње српске земље, све до 6. века нове ере званично државно писмо била је латиница. Њиме су морали писати и наши преци како на латинском тако и на своме српском језику. Од доба превласти грчког језика у Источном ромејском царству или Византији наши преци су морали писати грчким писмом. Нажалост, нису нам откривени документи, ако су такви и постојали, да су текстови на српском језику писани грчким писмом. Најстарији сачувани документ на српском језику, *Маријино јеванђеље*, из 11. века, писано је глагољцом. Ћирилица у српском језику превладава тек од доба Немањића. Међу Србима католицима, нарочито у Дубровнику, латиница превладава од 15. века. Али и католици су користили ћирилицу. Данашња употреба ћирилице и латинице у српском језику није више условљена верском припадношћу.

Ви одбацujete став да један језик има једно писмо!

Немци, на које се Вук својевремено угледао, служили су се гошћом као оригиналним немачким писмом и латиницом. Румуни до 1865. служили су се ћирилицом, а онда су прешли на латиницу. Турци су се до 1928. служили арапским писмом, а после тога латиницом. Промена писма није утицала ни на национални ни на верски идентитет ових народа. Идентитет народа се одређује језиком а не писмом или верском припадношћу.

Кажете да је језик надређена категорија у односу на писмо, можете ли укратко појаснити тај став?

У старим словенским и српским текстовима уместо речи народи употребљаван је израз језици. Језик је оно објективно по чему се један народ разликује од другог. То се лакше уочава у Војводини него у Босни. Кад на Филозофском факултету у Новом Саду видим велики фовај пун студената, не могу да знам ко је међу њима Србин, Мађар, Словак, Румун, Русин, јер се нико од њих не облачи у своје националне ношње. Али кад чујем језик којим говоре, знам који су Мађари, Словаци, Румуни, Русини. Једино не могу да знам које националности су они који говоре мојим, српским, језиком. Од илирског покрета, а поготово од Штросмајера и Јагића, поремећен је

принцип идентификовања народа на основу језика и то само када је у питању српски језик.

Какве последице по српску културу произилазе из става који добрим дијелом доминира и у стручној јавности, да је ћирилица српско а латиница хрватско писмо?

И ја сам био део стручне јавности однеговане у време превласти сербокроатистике и прихватао сам општеважећи став да је ћирилица српско, а латиница хрватско писмо. На основу упознавања са чињеницама, које су раније или скриване или погрешно тумачене, морао да сам променим став.

Ћирилица не може сачувати српски језик. Српски језик може сачувати ћирилицу ако сачува свој идентитет и име. Латиница не угрожава идентитет српског језика. Напротив, она, уз ћирилицу, чини целовитост тога језика. Било је покушаја да се Србима отме ијекавица јер је, тобоже, хрватска. Сада се ради на томе да се икавски говори избаце из српског језика, што је апсурдно. Забрана Србима да се служе и латиницом је такође разбијачки покушај. Све што се напише српским језиком, на било којем писму, припада српском језику.

Као један од повода за настанак ове књиге наводите научно откриће према коме је алфабетско писмо старије од пиктографског. Какве импликације то има на проучавање развоја српских писама?

После нових открића српских и руских научника, граматологија (наука о писмима) мораће да мења теорију о томе да је пиктографско (сликовно) писмо старије од алфабетског. То ће значајно унапредити истраживања о пореклу писмености у Подунављу и на Балкану и даље развити сазнања до којих су дошли наши научници: археолог Драгослав Срејовић и граматолози Радивоје Пешић и Светислав Билбија. Сва тројица су отишла са овог света у последњој деценији 20. века. Моја књига је, између осталог, и омаж овим људима који су нас, резултатима у својим областима рада, веома задужили и упутили. Све више се показује да и ћирилица и латиница, као и грчко писмо, имају корен у лепенском, односно у винчанском писму или у старој србици, како су ово писмо назвали неки историчари давне прошлости.

ХРВАТИ ВЕЋ ДВА ВЕКА ПИШУ И ГОВОРЕ СРПСКИ

Наводећи мишљења наша два научника, Светислава Билбије и Радивоја Пешића, тврдите да прва писма у историји човечанства нису била, као што се донедавно мислило, пиктографска, него алфабетско и то доказујете проучавањем лепенске и винчанске културе...

Српски археолози открили су у 20. веку две старе цивилизације: винчанску (открио је 1908. Милоје Васић) и лепенску (открио је 1965-69. Драгослав Срејовић). Овим открићима је српска археологија добила светски ниво и значај. Истовремено, археолошка открића су појачала интересовање за древну прошлост Срба што је за последицу имало обнову теорије о Србима као староседеоцима Балкана и аутохтоном становништву Полуострва.

Откриће Лепенског Вира подстицајно је деловало и на Светислава Билбију (1907-1994) и Радивоја Пешића (1931-1993) који су направили велике продоре у једној младој научној дисциплини, граматологији, науци о писмима.

Светислав Билбија, теолог по образовању, избегавши крајем Другог светског рата из Далмације са владиком Иринејем Ђорђевићем као његов секретар, једно време се задржао у Италији. Посећивао је музеје са супругом Јеленом. Она му је обратила пажњу на сличност етрурских словних знакова са српском ћирилицом. Живећи касније у Чикагу, он је помоћу српске ћирилице и староевропског језика (који је по њему у 80% био старосрпски), нашао најприхватљивији кључ за дешифровање и етрурског писма и етрурског језика, као и језика и писма у древној Лидији и Ликији, на тлу Мале Азије. У својој главној књизи *Староевропски језик и писмо Етрураца* (Чикаго 1984, Београд 2000) он је древно алфабетско писмо, које је помно реконструисао, назвао *србица*.

Радивоје Пешић, универзитески професор у Риму, такође се бавио етрурским писмом. Поредио је ово писмо са граfiјским знаковима винчанске цивилизације и открио истоветност тих знакова. Закључио је да су *винчаница* и *етрурчица* имале исту елементу (азбуку), па и то да су Винчанци и Етрурци били блиске популације. Пе-

шић је, међутим, посебно обратио пажњу на Срејовићева археолошка открића на Лепенском Виру. У каменој пластици око огњишта у кућама Лепенског вира препознао је три јасна словна знака: Л, Д, А. Комбинацијом елемената ових знакова реконструисао је *Буквар Лепенског Вира* састављен од 48 могућих слова. У тај буквар уклапале су се и винчаница и етрурница.

Пешић је неколико пута је правио хронологију настанка писама. По њему, далеко најстарија су она писма која су настајала у лепенској и винчанској цивилизацији, што значи на тлу данашње Србије.

На истој слици, на којој је Пешић препознао она три словна знака, ја сам препознао пет: Л, Д, V, А, О. Акценат сам ставио на откриће круга (жртвеника) у облику слова О и на оштри угао као део круга који је у основи осталих граfiјских знакова. Круг и угао су геометријски облици за које су знали градитељи лепенских станишта. Сви остали граfiјски знакови су њихове комбинације. У елементима круга и угла треба видети основу геометрије, а у односу круга (целине) и угла (дела) основе европског интелектуализма. Ова моја интерпретација, као и у другим мојим теоријским књигама, заснива се на теорији пресликавања математичког феноменолога Михаила Петровића Аласа, творца најутемељеније теорије модела.

Да ли писмом може да се одреди идентитет народа, пошто Срби имају два – ћирилицу и латиницу?

Свуда, сем на тлу бивше Југославије, народи се идентификују и разликују на основу језика којим говоре и којим су говорили њихови преци, а не на основу писма. Румуни су до 1865. писали ћирилицом, од тада пишу латиницом, па нису променили идентитет. Турци су до 1928. писали арабицом, од тада пишу латиницом и остали су Турци. Нетачно је, отуда, тврдити да Румуни или Турци имају једно писмо. Срби и Словени, од времена Ћирила и Методија, имали су два: ћирилицу и глаголицу. Најстарији сачувани текст на српском језику, *Маријино јеванђеље* из 11. века писан је глаголицом. Немци се служе готичком и латиницом. У књижици Ранка Бугарског *Писмо* (1996) наводе се имена неких малобројнијих народа у Совјетском Савезу који су неколико пута у 20. веку мењали писма, али нису мењали језик, што значи да нису мењали идентитет.

Тврдите да Хрвати данас пишу српском латиницом коју је сачинио Вук Карацић, а не њиховом, коју је смислио Људевит Гај?

У време превласти сербокroatистике био је исконструисан став да су Вук и Гај створили заједнички књижевни језик Срба и Хрвата, да је Вук створио данашњу ћирилицу („вуковицу“) а да је Гај створио данашњу латиницу („гајицу“). Истина је ова: од 1814. до 1827. Вук је обавио све најважније послове око српског језика и његовог идентитета. Гај се у јавности појавио тек касније и то књижицом *Кратка основа хрватско-славенског правописања* (Будим 1830). У њој је презентована хрватска латиница, односно латиница којом је требало да се служи хрватски језик (кајкавски). Ова књижица није касније прештампавана у оригиналу. Фотокопију те Гајеве књижице (28 страна упоредно на хрватском и немачком језику) добио сам из Сечењијеве библиотеке у Будимпешти и објавио је у целини у својој књизи *Српска писма*. Свако се може уверити да је она писана језиком другачијим од српског, и латиничним писмом које је сасвим другачије од данашње наше латинице. Та „гајица“ из 1830. никако није ова латиница којом се служимо.

У књизи *Српска писма* пренео сам и једну табелу из *Првог српског буквара* Вука Карацића из 1827. године. Тамо се појављује илирска латиница (латиница за илирске народе, тј. за Србе римокатолике, Хрвате и Словенце). Од 30 слова ове Вукове латинице 29 слова је потпуно идентично са данашњим. Само је слово *ђ* писано као диграф *dj*. Општепознато је да је то слово у облику *đ* касније увео у употребу Ђуро Даничић. Чињенице, дакле, показују да су данашњу латиницу створили Вук и Даничић, а не Гај. То латинично писмо, као и језик, Хрвати су преузели од Срба. Што значи да данашња наша латиница није никаква „гајица“, него је и она, као и данашња српска ћирилица, по пореклу „вуковица“.

Написали сте књиге о самобитности српске књижевности и нашег језика. Како бисте укратко описали те одлике?

У свим историјама српске књижевности све до после Другог светског рата, ова књижевност је имала четири дела: 1. народну књижевност, 2. стару књижевност, 3. књижевност средњег доба (где је најважнија дубровачка), 4. нову књижевност. У едицији *Српска књижевност у сто књига*, које су издале Матица и СКЗ, из српске књижевности је изостављена дубровачка, а српска народна књижевност је проглашена за српскохрватску. То је фалсификат учињен из

политичких побуда, а са сличним фалсификатима се и касније наставило. Као што су у југословенском периоду отимали Србима језик, отимали су им и књижевност. Тек после тога су отимали територије.

Како тумачите нестанак српске књижевности католичких Срба, који су се све до Првог светског рата, под влашћу туђинаца, све док није створена Кравељина СХС, слободно изјашњавали?

У време наметања штросмајеровске идеје југословенства у 19. веку и касније, био је наметнут и став да су Срби и Хрвати један народ по језику, али да се по вери деле на два народа: на Србе, који су православци, и на Хрвате, који су католици. (Муслимани српског језика, којих није било у Ауустрији, били су тада маргинални чинилац). На основу става да су католички писци српског језика (преименованог у српскохрватски) у ствари Хрвати, дошло је до тога да се српске институције, као што су Матица и САНУ, у Титово време, одрекну својих старих католичких писаца, читавог једног дела своје књижевности. Кривицу за тако нешто носе пре свега филолози и политичари. Сведоци смо до чега нас је такво понашање довело. На штросмајеровским идејама (да се народи деле и идентификују по вери, а не по језику) и створена је идејна подлога за оно што се збијало у Босни и Херцеговини и у Хрватској последње деценије 20. века. Патолошке идеје нужно су морале да доведу до патолошког стања. Да би се стање истински поправило, треба да се поправе узроци, а не последице.

Данас, дакле, српским језиком пишу не само Хрвати, него и сви они који тај језик називају босанским, бошњачким или црногорским. Зашто онда Аустријанци не би свој језик назвали „аустријским“, а не немачким или пак што Аустралијанци не говоре „аустралијским“, него енглеским.

И ја размишљам у истом смеру у којем и Ви размишљате. Али, Ви и ја смо појединци, мада, срећом, нисмо сами. Све више је људи који на исти начин размишљају. Да бисмо ствари поправили, потребна нам је већа снага од оне коју имају појединци, ма колико моћни били. Та снага је научна дисциплина која би се бавила Србијом. Такве филолошке дисциплине имају народи срећније судбине. Те дисциплине се зову: англистика, германистика, италијанистика, нидерландистика, русистика, полонистика, бохемистика, словакистика, бугаристика, хунгарологија, албанологија итд. У систему тих

дисциплина требало би да нађе место и дисциплина која се бави Србима и којој је право име србистика. Та дисциплина је некад постојала док су Срби били народ са перспективом. Њу је у периоду Штросмајеровог југословенства потиснула сербокroatистика, а сербокroatистика још влада српским националним институцијама и образовним системом у српским земљама.

На жалост, они који су на кључним местима у Србији за сада успевају да виде само да треба побољшати економију, спречити крађу и корупцију, повећати запосленост, створити правну државу, побољшати услове запошљавања, а још се не види да треба решавати и ове проблеме о којима говоримо и да много треба мењати у просветном и научном програму. Никако да виде да је главни српски проблем да се изађе из ћорсокака у који нас је довела до јуче званична идеологија штросмајеровског југословенства и сербокroatистике. Односно да је главни српски проблем да се српска идеја југословенства и србистика поново врате у српске институције и да заузму места која им припадају.

ЛАТИНИЦА КОЈОМ СЕ СЛУЖИ СРПСКИ ЈЕЗИК НИЈЕ ХРВАТСКА

Православље у броју од 1. марта 2007. под насловом *Ћирилице је потребна заштита* (стр. 45) донело је информацију о томе да је преосвећени владика бачки др Иринеј отворио Скупштину Друштва „Ћирилица“ у Матици српској у Новом Саду и казао притом да „латиница, коју све чешће користимо, у ствари је хрватска латиница“. Пошто је иза овог широко распрострањеног, а неприхватљивог, става стала личност високог ранга и великог утицаја, као филолог по струци, а посебно као аутор књиге *Српска писма* (Бесједа, Бања Лука – Ars libri, Београд 2006) сматрам се обавезним да пред читаоце *Православља* изнесем следеће чињенице.

Латиница је једно од најраширенијих писама на свету. Њоме се, у разним варијантама, одвајкада служио и српски језик. Спорно је питање: ко је обликовао латиницу којом се данас служе они који пишу и говоре српским језиком. Све до појаве моје књиге владало је мишљење да је ова латиница хрватско писмо, да је њу, наводно, створио Људевит Гај на основу чешке латинице за коју су карактеристичне надсловне „квачице“ и да томе писму пристаје име „гајица“, као што би ћирилице, коју је уобличио Вук Караџић и којом се данас превасходно служи српски језик, прави назив био „вуковица“. Ову обману о нашој латиници као хрватској, и ја сам раније прихватао као официјелни став науке.

Међутим, бавећи се проблемима србистике, идентитета и интегритета српског језика и српске књижевности, суочио сам се и са питањем писама којима се данас служи и којима се раније служио српски језик. Моја студија и хрестоматија *Српска писма* (525 страна) приказује развој српске писмености у новом светлу. Алфабетска писменост на тлу данашње Србије и шире вуче дубоке корене још од Лепенског Вира и винчанске цивилизације, преко глаголице и ћирилице створених у доба свете браће Ћирила и Методија, каснијих модулација црквене и грађанске ћирилице, све до Вукове реформе ћирилице. Генезу данашње српске ћирилице није било тешко документовати јер је литература о томе свима приступачна у нашим библиотекама.

Сасвим је друкчије изгледало тражење одговора на питање како је настала латиница којом се данас служи српски језик. Литература је упућивала на то да је ову латиницу промовисао Људевит Гај у књижици *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisa* (Будим 1830). Ово је требало проверити. На жалост, до Гајеве књижице ни сам могао да дођем ни у једној српској библиотеци. Њену фотокопију добио сам из Библиотеке „Сечењи“ у Будимпешти.

Гајева књижица има укупно 28 страна. Писана је двојезично: на хрватском језику (у каснијој терминологији: на кајкавском наречју хрватско-српског језика) и на немачком језику (штампано готицом, другим немачким писмом). Цео Гајев текст на хрватском језику пренео сам фототипски у својој књизи тако да се лако могу сагледати и језик и писмо. Једну деценију раније загребачки професор Иван Мартинчић је у књизи *Hrvatski preporod, I* (1994) објавио исти Гајев текст на оригиналном (хрватском) језику, али савременом латиницом тако да питање писма ове књиге није било потпуно документовано иако га је Мартинчић коментарисао. Уместо текста Гајеве књиге на немачком језику, он је објавио свој превод истог текста на „савремени штокавски“, што, практично, значи на савремени српски језик. Његов превод сам и ја преузео и објавио га у својој књизи – хрестоматији.

Увидом у Гајев оригинални текст установило се да латиница коју је понудио Гај 1830. године, по карактеристичним словима, ни не личи на латиницу коју данас употребљавамо. То потврђују и речи проф. Маринчића које сам, такође фототипски, пренео у својој књизи (443-4):

Kao nadslovnu oznaku (dijakritički znak) Gaj je predlagao tzv. tildu ~, a ne tzv. „kvačicu“. Iako ih nije potpuno jednoliko pisao, Gaj je u *Kratkoj osnovi* predlagao ova nova slova: *č* za *ć*, *lj* za *lj*, *ñ* za *nj*, *š* za *š*, *ž* za *ž* te *đ* i *ġ* za *đ* i *dž* (koje zapravo nije dovoljno jasno razlikovao). Detalji se mogu razabrati iz njegova teksta.

У овом цитату треба обратити пажњу на два израза: *тилда* и *квачица*. Тилда је надсловни знак карактеристичан за шпанску и португалску латиницу; „квачице“ чине надсловни знакови карактеристични за чешку и нашу латиницу. Просто је невероватно да је Гајева тилда проглашавана за „квачицу“ и то све до Мартинчића. Ова Гајева латиница, прављена за писање хрватским (кајкавским) језиком, с правом може да се зове хрватска латиница или „гајица“.

Пошто се јасно показало да Гај у *Kratkoj osnovi...* није створио латиницу којом се данас служимо, требало је одговорити на питање: ко је стварни аутор те латинице. У књизи *Српска писма* и на то питање дат је јасан одговор, фототипски документован. Ту латиницу, на основу већ постојеће латинице којом су се служили Срби римокатолици, уобличио је Вук Стефановић Караџић и објавио у табели *Alphabeti serbici* у својој књижици *Први српски буквар* 1827. године – три године пре но што се Гај огласио. Вуков буквар фототипски је прештампао Голуб Добрашиновић 1987, чак у 50.000 примерака тако да су многи могли да га виде. У овој Вуковој латиници већ је садржано 29 слова идентичних данашњим, а само је слово *đ* писано диграфом *dj*. Ђуро Даничић ће заменити овај диграф данас важећим знаком и то у *Ogledu* за *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1878. године. Латиницу, којом се данас служи српски језик, створили су, дакле, српски филолози Караџић и Даничић, а не Гај. Став да је ова латиница хрватска је погрешан. Она није толико савршена као српска ћирилица, али се показала употребљивом за писање српским језиком.

Када су присталице илирског покрета, са Гајем на челу, у другој половини 30-тих година 19. века напустили хрватски (кајкавски) и усвојили српски језик као књижевни, они су онда усвојили и латиницу коју је створио Вук Караџић. Познато је, иако се та чињеница и данас радо прећуткује, да је у илирском покрету било много римокатолика српског етничког порекла и језика којима је потоњом забрном илирског имена наметано име хрватско. Исто тако, ни Гај није поменуо Вука и *Први српски буквар* када је у своме чланку *Pravopisz*, објављеном у 10, 11. и 12. броју *Danice* (пренет је у мојој књизи) писао да треба поправити реформу правописа из књиге *Kratka osnova...* Нова латиница за коју се Гај залагао била је иста она коју је већ представио Вук Караџић, сем у једном детаљу. Вуков диграф *dj* Гај је писао као *gj*.

Подржавам став да је ћирилица темељно културно добро српског народа и најбоље писмо за писање српским језиком. Али не могу да подржим став да је латиница, којом се такође служи српски језик, хрватско писмо. Српски филолози су обликовали ову латиницу превасходно за српски језик. Овим писмом, према некаквој статистици, служи се и данас скоро половина Срба. И оно је културно добро српског народа које не треба отуђивати.

Неодржив је и став да један језик мора да има само једно писмо, односно да је писмо битна особина националног идентитета. У

доба Ћирила и Методија и касније Срби су имали ћирилицу и глагољицу; Немци су вековима упоредо употребљавали латиницу и готицу. Румуни су 1865. напустили ћирилицу и прешли да пишу латиницом. Турци се од 1928. уместо арабице служе латиницом. Нико не може с правом да каже да су словенски народи који пишу латинским писмом престали да буду Словени, односно да су су Румуни или Турци мењајући писмо променили национални или верски идентитет. Срби се одликују тиме што, пишући на свом језику, имају могућности да користе два писма.

Лично, не могу да се одрекнем било којег од српских писама. Неприхватљиво ми је и кад српски научници уз име глагољица обично додају: хрватска. Први моји текстови и прва књига штампани су латиницом. Био сам уредник часописа *Polja* који већ више од пола века излази латиницом. После сам десетак година био члан Уредништва *Летописа Матице српске* и тада по правилу објављивао ћирилицом. Већина текстова у часопису *Србистика/Serbica*, који сам покренуо са проф. др Слободаном Костићем у Приштини 1998, штампана је ћирилицом, али су понеки текстови штампани латиницом. Моја *Изабрана дела* у 20 књига штампају се ћирилицом.

Нисам редак међу онима који сматрају да је за српску културу најбоље решење да што дуже задржи оба писма. На тај начин сачуваће се целина српског културног наслеђа. Ако би се десило да латиница потпуно потисне ћирилицу, у шта не верујем (иако се то пропагира као могућност) онда ће се догодити да је једно српско писмо потисло друго српско писмо (као што се у прошлости већ било десило да је ћирилица потиснула глагољицу). И у том случају биће сачувана целовитост српске културе. Из Павелићеве и Туђманове Хрватске су протерали ћирилицу, али нису протерали друго српско писмо, латиницу; они су га само, и то неоправдано, прогласили хрватским као што су и српски језик прогласили хрватским. Коректни филолози, било које националности, могу лако да докажу да данашњи Хрвати пишу српским књижевним језиком ијекавског изговора и да пишу једним од српских писама, вуковско-даничићевском латиницом. Таква научна истина је свакако боља од измишљене, неистините тврдње да је латиница хрватско писмо, а да је ијекавски изговор српског језика хрватски стандардни језик.

Не подржавам деловање Друштва „Ћирилица“ јер оно, по познатом титовском моделу, једно говори а друго ради. Друштво се номинално бори за заштиту ћирилице, а стварно: латиницу, којом се служи српски језик и коју су створили Срби, афирмише као хрватско

писмо. Оно се залаже за „довољно уједначен стандардан језик“ Срба, а то значи за искључивање икавског и ијекавског изговора из стандардног језика и задржавање само екавице. Ниједна српска национална институција у предјугословенском периоду (Матица српска, СКА, СКЗ, Београдски универзитет) не би толерисала овакво јасно деловање на штету српског народа. Данас ове институције о овоме, најблаже речено, ћуте и Друштву „Ћирилица“ препуштају да води коло.

ПОВРАТАК СРБИСТИЦИ

ПОВРАТАК СРБИСТИЦИ

Започели бисмо овај разговор о Вашим студијама. Прво сте уписали филозофију, али ипак је љубав према књижевности преовлада. У каквом су вам сећању остале студије и професори?

Филозофија је била и остала је моја преокупација. Студирао сам филозофију у Београду само једне школске године: 1957/58. Пошто није имало ко да ме издржава као студента, морао сам да се за-
послим. Посао нисам нашао у Београду, него у Новом Саду, где сам био завршио и гимназију и имао познанике и пријатеље. На новосадском Филозофском факултету у то време није било студија филозофије, па сам се уписао на књижевност. Али и током студија књижевности и касније интересовао сам се за филозофију.

Преко три деценије предавао сам Методологију проучавања књижевности. Тај предмет не би могао да предаје неко ко није упућен у филозофију, у логику (методологија је део логики). А ја сам у оно време био под утицајем најзначајнијег београдског логичара, професора Михаила Марковића. Многи сматрају да је моја најбоља књига *Логос и парадигма* (2000) која је по природи филозофска. Ускоро треба да се појави и друга моја књига филозофске природе: *Обнова логоцентризма*.

Од новосадских професора најрадије се сећам лингвиста Ивићевих, Милке и Павла који су нас уводили у свет савремене науке о језику. У време мојих студија они су доносили информације о структурализму који је тада био новина. Њиховог пријатеља, структуралисту Јакобсона, слушао сам на Факултету у Новом Саду. Кад сам десетак година касније, 1969, као стипендиста француске Владе бора-
вио у Паризу, и тамо је у моди био Јакобсон и структурализам. Нисам се осећао као да долазим из интелектуалне провинције. Милка Ивић је 1961. године објавила чувену књигу *Правци у лингвистици* која нас је обавестила о стању светке науке у овој дисциплини. Четврт века касније, у књизи *Методологија проучавања књижевности* (1985) ја сам учинио нешто слично за област проучавања књижевности. Професори Ђорђе Сп. Радојичић, Петар Ђорђић, Владан

Недић и Мирослав Пантић такође су за мене остали незаборавни део моје интелектуалне биографије.

Ви сте увели предмет: Методологија проучавања књижевности на Катедри за књижевност у Новом Саду. Студентима сте причали о шетњи са Младеном Лесковцем Дунавским кејом и о Вашој „одбрани“ методологије.

У евентуалној антологији текстова наших позитивиста у области проучавања књижевности, Лесковцу бих дао једно од најзначајнијих места. Крајем педесетих година 20. века, када је мени Лесковац предавао, позитивизам је већ био на заласку. Као изразити позитивиста, он није имао слуха за плурализам оријентација у проучавању књижевности. Стилистичка критика, формализам, феноменологија, структурализам, семиологија... њему нису значили, а ја сам о томе држао предавања. Лесковац је веровао да за проучавање књижевности никаква методологија није потребна. Највећа његова љубав био је Сент-Бев, биографски критичар из прве половине 19. века.

Али Лесковац и ја имали смо једну заједничку истраживачку опсесију: Лаза Костић. Обојица смо написали књиге о овом песнику. Моја књига је настала тако што сам пет семестара заредом држао предавања о песми *Santa Maria della Salute* да бих на једном примеру показао плурализам метода. У циклусу предавања, и у самој књизи, приказан је и Лесковчев метод, биографски и позитивистички. Али су приказани и методи других аутора који су се бавили овом песмом.

Од професора Лесковчеве генерације мени је био најближи Сретен Марић, компаратиста, иначе доктор филозофије, који је дошао у Нови Сад из Париза. Марићева и моја филозофска и књижевна интересовања су се у великој мери поклапала. Међу људима са којима сам деценијама размењивао мишљења, Марић је један од најзначајнијих.

Пре 35 година, када сам се као асистент запослио на Филозофском факултету у Новом Саду, методологија проучавања књижевности била је сасвим млада дисциплина. Њу је у Југославији, у Загребу, први почео да предаје Светозар Петровић. Петровић је педесетих година студирао у Алахабаду, у Индији. Тамо је упознао дела америчких теоретичара чикашке школе који су заступали став о плурализму метода, разуме се и књигу Велека и Ворена *Теорија књижевности*, у којој заснована методологија проучавања књижевности као

дисциплина. Петровићева књига *Критика и дјело* (1963) јесте критика Велек-Воренове књиге. Кратко сам био асистент професора Петровића 1972/73. Он је веома брзо овај предмет препустио мени. После десетак година направио сам, у свету први, синтетички приручник за свој предмет. То је моја књига *Методологију проучавања књижевности* (1985).

Није лак задатак говорити о Вашим књигама. Писали сте поезију, прозу, научне књиге, многобројне студије. Ипак, овом приликом бисмо посветили нарочиту пажњу књигама из области науке о књижевности. Како посматрате примену тих књига?

Предмет Методологија проучавања књижевности односи се према другим предметима и дисциплинама метакритички. По својој мета позицији, он је методолошки изнад њих. Управо то ме је упућивало да се бавим разним дисциплинама: филозофијом, логиком, методологијом, естетиком, семиологијом, херменеутиком, теоријом књижевности, српском и светском историјом књижевности разних периода, историјом српског језика. Понеки познаваоци онога што радим приметили су да сам у свему томе успевао да градим систем. Мада нисам био миљеник великих издавача, више мојих књига су обавезна литература на студијама књижевности, и на основним, а поготово на постдипломским.

Како доживљавате наставу теорије књижевности у Србији? Да ли је она застарела? Приметили сте да се упорно користи и превазиђена литература.

Када ми је поверено 1986. године да држим наставу из предмета Теорија књижевности за групе студената руског, русинског и румунског језика, одлучио сам да наставу не држим онако како се то обично чинило: на основу *Теорије књижевности* Драгише Живковића. Живковићева *Теорија* била је савремена у време када се појавила (прво издање 1955). Али је она већ била превазиђена у односу на *Речник књижевних термина*, који се појавио у редакцији истог аутора (1986). Била је застарела и у односу на моју *Методологију*. Желео сам да студентима представим најновија теоријска сазнања, и других аутора и своја. То су она која се наслањају на семиологију. Студенти су са интересовањем и разумевањем пратили моја предавања. Из тих предавања, која су трајала пет година, настала је моја књига *Теорија белетристике* (1993).

Добио сам, затим, понуду од Завода за уџбенике и наставна средства да направим један савремени уџбеник теорије књижевности, али рађен по програму који важи за средње школе. Тај услов ни сам могао да прихватим. За постојећи програм постојао је већ добар уџбеник – *Теорија књижевности* Драгише Живковића. Захтеве Завода прихватио је професор Иво Тартаља и направио је такође добар уџбеник за средње школе, савременији од Живковићевог. Завод је, међутим, прихватио мој предлог да направим уџбеник за теорију књижевности по својој концепцији и године 1997. објавио је моју књигу *Теорија књижевности*. Она је у скраћеном облику обухватала моје претходне две књиге *Методологију проучавања књижевности* и *Теорију белетристике*, разуме се уз друге додатке. По мојој теорији радило се, колико ми је познато, на катедрама за књижевност у Приштини, у Никшићу, на Палама и у Бања Луци. Иницијатива за објављивање другог издања *Теорије књижевности* дошла је са Филозофског факултета у Косовској Митровици. Управо на први дан Божића добио сам друго издање ове књиге коју су објавила два издавача: један у Ваљеву, а други у Истоку, у Метохији. Али, у свим српским универзитетским цетрима, највише тражена моја књига била је хрестоматија *Теоријска мисао о књижевности* (1991) која одавно не може нигде да се набави.

Можемо рећи да сте поставили темеље за изучавање србистике. Замолили бисмо Вас да објасните нашим читаоцима шта је заправо србистика?

На Филозофском факултету у Новом Саду, у његовом филолошком делу, постоје ове катедре: за англистику, за германистику, за романистику, за хунгарологију, за славистику, за словакистику, за румунистику и за русинистику. Нема катедре за србистику, што је неприродно.

Србистика је филолошка дисциплина која се бави српским језиком и српском књижевношћу. У ширем смислу она се бави српском културом и залази у дисциплине као што су: граматологија, етнологија, антропологија, митологија, историографија, политикологија. Србистика би требало да изгради систем знања о стваралаштву Срба или да чини исто што и друге дисциплине на катедрама које сам споменуо.

Србистика није нова дисциплина. Она се појавила заједно са рађањем славистике крајем 18. и у првој половини 19. века. Њени

главни творци су Вук Караџић и Павел Јозеф Шафарик. Али, већ од друге половине 19. века србистику је почела да потискује сербокроатистика. Ова се већ примила код Срба и између два светска рата. А када је на Новосадском договору о језику (1954) озваничен је став да Срби и Хрвати имају један народни језик, српскохрватски/хрватско-српски, сербокроатистика, као посестрима политичке идеје југословенства, сасвим језавладала. Разбијајући Југославију, Хрвати су одбацили Штросмејрову идеју југословенства али и Јагићеву идеју о српскохрватском као једном језику. Тиме је отворен простор за обнављање назива и појмова: српски језик, српска књижевност и србистика као део славистике.

У значајној мери мојим деловањем, у последњој деценији 20. века, назив србистика уведен је у савремену комуникацију. То је учињенотако што сам на Видовданским свечаностима 1997. у Приштини промовисао Покрет за обнову србистике. Иницијативу за обнову србистике је прихватио професор Слободан Костић и 10. октобра 1997. на Филозофском факултету у Приштини, заједно са својим колегама, основао Центар Покрета за обнову србистике при Филолошком факултету у Приштини. Професор Костић и ја основали смо 1998. у Приштини часопис *Србистика/Serbica*. Успели смо да издамо само четири, мада обимне, свеске часописа. То није колико је потребно, али је било довољно да се промовише идеја о србистици.

Нешто од мојих србистичких пројеката је остварено, а нешто није. Ишао је пет мојих књига које говоре о идентитету српске књижевности, српског језика, српског народа, о српском националном програму и идентитету филолошке дисциплине која се зове србистика. Међу овим књигама најзначајнија је *Увод у србистику* (2002, 2003) која на 600 страна и доноси историју те дисциплине и указује на правце развоја.

Сачинио сам, сем тога, *Издавачки пројект „Србистика“* који предвиђа да се штампа око педесет књига у пет серија: а) сви релевантни речници српског језика, б) све релевантне граматике српског језика, в) сви релевантни правописи српског језика г) све релевантне историје српске књижевности и д) *Антологија српске поезије у осам књига*. Ово је потребно да би се савремени проучаваоци упознали са стварним стањем у погледу развоја србистике као науке. Из овога пројекта започела је реализација само последње серије. Српска књижевна задруга и БИГЗ објавили су 2004. две од предвиђених осам књига *Антологије*. Наишли су на финансијске тешкоће и стали.

ШТА ЈЕ ТО СРБИСТИКА?

„Увод у србистику“ – откуд тај наслов, шта се десило са србистиком?

Наслов није ни по чему необичан. Али, то је прва књига која се у целини бави историјом и садржајем појма србистика. Србистика је филолошка дисциплина у породици националних филологија као што су: англистика, германистика, русистика, полонистика, словакистика, хунгарологија, албанистика итд. Разлика је само у томе што се све ове дисциплине од свог настанка развијају у континуитету, а србистика је била сасвим потиснута сербокроатистиком и југославистиком и била је избачена из славистике као збира националних филологија словенских народа. У мојој књизи на око 600 страна приказана је србистика као филолошка дисциплина, као научни систем, приказан је њен настанак, развој, успони, падови и стање у којем се она данас налази.

Каква је србистика била у време Вука?

Појам србистике/serbice није створио Вук Караџић него још пре њега “патријарх славистике” Чех Јозеф Добровски. Али Вук, његови претходници (Орфелин, Доситеј, Соларић, Мркаљ и други) и савременици (међу којима је био и велики слависта Шафарик) ударили су темеље и подигли су импозантну зграду србистике као дисциплине која се бави српским темама, пре свега српским језиком и књижевношћу, а онда и другим тзв. националним наукама као што су етнологија, митологија, историја итд. Србистика је у Вуково време почивала на истим идејним основама као и друге европске националне филологије, а та основна идеја најкраће се да изразити формулом: народ је једнако језик којим говори. За Србе то није било никаква новина, јер је већ у доба Светога Саве и у његовим делима то било тако изражено. За Вука и његове савременике Срби су били сви они који су говорили српским језиком.

Како је сербокроатистика потиснула србистику?

Још за Вукова живота било је неуспелих покушаја да се поткопају темељи србистике тако што би се српски језик или штокавско наречје, којим су говорили Срби сва три закона (православни, римокатолици и муслимани) прогласио и хрватским. Вук на то никада није пристао. Славистичка наука је у то време већ била дефинисала хрватски језик као чакавско односно кајкавско наречје и јасно је разликовала српски од хрватског. Штокавско наречје је у науци називано српски језик (како су чинили Срби и већина слависта) или илирски језик, како је тај језик алтернативно називан у Аустрији. Са Вуковом смрћу наступио је тежак период за србистику. Слависта Ватрослав Јагић, по рођењу Хрват кајкавац, који се представљао као Вуков следбеник, изобличио је Вукову и општу идеју о језику као одредници народног идентитета. Он је тврдио да су Срби и Хрвати један народ јер су, наводно, једнаки по језику, али да су и два народа јер су различити по вери. Јагићева идеја је била накарадна јер нити су Срби и Хрвати тада били једнаки по језику, нити је филологија признавала верски критеријум у одређивању народа. Циљ ове идеје био је да се сви римокатолици који су говорили српски, дакле, штокавци, прогласе Хрватима само зато што су римокатолици, иако се они тада нису ни звали ни осећали као Хрвати. Направљен је тако преседан, до тада непознат у филологији, па је српски језик добио два национална имена. Тако су ударени темељи сербокроатистике. Под притиском са аустрохрватске стране поклекли су и дотадашњи јаки стубови србистике као што су били Ђуро Даничић и Јован Суботић а младе научне снаге, какву је представљао Стојан Новаковић, нису одмах успевале да се одупру том погубном утицају. Срби су се идеји сербокроатистике јаче супротставили тек крајем 19. и почетком 20. века (Лаза Костић, Стојан Новаковић, Љубомир Стојановић, Димитрије Руварац, Јован Живановић и други) када је и дошло до првог таласа обнове србистике.

Осветлите улогу Јосипа Јураја Штросмајера, Јована Скерлића, Александра Белића и доцније Павла Ивића.

То је немогуће у оквиру овако кратког интервјуа. Могу само рећи да је Штросмајер, у идејном смислу, био и творац и гробар Југославије. Он је прво упропастио здраву идеју југословенства коју су пре њега били развили српски интелектуалци око Летописа и Матице српске (Теодор Павловић, Јован Суботић) док су се супротста-

вљали илирском покрету. Та српска идеја југословенства односила се на неговање узајамности међу јужнословенским народима међу којима сви чувају свој посебни национални идентитет. Овакво југословенство заступао је касније и кнез Михаило Обреновић. Штросмајер је изобличио ову идеју о узајамности и идентитету на сличан начин на који је Јагић изобличио Вукову идеју о Србима као народу који говори српским језиком. Штросмајер је искључио Бугаре а идеју југословенства свео је на српскохрватскословеначки унитаризам са средиштем у Загребу где је основао Југославенску академију знаности и умјетности. Његова идеја садржала је јасну перспективу похрваћивања овако маркираног јужнословенског корпуса уз још дубље и свеобухватније уграђивање у Аустроугарску монархију. То што је при стварању Југославије победила Штросмајерова идеја југословенства, осим политичара и општих политичких прилика које су томе ишли у прилог (при чему не треба заборавити ни Октобарску револуцију), криви су и српски интелектуалци и научници, које сте поменули, а и други који су били напустили вуковску филолошку традицију а прихватили јагићевску. Прихватајући Јагићево и Штросмајерово мутно југословенство и преварну сербокроатистику, сви они су били упрегнути, бар што се тиче језика и књижевности (али и историје и антропологије), да раде на разграђивању србистике. После Другог светског рата наставили су да чине исту грешку, још изразитије.

Како се данас изучавају српски језик и књижевност? Какву подршку имате и с којим отпором се суочавате?

Може се рећи да смо данас, у изучавању српског језика и књижевности, у колонијалном положају према кроатистици, јер се и даље ради по систему зњања који је изграђен у Југославенском лексикографском заводу а студенти и даље уче по хрватским књигама и приручницима. За разлику од Хрватске, у Србији се још негује сербокроатистика. Српска академија и даље издаје Речник српскохрватског језика. Тиме се грубо нарушава интегритет српског језика.

Подршку за обнову србистике на вуковској традицији и на научно принципијелним основама засад добијам само тамо где се мање осећа моћ елитних националних институција, а то значи међу Србима на Косову и Метохији и у Републици Српској, односно у њиховим образовним установама. У Приштини сам 1997. са песником и универзитетским професором Слободаном Костићем основао Покрет за обнову србистике и часопис *Србистика/Serbica*. Мада је моја

књига, о којој говоримо, настала и као резултат два курса предавања под насловом Увод у србистику, која сам одржао постдипломцима на Филозофском факултету у Новом Саду, она је објављена у Косовској Митровици. На универзитетима у Београду и у Новом Саду, у САНУ, у Вуковој задужбини, у Матици српској, у великим издавачким кућама, ставови о потреби обнављања србистике још не наилазе на отворену подршку. Чини се да се у овим кућама и даље води политика из времена српскохрватске коалиције и Шросмајеровог југословенства чији је стратешки циљ био: маргинализација Срба, преименовање српског језика и комадање српске књижевности. У Београду је моје ставове подржало једино Удружење књижевника Србије. И државне власти још се оглушују на потребу обнове србистике.

Шта је за српски народ значило обезимењавање његовог језика и књижевности?

Губљење имена јесте губљење идентитета. Ако нестане имена, нестане и народа. Не можемо ниједном појединцу или групи забранити да мењају свој национални идентитет, али ти појединци или групе немају право да мењају име српског језика и интегритет српске књижевности.

Какве су нам шансе за обнову? Или ће се, можда, наставити дробљење форсирањем црногорског имена?

Шансе за обнову постоје. Оне се јасно могу сагледати из моје књиге *Увод у србистику* коју нескромно препоручујем и просветним радницима и студентима, и политичарима и дипломатама, и свима којима је до српског језика и српског народа стало. Сви нисмо једнако криви што много тога не знамо о сопственом идентитету, али грешимо ако не желимо да знамо. Са црногорским именом језика настава се трагикомедија коју смо гледали и са хрватским и са бошњачким именом тога језика. Али свака представа има и свој крај. Какав ће он бити, што се Срба тиче, највише ће зависити од њих самих и од Божије воље. Отворено се залажем за то да за Србе, за српски језик и за српску књижевност у науци и политици треба да важе иста правила и исти критерији као и за друге европске народе, језике и књижевности. Ако у филологији не разобличимо фалсификате и преваре и не вратимо се здравим светосавским и вуковским темељима у националним наукама, уз коришћење најбољих савремених научних метода, неће бити добро.

СЛОБОДАН КОСТИЋ У РАНИЛУГУ

1

Ранилуг је велико српско село у Косовском Поморављу, поред пута између Гњилана и Бујановца. У овој енклави остало је да живи 40-50 хиљада Срба. Око 1200 младих средњошколаца из овог краја хтелo би да настави студије. Али факултети на српском језику постоје на сасвим другом крају Косова, у другој енклави чији је центар Косовска Митровица. Студенти из Косовског Поморавља не могу безбедно да дођу до Косовске Митровице. Зато се јавила идеја да се у Ранилугу отворе одељења појединих факултета из Косовске Митровице. Главни организатор тога посла је проф. др Слободан Костић.

Ко је Слободан Костић? Цитирам белешку о аутору из његове последње књиге *Изабране песме* (2006).

Србин по крви, Православац по вери, покајник по преумљењу и понашању, поучитељ по послушању, Слободан Костић рођен је пред Светог Николу (крштен о Богојављењу) 1952. године Господње у простом и побожном дому (отац Александар, мајка Славка), у Речану, у Новобрдској Кривој Реци, – и ту примио први чин стидљивости. Распути поред Манастира Тамнице (задужбина Св. Краља Милутина) учио се страху Божијем и смирењу; и на богатом народном наслеђу и предању.

Изучио је и високе световне школе (докторирао књигословље) писао за новине и часописе, објављивао књиге – песничке (*Читање мапе, Жилиште, Покајничке песме, Изабране песме*), есејистичке и књигословске (*Новија српска поезија на Косову, Стварање и тумачење, Будни сневач Раде Драинац, Православно духовно песништво, Стварање и творевина*); сачинио мале православне лекционаре (појмовник, молитвеник). Био старешина Народне и универзитетске библиотеке у Приштини и управитељ Школе православне веронауке.

Са учитељем у књигословљу, Петром Милосављевићем, оснивач је и председник Друштва за обнову србистике и покретач часописа Србистика; првоуредник је саборника за православну словесност *Православно дело* (Манастира Бањске) и уредник Књиготворнице *Логос*.

Примао је световне (књижевне) награде („Ђура Јакшић“, „Ристо Ратковић“, „Лазар Вучковић“, „Милорад Панић Суреп“, „Грачаничка повеља“, „Печат вароши сремскокарловачке“); пристајао на светске почести, огреховљавао се, покајавао; ходочастιο (руске, светогорске, палестинске светиње).

Одмак од тљеног ка трајном (чини му се) учинио је, милошћу Божијом, (а молитвеним заступништвом духовних руководитеља, – архимандтита Пајсија и преосвећењејшег владике Артемија), у окретању од (безсилне) немоћи људске ка (свесилној) помоћи Господњој, у скретању са пута пролазних радости на «тесан пут» одрицањаи уздржања; у мржњи према греху и љубави према Христу, породу и поученику, ближњему.

Удостојен је (недостојан) и високих духовних почести: Ордена Светога Саве I реда и ипођаконског чина.

У нову Костићеву књигу ушле су, по избору аутора, песме из његових претходних збирки и неколико новијих песама, врхунске вредности, које би могле да се назову *Грачанички циклус*. Костићево песништво је посвећено Косову.

Рецензенти ове књиге и писци Поговора Драгиша Бојовић и Вера Милосављевић стављају Костићеву поезију у врх српског песништва. У Поговору, у тексту Драгише Бојовића под насловом *Речански космички еп*, каже се:

Костићева поезија нам је потребна и због тога да не бисмо сахранили живот пре Косова, пре судбинског боја. Јер од тог тренутка наша свест и наша поезија као да не памте да смо били земљоделци, штитари, кожухари, стрелари, седлари, добошари, путници и љубавници, мирољупци и осветници. Песничким парадоксима оживљавају се истовремено два митска Косова – једно јуначко, каквог га памти епска поезија, а друго је народно и фолклорно. У новијим песмама, делом и неким ранијим, песник се, преходећи „митске векове“, бави нашим Косовом, брине се за његову судбину...(114)

Песник Костић је израстао на косовској земљи и сав је урастао у њу. Он је песник тога жилишта, и митског и историјског. Али он је песник и савременог Косова о којем већина међу нама зна понешто само из медија. Пишући о *Покајничким песмама*, Вера Милосављевић је нашла да је Слободан Костић један од најаутентичнијих српских религиозних, православних песника. Таквој оцени могу да додамо да је Слободан Костић и значајан теоретичар православне књижевности. Он је аутор књижевнотеоријске књиге *Православно духов-*

но песништво (2000) која представља значајан допринос поетици православне књижевности или словесности и књигословља, како то Костић воли да каже. У њој је обрађено дванаест облика духовног и црквеног песништва, прозни видови и дијалогски жанрови, све, од молитве, псалма и химне до Свете Литургије. Одмах за овом Костић је објавио другу књижевнотеоријску књигу *Стварање и творевина* (2001) у којој је осветлио православни поглед на песнички поступак. Врсни зналац ове материје и истински православни песник Костић је и у свакодневном животу предани молитвеник и подвижник. Као практичног православца доживљавао сам га на разним местима. Видео сам га на телевизији како, у чину ипођакона, саслужује са јерарсима и са Његовом светошћу патријархом српским, али сам га уживо гледао и за певницама у сеоским црквама. Ниједан скуп којим је он руководио није почео без молитве а, исто тако, ниједан његов обед.

Православна култура видљива је у свему што Костић ради. Костић целим бићем живи у Цркви. Више пута сам Костића сретао у његовом раду, а само два пута у средишту његовог садашњег жилишта, у Ранилугу. Само име овога села које је постало важно српско упориште на Косову, као да навешћује будућу зору. Први пут био сам тамо са њим у мају 2005. године. Тада сам, на његов позив, ишао у Ранилуг да бих одржао предавање његовим студентима у Библиотеци основне школе. Било је свега 15-так студената. Толико слушаца није било мало ни за Лисјена Голдмана или за Пјера Франкастела, које сам слушао у Паризу 1969. године. Знам да ни мог колегу професора, сада чувеног писца Милорада Павића, у Новом Саду, понекад, није слушало више студената. Али, по Костићевој оцени, петнаестак студената било је веома мало за Ранилуг. Испоставило се да нису најбоље функционисали мобилни телефони, којима се студенти међусобно позивају на наставу. Све је са предавањем било у реду, али се није десило баш оно због чега ме је он у Ранилуг позвао.

Тај први одлазак у Ранилуг сам ипак запамтио као посебан доживљај. Идемо Костић и ја од његовог станишта у Ранилугу, до Основне школе у којој је било смештено Одељење Филозофског факултета. На брду изнад школе почели су да граде зграду Филозофског факултета. Она је толико је велика да би градњу могао да плати и један бољестојећи кафедија у Србији. (А зашто се зграда, ипак, не завршава, то је посебна прича). Пут који треба да пређемо од Костићевог смештаја (тачан израз) до школе није дужи од километра. Али тако кратак пут Костић и ја прелазимо јако дуго. Успут срећемо многе Костићеве познанике. Он се са свима здрави: „Где си брате

Никола? Колико се дуго нисмо видели?“ „Што ми се Ђорђе не јави? Знаш да сам очекивао твој позив!“ „Помози Бог, Јанко! Како ти је здравље?“ „Брате Милоше, где се изгуби, човече!“ „Ову радњу држе моји Речани. Види како је добра, уређена!“ „Не можемо, Јованка, ништа сада да попијемо, журимо. Али обећавам да ћемо доћи.“ Костић ме са свим својим пријатељима упознаје. Увек ме представља као значајног професора из великог света науке. Свраћамо у продавнице и кафане. Са многима разговарамо. (Тачније, ја присуствујем његовим разговорима.)

Кад се путовање заврши, ја схватам смисао нашег пута. Костић својим земљацима поручује: Остајте овде! Професори су уз вас! И то не само ја, него и неко ко је старији од мене. Костић говори гестом. Казује: Ми, професори, казујемо вам да треба имати наде! А кад он тако говори, у Ранилугу, у ово време, онда његове речи имају посебан смисао. Костић није само Професор у Ранилугу. Он је у Ранилугу и Песник. Осећам да ми је мој пријатељ захвалан што пристајем да будем аргумент његове неисказане поруке да песници и професори нису напустили свој народ. Ево, дошао је чак и један новосадски професор да својим присуством потврди да у косовском безнађу има наде – како то стално говори Владика Артемије.

(Костић, међутим, у Ранилугу, прећуткује да тај његов колега, новосадски професор, у Новом Саду има своје место у запећку. Књиге његовог пријатеља, по њему чувеног новосадског професора, не могу се објављивати у Новом Саду, о његовим књигама се у Новом Саду по правилу не пише. Са становишта очувања наде, ја то превиђање, ћутке прихватам. Не смемо изгубити. А са становишта остварења тог племенитог циља много се мора поднети.)

Ту у Ранилугу, схватам, више него игде пре тога, да сам овде, на Косову, постао оличење нечега. Нисам само професор, него сам Професор! А то значи да сам више од конкретног човека, да сам идеја у људском облику. Морам да делујем као Професор, да се понашам као Професор. И ја се, пред тим задатком, све више усправљам. Чини ме поносним што ми је живот доделио улогу да делујем као Професор.

Полагао сам многе испите, слушао резултате многих комисија. Али се у Ранилугу од мене тражи да полажем животни испит за Професора. Никаква комисија ми овде неће саопштити резултате испита. Али, ја ћу осетити да ли сам положио испит пред мојим домаћинима. Ранилуг није сва Србија, али је то репрезентативни узорак за

српски народ који је у ово време сав угрожен. Овде је та угроженост доведена до врхунца.

Други пут сам у Ранилуг ишао крајем новембра 2006. Ситуација са смештајем је боља него претходне године. Али је ситуација са струјом много гора. Струје час има, час је нема. А то значи да и воде час има а час нема. Мобилни телефони не раде. (У дубини душе стално осећам стид због оне лаже и паралаже што се зове међународна заједница која брине о људским правима у свету. Нигде Човек није толико дубоко понижен као на овом месту где она брине о њему).

Стигао сам у Ранилуг уочи Аранђеловдана. То је слава моје маме и мог ујака. Славу прослављамо код Костићевих пријатеља. Идемо по мраку. Костићи, Весна и Слободан, боље се од мене сналазе по сеоском мраку. Мрак на сеоским сокацима овде подсећа ме на мрак у мојој родној Сварчи у Топлици, а после Другог светског рата. Мрак је тада био нешто обично. Овај ранилушки мрак показује да је и данас део српског народа ван цивилизованог света. На славама, Слободана и Весну, која је по рођењу Призренка (дакле, господствена), примају као рођене. А мене опет примају као Професора. У двема кућама видим и моју *Теорију књижевности*, Костићево издање. Корице су изразито беле, па у овом полумраку моја књига светли. Како и не би кад је у њој уписано место издања: Исток – Ваљево.

3

Моје предавање оглашено је на улазу у Основну школу под насловом *Благовест*. На плакати пише да ће теоретичар књижевности, тај и тај, одржати предавање тад и тад. Стављена ми је тако на душу велика обавеза: да као теоретичар књижевности – блавестим. Десило се да управо у Ранилугу одржим једно од својих главних предавања у животу. Морам овде, пред овим светом, пред ужагреним очима људи, којима је још само Нада и Вера у Бога остала, да говорим и као теоретичар, али и као блавеститељ.

Реч теорија на грчком значи: гледање, виђење, контемплација. Одговарајућа српска реч је созерцање. Предност је грчке речи што је постала термин још са Платоновом теоријом идеја. Теоретичар је, по Платону, онај који може да се стави у стање теорије, контемплације, тј. онај који може да види идеје иза предочене стварности. То је, дакле, онај који иза појединачних коња види идеју (парадигму, модел)

коња; који иза појединачних кућа види идеју (модел) куће. Такође, теоретичар је онај који иза појединачних метафора, стихова, строфа, види идеје, моделе, метафора, стихова, строфа, романа, драма. У својим теоријским књигама писао сам о томе. Али, овде у Ранилугу излажем као да први пут о томе говорим.

Иако представљен као теоретичар књижевности, као професор методолозије проучавања књижевности, овога пута у Ранилугу не говорим о књижевнотеоријским идејама, већ о две главне идеје које су у последњих век и по утицале на српску судбину. Једна од њих је хрватска идеја југословенства, а друга је, такође хрватска, идеја сербокроатистике. Хрватска идеја југословенства нудила је, прво, стварање Југославије као државе, а после тога њено разбијање и стварање самосталних држава, односно велике хрватске државе. По хрватској идеји сербокроатистике, требало је најпре преузети српски језик и прогласити га хрватскосрпским, а потом тај језик поделити тако што ће се за хрватски језик прогласити ијекавски а за српски екавски изговор истог језика, и што ће се латиница узети као само хрватско, а ћирилица као само српско писмо. Исто тако, по хрватској идеји сербокроатистике, српску и хрватску књижевност требало је приказати као једну, па их после поделити тако да цела дубровачка књижевност буде представљена као хрватска, а цела народна књижевност као српскохрватска. Циљ је био да се српски и хрватски народ прикажу као један, па да се после поделе, не према језику, како се народи деле, него према вери, а ради увећања хрватског националног тела.

Несрећа је што значајне историјске личности међу Србима у 20. веку нису контемплирале (созерцавале) хрватске идеје југословенства и сербокроатистике и виделе куда оне воде. Да није било Југославије по идеји бискупа Штросмајера и филологије по моделу Ватрослава Јагића, не би било ни Тита. А да није било Тита, Србима на Баклану, па ни на Косову и Метохији, у њиховом средишту или срцу, не би се догодиле ове и оволике несреће. Хрват Тито, на челу Југославије, правио је за Србе пакао Косова и Метохије. Са интересом да поразе Србе, Хрвати на кормилу Југославије подигли су Шиптаре као моћан антисрпски чинилац. Дошло је чак дотле да Шиптар као хрватски генерал прво прогања Србе из Хрватске, а потом (привремено!) влада Косовом и Метохијом.

Али прогони нису једина па ни највећа невоља. Кад је, при крају 20. века Југославија била разбијена, Срби, залуђени југословенством и сербокроатистиком, нису више, практично, знали ни који је

њихов језик, ни која је њихова књижевност, ни ко све чини српски национални корпус. Оваква ситуација није само последица лошег рада српских политичара. Њени корени су у погрешним идејама. Прихватање идеје југословенства и идеје сербокroatистике, за Србе је био погрешан и непотребан избор.

Можда и није случајно што је баш овде, на Косову, пре десетак година предочена једна могућност отклањања дејства ових погубних идеја. И идеји сербокroatистике, а посредно и идеји југословенства, супротстављена је идеја обнове србистике. Другим речима – уздигнута је идеја српске ренесансе. Све је више савременика који схватају да је за Србе управо србистика она идеја која треба да им донесе спас. Смер обнављања србистике показује да има и другог пута од оног који нам је био наметнут, а који је водио из пораза у пораз.

Професора Слободана Костића и мене, као носиоце идеје обнове србистике, повезала је прво заједничка професионална обавеза: теорија књижевности. Мој приштински колега, петнаест година млађи од мене, није више хтео да теорију књижевности предаје, као други српски професори, по загребачком *Уводу у књижевност* и Соларевој *Теорији књижевности*. Определио се да свој предмет предаје по мојим књигама. Као управник Народне и универзитетске библиотеке у Приштини, професор Костић је затим ризиковао и објавио три моје књиге посвећне обнови србистике: *Српски национални програм и српска књижевност*, *Систем српске књижевности* и *Срби и њихов језик* (1995, 1196, 1997). Писац овог „приштинског трокњижа“ (Костићев израз) и први њихов издавач отада иду заједно. На властиту одговорност, ја сам у згради Народне и универзитетске библиотеке у Приштини, у време Видовданских свечаности, 26. јуна 1997. године, огласио Покрет за обнову србистике и представио његове програмске документе. Костић ме је и овога пута подржао. Већ 10. октобра он је, у амфитеатру Филолошког факултета у Приштини, основао Друштво и Центар за обнову србистике. Изабран је тада за председника, а Драгиша Бојовић за секретара Друштва. Идуће године покренули смо филолошки часопис *Србистика / Serbica*.

Идеја обнове србистике је ухватила корене и верујемо да она, са Божијом помоћи, доноси ренесансу српском народу. Она се поново враћа на своје место које су деценијама уместо ње заузимале идеја југословенства и идеја сербокroatистике. Као стара филолошка дисциплина србистика треба поново да се нађе у колу европских националних филологија као што су: русистика, полонистика, словакистика, германистика, англистика, хунгарологија и друге. На жалост,

бомбардовање Србије 1999. године одразило се на започети посао. Покрет за обнову србистике, после егзодуса Срба са Косова, изгубио је институционално упориште. Не делује истим замахом којим је почео, али се идеја шири и има присталица у свим српским земљама. Са поносом сам у Ранилугу истакао да би се могла саставити читава библиотека књига разних аутора које полазе са србистичких позиција. Покрет за обнову србистике нашао је за српско питање решење у сфери идеја. Треба веровати да ће се појавити још моћније снаге од нас професора које ће ове идеје оживотворити.

После мога излагања у Ранилугу, говорио је мој домаћин Слободан Костић. За мене ће остати незаборавно његово признање да је једно време био у дилеми: да ли да се држи сербокроатистичких ставова академика Павла Ивића, познаника и пријатеља кога је водио у Хиландар или да се определи за подршку много мање познатом Милосављевићу, носиоцу идеје србистике. И определио се, зна се како. Без његовог опредељења не би се појавио Покрет за обнову србистике у Приштини 1997. године.

4

Не могу да замерим онима којима Косово не значи толико као мени, нити мени треба замерати што је моја косовска прича субјективна. Мој деда Видосав рођен је у селу Самодрежа, тамо где је цар Лазар, по народној песми, причестио војску. Последњи пут сам у Самодрежи 1998. запалио свећу за дедину душу и у његов спомен испред цркве читао једну своју песму. На жалост, Самодрежу од тада нисам више видео. Лазареву и дедину Самодрежу сањам.

Не сећам се да сам до бомбардовања 1999. плакао на Косову. Касније ми се то често дешавало. Плакао сам од ганућа кад је Владика Артемије у полусаграђеној цркви у Лепосавићу у пролеће 2002. служио лиургију уз саслужење готово свих монаха са Косова и Метохије. Видео сам тада јасно да је Господ једина узданица сабраном народу. Засузио сам и на приредби – фестивалу, после литургије, гледајући децу из косовских и метохијских места од којих и најмањи и по више пута, сами, прилазе владици и пружају ручице тражећи благослов. Засузио сам и на научном скупу *Дело Петра Милосављевића и србистика* у Косовској Митровици 2002. док сам захваљивао колегама на учешћу и пажњи. Плакао сам и 15. августа 2004. о св. архијакону Стефану, на слави св. царске лавре Манастира Бањска,

задужбине св. краља Милутина, обновљене после 520 година од разарања. Биле су то сузе радоснице. Радовао сам се сусрету са људима који су у том чину видели српско ускрснуће. Нека је хвала Владици Артемију. Његов благослов је и на Покрету за обнову србистике.

Последњи пут пошле су ми сузе на очи на Филозофском факултету у Косовској Митровици, крајем новембра 2006, када је дошло до тога да нешто кажем о српским песницима, о њиховом држању, о јагмама за наградама и признањима. За пример врлинског понашања истакао сам Песника који данас као Професор учитељује у Ранилугу.

И ово је гест подршке Његовој мисији.

О ТЕКСТОВИМА У ОВОЈ КЊИЗИ

Текстови у овој књизи били су писани различитим поводима и намењени одређеним гласилима. Нека понављања у њима су била стога неизбежна.

Српско питање и србистика. – Текст је објављен у НИН-у, 27. 07. 2006.

Србистика и Велики механизам. – Текст се овде објављује први пут.

Српско питање и Матица српска. – Текст је објављен у часопису *Православно дело*, Манастир Бањска, год. III, бр. 12/2006. – Објављен је потом у ревији *Суботички дани*, Суботица, у бројевима од 14. и 21. фебруара и 1. и 7. марта 2007.

Драгослав Михаиловић у борби за српски језик и за Српску академију. – Текст је објављен у часопису *Православно дело*, Манастир Бањска, год. IV, бр. 13./2006. - У седам наставака текст је објавила ревија *Суботички дани*, Суботица, почев од 16. маја до 27. јуна 2007. Текст је у свим бројевима објављен под наднасловом који му је дао аутор и под насловом који му је дала Редакција: *Негирање језика и народа*.

Мирослав Пантић и србистика. – Текст је објављен у часопису *Митолошки зборник*, у броју 16/2007. који је посвећен академику Пантићу. Часопис издаје Центар за митолошке студије Србије – Рача.

Имеђу Светог Саве и Штросмајера. – Текст се овде објављује први пут.

Распућа српске филологије. – Текст је објављен у листу *Политика*, у додатку *Култура*, уметност, наука, субота 15. јул 2006. Имао је наднаслов *Обнова србистике*.

Распарчавање српског језика. – *Политика* је у додатку *Култура*, уметност, наука 11. новембра 2006. објавила овај текст под насловом *Лојалност Дејтонском споразуму* и наднасловом *Распарчавање српског језика*. Ово је била скраћена верзија текста *Београдски центар за распарчавање српског језика*.

Београдски центар за распарчавање српског језика. – Текст се овде објављује први пут.

Име и идентитет српског језика. – Текст је првобитно објављен у ревији *Суботички дани*, Суботица 7. јуна 2006. под насловом *Које идеје настављати?* Под истим насловом објављен је затим у часопису *Нова Зора*, Билећа и Гацко, бр. 11-12/2006. – У нешто измењеној верзији текст је прихваћен за објављивање у зборнику радова посвећеном академику Радовану Вучковићу. Зборник би требало да се појави у Бања Луци током 2007. године. Текст се овде објављује у тој верзији.

Порази хрватске филологије (скраћена верзија). – Ова скраћена верзија истоименог дужег текста послата је уреднику културног додатка *Политике*, господину Зорану Радисављевићу. Овај уредник је убрзо био смењен, а текст је остао необјављен. Овде се објављује први пут.

Научни порази хрватске филологије. – Текст је објављен у ревији *Суботички дани* у четири наставка, у бројевима од 20. и 27. децембра 2006. и 10. и 17. јануара 2007. године. – Уредништво је у сва четири броја истакло као поднаслов прве реченице текста које гласе:

За све што се крајем 20. века дешавало приликом разбијања Југославије објашњења се траже у сфери политике. Таква објашњења су нужно површна. У овом раду се аутор таквим објашњењима не бави. У раду се полази од става да су и стварање и разбијање Југославије припремани у сфери филологије.

Исти текст биће објављен и у првом броју новопокреног часописа *Узданица* (2007) који је почео да излази у Јагодини.

Србистика и славистика у европском контексту. – Текст се овде објављује први пут.

Устав, српски језик и српска писма. – Текст је објављен у ревији *Суботички дани*, Суботица, 22. новембра 2006. године у оквиру анкете о решењу за језик и писма Устава Србије. У анкети су учествоивали још и новосадски професори Милица Грковић, Мате Пижурица и Пал Шандор. Мој прилог је објављен под насловом *Устав у светлу науке*.

Ћирилица не може да сачува језик, језик може да сачува ћирилицу! Интервју Душка Певуље са мном поводом објављивања моје књиге *Српска писма* (2006) био је објављен у листу *Глас српски*, Бања Лука од 14. марта 2006. године, и у суботичкој *Ревии* 024 (април 2006, бр. 13) под наведеним насловом.

Хрвати већ два века пишу и говоре српски. – Поводом изласка моје књиге *Српска писма* (Бесједа, Бања Лука 2006) Душан Станковић је објавио

овај интервју са мном у ревији *Суботички дани*, Суботица, од 5. јула 2006. године под наведеним насловом. Део овог интервјуа објављен је у листу *Бестселер* 11. августа 2006.

Латиница којом се служи српски језик није хрватска. - Текст је послат електронском поштом ревији *Православље*, Београд, 28. марта 2006. Овде се објављује први пут.

Повратак србистици. – Под тим насловом је објављен интервју Бојана Радића са мном у ревији која се тада звала *Регионални дани*, Суботица, 11. јануара 2006. године. Ова ревија је после тога у више својих бројева објављивала у виду фељтона текстове из мојих књига *Увод у србистику* (2002, 2003) и из књиге *Српска писма* (2006).

Обнова србистике. – Овај интервју са мном Здравко Крстановић је објавио у *Експрес Политици* поводом појављивања другог издања моје књиге *Увод у србистику* (2002, 2003). Интервју је објављен под насловом *Шта би Вук рекао*.

Слободан Костић у Ранилугу. – Текст је објављен у *Новинама Београдског читалишта*, Нова сарија, бр. 18-19, фебруар-март 2007. и у ревији *Суботички дани*, Суботица, у бројевима од 4. и 11. априла 2007.

Петар Милосављевић
СРПСКО ПИТАЊЕ И СРБИСТИКА

Издавачи
Логос - Бачка Паланка
Књиготворница Логос – Ваљево

За издаваче
Владимир Костић

Рецензенти
Мирољуб Јоковић
Милош Ковачевић
Момчило Суботић

Уредници
Слободан Костић

Припрема
Бранко Милосављевић

Корице
Мирјана Исаков

Штампа

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

323.1(=163.41)
811.163.41

МИЛОСАВЉЕВИЋ, Петар

Српско питање и србистика / Петар Милосављевић. –
Бачка паланка : Логос, 2007 (Челарево : Граффест). –
250 стр. ; 24 см. – (Изабрана дела / Петар
Милосављевић ; коло 5)

Тираж 1.000.

ISBN 978-86-84647-30-8

а) Српско питање б) Србистика

